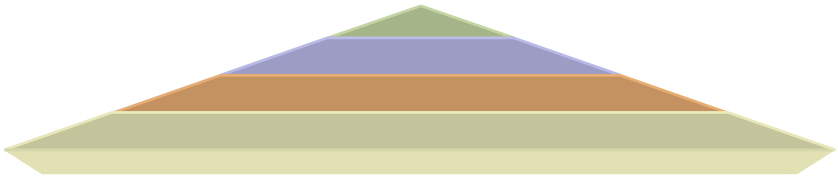

О. М. Кузніченко
С. О. Кузніченко
А. О Савченко

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

АЛЬБОМ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИХ СХЕМ

Навчальний посібник

Одеса
ОДУВС
2012

УДК 504.75(084.31)(075)

ББК 68.9я6

К 891

Рекомендовано до друку науково-методичною радою ОДУВС
Протокол № 3 від 07.02.12

Рецензенти:

Д. П. Калайнов – доктор юридичних наук, професор;

І .К. Шаша - доктор технічних наук, професор.

Безпека життєдіяльності. Альбом структурно-логічних
К 891 схем. : навч. пос. / О. М. Кузніченко, С. О. Кузніченко,
А. О Савченко. – Одеса : ОДУВС, 2012 – 300 с.

Навчальний посібник з дисципліни "Безпека життєдіяльності" підготовлений у форматі структурно-логічних схем в обсязі, передбаченому робочими навчальними програмами вищих навчальних закладів України. Цей короткий виклад основних питань з безпеки життєдіяльності допоможе студентам, курсантам, слухачам, магістрам, аспірантам і викладачам вищих навчальних закладів та усім, хто цікавиться питаннями з безпеки життєдіяльності, систематизувати та закріпити знання, надбані в процесі навчання.

УДК 504.75(084.31)(075)

ББК 68.9я6

ВІД АВТОРІВ

Завданням навчального посібника з безпеки життєдіяльності є формування у студентів, слухачів, магістрів, аспірантів - в усіх, хто цікавиться питаннями безпеки життєдіяльності, знань та навичок в сфері захисту особистого життя і здоров'я та життя і здоров'я оточуючих в разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації. Навчальний посібник розкриває загальні питання щодо існування людини в навколишньому середовищі, надзвичайних ситуацій та їх класифікації, оцінки обстановки в зонах дії небезпечних чинників надзвичайних ситуацій, засобів захисту від цих чинників та способів їх виявлення, організації життєзабезпечення населення в надзвичайних ситуаціях, ліквідації їх наслідків та надання першої долікарської допомоги потерпілим в галузі безпеки життєдіяльності.

При розробці цього навчального посібника враховані закони України, підзаконні акти та документи ООН щодо стратегії стійкого людського розвитку на XXI століття, досвід роботи Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС України), розробки вітчизняних фахівців.

Згідно з основними темами курсу "Безпека життєдіяльності" вперше систематизовано і викладено стисло навчальний матеріал в структурно-логічних схемах, що, на погляд авторів дозволить досягти плідних результатів при вивченні предмета.

Стислість викладу матеріалу з курсу "Безпека життєдіяльності" дозволить користувачам цього навчального посібника зберегти час для вивчення предмета, але буде вимагати натомість більш напруженої уваги.

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**ПРЕДМЕТ**

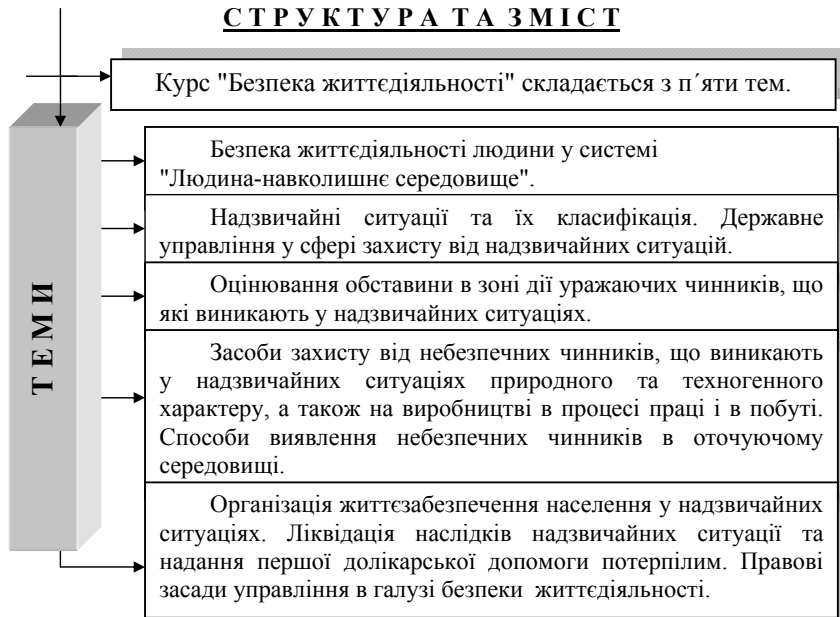
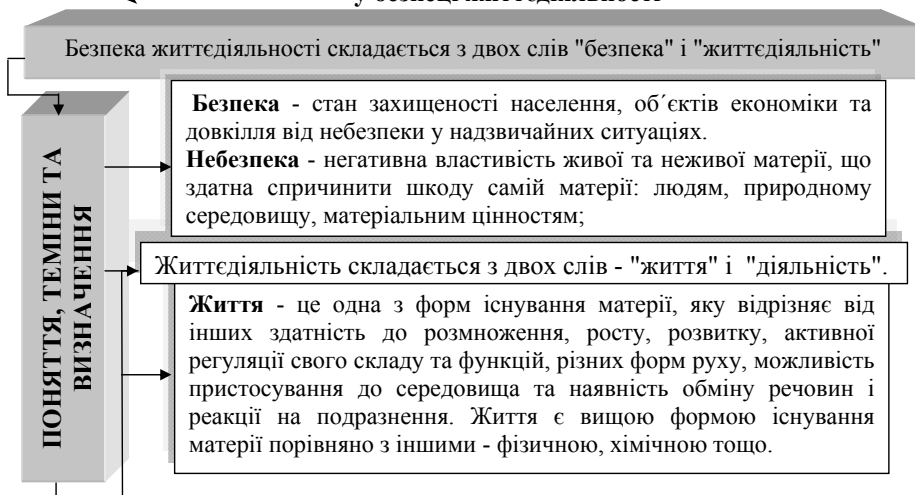
Це галузь знання та науково-практична діяльність, спрямована на вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек, їхніх властивостей, наслідків їхнього впливу на організм людини, основ захисту здоров'я та життя людини і середовища її проживання від небезпек, а також на розробку і реалізацію відповідних засобів та заходів щодо створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденних умовах побуту та виробництва, так і в умовах надзвичайних ситуацій.

Як нормативно-навчальна дисципліна "Безпека життєдіяльності" - це інтегрована дисципліна гуманітарно-технічного спрямування, яка узагальнює дані відповідної науково-практичної діяльності, формує поняттєво-категорійний, теоретичний і методологічний апарат, необхідний для вивчення у подальшому: "Охорони праці", "Цивільної оборони", та інших дисциплін, які вивчають конкретні небезпеки і способи захисту від них.

Як навчальна дисципліна безпека життєдіяльності не вирішує спеціальних проблем безпеки. Це справа спеціальних дисциплін - охорони праці, цивільної оборони, промислової екології, тощо, які вивчають конкретні небезпеки і способи захисту від них. Але безпека життєдіяльності забезпечує загальну освіту в галузі безпеки, що є науково-методичним фундаментом для всіх без винятку спеціальних дисциплін з безпеки. Безпека життєдіяльності не засіб особистого захисту, а дисципліна, що вивчає основи захисту особистості, суспільства, держави, людства.

МЕТА

Підготувати спеціалістів, що досконало освоїли предмет "Безпека життєдіяльності" здатних грамотно діяти в умовах небезпеки, захищати таким чином як своє життя та здоров'я, так і життя та здоров'я інших людей.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ**Тема 1. Безпека життєдіяльності людини у системі "Людина - навколишнє середовище"****Схема №2.****Основні поняття, терміни та визначення
у безпеці життєдіяльності**

Діяльність є специфічно людською формою активності, необхідною умовою існування людського суспільства, зміст якої полягає у доцільній зміні та перетворенні в інтересах людини навколишнього середовища.

Отже, під життєдіяльністю розуміється не просто властивість людини діяти в життєвому середовищі, яке її оточує, а процес збалансованого існування та самореалізації індивіда, груп людей, суспільства і людства загалом в єдності їхніх життєвих потреб і можливостей.

Схема №3.

Навколишнє середовище і його значення для людини

Система "Людина - життєве середовище" та її компоненти

КОМПОНЕНТИ СИСТЕМИ

Людини є одним з елементів зазначеної системи, в якій під терміном "людина" розуміється не лише одна істота, а й група людей, колектив, мешканці населеного пункту, регіону, країни, людства загалом.

Життєве середовище - другий елемент системи, воно є частиною Всесвіту, де перебуває або може перебувати в деякий час людина і функціонують системи її життєзабезпечення.

Життєве середовище людини складається з трьох компонентів - *природного*, *соціального* (або соціально-політичного) та *техногенного середовищ*.

З одного боку людину оточують земний ґрунт, повітря, водоймища, рослини, тварини, птахи, риби, мікроорганізми, тобто об'єкти природного походження і створені ними екологічні системи. Природні об'єкти утворюють поля, ліси, гори, ріки, озера, моря, океани, континенти. Це оточення зветься природним середовищем. У ньому переважно діють закони природного розвитку - фізичні, хімічні, геологічні, біологічні. В ньому відбувається дощі, бурі, землетруси, вибухи вулканів тощо.

З другого боку людину оточують інші люди. Форми спільної діяльності людей, що історично склалися і характеризуються певним типом взаємовідносин, утворюють людську спільноту, або соціум.

Соціум - це специфічна система, свого роду організм, що розвивається за своїми особливими законами, які характеризуються надзвичайною складністю. У соціумі взаємодіє величезна кількість людей. Результатом цих дій стають особливі умови життєдіяльності та особливе оточення, які створюються в окремих соціальних групах. Ці умови можуть впливати на інших людей, які не входять до цих груп. Все це утворює соціальне, або соціально-політичне середовище.

Третім компонентом життєвого середовища є житло, транспорт, знаряддя праці, промислові та енергетичні об'єкти, зброя тощо. Це оточення формується людиною фактично в односторонньому порядку без участі природи, а переважно за її рахунок і сукупністю досягнень суспільства в результаті матеріального і духовного розвитку. Таке середовище називається техногенним, або антропогенним (штучним). Термін техногенного середовища, або техносфера використовується саме для визначення матеріально-технічного та культурного середовища. Головним в створенні техногенного середовища було і є прагнення людей задовольнити свої потреби, які весь час зростають.

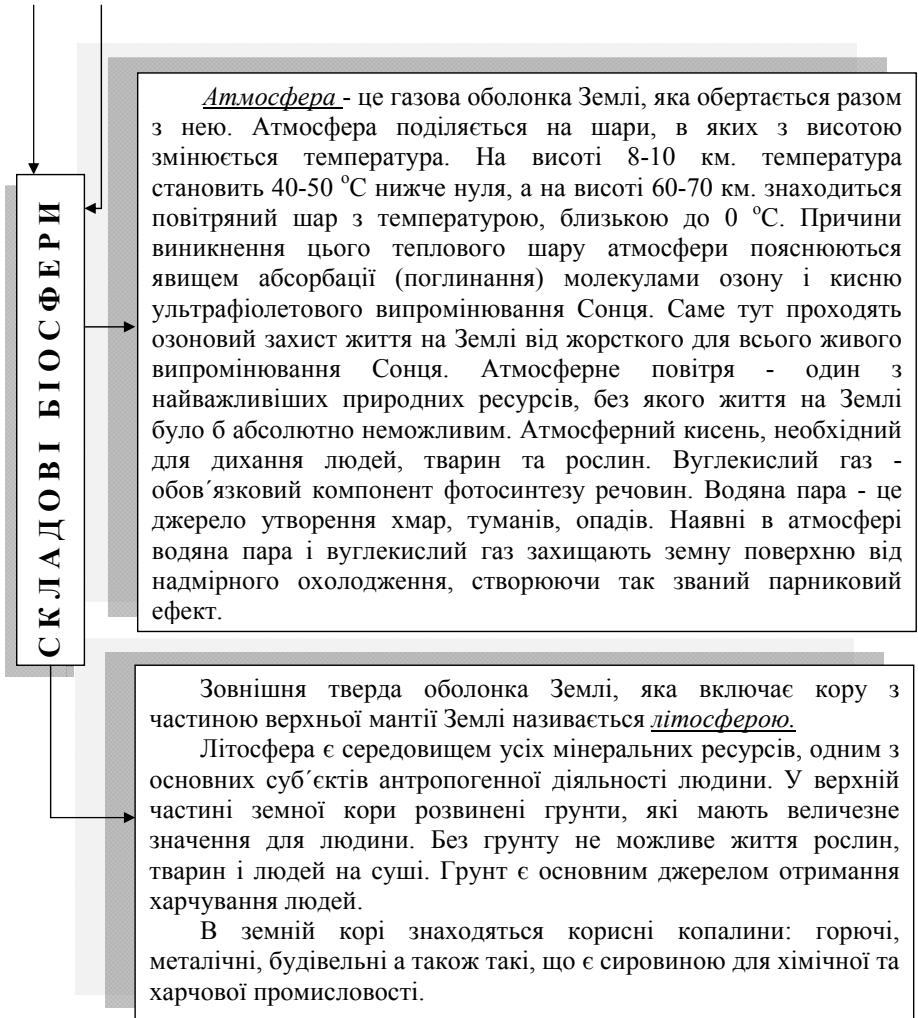
СКЛАДОВІ ЖИТТЄВОГО СЕРЕДОВИЩА

Схема №4.

Біосфера та її складові

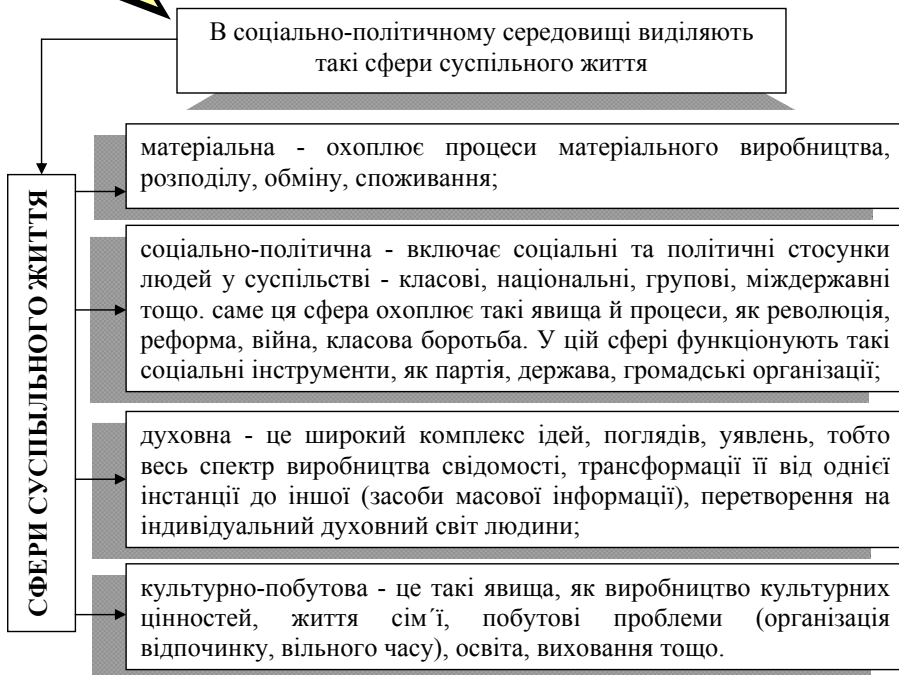
Природний компонент навколишнього середовища в минулому розумінні це космічний простір, а в вужчому це біосфера - зовнішня оболонка Землі, яка охоплює частину атмосфери, гідросферу і верхню частину літосфери. Біосфера - область існування життя на Землі.

Гідросфера - це водяна оболонка Землі. До надземної частини гідросфери, що вкриває поверхню Землі, належать океани, моря, озера, ріки, а також льодовики, в яких вода перебуває в твердому стані. підземна частина гідросфери охоплює ґрунтові води, тріщинні води і води карстових порожнин тощо.

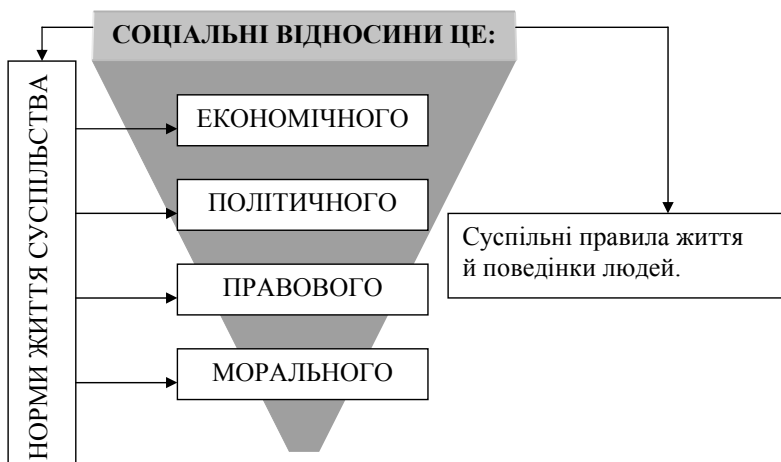
Схема №5.

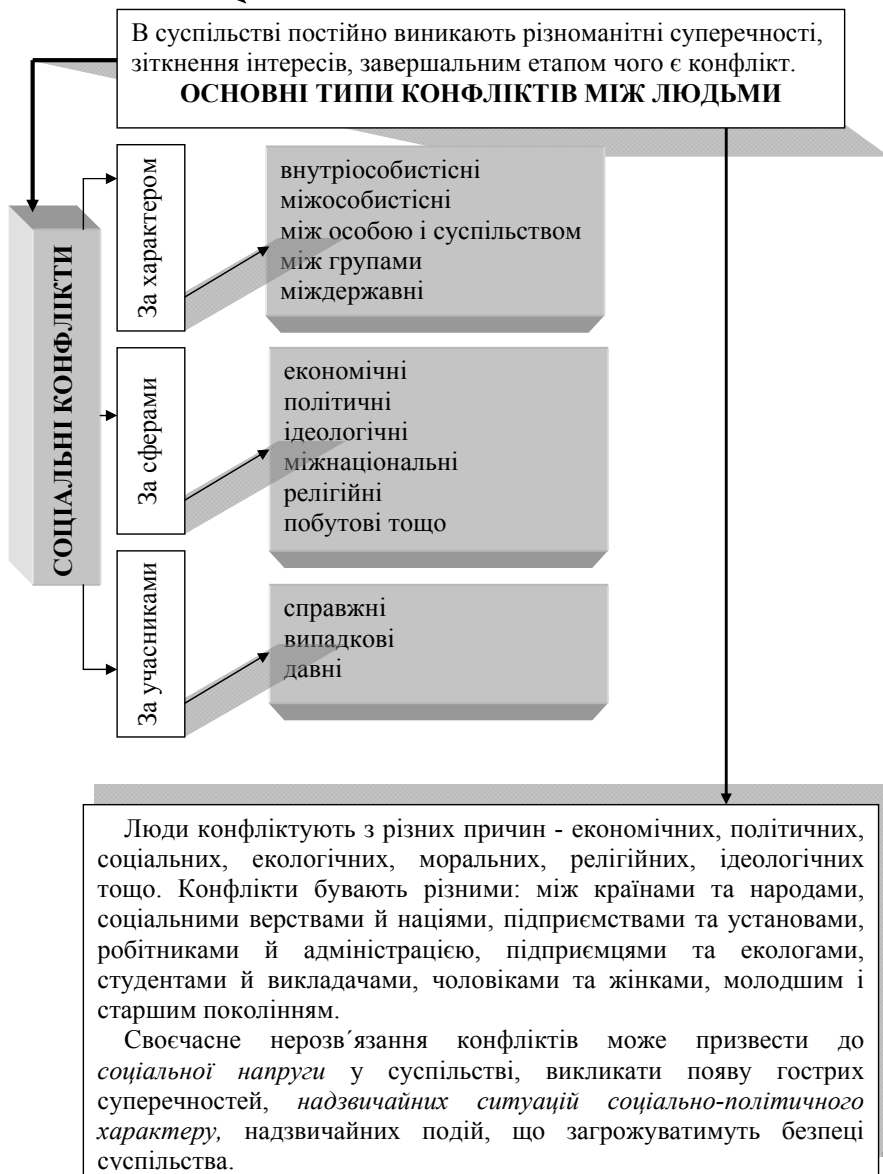
Соціально-політичне середовище

Схема №6.

Соціальні відносини, які виникають між людьми у процесі їхньої діяльності та спілкування

Схема №8.

Об'єднання людей в соціальні групи

Люди в процесі життєдіяльності об'єднуються в *соціальні групи*.

Соціальна група - це сукупність певного числа людей, об'єднаних спільними інтересами чи спільною справою.

Об'єднання людей у соціальні групи відбувається на засадах не лише матеріальних інтересів. Деякі групи (релігійні) ґрунтуються на засадах духовності. Є групи, в основі яких лежать кровородинні зв'язки, взаємодопомога, відповідальність (*рід, сім'я тощо*). Людей еднають також спільні етнічні особливості (*народ, нація*), соціально-політичні інтереси (*партія, держава*), громадсько-моральні та культурні пристрасті (*суспільні організації, братства, спілки тощо*).

Які бувають соціальні групи

Малі соціальні групи - це групи, що об'єднують до декількох десятків осіб: сім'я, первинні виробничі об'єднання (бригади), сусідські спільності, дружні (товариські) компанії, шкільний клас тощо.

Середні соціальні групи - цим терміном позначають жителів одного села чи міста, працівників одного заводу, викладачів одного навчального закладу.

Великі соціальні групи - класи, етнічні спільності (нація, народність, плем'я), вікові групи (молодь, пенсіонери), статеві об'єднання (чоловіки, жінки) - це численні об'єднання людей (до декількох десятків і сот мільйонів).

Схема №9.

Техносфера, її складові

Техносфера - це регіон біосфери в минулому, перетворений людиною за допомогою прямого або непрямого впливу технічних засобів з метою найкращої відповідності своїм матеріальним і соціально-економічним потребам.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ

З появою людей на Землі почався вплив їхньої діяльності на кругообіг речовин та енергетичний обмін в біосфері, почалася трагедія біосфери. Люди стали створювати техносферу.

Створюючи техносферу, людина прагнула до підвищення комфортності довкілля, до зростання комунікабельності, до забезпечення захисту від природних негативних впливів.

ЗОНА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ

Техносфера включає в себе регіони міста, промислової зони, виробничого і побутового середовищ.

Щоб жити людина має забезпечити своє життя, насамперед матеріально.

Матеріальне виробництво - це діяльність людини, спрямована на освоєння навколишнього природного середовища. Матеріальне виробництво є основою суспільного розвитку, тому, що саме воно задовольняє найрізноманітніші потреби, воно поділяється на:

- *аграрне виробництво;*
- *промислове виробництво;*
- *інформаційне виробництво.*

СКЛАДОВІ ТЕХНОГЕННОГО СЕРЕДОВИЩА (Техносфери)

НАСЛІДКИ ТЕХНОСФЕРИ

Виробниче середовище - це середовище, в якому людина здійснює свою трудову діяльність. Воно містить комплекс підприємств, організацій, установ, засобів транспорту та зв'язку тощо.

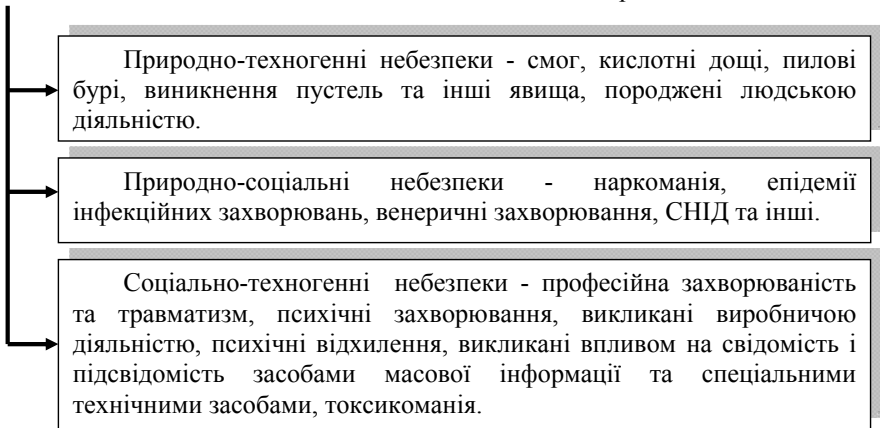
Побутове середовище - це середовище проживання людини, що містить сукупність житлових будівель, споруд культурного та спортивного, а також комунально-побутового призначення.

Нераціональна господарська діяльність, підсилена здобутками науково-технічного процесу, призвела до таких наслідків, як пошкодження і вичерпання природних ресурсів, зміни регенераційних механізмів біосфери, деформації сформованого протягом мільйони років природного кругообігу речовин та енергетичних потоків на планеті, порушення динамічної рівноваги глобальної земної екосистеми.

Схема №10.

Класифікація джерел небезпеки

Схема №11.

Природні небезпеки (стихійні лиха)

Стихійні лиха - це природні явища, які мають надзвичайний характер та призводять до порушення нормальної діяльності населення, загибелі людей, руйнування і нищення матеріальних цінностей.

За причиною виникнення стихійні лиха поділяються на:

- *тектонічні* (пов'язані з процесами, які відбуваються в надрах землі), до них належить землетруси, виверження вулканів;
- *топологічні* (пов'язані з процесами, які відбуваються на поверхні землі), до них належать повені, зсуви, селі;
- *метеорологічні* (пов'язані з процесами, які відбуваються в атмосфері), до них належать спека, урагани, посуха та ін.

Тектонічні стихійні лиха

Виверження вулканів. За руйнівною дією та кількістю енергії, яка виділяється при виверженні вулкана, саме це стихійне лихо належить до найнебезпечніших для життєдіяльності людства.

↓
Шляхом спостережень вдалося з'ясувати розміри зон небезпечного впливу вулканів.

Лавовий потік при великих виверженнях розповсюджується до 30 км., деколи досягає 100 км.

Розпечені гази становлять небезпеку в радіусі декількох кілометрів.

До 400 - 500 км. розповсюджується зона випадання кислотних дощів, які викликають опіки у людей, отруєння рослинності, ґрунту.

Селеві потоки, які виникають на вершинах вулканів під час раптового танення снігу та льоду в період виверження, мають довжину від декількох десятків кілометрів до 100 - 300 км.

ЗЕМЛЕТРУСИ

Землетрус - це сильні коливання земної кори, викликані тектонічними причинами, які призводять до руйнування споруд, пожеж та людських жертв.

Гіпоцентр, або осередок землетрусу - місце, де зсуваються гірські породи.

Епіцентр - точка на поверхні землі, що знаходиться прямо над гіпоцентром.

Колівання земної кори передається сейсмічними хвилями. Найбільші вони в гіпоцентрі. Сила землетрусу вимірюється за шкалою Ріхтера.

Основні характеристики землетрусів

Глибина осередка землетрусу (перебуває в межах від 10 до 30 км.)

Магнітуда. Характеризує загальну енергію землетрусу. Магнітуда за Ріхтером вимірюється від 0 до 9.

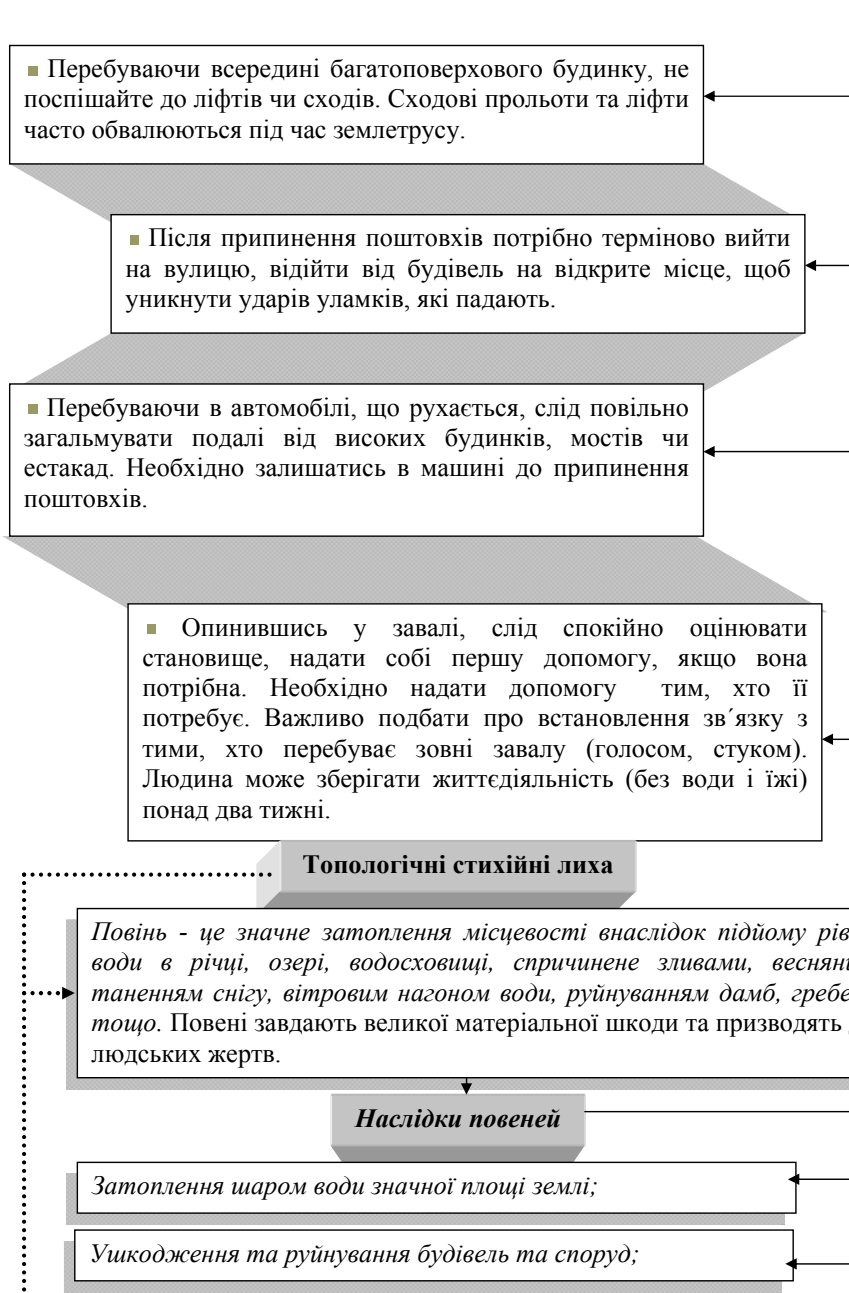
Інтенсивність - це показник наслідків землетрусів, який характеризує розмір збитків, кількість жертв та психогенний вплив на людей.

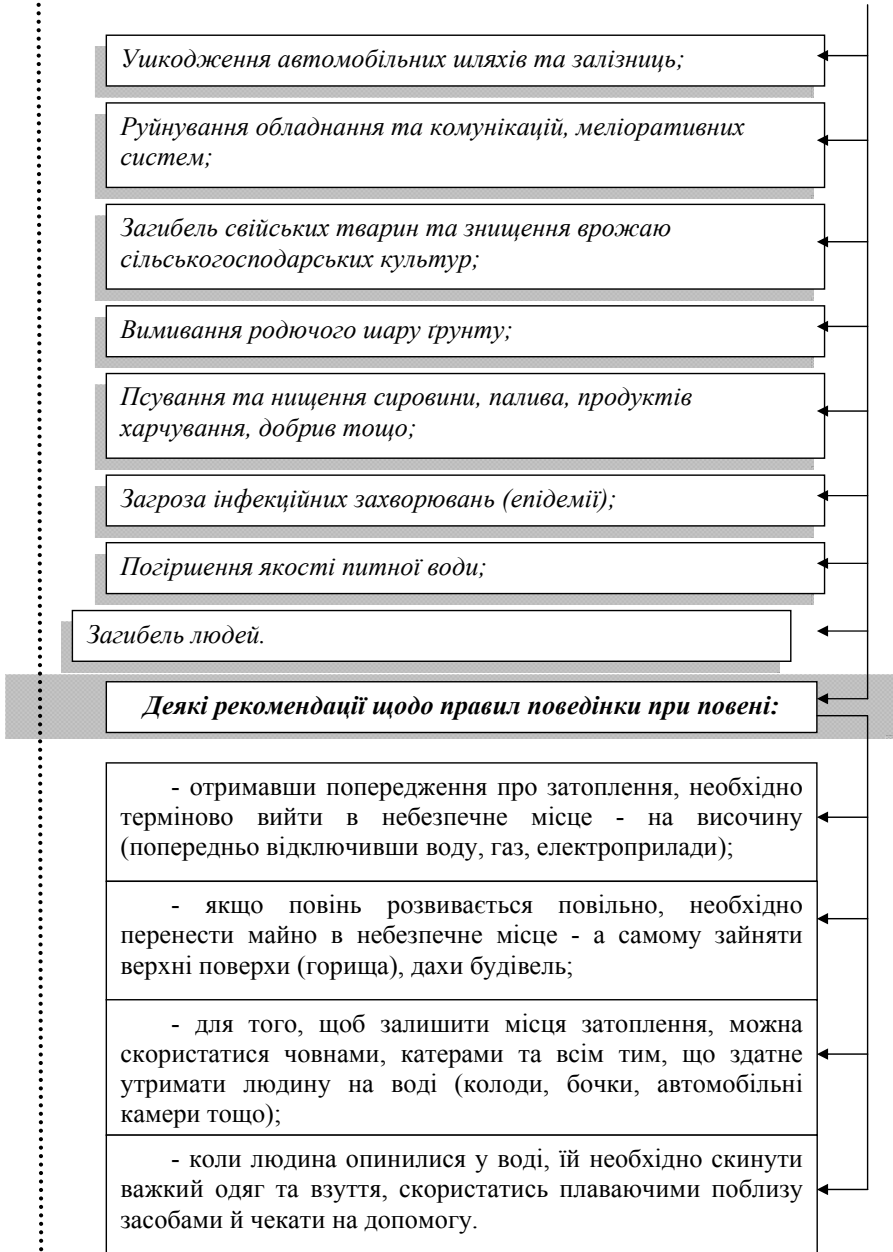
Деякі рекомендації щодо правил поведінки в умовах небезпеки землетрусу

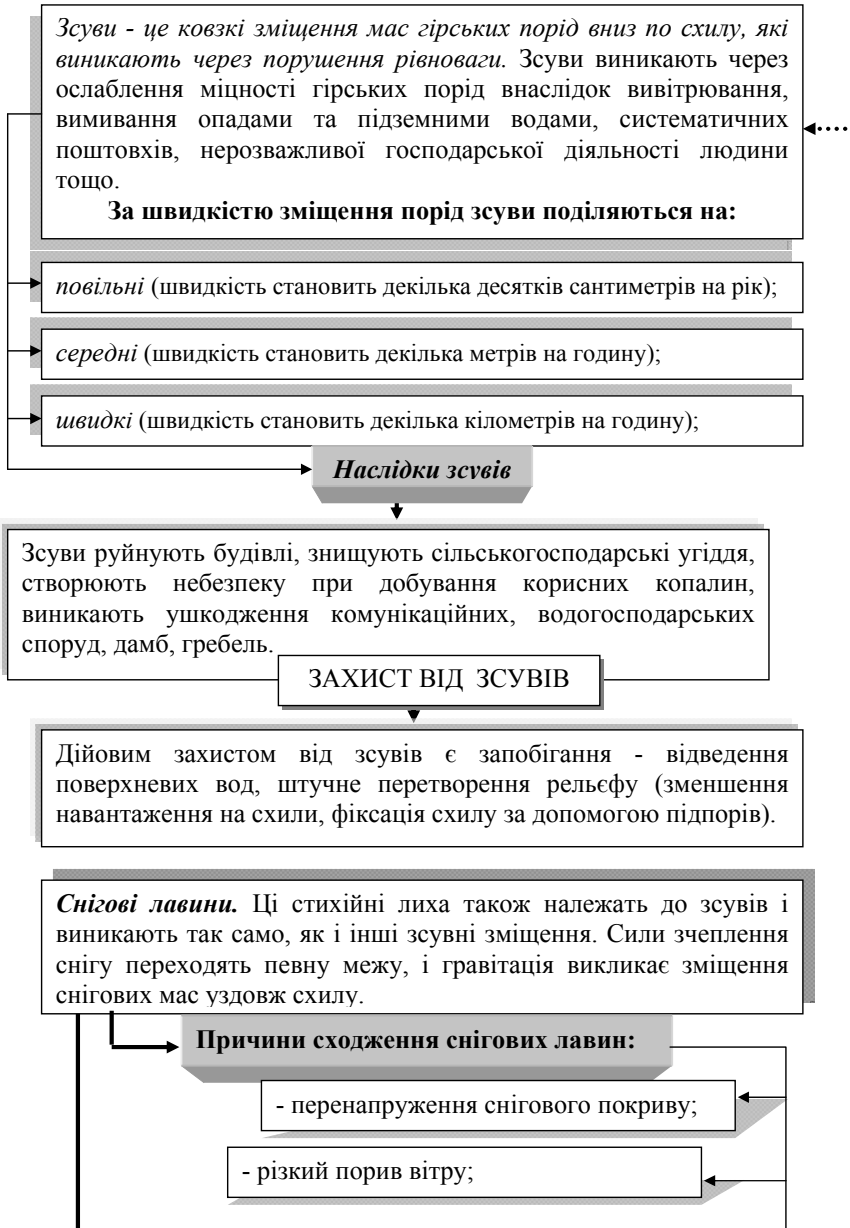
- При землетрусі ґрунт відчутно коливається відносно недовгий час - тільки декілька секунд, найдовше - хвилину при дуже сильному землетрусі. Ці коливання неприємні, можуть викликати переляк. Тому дуже важливо зберігати спокій. Якщо відчувається здригання ґрунту чи будинку, слід реагувати негайно, пам'ятаючи, що найбільш небезпечні є предмети, які падають.

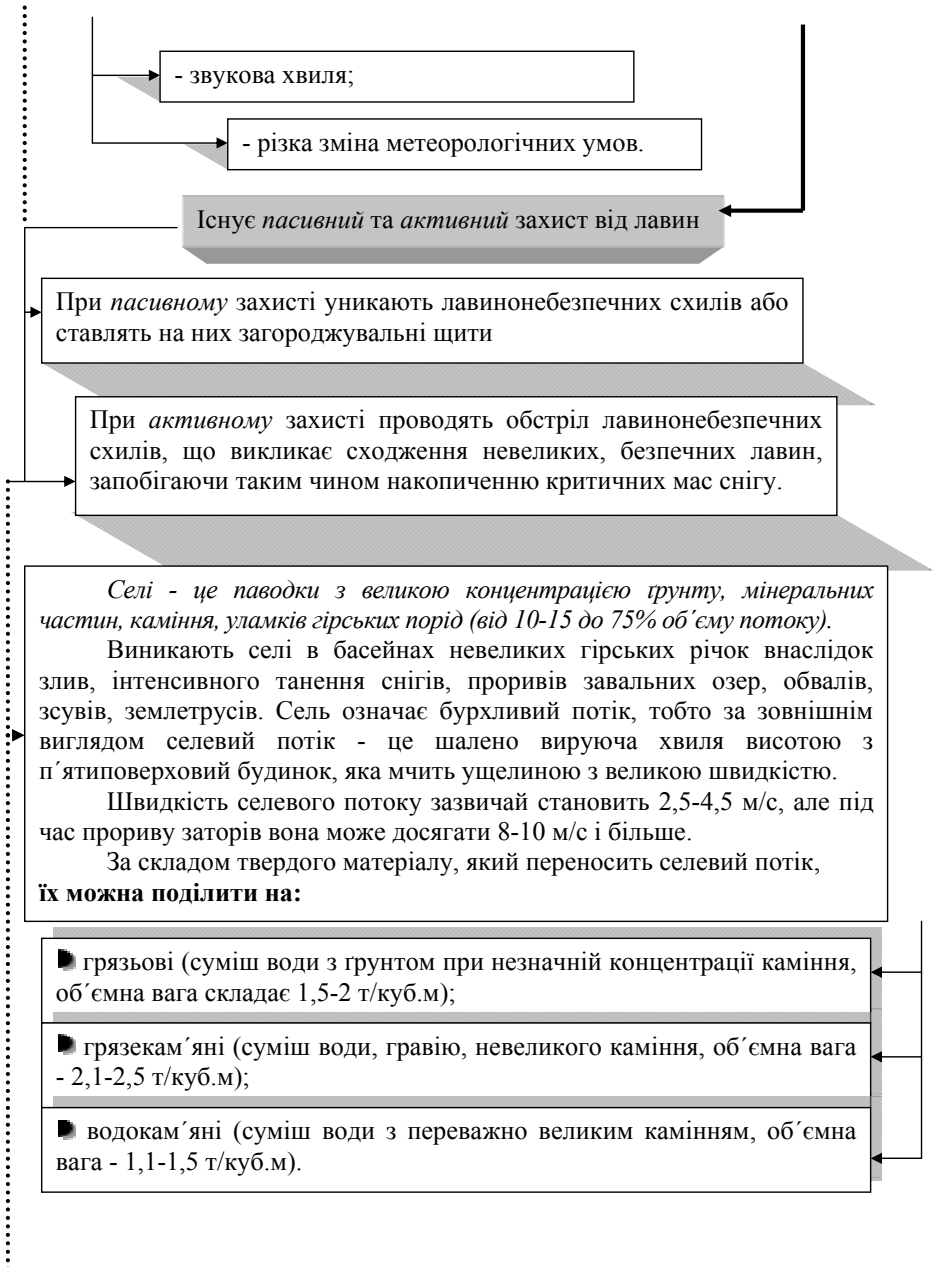
- Перебуваючи в приміщенні, слід негайно зайняти безпечне місце. Це отвори капітальних внутрішніх стін (наприклад, відчинити двері з квартири), кути, утворені ними. Можна заховатись під балками каркасу, під несучими колонами, біля внутрішньої капітальної стіни, під ліжком чи столом. Слід пам'ятати, що найчастіше завалюються зовнішні стіни будинків. Необхідно триматися подалі від вікон та важких предметів, які можуть перекинутися чи зрушити з місця.

- Не слід вибігати з будинку, оскільки уламки, які падають уздовж стін, є серйозною небезпекою. Безпечніше перечекати поштовх там, де він вас застав, і лише дочекавшись його закінчення, перейти у безпечне місце.

Деякі рекомендації щодо правил поведінки при зсувах, снігових лавинах та селях:

- у випадку попередження про селевий потік або зсув, які насуваються, слід якомога швидше залишити приміщення і вийти в небезпечне місце;

- надавати допомогу людям, які потрапили в селевий потік, використовуючи дошки, палки, мотузки та інші засоби; виводити людей з потоку в напрямку його руху, поступово наближаючись до краю;

- при захопленні сніговою лавиною, необхідно зробити все, щоб опинитись на її поверхні (звільнитись від вантажу, намагатись рухатись вгору, рухи як при плаванні); якщо ні, то потрібно намагатись закрити обличчя курткою, щоб створити повітряну подушку (сніговий пил потрапляє в ніс і рот - людина задихається);

- вирушаючи в гори, необхідно мати при собі лавинні мотузки яскравого кольору; мотузку намагатись викинути на поверхню, щоб завдяки мотузці людину, яка потрапила в снігову лавину, могли знайти.

Метеорологічні стихійні лиха

Вітри

Вітер силою в 9 балів зі швидкістю 24 м/сек., який руйнує будівлі, зриває дахи, називається **штормом**.

Якщо швидкість вітру досягає 32 м/сек., то це **ураган**. Ураганами називають також **тропічні циклони** (тайфуни).

Досить небезпечне явище - **смерчі**. Вони утворюються тоді, коли стикаються дві повітряні маси різної температури і вологості.

Смерчі також називають **торнадо**. Смерч спричиняє руйнування будівель, техніки, вихрові рухи повітряних потоків смерчу здатні піднімати машини, потяги, мости, будинки тощо.

Деякі рекомендації щодо правил поведінки при ураганах:

- отримавши повідомлення про ураган, необхідно щільно зачинити двері, вікна;
- з дахів та балконів забрати предмети, які при падінні можуть травмувати людину;
- в будівлях необхідно триматися подалі від вікон, щоб не отримати травми від осколків розбитого скла;
- найнебезпечнішими місцями під час урагану є підвали, сховища, метро та внутрішні приміщення перших поверхів цегляних будинків;
- коли ураган застав людину на відкритій місцевості, найкраще знайти укриття в западині (ямі, яру, канаві);
- ураган може супроводжуватись грозою, необхідно уникати ситуацій, при яких збільшується ймовірність ураження блискавкою: не стояти під окремими деревами, не підходити до ліній електропередач тощо.

Пожежі ландшафтні - лісові та степові

Пожежі - це неконтрольований процес горіння, який викликає загибель людей та нищення матеріальних цінностей.

Причинами виникнення пожеж є недбала поведінка людей з вогнем, порушення правил пожежної безпеки, природні явища (блискавка, посуха). Відомо, що 90% пожеж виникає з вини людини і тільки 7-8% спричинені блискавками.

Лісові пожежі поділяються на низові, верхові, підземні. За інтенсивністю горіння лісові пожежі поділяються на слабкі, середні, сильні.

Лісові низові пожежі характеризуються горінням сухого трав'яного покриву, лісової підстилки і підліску без захоплення крон дерев. Швидкість руху фронту низової пожежі становить від 0,3-1 м/хв (слабка пожежа) до 16 м/хв (сильна пожежа), висота полум'я - 1,2 м, максимальна температура на кромці пожежі досягає 900 °С.

Лісові верхові пожежі розвиваються, як правило, з низових і характеризуються горінням крон дерев. При швидкій верховій пожежі полум'я розповсюджується з крони на крону з великою швидкістю, яка досягає 8-25 км/год, залишаючи деколи цілі ділянки незайманого вогнем лісу. При стійкій верховій пожежі вогнем охоплені не тільки крони, а й стовбури дерев. Полум'я розповсюджується зі швидкістю 5-8 км/год, охоплює весь ліс від ґрунтового шару до верхівок дерев.

Підземні пожежі виникають як продовження низових або верхових лісових пожеж і розповсюджуються по шару торфу, який знаходиться на глибині 50 см. Горіння йде повільно, майже без доступу повітрі, зі швидкістю 0,1-0,5 м/хв., виділяється велика кількість диму і утворюються прогари (пустоти, які вигоріли). Тому підходити до осередку підземної пожежі треба обережно.

Степові (польові) пожежі виникають на відкритій місцевості, де є суха пожухла трава або збіжжя, яке дозріло. Вони мають сезонний характер і часто це бувають влітку, рідше навесні й практично відсутні взимку. Швидкість їх розповсюдження може досягати 20-30 км/год.

Гасіння ландшафтних пожеж

Основними заходами боротьби з лісовими низовими пожежами є:

засипання вогню землею;

заливання водою (хімікатами);

створення мінералізованих протипожежних смуг;

пуск зустрічного вогню;

Гасити лісову верхову пожежу складніше. Її гасять шляхом створення протипожежних смуг, застосовують воду і пускають зустрічний вогонь. Степові (польові) пожежі гасять тими ж засобами, що і лісові;

Гасіння підземних пожеж здійснюється в більшості випадків двома заходами. При першому заході навколо торф'яної пожежі на відстані 8-10 м від її краю копають траншею глибиною до мінералізованого шару ґрунту або рівня ґрунтових вод і заповнюють її водою. При другому заході влаштовують навколо пожежі смугу, яка насичена розчинами хімікатів.

Деякі рекомендації щодо правил поведінки при пожежах:

- при пожежах треба остерігатися високої температури, задимленості і загазованості, вибухів, падіння дерев і будівель, провалів у прогорілий ґрунт;
- небезпечно входити в зону задимлення, якщо видимість менше 10 м;
- перед тим, як увійти в палюче приміщення, треба накритися з головою вологим простирадлом, плащем, шматком тканини тощо;
- двері в задимлене приміщення треба відчиняти обережно, щоб запобігати спалаху полум'я від швидкого притоку свіжого повітря;
- в дуже задимленому приміщенні треба плазувати;
- для захисту від чадного газу треба дихати через вологу тканину;
- якщо на людині загорівся одяг, треба лягти на землю та збити полум'я, бігти не можна, це ще більше роздує полум'я;
- якщо побачите людину в палаючому обсязі, накиньте на неї пальто, плащ, будь-яке простирадло і щільно притисніть;
- при гасінні пожежі використовуйте вогнегасники, воду, пісок, землю, простирадла та інші засоби;
- виходити з зони пожежі треба проти вітру, тобто у тому напрямку, звідки дує вітер;
- при гасінні лісових пожеж використовуйте гілля листяних дерев (берези, ліщини), лопати тощо; гілками слід захлюстувати край пожежі, за допомогою лопат засипати його ґрунтом.

Схема №12.

Небезпеки техногенного характеру

Аварія - це небезпечна подія техногенного характеру, що створює на об'єкті, території або акваторії загрозу для життя і здоров'я людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушень виробничого процесу чи завдає шкоди довкіллю.

Згідно з розмірами та заподіяною шкодою розрізняють легкі, середні, важкі та особливо важкі аварії. особливо важкі аварії призводять до великих руйнувань та супроводжуються великими жертвами.

Аналіз наслідків аварій, характеру їх впливу на навколишнє середовище зумовив розподіл їх за видами.

ВИДИ АВАРІЙ

аварії з витоком сильнодіючих отруйних речовин (аміаку, хлору, сірчаної та азотної кислот, чадного газу, сірчаного газу та інших речовин);

аварії з викидом радіоактивних речовин в навколишнє середовище;

аварії на транспорті;

Особливо важкі аварії можуть призвести до катастроф.

Катастрофа - це великомасштабна аварія, яка призводить до важких наслідків для людини, тваринного й рослинного світу, змінюючи умови середовища існування.

Схема №13.

Аварії з викидом радіоактивних речовин у навколишнє середовище

Найнебезпечнішими за наслідками є аварії на АЕС з викидом в атмосферу радіоактивних речовин, внаслідок яких має місце довгострокове радіоактивне забруднення місцевості.

Радіоактивне забруднення величезних територій та водоймищ, міст та сіл, вплив радіонуклідів на життя та здоров'я мільйонів людей завжди приводить до виникнення надзвичайної ситуації.

Актуальним для жителів забруднених територій є питання виживання в умовах підвищеної радіації. Оскільки зараз основну загрозу становлять радіонукліди, що потрапляють в організм людини з продуктами харчування, слід знати запобіжні й профілактичні заходи, щоб сприяти виведенню з організму цих шкідливих речовин.

Шляхи підвищення життєдіяльності в умовах радіаційної небезпеки. Сучасна концепція радіозахисного харчування базується на трьох принципах:

обмеження надходження радіонуклідів з їжею;

гальмування всмоктування, накопичення і прискорення їх виведення;

підвищення захисних сил організму.

Третій напрям передбачає пошук та створення радіозахисних харчових речовин, які мають антиоксидантну та імуностимулюючу активність й здатні підвищувати стійкість організму до несприятливої дії радіоактивного випромінювання (антимутагени та радіопроектори). На допомогу приходять природні "захисники". До цих речовин належать: листя чаю, виноград, чорна смородина, чорноплідна горобина, обліпіха, банани, лимони, фініки, грейпфрути, гранати; з овочів - шпинат, брюссельська і цвітня капуста, боби, петрушка. Для того, щоб радіонукліди не засвоювались організмом, потрібно постійно вживати продукти, які містять пектини, зокрема яблука. Насіння соняшника належить до групи радіозахисних продуктів. Багаті на біорегулятори морські продукти, дуже корисний мед і свіжі фруктові соки.

Рекомендації вчених, щодо збереження здоров'я в умовах перебування на забруднених територіях.

Добре харчування.

Щоденне випорожнення.

Вживання.

відварів насіння льону, чорносливу, кропиви, проносних трав;

соків з червоними пігментами (виноградний, томатний);

чорноплідної горобини, гранатів, родзинок;

вітамінів А, С, В, соку буряка, моркви;

хрону, часнику;

крупн гречаної, вівсяної;

активованого вугілля (1-2 таблетки перед їжею);

сирів, вершків, сметани;

овочів й фруктів (знімати верхній шар до 0,5 см, з капусти видаляти верхні три листки);

Щедра пиття.

Схема №14.

Аварії з витоком сильнодіючих отруйних речовин

Сильнодіючими отруйними речовинами називаються хімічні сполуки, які в певних кількостях, що перевищують гранично допустимі концентрації, негативно впливають на людей, сільськогосподарських тварин, рослини та викликають у них ураження різного ступеня.

Сильнодіючі отруйні речовини можуть бути елементами технологічного процесу (аміак, хлор, сірчана й азотна кислоти, фтористий водень та інші) і можуть утворюватись при пожежах на об'єктах народного господарства (чадний газ, оксиди азоту та сірки, хлористий водень).

ДЖЕРЕЛА АВАРІЙ З ВИТОКОМ СИЛЬНОДІЮЧИХ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН

- викиди та витoki небезпечних хімічних речовин з трубопроводів та ємностей;
- загорання різних матеріалів з виділенням отруйних газів та
- аварії та транспортні при перевезенні небезпечних хімічних речовин.

Схема №15.

Аварії на транспорті

Будь-який транспортний засіб - це джерело підвищеної небезпеки. Людина, що скористалась послугами транспортного засобу, знаходяться в зоні підвищеної небезпеки. Це зумовлюється можливістю ДТП, катастрофами та аваріями поїздів, літаків, морських та річкових транспортних засобів, травмами при посадці чи виході з транспортних засобів або під час їх руху.

АВТОМОБІЛЬНИЙ ТРАСПОРТ

Закон України *"Про дорожній рух"* визначає правові та соціальні основи дорожнього руху з метою захисту життя та здоров'я громадян, створення безпечних і комфортних умов для учасників руху та охорони навколишнього природного середовища.

ПОВІТРЯНИЙ ТРАНСПОРТ

Наслідки при авіакатастрофах для пасажирів можуть бути і від слабкого невротичного шоку до тяжких чисельних травм.

Багатьох травм можна уникнути, якщо дотримуватись певних рекомендацій авіаперевізників. Ці рекомендації збільшують шанси пасажирів на спасіння в будь-якій ситуації.

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАСПОРТ

Пасажири залізничного транспорту знаходяться в зоні підвищеної небезпеки. Зонами підвищеної небезпеки на залізничному транспорті є: залізничні колії, переїзди, посадочні платформи та вагони, в яких пасажири здійснюють переїзди. Постійну небезпеку становить система електропостачання, можливість аварій зіткнення, отримання травм під час посадки або висадки. Крім цього залізничними коліями перевозяться небезпечні вантажі: від палива та нафтопродуктів до радіоактивних відходів та вибухових речовин.

Найбільшу небезпеку для пасажирів становлять пожежі у вагонах. Зумовлюється це тим, що у вагонах (замкненому просторі) завжди перебуває велика кількість людей. Температура в осередку пожежі дуже швидко підвищується з утворенням токсичних продуктів горіння. Особливо небезпечними є пожежі в нічний час на великих перегонах, коли пасажири сплять.

Правила безпеки для пасажирів і пішоходів, які значно зменшують ризик потрапляння в надзвичайні ситуації

- при русі вздовж залізничної колії не дозволяється підходити ближче ніж 5 м до крайньої рейки;

- на електрифікованих ділянках залізничної колії не підніматися на опори, а також не торкатися спуску, який відходить від опори до рейок, а також дровів, які лежать на землі;

- залізничні колії можна переходити тільки у встановлених місцях (по пішохідних містках, переходах тощо; перед переходом колії необхідно впевнитись у відсутності потяга або локомотива і тільки після цього здійснювати перехід;

- підходячи до переїзду, уважно простежте за світловою та звуковою сигналізацією та положенням шлагбаума; переходити колії можна тільки при відкритому шлагбаумі, а при його відсутності - коли не видно потяга;

- забороняється бігти по платформі вокзалу вздовж потяга, що прибуває чи відходить;

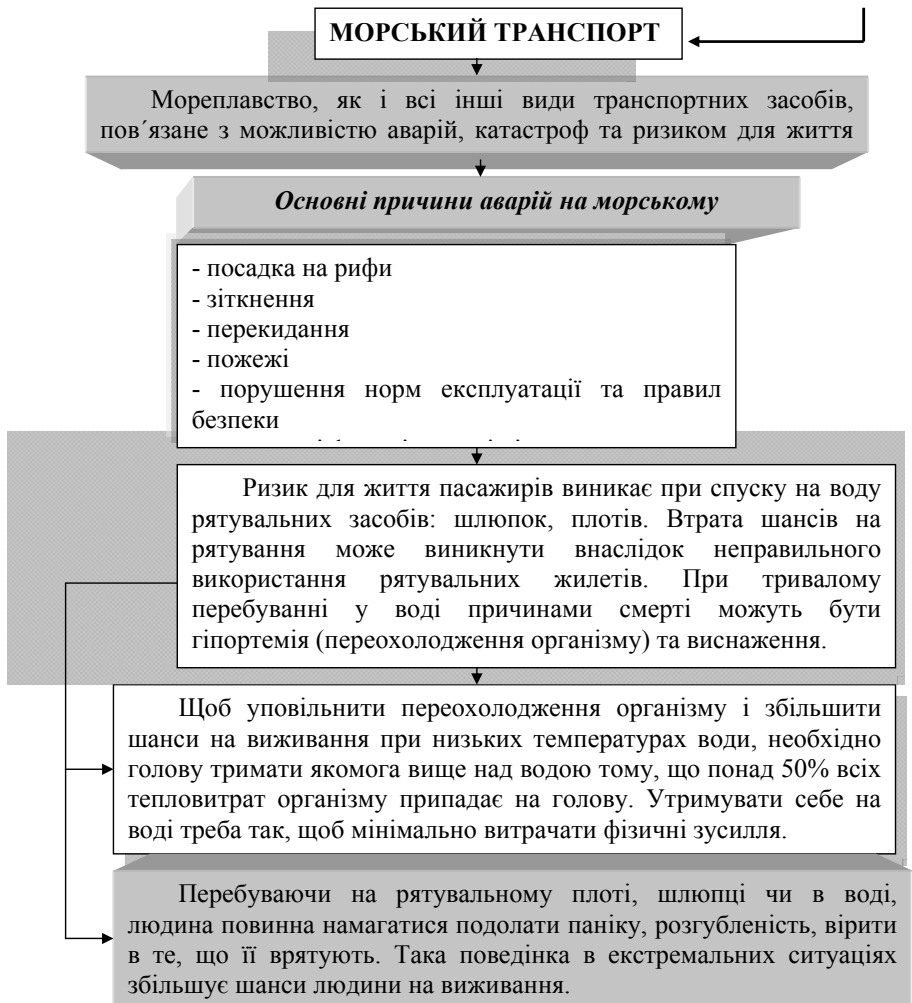
- під час проходження потяга без зупинки не стояти ближче двох метрів від краю платформи;

- на ходу потяга не відкривайте зовнішні двері тамбурів, не стійте на підніжках та перехідних майданчиків, а також не висовуйтеся з вікон вагонів; при зупинках потяга на перегонах не виходьте з вагонів;

- забороняється використовувати у вагонах відкритий вогонь та користуватися побутовими приладами, що працюють від вагонної електромережі (чайники, праски і таке інше); перевозити у вагонах легкозаймисті та вибухонебезпечні матеріали;

- при екстреній евакуації з вагона зберігайте спокій, з собою беріть тільки те, що необхідно, великі речі залишайте у вагоні, тому, що це погіршить швидкість евакуації, надайте допомогу в евакуації пасажирів з дітьми, літнім людям, інвалідам та іншим;

- при виході через бокові двері та аварійні виходи будьте обережними, щоб не потрапити під зустрічний потяг.

Схема №16.

Соціально-політичні небезпеки

Соціально-політичні небезпеки досить часто виникають при соціально-політичних конфліктах. *Конфлікт* - це зіткнення протилежних інтересів, поглядів, гостра суперечка, ускладнення, боротьба ворогуючих сторін різного рівня та складу учасників. Джерелами конфлікту є: соціальна нерівність, яка існує в суспільстві та система поділу таких цінностей, як влада, соціальний престиж, матеріальні блага, освіта. Конфлікти, що відбуваються в різних сферах, набувають політичної значущості, якщо вони зачіпають міжнародні, класові, міжетнічні, міжнаціональні, релігійні, демографічні відносини.

Суб'єктами конфліктів можуть бути:

→ Δ окремі люди, групи, організовані в соціально-політичні, екологічні та інші структури;

→ Δ об'єднання, які виникають у вигляді політизованих соціальних груп, екологічних і політичних груп тиску, кримінальних груп, які домагаються певних цілей.

→ Існує дві форми перебігу конфліктів:

→ відкрита - відверте протистояння, зіткнення, боротьба.

→ закрита, або латентна, коли відвертого протистояння нема, але точиться невидима боротьба.

ВІЙНИ

Війна - це збройна боротьба між державами (їх коаліціями) або соціальними, етнічними та іншими спільнотами; у переносному розумінні слова - крайня ступінь політичної боротьби, ворожих відносин між певними політичними силами.

ТЕРОРИЗМ

До соціально-політичних конфліктів належить виступ екстремістських угруповань (тобто тероризм). В наш час явище тероризму досить поширене. Якщо донедавна звертання до терору як засобу вирішення політичних або релігійних проблем було винятковим, надзвичайним явищем, то в наші дні практично щоденні повідомлення про терористичні акти сприймаються як щось неминуче. терор став органічною складовою сучасного життя і набув глобального характеру.

Тероризм - (від лат. terror - страх, залякування) - це форма політичного екстремізму, застосування найжорстокіших методів насилля, включаючи фізичне знищення людей, для досягнення певних цілей.

Тероризм здійснюється окремими особами, групами, що виражають інтереси певних політичних рухів або представляють країну, де тероризм піднесений до рангу державної політики. Тероризм - антигуманний спосіб вирішення політичних проблем в умовах протиборства, зіткнення інтересів різних політичних сил. Він може застосовуватись і як засіб задоволення амбіцій окремими політичними діячами, і як знаряддя досягнення своїх цілей мафіозними структурами, кримінальним світом. Визначити тероризм можна як політику залякування, пригнічення супротивника силовими засобами. Існує три основних види тероризму: політичний, релігійний та кримінальний.

Найбільш поширеним у світі терористичними актами є:

- напади на державні або промислові об'єкти, які призводять до матеріальних збитків а також є ефективним засобом залякування та демонстрації сили;
- захоплення державних установ або посольств (супроводжується захопленням заручників, що викликає серйозний громадський резонанс);

- захоплення літаків або інших транспортних засобів (політична мотивація - звільнення з тюрми товаришів по партії; кримінальна мотивація - вимога викупу);

- насильницькі дії проти особистості жертви (для залякування або в пропагандистських цілях);

- викрадення (з метою політичного шантажу для досягнення певних політичних поступок або звільнення в'язнів; форма самофінансування);

- політичні вбивства (це один з найбільших радикальних засобів ведення терористичної боротьби; вбивства, в розумінні терористів, повинні звільнити народ від тиранів);

- вибухи або масові вбивства (розраховані на психологічний ефект, страх та невпевненість людей).

Деякі поради, як треба поводитись, опинившись у становищі заручника

⊗ Найважливішим для заручника - це залишатися живим і тому не можна провокувати терористів на насильницькі дії.

⊗ Необхідно тихо сидіти і не привертати до себе увагу, тобто не вставати без дозволу, не ходити, навіть не дивитися в бік терористів (прямий погляд у вічі сприймається як виклик).

⊗ У присутності терористів бажано не вести розмов поміж собою, в крайньому випадку розмовляти тихо.

⊗ Слід позбавитись усього, що виділяє заручника з-поміж усіх потерпілих. Особливо це стосується жінок - зняти косметику, прикраси і таке інше.

СИТУАЦІЇ КРИМІНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ

Глобальна злочинність - гостра соціальна проблема сучасності. В умовах економічної кризи, нерівномірності суспільного розвитку, різного складу рівня життя, значних прогалин у законодавстві та інших негативних чинників збільшується кількість осіб, які схильні до скоєння злочинів.

Поради на кожен день щодо особистої безпеки

- гроші та цінні речі тримайте при собі; портфелі, сумочки не залишайте без догляду;

- в кафе або барі, перш ніж повісити пальто на вішалку або спинку крісла, заберіть з нього гроші і документи;

- не відчиняйте дверей незнайомій людині (або тримайте двері на ланцюжку); пам'ятайте, грабіжники можуть приходити під виглядом сантехніків, службовців газопостачання, електромережі і навіть робітників міліції; посадові особи зобов'язані самі пред'явити посвідчення;

- якщо ви маєте при собі кишенькові гроші, то по можливості, беріть їх стільки, скільки думаєте витратити; не показуйте відкрито, що у вас з собою багато грошей;

- гаманець з грошима ніколи не слід класти в зовнішню кишеню пальто, піджака чи сумки, особливо в переповнену харчами сумку;

- нападаючи на жінок, злочинці часто намагаються вирвати з їхніх рук сумочку, тому безпечніше носити сумку на ремні через плече, притискаючи її до себе;

- ніколи не носіть разом гроші і документи;

- повертаючись додому пізно ввечері, намагайтесь йти по освітленій та жвавій вулиці, уникаючи темних провулків та парків, хоча це й забере більше часу; у вечірній час треба бути напоготові на вулиці, в транспорті, в під'їзді будинку, у ліфті;

- уникайте ситуацій, які загрожують насильством (суперечка з п'яними), краще виглядати боягузом в очах злодіїв, ніж бути побитим до смерті;

- уникайте повертатись додому вночі на самоті; ніколи не сідайте в машину до незнайомих людей;

- якщо на вас напали, кричіть якомога голосніше або розбийте скло найближчого помешкання чи магазину; чи спробуйте поговорити з нападником і зверніться до його почуттів.

Найсуворіші покарання, передбачені Карним кодексом, встановлюються за вбивство за зґвалтування. Статеві злочини через серйозність фізичних та психологічних наслідків для жертв належать до особливо важких посягань. Кримінальні дані свідчать, що цей злочин (зґвалтування) має тенденцію до зростання. Потерпілі, як правило, в міліцію не заявляють через страх громадського розголосу, а також не хочуть пережити неприємну процедуру слідства та суду. За результатами вибіркового дослідження, на кожне зґвалтування, за яким ведеться слідство, припадає 6-8 злочинів, які залишаються без покарання. Тому злочинці і коять нові й нові напади.

Наведемо деякі поради щодо захисту від зґвалтування

Не провокуйте зґвалтування своїм зовнішнім виглядом, не слід давати жодних приводів до залицянь з боку незнайомця.

Слід уникати улюблених місць гвалтівників - віддалених пляжів, місць для заміського відпочинку тощо, а також не рекомендується у сутінках ходити через двори, парки та скверки.

Останнім часом частіше трапляються зґвалтування, які скоїли підлітки. Це зазвичай групові зґвалтування, які відрізняються особливою жорстокістю, тому що неповнолітні йдуть на злочин у стані алкогольного сп'яніння. Обходьте місця, де збираються підлітки.

При нападі можна спробувати установити хоч якийсь контакт зі злочинцем, тобто примусити його думати про жінку, як про людину, а не як про сексуальний об'єкт, а також за допомогою хитрощів спробувати заманити гвалтівника у місце, де є потенціальний захист.

При нападі можна також застосувати фізичний опір - завдавати удару по больових місцях: в області паху, по очах. Бити треба коліном, ліктем. Спричинити біль також можна в ділянці обличчя, шиї, живота. Захищаючись, треба завжди йти до кінця - на карту може бути поставлене життя жінки.

При нападі потрібно голосно кричати. Краще кричати "пожежа", ніж "гвалтують".

При спробі згвалтування можна сказати злочинцю, що ви хворі на захворювання, яке передається статевим шляхом (СНІД, сифіліс, гонорея тощо).

СОЦІАЛЬНІ НЕБЕЗПЕКИ: АЛКОГОЛІЗМ, ТЮТЮНОКУРІННЯ, НАРКОТИКИ ТА НАРКОМАНІЯ

Алкоголь - висококалорійний продукт, швидко забезпечує енергетичні потреби організму. А в пиві і сухих виноградних винах до того ж є цілий набір вітамінів та ароматичних речовин.

Усе це правильно, але алкоголь ніколи не може бути корисною речовиною і лише тимчасово призводить до вдаваного поліпшення стану.

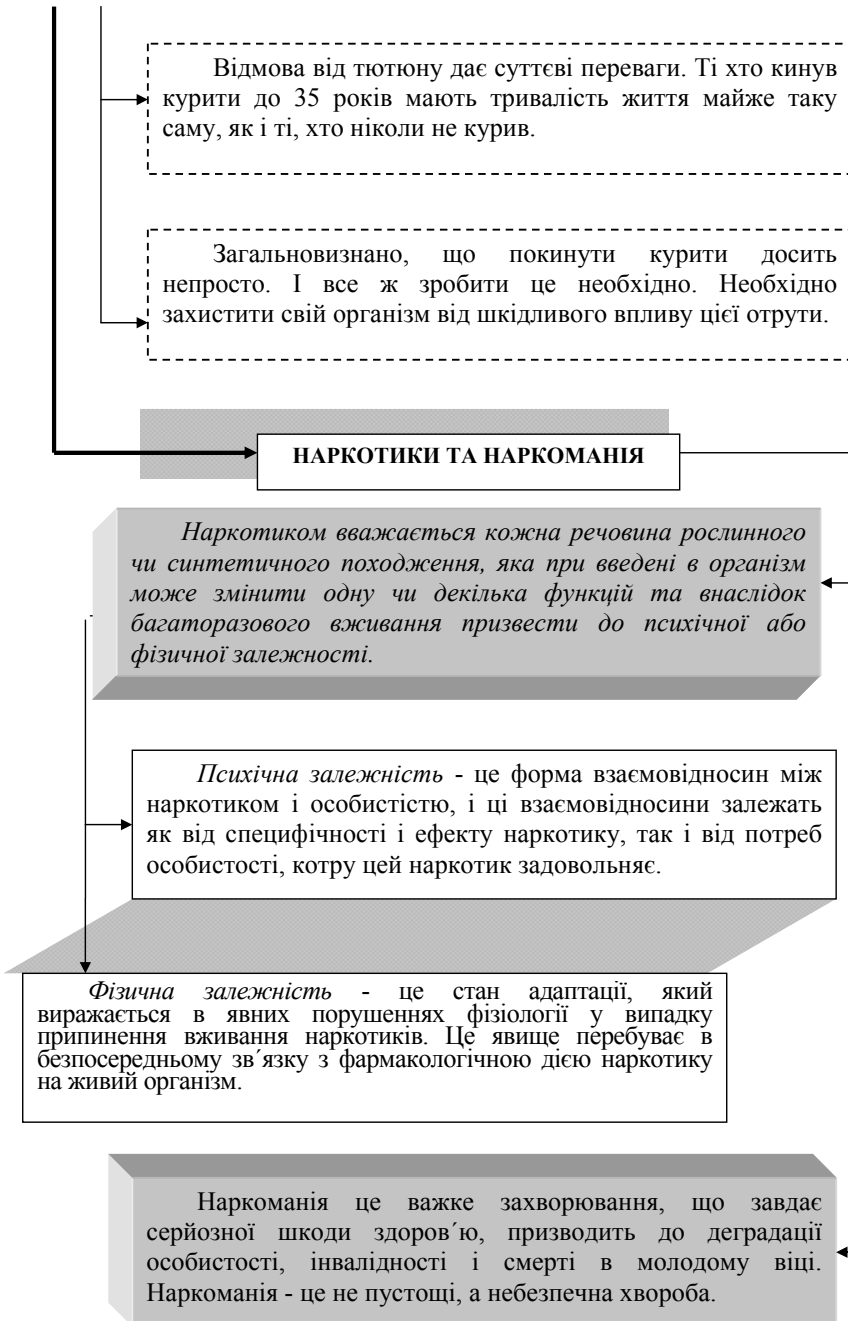
Алкогольні напої паралізують діяльність абсолютно всіх органів людини. Алкоголь - наркотик, до якого швидко звикають і не задовольняються малими дозами.

П'янство та алкоголізм завдають великої економічної, соціальної та моральної шкоди суспільству. Люди, які п'ють, частіше хворіють, допускають брак в роботі, через них стаються аварії і травми. Через п'яних водіїв частіше трапляються дорожньо-транспортні пригоди. Злочинність тісно пов'язана з алкоголізмом - 96% правопорушень здійснюється особами в стані алкогольного

Тютюнокуріння. Нікотин - одна з найсильніших рослинних отрут, основна складова тютюнового диму. Тютюн - фактор ризику більш ніж 25 хвороб.

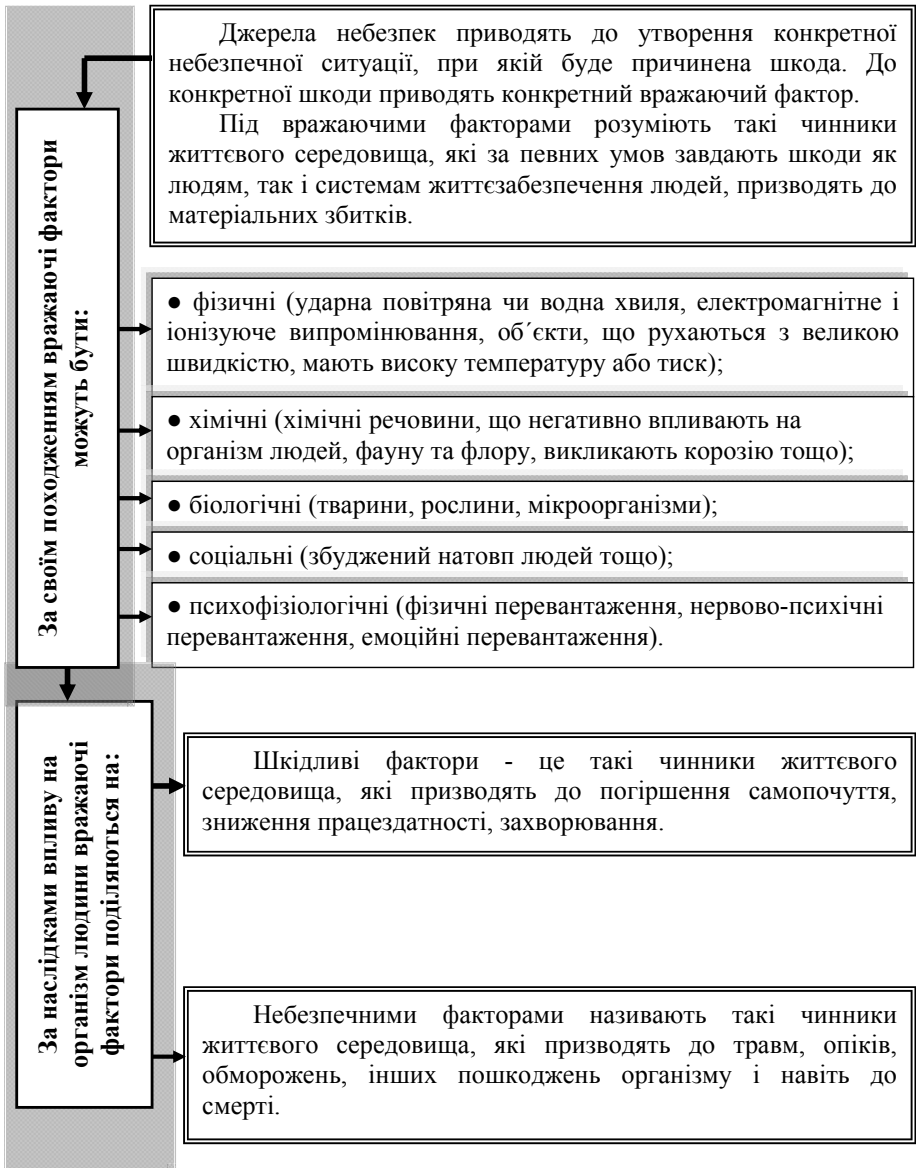
Наведемо деякі поради

Хвороби виникають не одразу, а при певному "стажі" куріння. Молоді люди не замислюються над майбутнім і вважають, що жахливі наслідки куріння їх не очікують.

Схема №17.

Класифікація небезпечних та шкідливих факторів, породжених джерелами небезпек

Схема №18.

Ризик як оцінка небезпеки

Важливою характеристикою небезпеки, а точніше мірою можливої небезпеки, є частота, з якою вона може проявитись, або ризик.

Ризик (R визначається як відношення кількості подій з небажаними наслідками (n) до максимально можливої їх кількості (N) за конкретний період часу: $R = n / N$

Приклад розрахунку числового значення загального розвитку побутового травматизму зі смертельними наслідками.

В Україні (відповідно до статистичних даних за 2009 р. загинула у побутовій сфері 63294 людина (n). Наразилось на смертельну небезпеку в побуті практично міг кожен із загальної кількості громадян, що проживали в Україні за цей період, тобто $N = 45847629$ осіб. Числове значення загального розвитку смертних випадків у побутовій сфері в 2009 році становитиме:

$$R = 63294 : 45847629 = 0,001381.$$

Це означає, що з кожного мільйона громадян, які проживали в Україні, в побутовій сфері загинула 1381 особа.

За ступенем припустимості ризик буває:

→	Знехтуваний ризик має настільки малий рівень, що він перебуває в межах допустимих відхилень природного (фонового) рівня.
→	Прийнятний рівень - це такий рівень ризику, який суспільство може прийняти (допустити), враховуючи техніко-економічні та соціальні можливості на даному етапі свого розвитку.
→	Гранично-допустимий ризик - це максимальний ризик, який не повинен перевищуватись, незважаючи на очікуваний результат.
→	Надмірний ризик характеризується виключно високим рівнем, який у переважній більшості випадків призводить до негативних наслідків.

На практиці досягти нульового рівня ризику, тобто абсолютної безпеки, неможливо. Тому сучасна концепція безпеки життєдіяльності базується на досягненні прийнятного (допустимого) ризику. Сутність концепції прийнятного ризику полягає у прагненні створити таку мінімальну безпеку, яку сприймає суспільство у даний час.

Тема 2. Надзвичайні ситуації та їх класифікація.

Державне управління у сфері захисту від надзвичайних ситуацій

Схема №19.

Надзвичайні ситуації. Причини виникнення

Події, при яких відбувається порушення нормальних умов життя і діяльності людей і які можуть призвести до загибелі людей та до значних матеріальних втрат, називаються надзвичайними ситуаціями.

Загальні ознаки надзвичайних ситуацій

Наявність або загроза загибелі людей чи значне погіршення умов їх життєдіяльності.

Заподіяння економічних збитків.

Істотне погіршення стану довкілля.

Причини виникнення

До надзвичайних ситуацій, як правило призводять аварії, катастрофи, стихійні лиха та інші події, такі як епідемії, епізоотії, епіфітотії, терористичні акти, збройні конфлікти, злочинна діяльність тощо.

Аварії поділяються на дві категорії:

До першої категорії належать аварії, внаслідок яких: загинуло 5 чи травмовано 10 і більше осіб; стався викид отруйних, радіоактивних небезпечних речовин за санітарно-захисну зону підприємства; збільшилась концентрація забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі більш як у 10 разів; зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я працівників підприємства чи населення.

До другої категорії належать аварії, внаслідок яких: загинуло до 5 чи травмовано 10 осіб; зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я працівників цеху, ділянки (з чисельністю працівників 100 осіб і більше).

Випадки порушення технологічних процесів, робота устаткування, тимчасової зупинки виробництва, падіння опор та обрив ліній електропередач не належать до аварій, що мають категорії.

Події природного походження, які за своєю інтенсивністю, масштабом поширення і тривалістю можуть вражати людей, об'єкти економіки та довкілля, називаються небезпечними природними явищами. Руйнівне небезпечне природне явище - це стихійне лихо.

Надзвичайні ситуації мають різні масштаби за кількістю жертв, за розмірами економічних збитків, площею територій, на якій вони розвивались. Виходячи з цього можна говорити про таку **ієрархію надзвичайних ситуацій**.

Індивідуальні надзвичайні ситуації, коли загроза існує для порушення життєдіяльності лише однієї особи.

Надзвичайні ситуації рівня мікро колективу, тобто коли загроза їх виникнення стосується сім'ї, виробничої бригади, пасажирів одного купе тощо.

Надзвичайні ситуації рівня колективу

Надзвичайні ситуації рівня макроколективу

Надзвичайні ситуації для жителів міста, району

Надзвичайні ситуації для населення області

Надзвичайні ситуації для населення країни

Надзвичайні ситуації для жителів континенту

Надзвичайні ситуації для всього людства

В основу існуючих класифікацій надзвичайних ситуацій за їх масштабом найчастіше кладуть територіальний принцип, за яким надзвичайні ситуації поділяють на локальні, об'єктові, місцеві, регіональні, загальнодержавні (національні), континентальні та глобальні (загально планетарні).

Локальні надзвичайні ситуації відповідають рівню загрози одній особі або мікро колективу.	←
Об'єктові з рівнем загрози колективу, макроколективу.	←
Місцеві з рівнем загрози населенню міста або району.	←
Регіональні з рівнем загрози області.	←
Загальнодержавні з рівнем загрози населенню країни.	←
Континентальні з рівнем загрози населенню континенту.	←
Глобальні з рівнем загрози для всього людства.	←

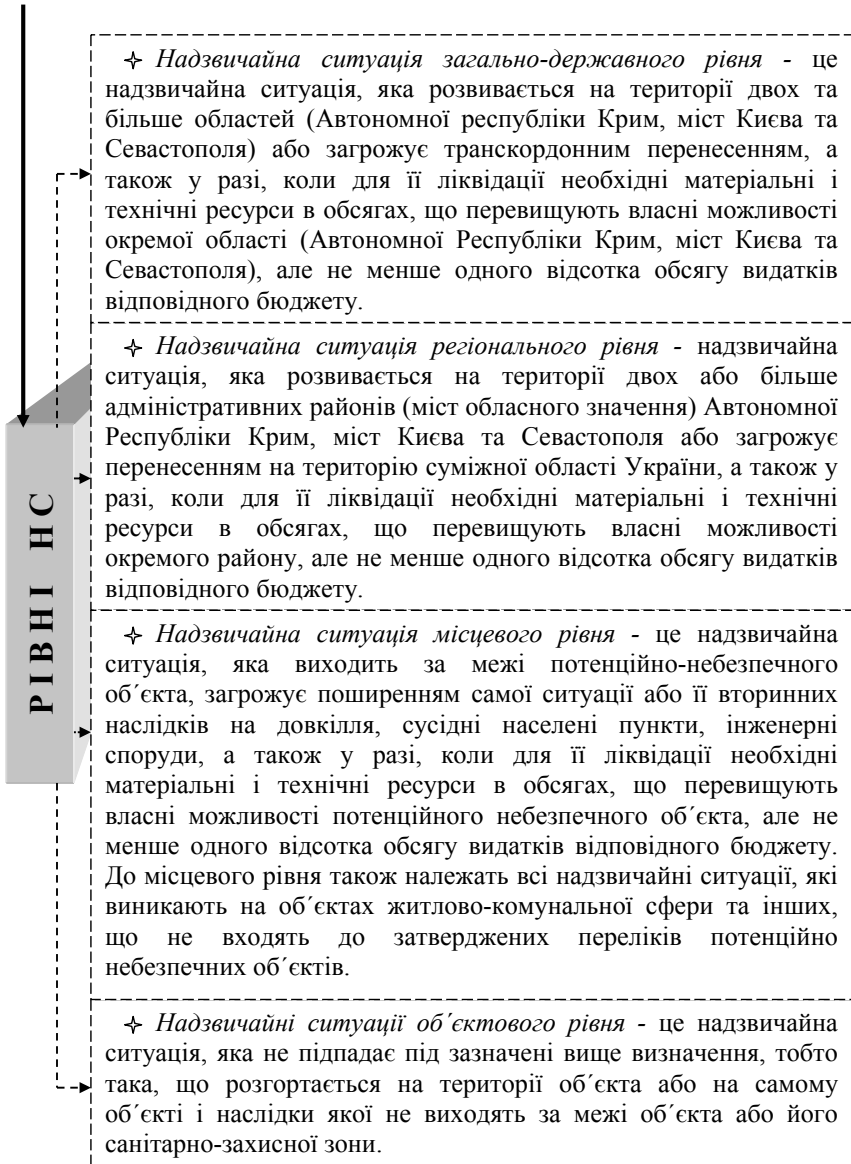
Схема №20.**Надзвичайні ситуації та їх класифікація згідно до "Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій в Україні"**

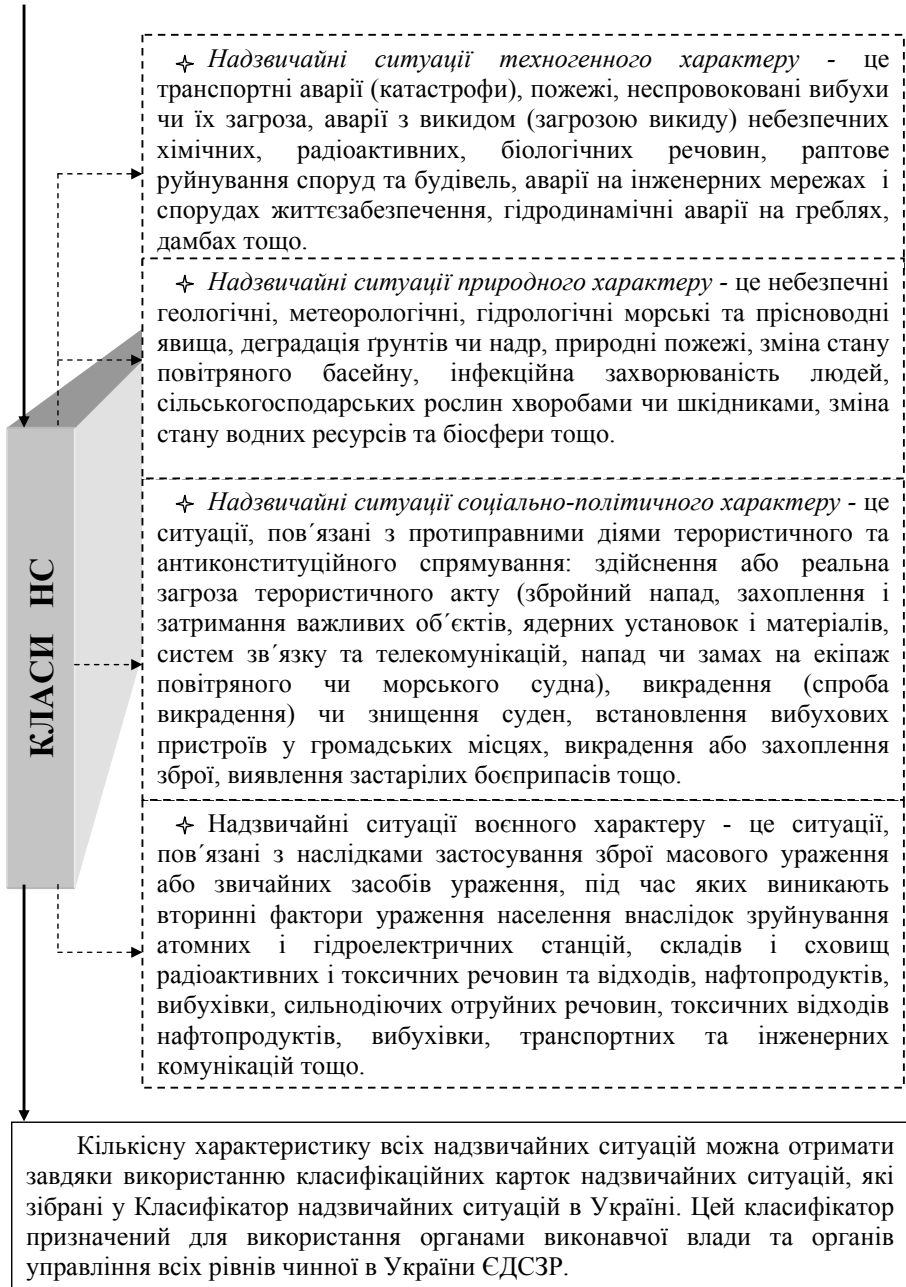
Надзвичайна ситуація (НС) - це порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншими чинниками, що призвели (або можуть призвести до загибелі людей, тварин і рослин, значних матеріальних збитків та завдали шкоди довкіллю (ДСТУ 3891-99).

КЛАСИФІКАЦІЯ НС

15 липня 1998 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 1099 "Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій" затверджено "Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій". Згідно цього положення залежно від територіального поширення, обсягів заподіяних або очікуваних економічних збитків, кількості людей, які загинули, розрізняють чотири рівні надзвичайних ситуацій.

Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій за характером походження подій, котрі зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій на території України, розрізняє *чотири класи надзвичайних ситуацій - надзвичайні ситуації техногенного, природного, соціально-політичного, військового характеру*. Кожен клас надзвичайних ситуацій поділяється на групи, які містять конкретні їх види.

Схема №21.

Єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру (ЄДСЗР)

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій - це підготовка та реалізація комплексу правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-політичних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації на основі даних моніторингу (спостережень), експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків.

Зазначені функції запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру, виконує Єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру, затверджена Постановою кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. №1198.

Єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру (ЄДСЗР) включає в себе центральні та місцеві органи виконавчої влади, виконавчі органи рад, державні підприємства, установи та організації з відповідними силами і засобами, які здійснюють нагляд за забезпеченням техногенної та природної безпеки, організують проведення роботи із запобіганням надзвичайним ситуаціям техногенного та природного походження і реагування у разі їх виникнення з метою захисту населення і довкілля, зменшення матеріальних витрат.

Основною метою створення ЄДСЗР є забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, забезпечення цивільного захисту населення.

ЄДСЗР складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем і має чотири рівні: загальнодержавний, регіональний, місцевий та об'єктовий.

Функціональні підсистеми створюються міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади для організації роботи, пов'язаної із запобіганням надзвичайним ситуаціям та захистом населення і територій від їх наслідків.

Кожний рівень ЄДСЗР має *координуючі та постійні органи управління* щодо розв'язання завдань у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення і територій від їх наслідків, систему повсякденного управління, сили і засоби, резерви матеріальних та фінансових ресурсів, системи зв'язку та інформаційного забезпечення.

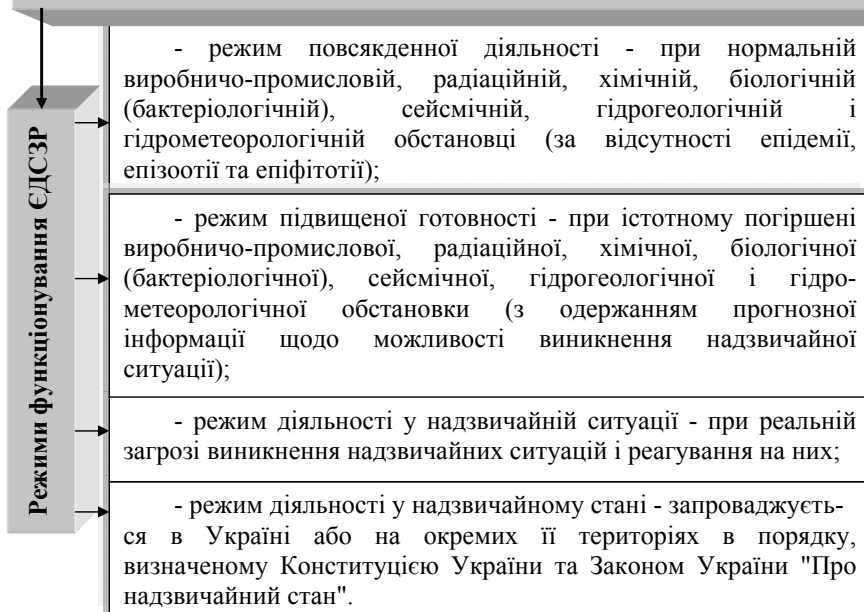
Складові ЄДСЗР

Схема №22.

Режими функціонування ЄДСЗР

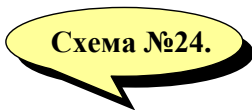
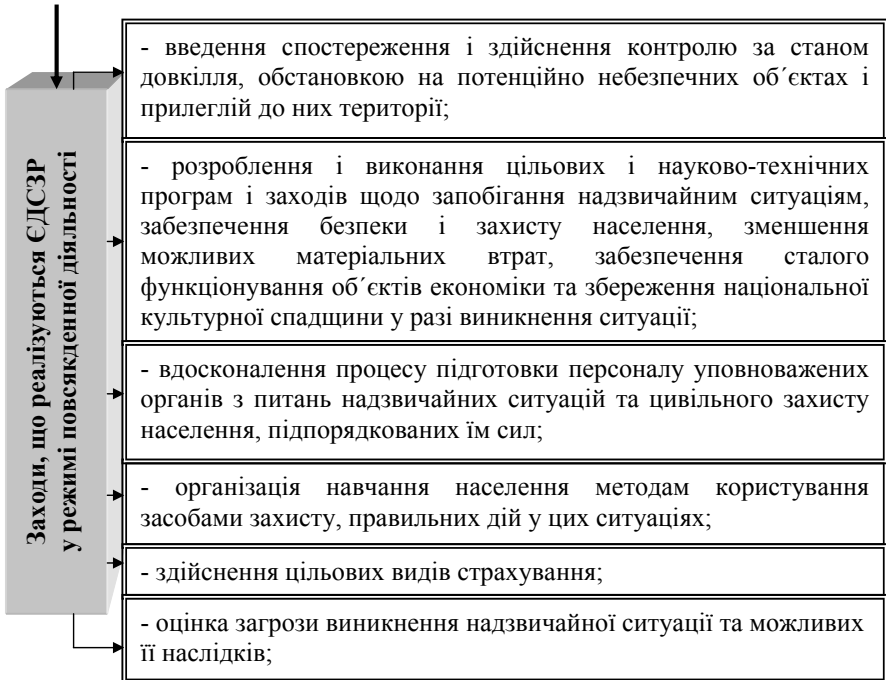
Залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, можуть існувати різні режими функціонування ЄДСЗР.

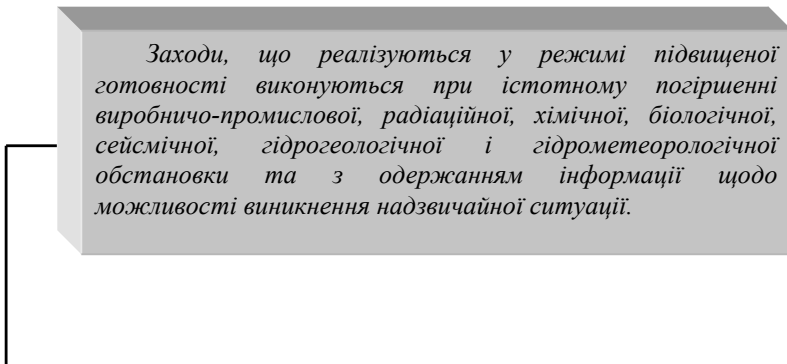
Схема №23.

Основні заходи, що реалізуються ЄДСЗР у режимі повсякденної діяльності

Заходи, що реалізуються у режимі повсякденної діяльності виконуються при нормальній виробничо-промисловій, радіаційній, хімічній, біологічній, сейсмічній, гідрогеологічній і гідрометеорологічній обстановці та за відсутністю масових захворювань.

Основні заходи, що реалізуються ЄДСЗР у режимі підвищеної готовності

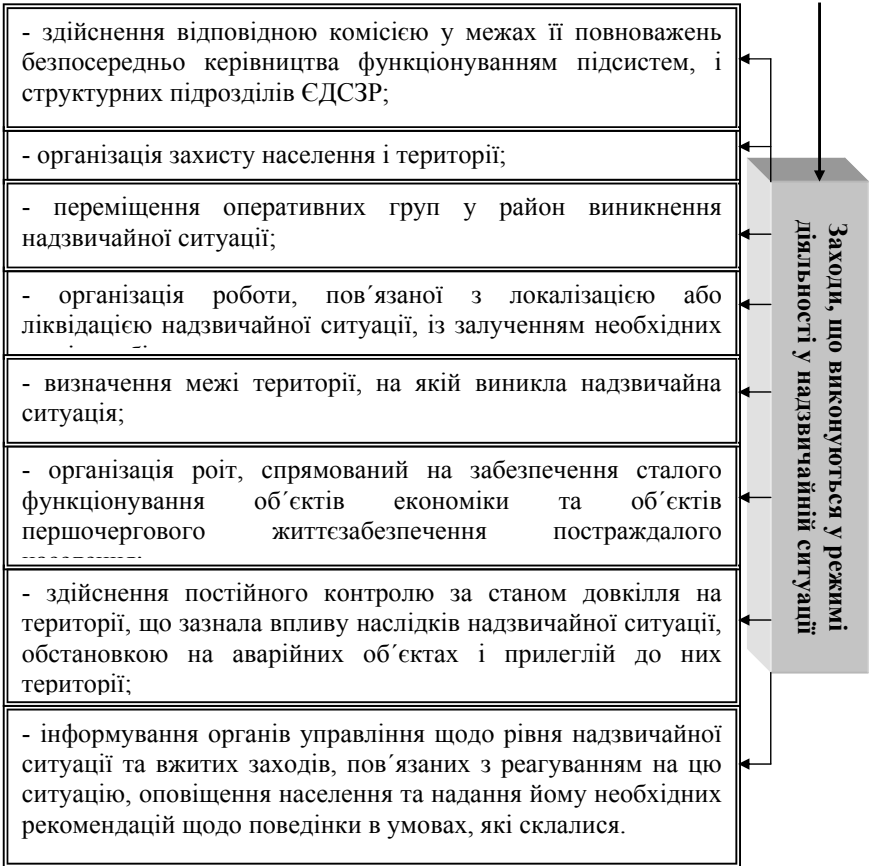
- формування оперативних груп для виявлення причин погіршення обстановки безпосередньо в районі можливого виникнення надзвичайної ситуації, підготовка пропозицій щодо її нормалізації;
- посилення роботи, пов'язаної з веденням спостереження та здійсненням контролю за станом довкілля, обстановкою на потенційно небезпечних об'єктах і прилеглий до них території, прогнозуванням можливості виникнення надзвичайної ситуації та її масштабів;
- розроблення комплексних заходів щодо захисту населення і територій, забезпечення стійкого функціонування об'єктів економіки;
- приведення в стан підвищеної готовності наявних сил і засобів та залучення додаткових сил, уточнення планів їх дій і переміщення у разі необхідності в район можливого виникнення надзвичайної ситуації;
- проведення заходів щодо запобігання виникненню надзвичайної ситуації;
- запровадження цілодобового чергування членів Державної, регіональної, місцевої чи об'єктової комісії (залежно від рівня надзвичайної ситуації).

У режимі підвищеної готовності проводяться заходи режиму повсякденної діяльності і додатково:

Схема №25.

Основні заходи, що реалізуються ЄДСЗР у режимі діяльності у надзвичайній ситуації

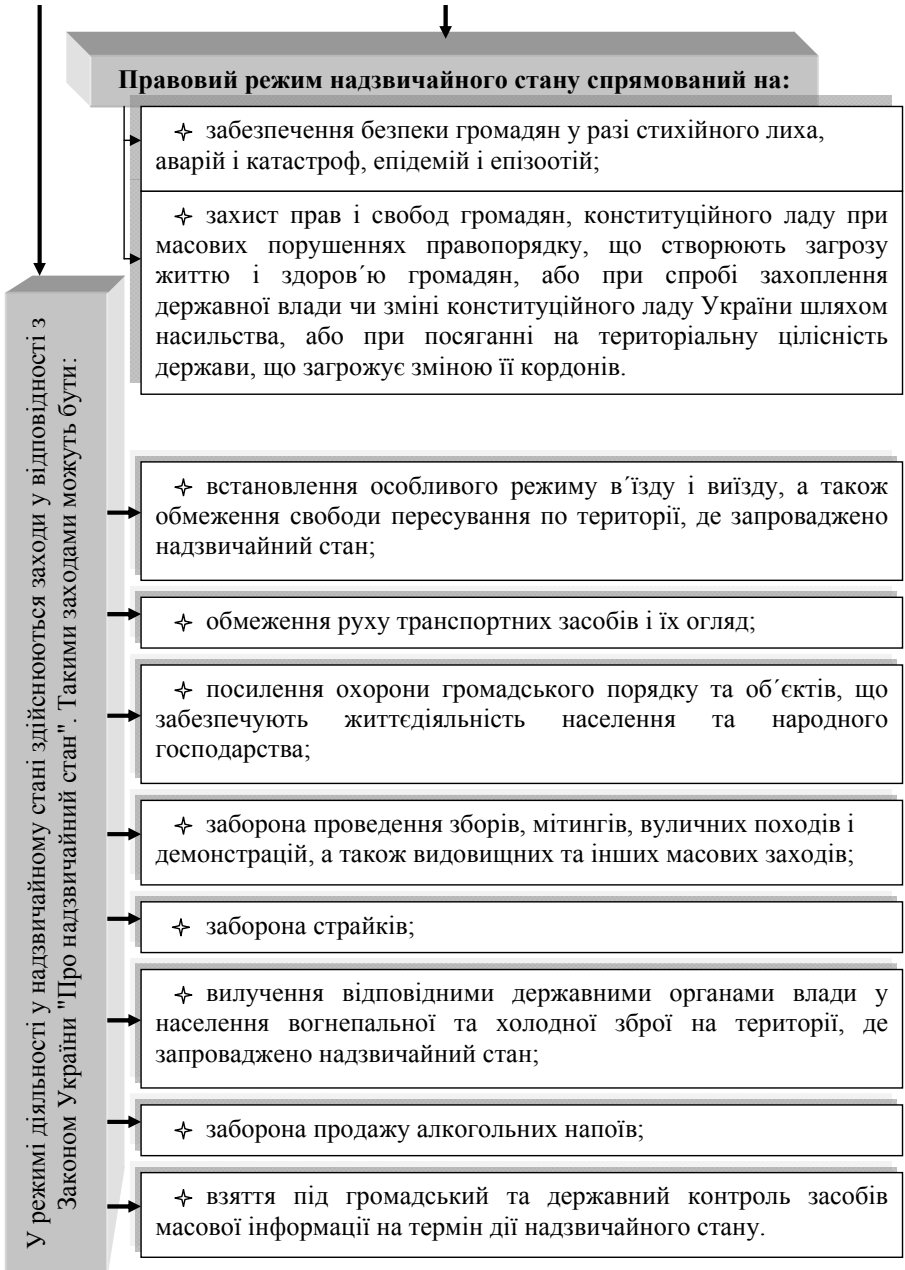
Заходи, що реалізуються у режимі діяльності у надзвичайній ситуації виконуються при реальній загрозі виникнення надзвичайних ситуацій і реагуванні на них.

Схема №26.

Основні заходи, що реалізуються ЄДСЗР у режимі діяльності у надзвичайному стані

Надзвичайний стан - це передбачений Конституцією України особливий правовий режим діяльності державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування, підприємств, установ і організацій, який тимчасово допускає встановлені Законом "Про надзвичайний стан" обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб та покладає на них додаткові обов'язки.

Схема №27.

Ким, та за яких умов вводиться надзвичайний стан

Надзвичайний стан на всій території України або в окремих її місцевостях вводиться постановою Верховної Ради України з негайним повідомленням Президента України або Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України.

Надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладу, усунення якої іншими способами є неможливим.

Метою введення надзвичайного стану є

Надзвичайний стан може бути введено за умов:

- якнайшвидша нормалізація обстановки;
- відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб;
- відновлення нормального функціонування конституційних органів влади;
- відновлення роботи органів місцевого та регіонального самоврядування та інших інститутів громадянського суспільства;
- стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій, епізоотій, що створюють загрозу життю і здоров'ю населення;
- масових порушень правопорядку, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;
- блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів чи місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та управління, місцевого чи регіонального самоврядування;
- спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;
- посягання на територіальну цілісність держави, що загрожує зміною її кордонів;
- необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Захист населення і територій під час надзвичайних ситуацій забезпечується скоординованою роботою постійно діючих функціональних і територіальних підсистем Єдиної Державної Системи (ЄДС) запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру.

Головною метою захисту населення і територій під час надзвичайних ситуацій є забезпечення реалізації державної політики у сфері їх запобігання і ліквідації наслідків.

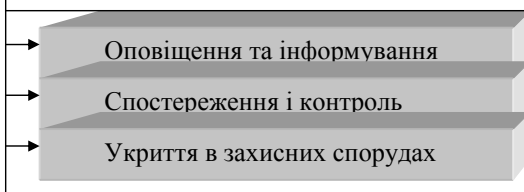
Основними завданнями захисту населення і територій під час надзвичайних ситуацій є:

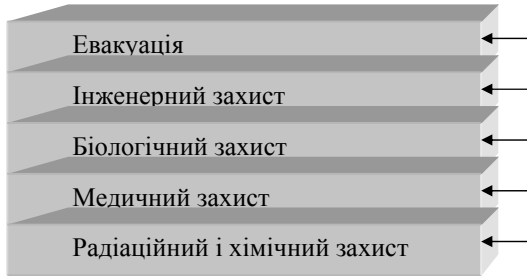
- ✦ розроблення і реалізація нормативно-правових актів, додержання державних технічних норм та стандартів з питань забезпечення захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій;
- ✦ забезпечення готовності органів управління, сил і засобів до дій, призначених для запобігання надзвичайним ситуаціям та реагування на них;
- ✦ розроблення та забезпечення заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;
- ✦ збирання та аналітичне опрацювання інформації про надзвичайні ситуації;
- ✦ прогнозування та оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій, визначення на основі прогнозу потреби в силах, матеріально-технічних і фінансових ресурсах;
- ✦ створення, раціональне збереження і використання резервів фінансових і матеріальних ресурсів, необхідних для запобігання надзвичайним ситуаціям та реагування на них;
- ✦ оповіщення населення про загрозу та виникнення надзвичайної ситуації і своєчасне та достовірне інформування його про наявну обстановку і вжиті заходи;
- ✦ здійснення державної експертизи, нагляду і контролю в галузі захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій;

✦ організація захисту населення (персоналу) та надання безкоштовної медичної допомоги;	
✦ проведення рятувальних та інших невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та організація життєзабезпечення постраждалого населення;	
✦ здійснення заходів щодо соціального захисту постраждалого населення;	
✦ розроблення та забезпечення цільових і науково-технічних програм, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям та забезпечення сталого функціонування підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та підпорядкування, а також підвідомчих їм об'єктів виробничого і соціального призначення;	
✦ реалізація визначених законодавством прав населення в галузі захисту від наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі осіб (чи їхніх сімей), які брали безпосередню участь в їх ліквідації;	
✦ навчання та тренування населення способами захисту в разі виникнення надзвичайних ситуацій;	
✦ міжнародне співробітництво у галузі захисту населення від надзвичайних ситуацій.	

Схема №29.**Основні заходи захисту населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій**

З метою захисту населення, зменшення втрат та шкоди економіці в разі виникнення надзвичайних ситуацій має проводитися спеціальний комплекс заходів. Він має такі складові:

Схема №30.

Оповіщення та інформування

Оповіщення про загрозу і постійне інформування населення досягається:

- завчасним створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної і територіальних систем централізованого оповіщення населення;

- організаційно-технічним з'єднанням територіальних систем централізованого оповіщення і систем оповіщення на об'єктах господарювання;

- завчасним створенням і організаційно-технічним з'єднанням із системами спостереження і контролю постійно діючих локальних систем оповіщення та інформації населення в зонах можливого катастрофічного затоплення, районах розміщення потенційно небезпечних об'єктів;

- централізованим використанням загальнодержавних і відомчих систем зв'язку, радіопровідного, телевізійного оповіщення, радіотрансляційних мереж та інших технічних засобів передавання інформації.

Схема №31.

Спостереження і контроль

Спостереження і контроль за довкіллям, продуктами харчування і водою забезпечується:

- створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної і територіальних систем спостереження і контролю з включенням до них існуючих сил та засобів контролю незалежно від підпорядкованості;

- організацією збору, опрацювання і передавання інформації про стан довкілля, забруднення продуктів харчування, харчової сировини, фуражу, води радіоактивними, хімічними речовинами та інфекційними мікроорганізмами;

- надання населенню можливості придбати найпростіші засоби захисту і контролю в особисте користування.

Схема №32.

Укриття у захисних спорудах

Створення фонду захисних споруд досягається шляхом:

- комплексного освоєння підземного простору міст і населених пунктів для взаємного розміщення в ньому споруд і приміщень соціально-побутового, виробничого і господарського призначення та з урахуванням пристосування і використання частини приміщень для укриття населення в надзвичайних ситуаціях;

- обстеження і взяття на облік підземних і наземних будівель, що відповідають вимогам захисту, споруд підземного простору міст, гірничих виробок і природних порожнин;

- дообладнання з урахуванням реальної обстановки підвальних та інших заглиблених приміщень;

- будівництва заглиблених споруд, які окремо стоять, об'єктів господарювання, пристосованих до захисту;

- масового будівництва в період загрози найпростіших сховищ та укриттів;

- завчасного будівництва за рішенням Кабінету Міністрів України окремих сховищ і протирадіаційних укриттів.

Наявний фонд захисних споруд використовується для господарських культурних і побутових потреб у порядку, визначеному органами МНС України.

Схема №33.

Евакуація

В умовах неповного забезпечення захисними спорудами в містах та інших населених пунктах, які мають об'єкти підвищеної небезпеки, а також у воєнний час основним способом захисту населення є евакуація і розміщення його у позаміській зоні.

Евакуації підлягає населення, яке проживає в населених пунктах, що знаходяться у зонах можливого катастрофічного затоплення, небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного ураження, в районах прогнозованого забруднення, хімічного ураження, в районах виникнення стихійного лиха, великих аварій і катастроф (якщо виникає безпосередня загроза життю та здоров'ю людини).

У мирний час евакуація населення планується на випадок:

- загальної аварії на атомній електростанції;
- усіх видів аварій з викидом сильнодіючих отруйних речовин;
- загрози катастрофічного затоплення місцевості;

- великих лісових і торф'яних пожеж, землетрусів, зсувів, інших геофізичних і гідрометеорологічних явищ з тяжкими наслідками, що загрожують населеним пунктам.

Метою планування і здійснення евакуаційних заходів є:

- зменшення ймовірних втрат населення;
- збереження кваліфікованих кадрів спеціалістів;
- забезпечення стійкого функціонування об'єктів економіки;
- створення угруповань сил і засобів захисту в позаміській зоні з метою проведення рятувальних та інших невідкладних робіт в осередках надзвичайних ситуацій в особливий період.

Здійснення організованої евакуації, запобігання проявам паніки і недопущення загибелі людей своєчасно забезпечується шляхом:

- ✦ планування евакуації населення;
- ✦ визначення зон, придатних для розміщення евакуйованих з потенційно небезпечних зон;
- ✦ підготовки уповноважених органів управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення до виконання евакуаційних заходів;
- ✦ організації оповіщення керівного складу і населення про початок евакуації;
- ✦ організації управління евакуацією;
- ✦ всебічного життєзабезпечення евакуйованого населення у районах позаміської зони;
- ✦ навчанням населення діям під час проведення евакуації.

Евакуаційні заходи здійснюються за рішенням місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, уповноважених органів з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення відповідного рівня.

Схема №34.

Інженерний захист

Заходи інженерного захисту території можуть істотно вплинути на ефективність цивільного захисту. Для цього необхідно:

- врахувати під час розроблення генеральних планів забудови населених пунктів і ведення містобудування особливу схильність регіонів та окремих територій до проявів небезпечних і катастрофічних явищ;

- забезпечувати раціональне розміщення потенційно небезпечних об'єктів з урахуванням можливих наслідків у разі аварій для безпеки населення і довкілля;

- будувати будинки, споруди, інженерні мережі і транспортні комунікації з заданими рівнями безпеки і надійності;

- розробляти і запроваджувати заходи щодо безаварійного функціонування потенційно небезпечних об'єктів;

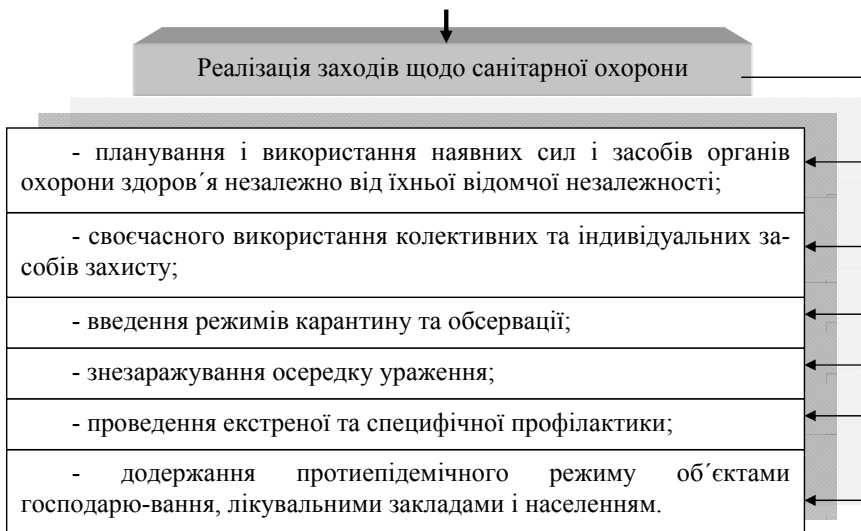
- створювати комплексні схеми захисту населених пунктів та об'єктів господарювання від небезпечних природних процесів;

- організувати випереджальне будівництво протизсувних, протиповіневих, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення.

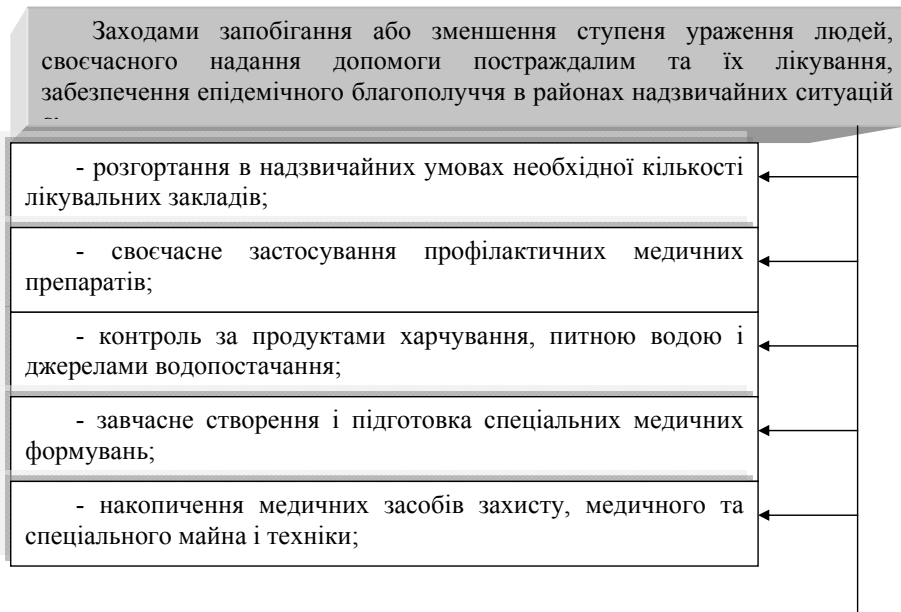
Схема №35.

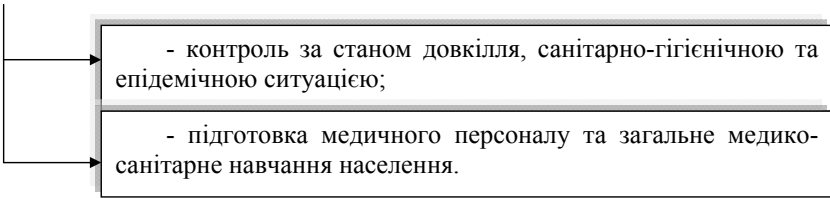
Біологічний захист

Захист від біологічних засобів ураження включає своєчасне виявлення чинників біологічного зараження, їх виду і масштабів, проведення комплексу адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних і спеціальних протиепідемічних та медичних заходів. Захист від біологічних засобів вимагає:

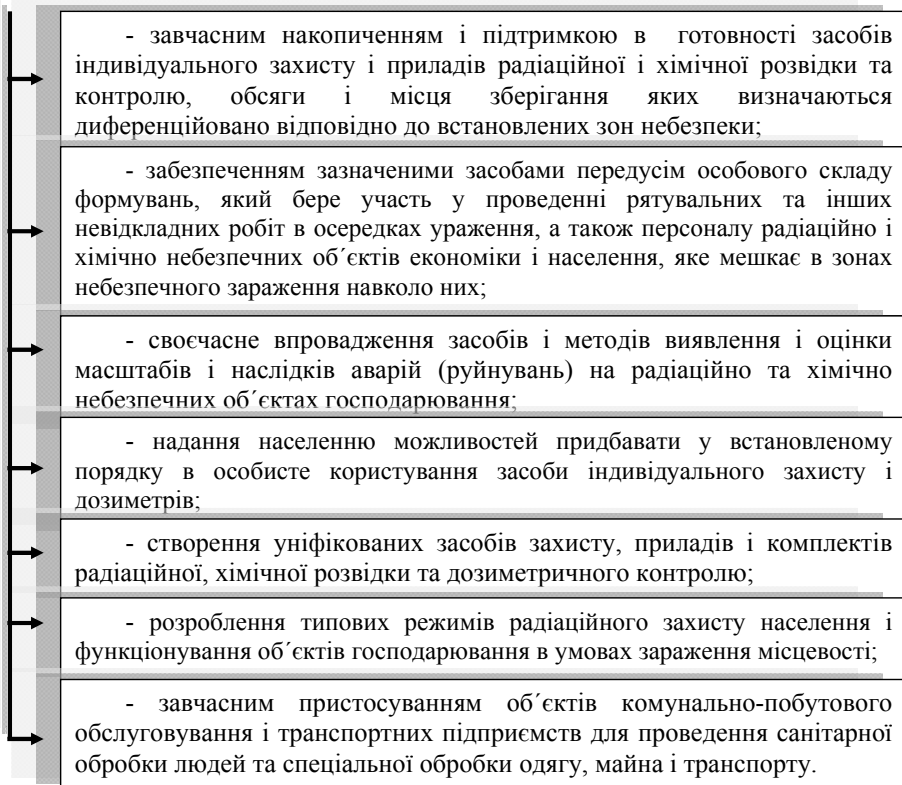
Схема №36. Медичний захист

Схема №37.**Радіаційний і хімічний захист**

Цей захист включає заходи щодо виявлення і оцінки радіаційної та хімічної обстановки, організацію і здійснення дозиметричного і хімічного контролю, розроблення типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами індивідуального захисту, організацію і проведення спеціальної обробки.

Виконання вимог даного виду захисту досягається:

Фінансування цільових програм захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, забезпечення сталого функціонування підприємств і організацій здійснюється відповідно до законодавства України.

Під час ліквідації надзвичайної ситуації на загальнодержавному рівні за подання МНС України, Мінфіну України, Мінекономіки України, інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади використовуються спеціальні фінансові та матеріальні резерви, у тому числі:

☆ кошти резервного фонду Кабінету Міністрів України;

☆ запаси державних матеріальних резервів техніки і спеціальних видів майна;

Під час ліквідації надзвичайних ситуацій на регіональному рівні використовуються спеціальні фінансові та матеріальні резерви, у тому числі:

☆ кошти резервного фонду Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій;

☆ регіональні запаси матеріальних резервів, техніки та спеціальних видів майна;

У разі вичерпання зазначених джерел фінансування, у виняткових випадках, виділяються у встановленому порядку необхідні кошти в обґрунтованих межах з резервного фонду Кабінету Міністрів України.

Під час ліквідації надзвичайних ситуацій на місцевому рівні використовуються фінансові та матеріальні резерви, у тому числі:

☆ кошти резервного фонду районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій.

☆ місцеві запаси матеріальних резервів, техніки та спеціальних видів майна.

У разі вичерпання зазначених джерел фінансування, у виняткових випадках, виділяються у встановленому порядку необхідні кошти в обґрунтованих межах з резервного фонду Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Схема №39.

Державне управління у сфері захисту від надзвичайних ситуацій

Державна організація управління у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру є:

✦ Кабінет Міністрів України;

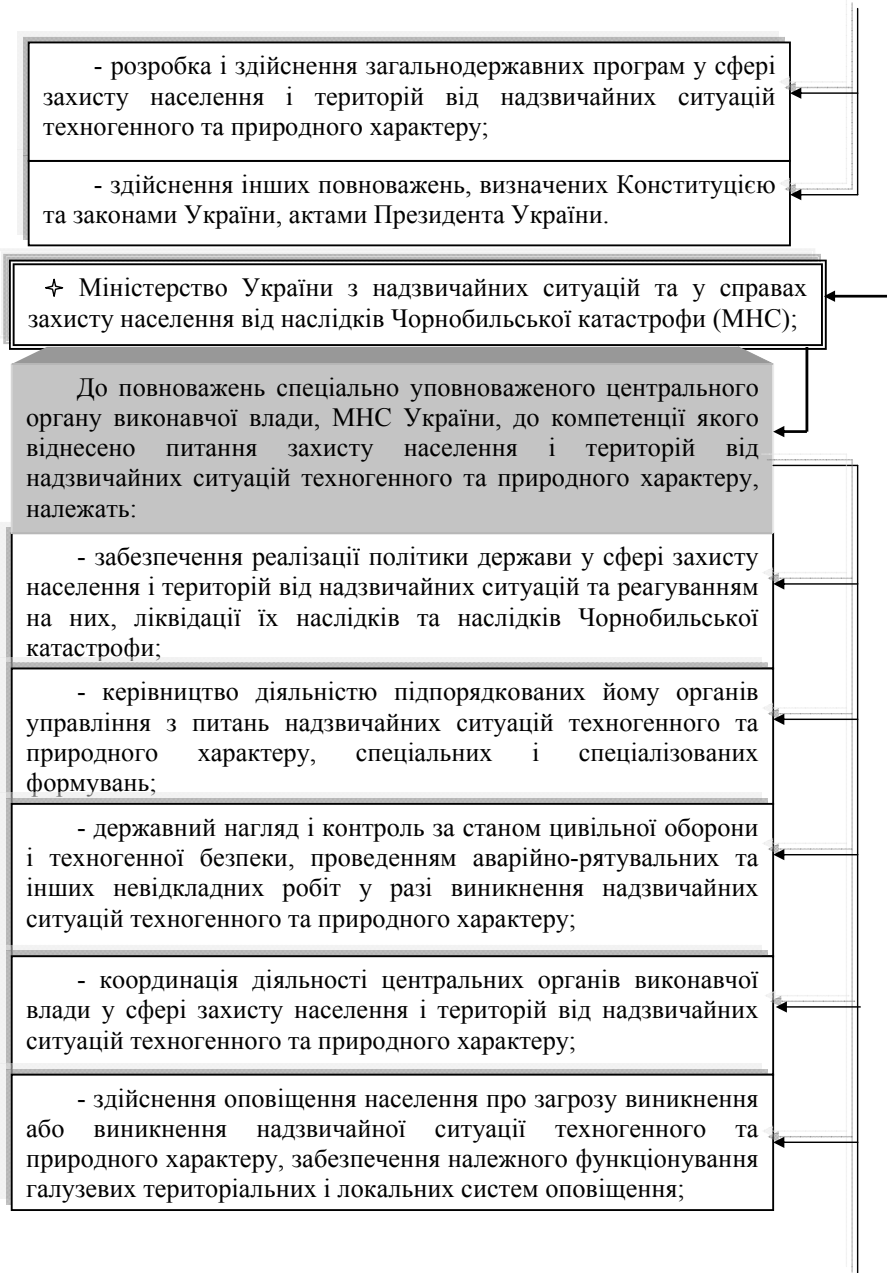
До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру належать:

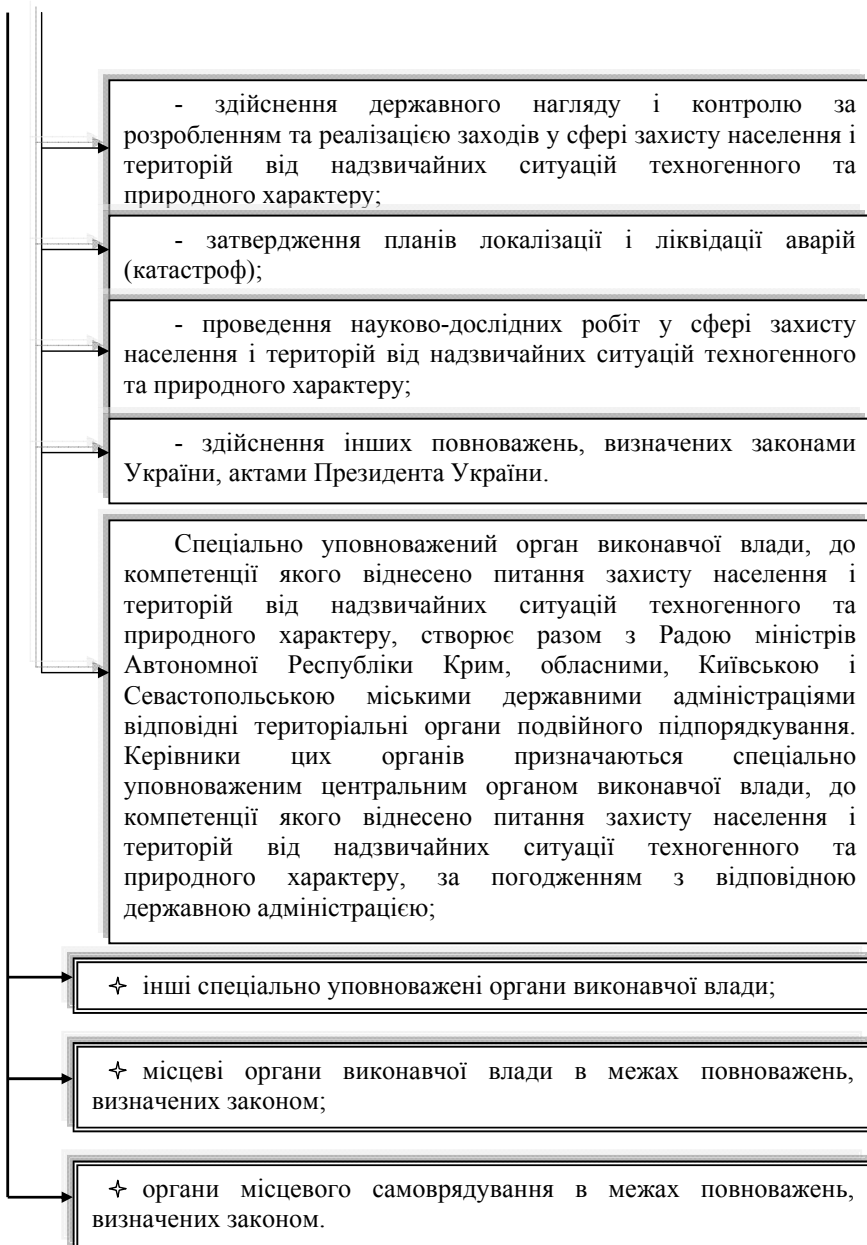
- забезпечення реалізації політики держави у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, запобігання цим ситуаціям та реагування на них, ліквідації їх наслідків;

- здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю в умовах виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- встановлення критеріїв класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- збирання та запобігання обміну інформацією у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру відповідно до закону;

Схема №40.

Державне регулювання та контроль щодо захисту населення в надзвичайних ситуаціях

Функціональні заходи у сфері державного регулювання та контролю з захисту населення в надзвичайних ситуаціях

Державна стандартизація

Стандартизація становить основу проведення державної експертизи, контролю, нагляду, ліцензування видів діяльності, декларування безпеки промислових об'єктів і сертифікації для встановлення норм, правил та характеристик з метою забезпечення:

- ⊗ безпеки продукції, робіт та послуг для довкілля, життя і здоров'я людей;
- ⊗ якості продукції, робіт і послуг відповідно до рівня розвитку науки, техніки і технологій;
- ⊗ єдності вимірів;
- ⊗ безпеки об'єктів господарювання з урахуванням ризику природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій.

Державна експертиза проектів і рішень щодо об'єктів виробничого та соціального призначення і процесів, що можуть спричинити надзвичайні ситуації та вплинути на стан захисту населення і територій, організується і проводиться відповідно до законодавства спеціально уповноваженими центральними і місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами рад.

У разі потреб експертиза проектів і рішень щодо об'єктів виробничого та соціального призначення, окремих технологічних процесів, які можуть викликати надзвичайні ситуації або вплинути на стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, може проводитися об'єднаннями громадян, незалежними експертами та спеціалістами міжнародних експертних організацій у порядку, встановленому законодавством України.

Державний нагляд і контроль організується з метою перевірки повноти і якості заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, забезпечення готовності органів управління, сил і засобів системи захисту населення і територій, посадових осіб до дій у разі виникнення цих ситуацій. Нагляд і контроль полягають у забезпеченні:

- ⊗ безаварійного функціонування об'єктів економіки та зменшення масштабів можливих збитків у разі виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження;
- ⊗ готовності органів управління системи захисту населення і територій, підприємств та їх спеціалізованих аварійно-рятувальних формувань до виконання поставлених перед ними завдань;
- ⊗ охорона довкілля та збереження природних ресурсів, додержання порядку й умов користування надрами з метою запобігання небезпечним екологічним і геологічним процесам;
- ⊗ готовності технічних засобів і споруд інженерного захисту населення і територій від лісових, торф'яних та інших пожеж, повеней, підтоплень та інших небезпечних дій води;
- ⊗ фінансових гарантій відшкодувань збитків здоров'ю та життю громадян, захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб від збитків, спричинених надзвичайними ситуаціями природного та техногенного походження.
- ⊗ Державний нагляд і контроль проводиться згідно із законодавством України спеціально уповноваженими центральними та місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами рад відповідно до завдань, покладених на систему захисту населення і територій.

Ліцензування окремих видів діяльності здійснюється з метою проведення єдиної державної політики для забезпечення життєво важливих інтересів громадян, суспільства, держави. Ліцензуванню підлягає діяльність щодо забезпечення промислової, пожежної та транспортної безпеки, охорони довкілля та інших сфер.

Декларування безпеки промислових об'єктів здійснюється з метою забезпечення контролю за додержанням заходів безпеки на етапах їхнього введення в експлуатації та виводу з експлуатації. Декларування передбачає:

- оцінку ризику виникнення на промислових об'єктах надзвичайних ситуацій з урахуванням визначення джерел загроз, умов розвитку і можливих наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі викидів у довкілля шкідливих речовин;
- оцінку готовності до експлуатації потенційно небезпечного об'єкта відповідно до вимог промислової безпеки;
- аналіз достатності й ефективності вжитих заходів щодо запобігання, локалізації та ліквідації надзвичайної ситуації на промисловому об'єкті;
- розроблення заходів, спрямованих на зменшення масштабів і величини негативних наслідків від надзвичайних ситуацій.

Сертифікація організується і здійснюється з метою підтвердження відповідності продукції встановленим вимогам, включаючи контроль небезпечної продукції для життя та здоров'я людей, довкілля та майна. Сертифікація може мати обов'язковий і добровільний характер.

Страховання

Головною метою страхування є забезпечення економічної підтримки заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, які здійснюються центральними і місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами рад, підприємствами та організаціями незалежно від форм власності, і страхового покриття збитків у разі їх виникнення. страхування організується і здійснюється на підставі договору про страхування, який є сукупністю видів страхування виплат у розмірі повної або часткової компенсації збитків, завданих об'єкту страхування.

Страховий захист населення і територій від надзвичайних ситуацій забезпечується обов'язковим і добровільним страхуванням.

Гласність та інформація у сфері захисту населення

Інформацією у сфері захисту населення і територій у разі виникнення надзвичайної ситуації становлять відомості про надзвичайні ситуації, що прогножуються або виникли, з визначенням їх виду, категорії, межі розповсюдження наслідків, а також засоби та методи реагування на них.

Інформація про захист населення і територій, діяльність державних органів виконавчої влади, виконавчих органів рад і організацій у цій сфері має бути гласною і відкритою, якщо інше не передбачено законодавством.

Органи виконавчої влади, виконавчі органи рад, організації зобов'язані відповідно до законодавства надавати населенню оперативну і достовірну інформацію про виникнення надзвичайних ситуацій та стан захисту населення і територій, вжиті заходи щодо забезпечення безпеки, прийоми та способи захисту через засоби масової інформації та інші канали.

Схема №41.

Участь об'єднань громадян у захисті населення

До робіт, пов'язаних із запобіганням та реагуванням на надзвичайні ситуації, під керівництвом відповідних органів управління захистом населення і територій можуть залучатися на добровільних або договірних засадах громадські організації, політичні партії, професійні спілки, релігійні організації, асоціації аварійно-рятувальних та аварійно-відновлювальних формувань за наявності в учасників ліквідації відповідного рівня підготовки.

Об'єднання громадян беруть участь у заходах щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій відповідно до законодавства України і своїх статутів.

Об'єднання громадян, які беруть участь у ліквідації надзвичайних ситуацій, діють під керівництвом відповідних органів системи захисту населення і територій. На ці органи покладається відповідальність за вирішення питань, пов'язаних з перевезенням членів об'єднань громадян до зони надзвичайної ситуації і назад, організацією їх розміщення, харчування, оплати праці, матеріально-технічного, медичного та інших видів забезпечення.

Співробітництво з об'єднаннями громадян, професійними спілками, релігійними організаціями та об'єднаннями спеціальних формувань полягає у:

- спільній участі в діях щодо запобігання і реагування на надзвичайні ситуації;
- роботі з населенням для підвищення рівня його готовності до дій у надзвичайних ситуаціях;
- наданні допомоги населенню в разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- виявленні порушень вимог нормативних актів з техногенно-екологічної безпеки;
- організації надання з боку державних та міжнародних організацій і фондів технічної, фінансової та гуманітарної допомоги населенню, яке потерпіло внаслідок надзвичайних ситуацій.

Схема №42.

Планування роботи ЄДСЗР

Планування роботи із запобіганням надзвичайним ситуаціям і реагування на прогнозовані варіанти їх можливого розвитку здійснюється на основі відстеження змін навколишнього природного та техногенного середовища і відповідних документів, які регламентують порядок і методику цього планування. Масштаби і наслідки можливої надзвичайної ситуації визначаються на основі експертної оцінки, прогнозу чи результатів модельних експериментів, проведених кваліфікованими експертами. Залежно від отриманих результатів розробляється план реагування на загрозу виникнення конкретної надзвичайної ситуації. Основними завданнями плану реагування на надзвичайну ситуацію або загрозу її виникнення є збереження життя та здоров'я людей, мінімізація матеріальних втрат.

Організаційно-методичне керівництво планування дій єдиної державної системи здійснює МНС. На МНС, його кризовий центр, координаційний центр аварійно-пошуково-рятувальних робіт, уповноважені органи з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення покладається:

забезпечення стратегічного і оперативного планування в рамках єдиної державної системи;

збирання, оброблення і доведення до виконавців інформації, необхідної для цілей планування і управління, включаючи інформацію про стан і потенційну небезпеку об'єктів і природних явищ, потенційну загрозу, оцінку ризику (з урахуванням прогнозованих і фактичних метеорологічних, сейсмічних та інших обставин).

Схема №43.

Основні засади взаємодії органів управління функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації (ЄДСЗР)

З метою запобігання надзвичайним ситуаціям, своєчасного та ефективного реагування організовується взаємодія органів управління та підпорядкування їм сил, а саме:

- визначаються центральні і територіальні органи управління, які взаємодіють в кризових ситуаціях, склад і кількість сил і засобів реагування на надзвичайну ситуацію;

- погоджується порядок спільних дій сил реагування на надзвичайну ситуацію з використанням основних завдань, місця, часу і способів їх виконання;

- вирішуються питання всебічного забезпечення спільних заходів, що здійснюватимуться органами управління з питань надзвичайних ситуацій та підпорядкованими їм силами, у тому числі взаємного надання допомоги транспортними, інженерними, матеріальними, технічними та іншими засобами;

- встановлюється порядок приведення в готовність і організації управління спільними діями органів управління з питань надзвичайних ситуацій і їх сил у процесі виконання завдань.

Залежно від обставин, масштабу, характеру та можливого розвитку надзвичайної ситуації взаємодія організується:

✦ на загальнодержавному рівні - безпосередньо між органами управління в надзвичайних ситуаціях і силами (функціональними підсистемами) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади під загальним керівництвом Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

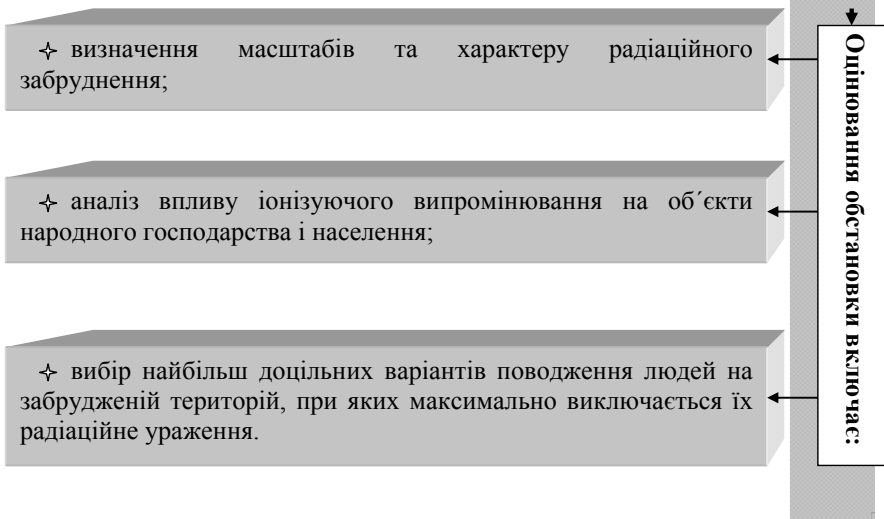
✦ на регіональному та місцевому (районному) рівні - між територіальними (місцевими) і місцевими структурами управління інших центральних органів виконавчої влади та їх силами під керівництвом регіональної або місцевої комісії. Взаємодія у подоланні надзвичайних ситуацій організується через спеціально визначені оперативні групи, представників відповідних центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Тема 3. Оцінювання обстановки в зоні дії уражаючих чинників, які виникають у надзвичайних ситуаціях

Схема №44.

Оцінювання обстановки в зоні радіаційного забруднення

Оцінювання радіаційної обстановки проводиться методом прогнозування та за даними розвідки.

Схема №45.

Види іонізуючого випромінювання

Іонізуюче випромінювання - це будь-яке випромінювання, взаємодія якого із середовищем призводить до утворення електричних зарядів різних знаків. Розрізняють корпускулярне і фотонне іонізуюче випромінювання.

Фотонне - потік електромагнітних коливань, що поширюється у вакуумі з постійною швидкістю 300 000 км/с. Це γ -випромінювання.

Корпускулярне - потік елементарних часток із масою спокою, відмінною від нуля, що утворюються при радіоактивному розпаді, ядерних перетвореннях, або генеруються на прискорювачах. Це α і β частки, нейтрони, протони та ін.

Гама-випромінювання (γ) - це електромагнітні хвилі, аналогічні рентгенівським променям та промінням світла, розповсюджуються у повітрі зі швидкістю 300 000 км/сек.. Вони здатні до проникнення через товщу різних матеріалів. Випромінювання - основна небезпека для людей, оскільки іонізує клітини організму.

Бета-випромінювання (β) - потік електронів, що називаються β -частками. Швидкість їх руху може сягати у деяких випадках швидкості світла. Їх проникаюча здатність менша, ніж гама-випромінювання, але іонізуюча дія у сотні разів сильніша.

Альфа-випромінювання (α) - це потік ядер атомів гелію, які називаються α -частками. Вони мають високу іонізуючу здатність. Довжина пробігу α -частки у повітрі становить усього близько 10 см, а в твердих і рідких середовищах ще менше. Одяг, засоби індивідуального захисту повністю затримують α -частки. Через високу іонізуючу здатність α -частки дуже небезпечні при потраплянні в організм.

Людина зазнає опромінення двома способами - *зовнішнім* та *внутрішнім*.

Якщо радіоактивні речовини знаходяться поза організмом і опромінюють його ззовні, то у цьому випадку говорять про *зовнішнє опромінення*.

А якщо вони знаходяться у повітрі, яким дихає людина, або у їжі чи воді і потрапляють всередину організму через органи дихання та кишково-шлунковий тракт, то таке опромінення називається *внутрішнім*.

Схема №46

Особливості дії іонізуючого випромінювання на організм людини

До особливих дій іонізуючого випромінювання на організм людини віднесено наступне:

Схема №47.

Джерела іонізуючого випромінювання

Джерела іонізуючого випромінювання поділяються на *природні* та *штучні* (антропогенні).

Природні іонізуючі випромінювання

Космічні промені, які приходять до нас з глибини Всесвіту.

Сонячна радіація, яка виникає під час сонячних спалахів.

Радіоактивні речовини, що потрапляють в організм з їжею, водою чи повітрям.

Опромінення від природних джерел радіації зазнають усі жителі Землі, проте одні з них одержують більші дози, інші - менші. Це залежить, зокрема, від того, де вони живуть. Рівень радіації в деяких місцях залягання радіоактивних порід земної кулі значно вищий від середнього, а в інших місцях - відповідно

Штучні джерела іонізуючих випромінювань (антропогенні)

Штучними джерелами іонізуючих випромінювань є ядерні вибухи, ядерні установки для виробництва енергії, ядерні реактори, прискорювачі заряджених частинок, рентгенівські апарати, прилади апаратури засобів зв'язку високої напруги тощо.

За декілька останніх десятиліть людство створило сотні штучних радіонуклідів і навчилося використовувати енергію атома, як у військових цілях - для виробництва зброї масового ураження, так і в мирних - для виробництва енергії, у медицині, пошуку корисних копалин, діагностичному устаткуванні й ін.

Опромінення населення України за останні роки за рахунок штучних джерел радіації, в основному пов'язане з наслідками аварії на Чорнобильській АЕС, а також експлуатацією і "дрібними" аваріями на інших АЕС.

Серед техногенних джерел іонізуючого опромінення на сьогодні людина найбільш опромінюється під час медичних процедур і лікування, пов'язаного із застосуванням радіоактивності, джерел радіації.

Радіація використовується в медицині як у діагностичних цілях, так і для лікування. Одним із найпоширеніших медичних приладів є рентгенівський апарат. Також все більше поширюються і нові складні діагностичні методи, що спираються на використання радіоізоотопів.

Схема №48.

Одиниці вимірювання радіоактивних випромінювань

Серед іонізуючих випромінювань є випромінювання, що виникають в результаті розпаду ядер радіоактивних елементів, тобто радіоактивне випромінювання (варто пам'ятати, що радіоактивні випромінювання, незважаючи на їхнє величезне значення, є одним з видів іонізуючих випромінювань).

Міра дії іонізуючого випромінювання в будь-якому середовищі залежить від енергії випромінювання й оцінюється дозою іонізуючого випромінювання. Останнє визначається для повітря, речовини і біологічної тканини. Відповідно розрізняють дози випромінювання:

- експозиційну;
- поглинену;
- еквівалентну.

Експозиційна доза характеризує іонізуючу спроможність випромінювання в повітрі, вимірюється в кулонах на 1 кг (Кл/кг); позасистемна одиниця - рентген (Р); $1 \text{ Кл/кг} = 3,88 \times 10^3 \text{ Р}$. За експозиційною дозою можна визначити потенційні можливості іонізуючого випромінювання.

Поглинута доза характеризує енергію іонізуючого випромінювання, що поглинається одиницею маси опроміненої речовини. Вона вимірюється в греях Гр. ($1 \text{ Гр} = 1 \text{ Дж/кг}$). Застосовується і позасистемна одиниця рад ($1 \text{ рад} = 0,01 \text{ Гр} = 0,01 \text{ Дж/кг}$).

Доза, яку одержує людина, залежить від виду випромінювання, енергії, щільності потоку і тривалості впливу. Проте поглинута доза іонізуючого випромінювання не враховує того, що вплив на біологічний об'єкт однієї і тієї ж дози різних видів випромінювання неоднаковий. Щоб врахувати цей факт, введено поняття еквівалентної дози.

Еквівалентна доза є мірою біологічного впливу на конкретну людину, тобто індивідуальним критерієм небезпек, зумовленим іонізуючим випромінюванням. За одиницю випромінювання еквівалентної дози прийнятий зіверт (Зв). Зіверт дорівнює поглинутій дозі в 1 Дж/кг (для рентгенівського та α , β випромінювань). Позасистемною одиницею служить бер (біологічний еквівалент рада). $1 \text{ бер} = 0,01 \text{ Зв}$.

Схема №49.

Нормування радіоактивних випромінювань

У відповідності до норм радіаційної безпеки (НРБ) безпека працюючих з радіоактивними речовинами забезпечується шляхом встановлення гранично допустимих доз (ГДД) опромінювання різними видами радіоактивних речовин, використання захисту в часі або відстані, проведення загальних заходів захисту, використання засобів індивідуального захисту.

Чинними нормами встановлені ГДД опромінювання, а також річний рівень опромінювання персоналу, що не викликає при рівномірному накопиченні дози протягом 50 років несприятливих змін у стані його здоров'я та здоров'я його нащадків, які можуть бути виявлені сучасними методами.

Радіаційні речовини нерівномірно розподіляються в різних органах і тканинах людини. Тому ступінь їх ураження залежить не тільки від величини дози, що створюється випромінюванням, але і від критичного органу, в якому відбувається найбільше накопичування радіоактивних речовин, що призводять до ураження всього організму людини.

НРБ встановлюють ГДД зовнішнього і внутрішнього опромінення залежно від груп критичних органів.

ГДД зовнішнього та внутрішнього опромінення встановлюють (у порядку зменшення чутливості до радіоактивних випромінювань) для трьох груп критичних органів або тканин людини.

Все тіло, кістковий мозок

М'язи, щитовидна залоза, жирові тканини, печінка, нирки, селезінка, шлунково-кишковий тракт, легені, очі

Шкіряний покрив, кісткові тканини, кістки, передпліччя, лоджки і стопи

Взагалі, доза, що накопичується у віці до 30 років, не повинна перевищувати 12 ГДД.

Схема №50.

Вихідні дані оцінювання обстановки в зоні радіаційного забруднення

Оцінювання обстановки для своєчасного отримання даних про дози опромінення людей та ступеня зараження місцевості, техніки тощо для вжиття заходів зменшення небезпеки радіаційного ураження.

Індивідуальний контроль щодо опромінення проводиться з метою отримання даних про дози опромінення кожної людини за допомогою дозиметра кишенькового ДКП-50А, дозиметричних приладів або стаціонарного лічильника іонізації людини ЛПЧ-1.

Груповий контроль щодо опромінення застосовується для груп людей, які спільно діють в однакових умовах радіоактивного ураження, з метою отримання даних про працездатність. Він проводиться за допомогою вимірювача потужності доз радіації МКС-У (ДП-5В), комплекту індивідуальних дозиметрів ДП-24 або побутових дозиметричних приладів типу РКС-01 "Стора" та інших.

Груповий контроль щодо опромінення розрахунковим методом визначається за середньою потужністю експозиційної дози опромінення населення (ПЕД).

ПЕД у населених пунктах вимірюється через рівні частини часу: за першу добу з моменту ураження - через 0,5-1 год., за другу добу - через 1-2 год., за третю і наступні доби - через 3-4 год. Для вимірювання ПЕД використовують прилад ДП-5В, ВПД-21(вимірюють потужності дози) та інші.

Розрахунок доз опромінення населення проводиться за формулою

$$D = P_{сер} * T / K_{посл} ,$$

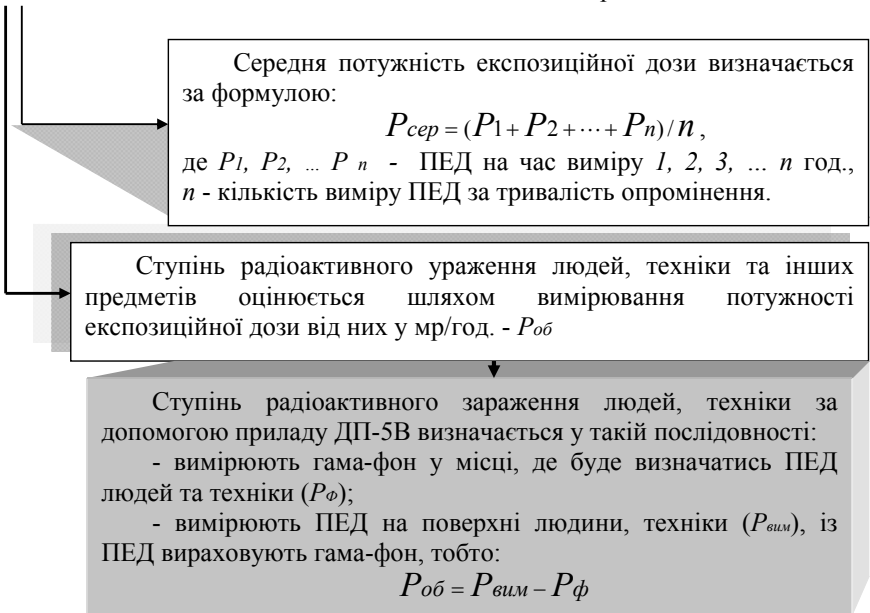
де D - доза опромінення, бер.

Вихідні дані для оцінювання обстановки (групового контролю щодо опромінення) розрахунковим методом.

$P_{сер}$ - середня потужність експозиційної дози, $P/год.$

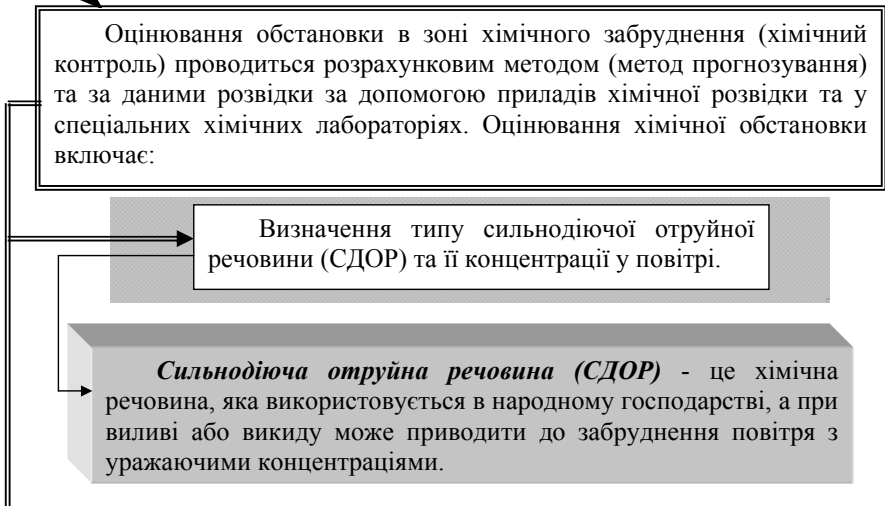
T - тривалість опромінення, год.

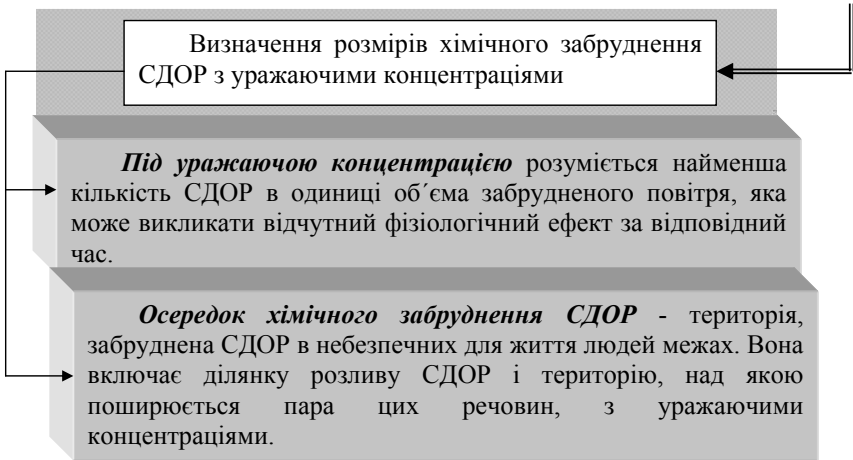
$K_{посл}$ - коефіцієнт послаблення доз опромінення.

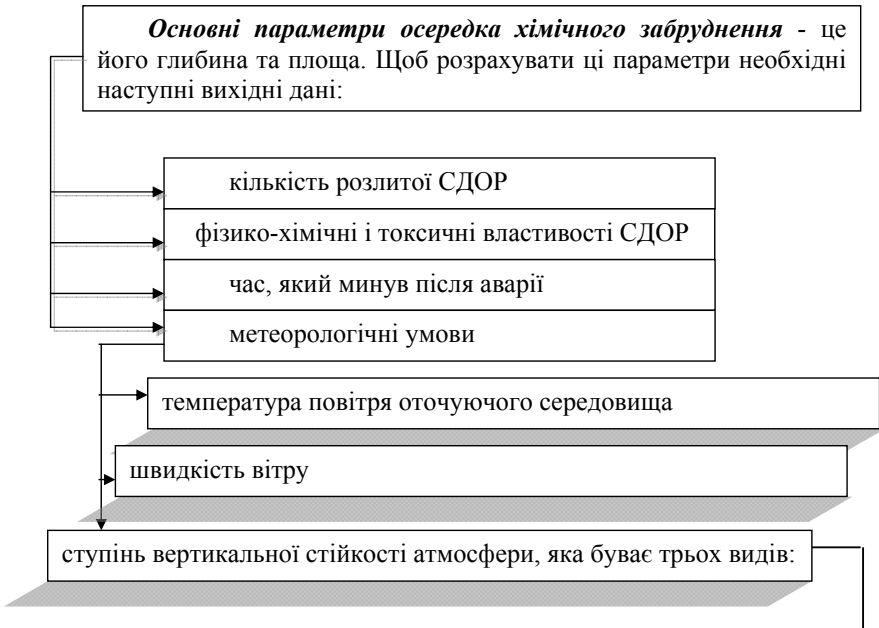
Схема №51.

Оцінювання обстановки в зоні хімічного забруднення

Схема №52.

Вихідні параметри для визначення основних параметрів осередка хімічного забруднення методом прогнозування

Інверсія - виникає звичайно в вечірній час приблизно за 1 г. до заходу сонця і руйнується протягом однієї години після його сходу. При інверсії нижні шари повітря холодніші за верхні, що перешкоджає розсіюванню його по висоті і створює найбільш благоприємні умови для зберігання високих концентрацій забрудненого повітря.

Ізотермія - характеризується стабільною рівновагою повітря. Вона найбільш характерна для похмурої погоди, але може виникати і в ранковий і в вечірній час, як перехідний стан від інверсії до конвекції (зранку) і навпаки (вечором).

Конвекція - виникає звичайно через 2 г. після сходу сонця і руйнується приблизно за 2-2,5 г. до його заходу. Вона звичайно спостерігається в літні ясні дні. При конвекції нижні шари повітря нагріті більш верхніх, що сприяє швидкому розсіюванню забрудненого повітря і зменшує його уражаючу дію.

Ступінь вертикальної стійкості атмосфери (СВСА) можна визначити за даними прогнозу погоди за допомогою графіка.

Графік для оцінки вертикальної стійкості атмосфери за даними прогнозу погоди

Швидкість вітру, м/с	Ніч			День		
	Ясно	Напівясно	Похмуро	Ясно	Напівясно	Похмуро
0,5	Інверсія			Конвекція		
0,6-2						
2,1-4	Ізотермія			Ізотермія		
Більше 4						

Схема №53.

Довідкові матеріали для оцінювання обстановки
в зоні хімічного забруднення

РОЗРАХУНКОВІ ТАБЛИЦІ

**Характеристика СДОР і допоміжні коефіцієнти для визначення
глибини зони забруднення**

№ п/п	Назва СДОР	Питома вага СДОР, т/м ³		Значення допоміжних коефіцієнтів							
		газ	рідина	K ₁	K ₂	K ₃	K ₇				
							для -40 ⁰ С	для -20 ⁰ С	для 0 ⁰ С	для 20 ⁰ С	для 40 ⁰ С
1	Аміак: під тиском Ізотер- мічне сховище	0,0008	0,681	0,18	0,025	0,04	<u>0</u>	<u>0,3</u>	<u>0,6</u>	<u>1</u>	<u>1,4</u>
							0,9	1	1	1	1
		-	0,681	0,01	0,025	0,04	<u>0</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>1</u>
							0,9	1	1	1	1
2	Хлор	0,0032	1,553	0,18	0,052	1,0	<u>0</u>	<u>0,3</u>	<u>0,6</u>	<u>1</u>	<u>1,4</u>
							0,9	1	1	1	1
3	Фосген	0,0035	1,432	0,05	0,061	1,0	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>1</u>	<u>2,7</u>
							0,1	0,3	0,7	1	1

K₇ - в чисельнику для первинної хмари, в знаменнику - для вторинної хмари СДОР.

**Значення коефіцієнтів K₄ в залежності
від швидкості вітру**

Швидкість вітру, м/с	1	2	3	4	5
K ₄	1	1,33	1,67	2,0	2,34

**Значення коефіцієнтів K₆ в залежності
від часу, який пройшов після початку аварії**

Час, год	1	2	3	4	5
K ₆	1	1,74	2,41	3,03	2,34

**Швидкість переносу переднього фронту хмари
забрудненого повітря в залежності від швидкості вітру**

Швидкість вітру, м/с	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Швидкість переносу, км/г	Інверсія														
	5	10	16	21											
	Ізотермія														
	6	12	18	24	29	35	41	47	53	59	65	71	76	82	88
	Конвенція														
	7	14	21	28											

**Розрахункові таблиці
Глибини зон можливого забруднення СДОР, км.**

Q _с , м															
Швидкість вітру, м/с	1	3	5	10	20	30	50	70	100	300	500	700	1000		
1	4,75	9,18	12,53	19,20	29,56	38,13	52,67	65,23	81,91	166	231	288	363		
2	2,84	5,35	7,20	10,85	16,44	21,02	28,73	35,35	44,09	87,79	121	150	189		
3	2,17	3,99	5,34	7,96	11,94	15,18	20,59	25,21	31,30	61,47	84,5	104	130		
4	1,88	3,28	4,36	6,46	9,62	12,18	16,43	20,05	24,80	48,18	65,92	81,17	101		
5	1,68			5,53	8,19										

**Кутові розміри зони можливого забруднення
СДОР в залежності від швидкості вітру, V**

V, м/сек	<1	1	2	>2
χ, град	360	180	90	45

Схема №54.

Розрахунок глибини зони забруднення СДОР

Розрахунок глибини зони забруднення проводиться з допомогою даних, які приведені в розрахункових таблицях.

Значення глибини забруднення при аварійному виливі визначається в залежності від кількісних характеристик вилуку та швидкості вітру. Кількісні характеристики вилуку СДОР для розрахунку масштабів забруднення визначається за їхніми еквівалентними значеннями. Еквівалентна кількість речовини в первинній хмарі (в тонах) визначається по формулі:

$$Q_{01} = K_1 \times K_3 \times K_5 \times K_7 \times Q_0(m)$$

де

K_1 - коефіцієнт, який залежить від умов зберігання СДОР;

K_3 - коефіцієнт, рівний відношенню вражаючої токсикози хлору до вражаючої токсикози другого СДОР;

K_5 - коефіцієнт, враховуючий ступінь вертикальної стійкості повітря: приймається для інверсії - 1, ізотермія - 0,23, конвекції - 0,08;

K_7 - коефіцієнт, враховуючий вплив температури повітря;

Q_0 - кількість вилитої при аварії СДОР.

Еквівалентна кількість речовини у вторинній хмарі визначається по формулі:

$$Q_{e2} = (1 - K_1) \times K_2 \times K_3 \times K_4 \times K_5 \times K_6 \times K_7 \times \frac{Q_0}{h \times d}(m)$$

де

K_2 - коефіцієнт, який залежить від фізико-хімічних властивостей СДОР;

K_4 - коефіцієнт, враховуючий швидкість вітру;

K_6 - коефіцієнт, який залежить від часу, минулого після аварії.

Розрахунок глибини зони зараження первинною (вторинною) хмарою СДОР при аваріях в сховищах та на транспорті проводиться з допомогою розрахункової таблиці, де приведені максимальні глибини зон зараження первинною хмарою Γ_1 або вторинною хмарою СДОР Γ_2 визначаються в залежності від еквівалентної кількості речовини та швидкості вітру. В цілому глибина зони зараження Γ (км), обумовлена впливом дії первинної та вторинної хмари СДОР, визначається

$$\Gamma = \Gamma' + 0,5\Gamma''$$

де Γ' - мінімальний, Γ'' - максимальний із розмірів Γ_1 та Γ_2 .

Первинна хмара - хмара СДОР, яка створена внаслідок миттєвого (1 - 3 хв.) переходу в атмосферу частини СДОР при руйнуванні об'єкта.

Вторинна хмара - хмара СДОР, яка створена в наслідок випарювання розлитої речовини з вільної поверхні.

За еквівалентну кількість СДОР Q_e приймається така кількість хлору, масштаб забруднення якою при інверсії еквівалентний масштабу забруднення при даному ступені вертикальної стійкості атмосфери кількістю даної речовини, яка перейшла в первинну (вторинну) хмару.

Схема №55.

Розрахунок площі зони забруднення

Площа зони можливого забруднення СДОР - площа території, в межах якої під дією зміни напрямку вітру може переміститися хмара СДОР.

Площа зони фактичного забруднення СДОР - площа території, яка забруднена СДОР в небезпечних для життя межах.

Площа зони можливого забруднення первинною та вторинною хмарами СДОР розраховується по формулі:

$$S_m = 8,72 \times 10^{-3} \times \Gamma^2 \times \lambda$$

де S_m - площа зони можливого забруднення СДОР, км²;

Γ - глибина зони забруднення, км;

λ - кутові розміри зони можливого забруднення, град.

Площа зони фактичного забруднення S_ϕ в км² розраховується по формулі:

$$S_\phi = K_e \times \Gamma^2 \times N^{0.2}$$

де K_e - коефіцієнт, який залежить від ступеню вертикальної стійкості атмосфери, рівняється: 0,081 при інверсії, 0,133 при ізотермії, 0,235 при конвекції;

N - час, який пройшов після аварії, г.

Схема №56.**Розрахунок часу надходження хмари СДОР до заданного об'єкта****Визначення часу надходження забрудненого повітря до об'єкта**

Час надходження хмари СДОР до заданого об'єкта залежить від швидкості переносу хмари повітряним потоком і визначається по формулі:

$$t = \frac{x}{v}$$

де

x - відстань від джерела забруднення до заданого об'єкта, км.

v - швидкість переносу переднього фронту хмари забрудненого повітря, км/г.

Тема 4. Засоби захисту від небезпечних чинників, що виникають в надзвичайних ситуаціях природного та техногенного характеру, а також на виробництві в процесі праці і в побуті. Способи виявлення небезпечних чинників в оточуючому середовищі.

Схема №57.**Основні принципи та способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях**

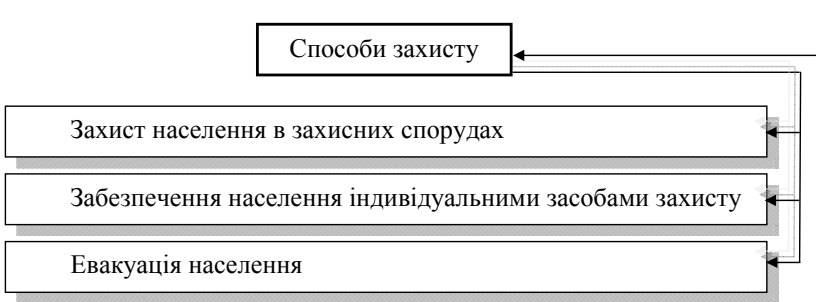
Захист населення в надзвичайних ситуаціях здійснюється відповідно до основних принципів і включає наступні способи:

Принципи захисту

Завчасна підготовка заходів та засобів захисту

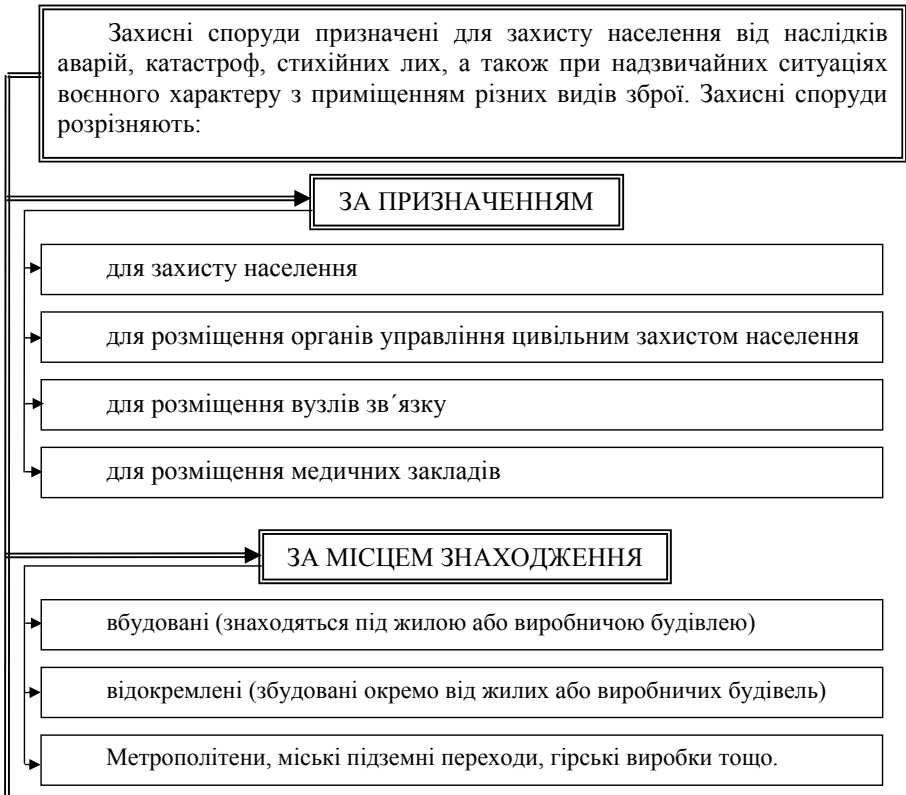
Диференційований підхід до визначення характеру, обсягів та терміну проведення заходів захисту

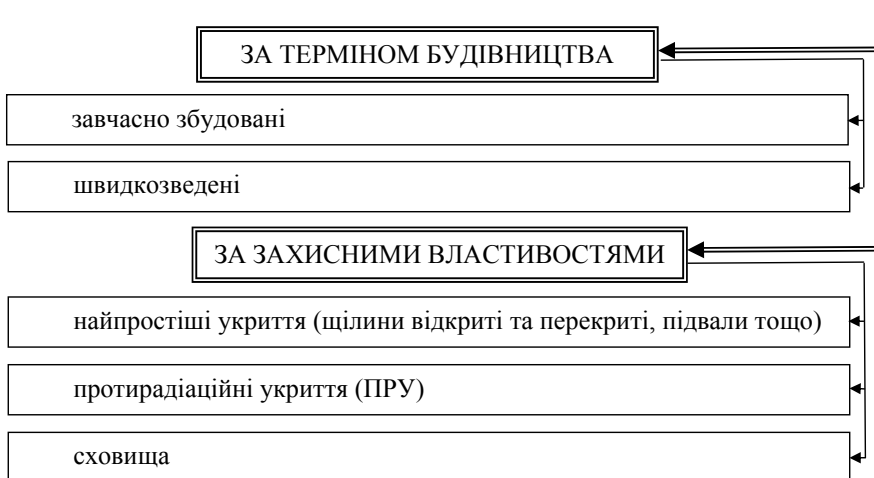
Комплексне проведення заходів захисту для забезпечення найбільш надійного захисту населення та його життєдіяльності

Схема №58.

Укриття населення в захисних спорудах

Схема №59.

Забезпечення населення індивідуальними засобами захисту.

Засоби захисту органів дихання

Захист органів дихання здійснюється за допомогою протигазів, респіраторів та найпростіших засобів

Найпростіші засоби захисту органів дихання - протипилова тканинна маска і ватно-марлева пов'язка. Вони захищають органи дихання від радіоактивного пилу і деяких видів бактеріологічних засобів, а для захисту від отруйних речовин непридатні.

Протипилова тканинна маска складається з двох частин - корпусу і кріплення. Корпус маски шиють з 4-5 шарів тканини. Зовнішні шари роблять з тканини без ворсу, а внутрішні - для кращої фільтрації - з ворсом. Кріпленням служать смужки тканини, пришиті збоку корпусу. Маски виготовляються за розмірами, відповідно до висоти обличчя.

Ватно-марлева пов'язка виготовляється із шматка марлі розміром 100х50 см. Його розстелюють на столі, посередині на площі 30х20 см кладуть шар вати завтовшки 1-2 см (якщо немає вати, то її замінюють марлею в 5-6 шарів). Вільний край марлі по довжині загинають з обох боків на вату, а на кінцях роблять розрізи (30-35 см).

Пов'язка повинна добре закривати ніс і рот, тому верхній її край має бути на рівні очей, а нижній - заходити за підборіддя. Нижні кінці зв'язують на тім'ї, верхні - на потилиці. Для захисту очей необхідно надіти спеціальні окуляри, які щільно прилягають до обличчя.

Респіратори застосовують для захисту органів дихання від радіоактивного і ґрунтового пилу. Найбільш поширені респіратори Р-2 і ШБ-І ("Пелюсток").

Респіратор Р-2 складається із фільтрованої напівмаски з наголовником. Напівмаска має два клапани вдиху і один - видиху. У клапана видиху є запобіжний екран. Зовнішня частина напівмаски виготовлена з поліуретанового пінопласту зеленого кольору, а внутрішня - з тонкої повітронепроникної плівки, до якої вмонтовано два клапани вдиху. Між поліуретаном і поліетиленом є фільтр із полімерних волокон. Респіратор має носовий затикач, щоб притиснути напівмаску до перенісся.

Принцип дії респілятора ґрунтується на тому, що при вдиху повітря послідовно проходить крізь фільтрований поліуретановий шар маски, де очищається від грубо дисперсного пилу, потім крізь фільтрувальний полімерний волокнистий матеріал, де очищається від тонко дисперсного пилу. Після очищення повітря крізь клапани вдиху потрапляє у під масковий простір та в органи дихання. При вдиханні повітря з підмаскового простору виходить через клапан видиху.

Респіратор ШБ-І ("Пелюсток") широко застосовувався під час ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і надійно захищав від радіоактивного пилу. Це респіратор одноразового користування, безрозмірний; фільтрувальним елементом у ньому є тканина Петрянова.

Протигаз застосовують для захисту органів дихання. За принципом дії вони поділяються на фільтруючі та ізолюючі.

Фільтруючий протигаз призначений для захисту органів дихання, очей, шкіри обличчя від впливу отруйних речовин (деяких СДОР), радіоактивних засобів, а також від різних шкідливих домішок, що є у повітрі.

У системі цивільної оборони країни для захисту населення використовуються такі фільтрувальні протигази: для дорослого населення - ЦП-5, ЦП-5М, ЦП-7, ЦП-7В; для дітей - ПДФ-Д, ПДФ-Ш, ПДФ-2Д, ПДФ-2Ш, КЗД (камера захисна дитяча). До складу комплекту цивільного фільтрувального протигаза ЦП-5 входять два основні елементи: лицьова частина ШМ-62у і фільтрувально-поглинальна коробка ЦП-б. Крім того, протигаз комплектується сумкою для зберігання і перенесення та коробкою з плівками, що не запотівають.

Для захисту органів дихання робітників та службовців від СДОР, що використовуються у виробництві, застосовують промислові протигази. Промислові фільтруючі протигази комплектуються лицьовими частинами від цивільних протигазів, а залежно від складу СДОР їх коробки розподіляються за спеціальними призначеннями. Коробки різного призначення відрізняються кольором та позначенням різними буквами.

У випадку наявності у повітрі невідомих СДОР, або значного вмісту шкідливих речовин (більше 0,5 % за об'ємом), а також при зменшенні вмісту кисню (менше 18% при нормі 21%) застосовувати фільтруючі протигази неможливо. В таких випадках застосовують лише ізолюючі протигази ІП-46, ІП-4, ІП-5.

Ізолюючі протигази ІП-46, ІП-4, ІП-5 забезпечують захист органів дихання, очей і шкіри від будь-яких СДОР, незалежно від властивостей і концентрацій. Вони дають змогу працювати навіть там, де зовсім немає кисню у повітрі. У протигазі ІП-46М або ІП-5 можна виконувати важку роботу під водою на глибині до 7 м. Принцип роботи ізолюючих протигазів ґрунтується на виділенні кисню з хімічних речовин при поглинанні вуглекислого газу і вологи, які видихаються людиною. Ізолюючий протигаз складається з лицьової частини, регенеративного патрона, дихального мішка і сумки. Оскільки цей протигаз забезпечує повну ізоляцію органів дихання від навколишнього середовища, то час перебування в ньому залежить від запасу кисневиділяючих речовин в регенеративному патроні і характеру виконуваної роботи: при важких фізичних навантаженнях - протягом 45 хв, при середніх, - 70 хв, а при легких або в стані відносного спокою - 3 год.

Схема №60.

Промислові протигази для захисту органів дихання

Промислові протигази призначені для захисту працівників від сильнодіючих отруйних речовин (СДОР), що застосовуються у виробництві

Марка **А**, колір коробки коричневий: захищає від фосфор-і хлорорганічних отрутохімікатів, парів, органічних сполук (бензин, ацетон, бензол, сірководень, тетраетил свинець, толуол, спирт, ефір).

Марка **В**, колір коробки жовтий: захищає від фосфор-і хлорорганічних отрутохімікатів, парів і кислих газів (сірчаний газ, хлор, сірководень, синильна кислота, окиси азоту, фосген, хлористий водень).

Марка **Г**, колір коробки - одна половина чорна, друга - жовта: захищає від парів ртуті, ртутьорганічних отрутохімікатів на основі етилмеркурхлориду.

Марка **Е**, колір коробки чорний: захищає від миш'яковистого і фтористого водню.

Марка **КД**, колір коробки сірий: захищає від аміаку, сірководню та їх сумішей.

Марка **БКФ**, колір коробки зелений: захищає від парів органічних речовин, миш'яковистого і фтористого водню.

Марка **М**, колір коробки червоний: захищає від окису вуглецю у присутності невеликих кількостей аміаку, миш'яковистого і фтористого водню, парів органічних сполук.

Марка **СО**, колір коробки сірий: захищає від окису вуглецю - чадного газу.

Схема №61.

Види шкідливих факторів, що виникають на виробництві в процесі праці, та їх вплив на життєдіяльність людини

Під час роботи на працюючих впливають різні шкідливі фактори виробничого середовища. Шкідливі фактори за характером впливу поділяються на *фізичні, хімічні, біологічні та психофізіологічні*.

Кожен з цих факторів впливає на організм людини, викликає у ньому функціональні зміни, професійні захворювання або отруєння.

До *фізичних* факторів належать параметри повітря в приміщенні (температура, вологість, швидкість руху повітря), вібрація, шум, нетоксичний пил, пара, різні види випромінювання, небезпечна напруга електричної мережі, освітленість тощо.

До *хімічних* факторів відносяться токсичні - пил, пара і газ тощо.

До *біологічних* факторів відносяться біологічні об'єкти (бактерії, віруси, рослини, тварини).

До *психофізіологічних* факторів відносяться фізичні та нервово психічні перевантаження, які пов'язані з тяжкою, монотонною працею.

До основних шкідливих виробничих факторів слід віднести:

різні види електрики (електричний струм)

шум

вібрацію

іонізуюче випромінювання

ультрафіолетове випромінювання

електромагнітне випромінювання

лазерне випромінювання

шкідливі речовини

ЕЛЕКТРИКА ПРОМИСЛОВА, СТАТИЧНА, АТМОСФЕРНА

Промислова електрика - це електричний струм, який виробляється промисловими установками та індивідуальними джерелами струму для використання на виробництві та в побуті. Промислова електрика виробляється електричними генераторами на електростанціях та гальванічними елементами в акумуляторах. Основними параметрами струму є *напруга* і *сила струму*.

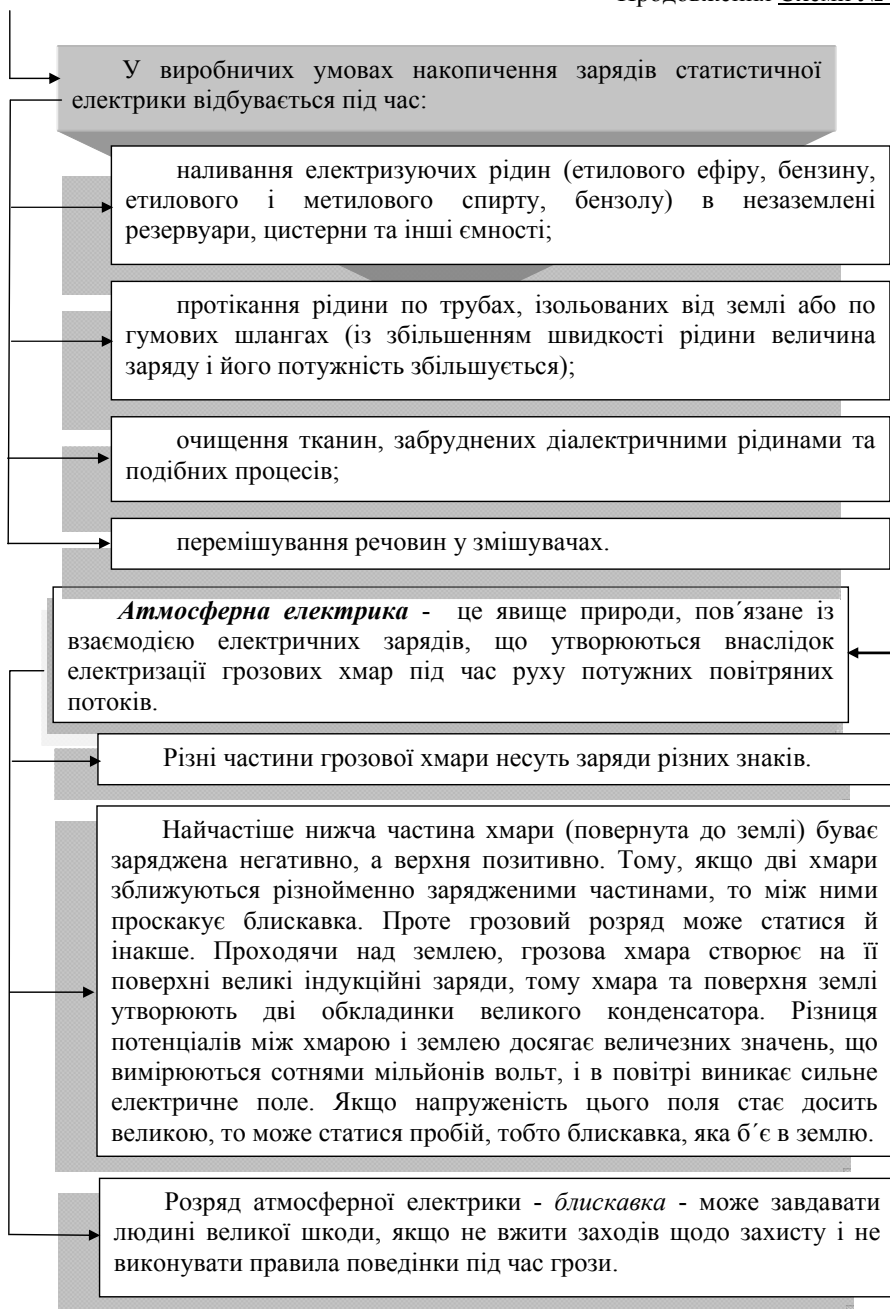
Величина напруги, яка використовується:

0-42 В - для індивідуального освітлення і ручного електроінструменту при роботі в небезпечних виробничих зонах;

127, 220 В - для освітлення і ручного інструменту в промисловості та побуті;

380 В - величина напруги, яка використовується для передачі електричного струму електролініями на відстань.

Статична електрика - це заряди електрики, що накопичуються на виробничому обладнанні, речах побуту, на тілі чи одязі людини внаслідок контактного або індуктивного впливу. Сила струму даного виду електрики, як правило, дуже мала, але потенціал напруги може бути досить великим. Внаслідок цього статична напруга може стати небезпечною для життя людини як на виробництві, так і в побуті. Фізіологічна дія статичної електрики залежить від звільненої під час розряду енергії і може відчуватися як слабкий, помірний, сильний укол або поштовх. Ці уколи й поштовхи безпечні, тому що сила струму статичної електрики дуже мала. Але такий вплив може призвести до тяжких нещасних випадків внаслідок рефлексного руху поблизу незахищених рухомих частин устаткування або падіння з висоти.

Схема №63.

Електротравматизм

Електротравматизм - це явище, яке характеризується сукупністю електротравм, ушкодження електричним струмом різного ступеня тяжкості залежно від сили, напруги та терміну дії струму.

Аналіз нещасних випадків на виробництві свідчить, що електротравматизм становить близько 1% від їх загальної кількості, але серед нещасних випадків із смертельними наслідками електротравми досягають 40% , посідаючи одне з перших місць, причому близько 90% смертельних уражень електричним струмом трапляється в електроустановках напругою 127-380 В.

Основні причини нещасних випадків, що пов'язані з обслуговуванням електричних мереж та електроустановок:

- » допуск до роботи осіб, які не мають кваліфікаційної групи з електробезпеки;
- » допуск до роботи осіб, які не знають приміщень і зовнішніх установок за ступенем небезпеки ураження електрострумом;
- » робота на електроустановках, електроінструментом без заземлення, занулення, без перевірки опору ізоляції в мережах споживачів електроструму;
- » робота без зняття напруги, без засобів колективного та індивідуального захисту;
- » нерегулярне навчання та переатестація персоналу, який обслуговує електромережі та електроустановки;
- » допуск до роботи осіб без медичного огляду;
- » до нещасних випадків призводить також застосування в особливо небезпечних приміщеннях і приміщеннях підвищеної небезпеки напруг понад 42 В.

Особливості електротравматизму

Організм людини не наділений властивістю, за допомогою якої можна було б визначити наявність електроструму.

Електротравма може виникнути без безпосереднього контакту зі струмопровідниками, устаткуванням (ураження через електричну дугу, крокову напругу тощо).

Електричний струм, проходячи крізь тіло людини, діє не тільки в місцях контактів і на шляху проходження через організм, а й на центральну нервову систему, що спричиняє до ураження внутрішніх органів, порушення нормальної діяльності серця, зупинку дихання тощо).

Схема №64.

Дія електричного струму на організм людини

Проходячи крізь тіло людини електричний струм справляє термічну, електролітичну, механічну (динамічну) та біологічну дію. Тривалість проходження струму через організм впливає на кінцевий результат ураження: чим довше проходження струму, тим більше можливість тяжкого і смертельного наслідку.

Термічна дія струму виявляється в опіках окремих ділянок тіла, нагрівання до високої температури кровоносних судин, нервів, серця, мозку, що стає причиною серйозних функціональних розладів.

Електролітична дія струму виявляється в розкладанні органічної рідини та крові, що призводить до значних порушень їх фізико-хімічного складу.

Механічна (динамічна) дія - це розшарування, розриви та інші подібні ушкодження тканин організму, в тому числі м'язової тканини, стінок кровоносних судин, судин легеневої тканини внаслідок електродинамічного ефекту, а також миттєво вибухоподібного утворення пари від перегрітої струмом тканинної рідини та крові.

Біологічна дія струму виявляється у подразненні й збудженні живої тканини організму, що супроводжується мимовільним скороченням м'язів, а також порушенням внутрішніх біологічних процесів, що відбуваються в організмі і котрі тісно пов'язані з його життєвими функціями.

Схема №65.

Види електричних травм

Електричні травми - це ураження тканин і органів унаслідок проходження струму чи впливу променів електродуги на людину. Вони поділяються на два види:

Місцеві електротравми, котрі означають місцеве ушкодження організму.

Загальні електротравми (електричні удари), коли уражається (або виникає загроза ураження) весь організм внаслідок порушення нормальної діяльності життєво важливих органів та систем.

Згідно зі статистичними даними орієнтований розподіл нещасних випадків внаслідок дії електричного струму в промисловості за вказаними видами травм такий:

- місцеві електротравми - 20%;

- електричні удари - 25%;

- змішані травми (одночасно місцеві електричні травми та електроудари) - 55%.

Схема №66.

Місцева електротравма

Місцева електротравма - це локальне ушкодження цілісності тканини тіла, кісток під впливом електричного струму чи електричної дуги.

Характерними видами місцевих електротравм є:

Електричні опіки - поверхневі та внутрішні.

Поверхневі - це ураження шкіри.

Внутрішні - ураження внутрішніх органів і тканин тіла.

Електричні опіки виникають внаслідок нагрівання тканин тіла людини струмом величиною понад 1А.

Електричні знаки - плями сірого або біло-жовтого кольору у вигляді мозолів на поверхні шкіри в місці контакту із струмопровідними елементами. Електричні знаки безболісні і через деякий час зникають.

Електрометалізація шкіри - це просочування поверхні шкіри частками металу при його випаруванні чи розбризкуванні під впливом електричного струму. Уражена ділянка шорстка на дотик і має забарвлення, характерне для кольору металу, що потрапив на шкіру. Електрометалізація шкіри є безпечною (за винятком очей) і з часом зникає.

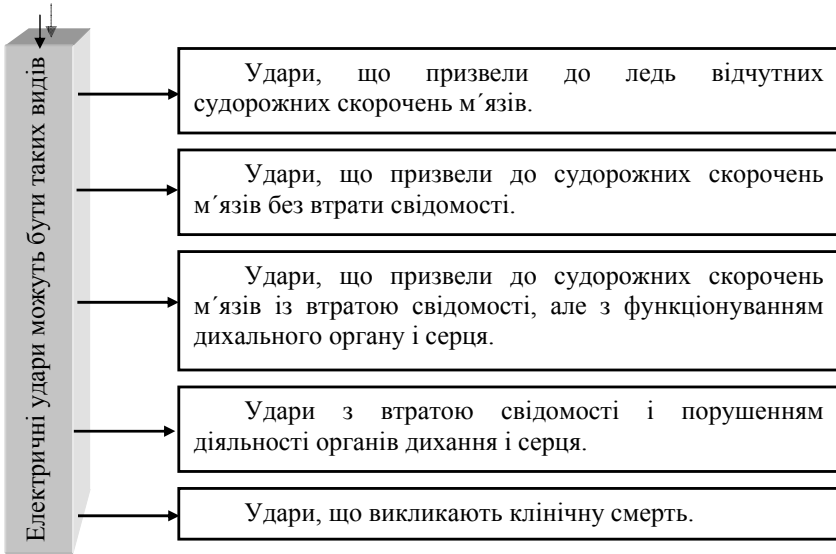
Електрофтальмія - запалення очей внаслідок дії великого потоку ультрафіолетових променів.

Механічне ушкодження виникає під час різкого мимовільного скорочення м'язів під впливом струму, що проходить крізь людину. Внаслідок цього рветься шкіра, кровоносні судини, нервова тканина, можливі вивихи суглобів і навіть переломи кісток.

Схема №67.

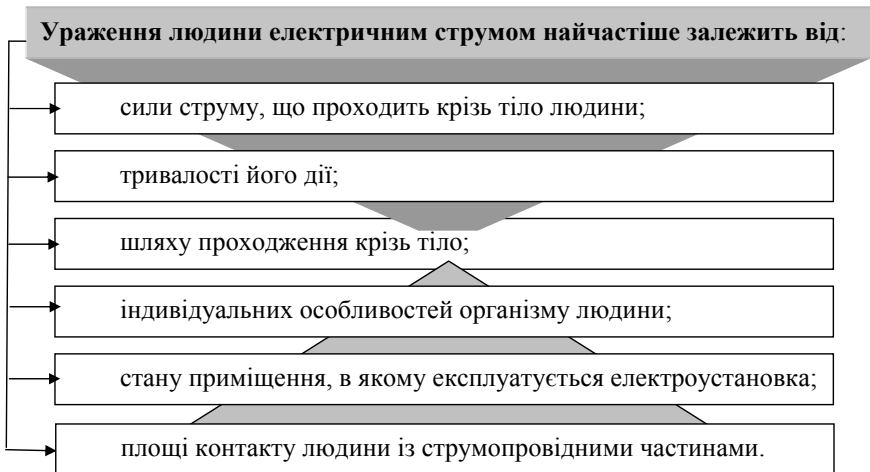
Електричні удари

Електричний удар - це збудження електричним струмом живих тканин у вигляді судорожних скорочень м'язів. Залежно від уражень ступінь негативної дії на організм цього явища може бути різним. У найгіршому випадку електричний удар може призвести до порушень діяльності і навіть зупинки легенів та серця.

Схема №68.

Фактори, що впливають на ступінь ураження людини електрострумом

Схема №69.

Вплив шляху проходження струму крізь тіло людини на ступінь її ураження

Різні тканини людини по-різному проводять струм. Найбільший електричний опір має шкіра людини і особливо верхня ороговіла її частина, в якій нема кровоносних судин. На результат ураження тіла (травми) впливає як сила, так і шлях струму крізь тіло людини. Велика небезпека виникає тоді, коли струм проходить через основні органи: серце, головний мозок, легені.

Шляхи струму в тілі людини називаються петлями струму.
З усіх випадків електротравматизму найчастіше зустрічаються такі петлі струму:

Рука - рука
Ліва рука - ноги
Голова - ноги

Права рука - ноги
Нога - нога
Голова - руки

За висновками лікарів найбільш небезпечні петлі струму: голова-рука, голова-ноги, рука-рука. В ці петлі потрапляють основні органи людини, ураження яких призводить до тяжких наслідків.

Схема №70.

Індивідуальні особливості організму людини

Індивідуальні - психологічні і фізичні - особливості людини значно впливають на результат ураження електрострумом. Характер впливу струму однієї і тієї ж величини залежить від:

маси тіла людини та її фізіологічного розвитку;

самопочуття (недуга, втома, голод, п'янство, емоційні збудження призводять до зниження опору електричному струму);

стану шкіри, зокрема і рогового шару (суха шкіра без ушкодження чинить більший опір електричному струму).

Схема №71.

Причини електротравм

Ці причини можна згрупувати за такими чинниками:

- ✦ дотик до струмоведучих частин під напругою внаслідок недотримання правил техніки безпеки, дефектів конструкцій та монтажу електрообладнання;
- ✦ дотик до струмоведучих частин, котрі опинились під напругою внаслідок ушкодження ізоляції;
- ✦ помилкове подання напруги в установку, де працюють люди;
- ✦ відсутність надійних захисних приладів.

Схема №72.

Електрозахисні засоби, призначені для захисту персоналу, що обслуговує електроустановки

За призначенням електрозахисні засоби поділяються на *ізоляційні, огорожувальні та запобіжні.*

Ізоляційні електрозахисні засоби поділяються на *основні та додаткові.*

До основних засобів відносяться:

- ізоляційні та вимірювальні штанги;
- штанги для накладання тимчасових переносних заземлень;
- ізоляційні та електровимірювальні обценьки;
- покажчики напруги, які використовуються для перевірки наявності чи відсутності напруги в мережі або струмопровідних частинах;
- інструмент з ізольованими ручками;

боти або калоші (гумові);	←
діелектричні рукавиці.	←

До додаткових засобів захисту належать:

діелектричні килимки;	←
гумові доріжки;	←
захисні окуляри;	←
спеціальні рукавиці;	←
захисні каски.	←

Ці засоби ізолюють та витримують напругу мережі, обладнання, дають можливість до них доторкатися і працювати.

Огороджувальні засоби:

переносні огороження (щити, ширми, клітки);	←
переносні заземлення;	←
переносні попереджувальні плакати;	←

Запобіжні засоби:

запобіжні пояси та страхувальні канати, призначені для захисту персоналу від падіння з висоти;	←
драбини, кігті - для безпечного піднімання на висоту;	←
захисні окуляри, рукавиці, спецодяг - для захисту працюючого від світлового, теплового та механічного впливу.	←

При ураженні електричним струмом перша допомога складається з двох етапів: звільнення потерпілого від дії струму і надання йому долікарської допомоги. Наслідки ураження залежать від тривалості проходження струму крізь тіло людини, тому важливо швидко звільнити потерпілого від дії струму і якомога скоріше надати допомогу, навіть при смертельному ураженні, оскільки період клінічної смерті продовжується лише кілька хвилин. Заходи по наданню першої долікарської допомоги залежать від стану потерпілого після звільнення від дії струму.

Якщо потерпілий короткочасно знаходився під струмом і після цього може самостійно координувати свої дії, його необхідно у супроводі іншої особи відправити до медпункту і допустити до роботи тільки після огляду лікарем, тому що наслідки електротравми можуть з'явитися навіть через 2-3 години.

Якщо ураження легке (збережена свідомість, не порушена дихальна і серцева діяльність), а є тільки слабкість, іноді посмикування окремих м'язів, то потерпілого слід покласти, зігріти (розтерти шкіру рук, ніг, тулуба, до ніг покласти грілку, дати гарячий чай). Обов'язково відправити потерпілого до лікарні для медичного огляду, щоб запобігти ускладнень від електротравми.

Якщо потерпілий при свідомості, але до цього був у запамороченні або тривалий час знаходився під дією електроструму, необхідно покласти його на сухе місце, накрити ковдрою, забезпечити спокій, весь час уважно слідкувати за його диханням і пульсом.

Якщо потерпілий неспритомнів, але у нього є стійкість дихання і пульс, його слід покласти і дати свіже повітря, піднести до носа нашатирний спирт, розтерти і зігріти.

Якщо потерпілий дихає слабо, а серцева діяльність нормальна, необхідно розпочинати робити йому штучне дихання.

За відсутності ознак життя (немає дихання, серцебиття, і пульс відсутні, зіниці розширені і не реагують на світло) треба вважати, що потерпілий у стані клінічної смерті і терміново приступати до його оживлення - штучного дихання і зовнішнього масажу серця.

Ніколи не можна відмовлятися від надання допомоги потерпілому і вважати його мертвим за відсутності дихання, серцебиття та інших ознак життя. Констатувати смерть має право тільки лікар.

При ураженні блискавкою ознаки подібні до ознак ураження електричним струмом. Дії по допомозі аналогічні діям при ураженні електричним струмом. Закопувати в землю потерпілого не можна, бо грудна клітка, здавлена землею, не може розширюватись навіть коли з'являється самостійне дихання.

Схема №74.

Безпечні методи звільнення потерпілого від дії електричного струму

При ураженні електричним струмом потрібно використовувати такі безпечні методи:

- 1) вимикати напругу рубильником або вимикачем;
- 2) забезпечити безпеку шляхом захисного вимикання аварійної ділянки або мережі в цілому.

3) якщо вимикання не може бути виконано досить швидко, треба терміново звільнити потерпілого від дії струмоведаучих частин, до яких він торкається. При цьому особа, яка надає допомогу, повинна пам'ятати, що не можна доторкатись до потерпілого, бо це небезпечно для життя рятівника. особі, яка надає допомогу, треба також стежити за тим, щоб не доторкнутись до струмоведаучої частини і не опинитися під напругою. Для звільнення потерпілого від струмоведаучих частин або проводу до 1000 В користуються:

→ - сухою палицею, дошкою або іншим сухим діелектричним предметом;

→ - при необхідності проводи перерізають пофазно інструментом з ізольованими рукоятками або перерубують сокирою з дерев'яним сухим топорищем;

→ - можна відтягнути потерпілого від струмоведаучих частин за одяг, якщо він сухий, уникаючи при цьому доторкання до оточуючих металевих предметів та відкритих частин тіла потерпілого. Особа, яка надає допомогу, повинна ізолювати себе. Можна, наприклад, надіти діелектричні рукавиці або обмотати руки шарфом, накинути на потерпілого прогумовану тканину або стати на гумовий килимок чи суху дошку або будь-який предмет, що не проводить електричний струм.

4) під час звільнення потерпілого від струмоведаучих частин, що перебувають під напругою вище 1000 В, треба надіти діелектричні рукавиці, взути гумові боти і діяти штангою або ізолюючими обценьками. При доторканні струмопровідної частини до землі слід діяти за правилами крокової напруги, тобто після звільнення потерпілого необхідно винести з цієї зони. Без засобів захисту пересуватися в зоні розтікання струму по землі, не відриваючи ноги одна від одної;

5) на лініях електропередачі, коли їх можна швидко вимкнути, слід з цією метою здійснити замикання проводів накоротко, накинувши на них гнучкий провід. Провід повинен бути відповідного поперечного перетину, щоб він не перегорів при проходженні через нього струму короткого замикання. Перед накиданням проводу один кінець слід заземлити (приєднати його до металевої опори тощо);

6) при звільненні потерпілого від дії електричного струму бажано при можливості діяти однією рукою;

7) після звільнення від струмоведучих частин потерпілого треба винести з небезпечної зони і надати долікарняну допомогу.

Схема №75.

Дія статичної електрики на людину

Дія статичної електрики на людину безпечна, бо сила струму дуже мала, але:

- розряд енергії відбувається у вигляді помірного і сильного уколу або поштовху;

- вплив зарядів може призвести до тяжких нещасних випадків внаслідок рефлексного руху поблизу незахищених та рухомих частин, при перебуванні на висоті;

- іскрові розряди можуть спричинити спалах або вибух горючих речовин;

- вибухи при перевезенні рідин у незаземлених цистернах тощо.

Схема №76.

Захист від статичної електрики

Заходи захисту від статичної електрики:

Заземлення технологічного устаткування, трубопроводів, апаратів.

Застосування загального і місцевого зволоження повітря в небезпечних приміщеннях робочої зони, якщо це допустимо за умовами виробництва.

Використання струмопровідної підлоги, а також спецвзуття зі струмопровідною підошвою, антистатичних рукавичок.

Іонізація повітря, застосування індукційних або тканинних нейтралізаторів, паст.

Зміна технологічного режиму обробки матеріалів (зменшення швидкості обробки, швидкостей транспортування та виливу).

У побуті використання антистатиків.

Схема №77.

Захист будівель та споруд від атмосферної електрики (від блискавки)

Відсутність блискавкозахисту будинків і споруд зумовлює виникнення пожеж. Згідно з протипожежними нормами і правилами будинки, споруди обладнуються системами блискавкозахисту.

Блискавкозахист - це комплекс захисних заходів від розрядів атмосферної електрики, що забезпечує захист людей, споруд, будинків, матеріалів від загоряння, вибухів.

Одним з основних заходів захисту від блискавки є побудова громовідводів. Обладнані над спорудами громовідводи сприймають розряди блискавки на себе.

Гроза може застати людину на виробництві, вдома, в лісі, в полі, тому необхідно знати правила поведінки під час грози.

На виробництві всі будинки, споруди, лінії електропередач, радіо, зв'язку оснащені пристроями блискавкозахисту. Тому працюючим не потрібно застосовувати якихось спеціальних засобів блискавкозахисту, а необхідно вжити застережливих заходів: вимкнути непотрібне освітлення та радіомовлення тощо.

Територія вулиць, тротуарів, скверів, як правило, захищені громовідводами. Вони розташовуються на трубах котельнь, стовпах електропередач, вишках тощо. При перебуванні на вулиці під час грози не можна шукати укриття біля металевих опор електропередач чи біля тих стовпів, на яких є громовідводи, під високими деревами тощо.

У селищах, містах на всіх високих спорудах ставляться громовідводи. Тому, якщо ви під час грози знаходитесь вдома, слід вжити тільки застережливих заходів: вимкнути освітлення, радіоприлади, прикрити квартирки і двері.

Якщо гроза застигла людину в лісі, то слід пам'ятати про те, що не можна шукати укриття під високими деревами, на пагорбках, поблизу ліній радіо- та електропередач.

Під час грози в полі людина повинна шукати сховище в низинній місцевості, не можна наближатись до дерев, стовпів, техніки, що стоять окремо.

Схема №79.

Шум, його характеристика та засоби захисту

Шум - це хаотичне сукупність різних за силою і частотою звуків, які заважають сприйняттю корисних сигналів. Шум - шкідливий виробничий фактор, який несприятливо впливає на людину і може спричинити хворобливий стан, у тому числі глухуватість і глухоту. Під впливом шуму у людини прискорюється пульс і дихання. Тривалий шум впливає на центральну нервову та серцево-судинну систему: з'являються симптоми перевтоми, послаблюється увага, підвищується нервова збудливість, знижується працездатність, порушується робота шлунково-кишечного тракту. Шум створюють машини, механізми, інструмент незадовільної конструкції, зі спрацьованими деталями.

Органи слуху людини сприймають звукові коливання в інтервалі частоти від 20 до 20 000 Гц та відчувають зміни гучності в 1 дБ. Вухом людини сприймає шум до 130 дБ. При 150 дБ шум для людини нестерпний.

Нормою виробничого шуму є рівень звуку до 85 дБ. Якщо рівень шуму становить 20 дБ, то такий шум не заважає розбірливості мови. З підвищенням рівня шуму до 70 дБ та вище мова стає нерозбірливою.

Найбільш ефективний засіб боротьби з шумом - зниження його в джерелі створення, зокрема:

→ зміна й заміна шумних технологічних процесів або обладнання малошумними;

→ звукопоглинання та звукоізоляція;

→ екранування, використання глушителів шуму;

→ індивідуальні засоби захисту від шуму.

Схема №80.

Вібрація, її характеристика та засоби захисту

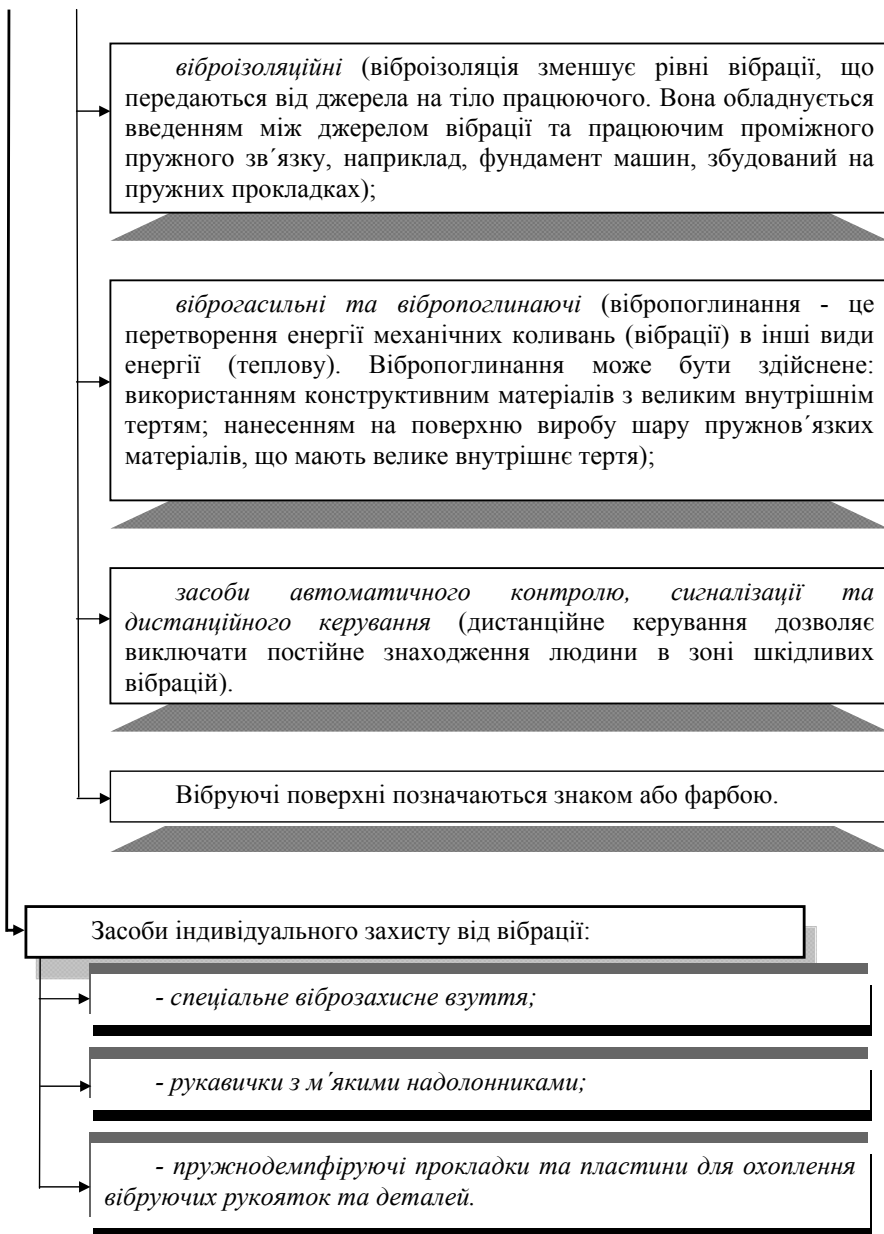
Вібрація - механічні коливання твердих тіл. З фізичної точки зору між шумом і вібрацією принципової різниці немає, але сприймання їх людиною відрізняється: вібрація сприймається вестибулярним апаратом та дотиком, шум - органом слуху. Джерелом вібрації є пневматичні, механічні та електричні інструменти ударної або амортизаційної дії, обладнання, яке встановлено без достатньої організації та віброізоляції, а також транспортні та сільськогосподарські машини. За характером впливу на організм загальна вібрація передається на все тіло людини, місцева - на руки працюючого. Місцева вібрація викликає погіршення кровопостачання окремих органів, при загальній вібрації порушується діяльність серця та центральної нервової системи. При довготривалій та інтенсивній дії вібрації може виникнути тяжке захворювання - вібраційна хвороба.

Дія вібрації залежить від її частоти. Вібрації з частотою 6 Гц є резонансними для всього організму. Людина при цьому відчуває качку, що діє на вестибулярний апарат та центральну нервову систему. За такої вібрації може виникнути захворювання, що називається "морська хвороба".

Резонансна частота для органів черевної порожнини (шлунок, печінка та інші) дорівнює 7 Гц, для голови - 17-27 Гц. У зв'язку з цим коливання з частотою 5-8 Гц викликає почуття вібрації нутрощів; 17-25 Гц - відчуття вібрації в зубах; 40 Гц - відчуття вібрації в стопах.

Заходи боротьби з вібрацією поділяються на колективні та індивідуальні. *Колективні заходи* - це заходи зниження вібрації через вплив на джерело збудження та зниження вібрації на шляху її розповсюдження. Засоби, що використовуються для запобігання вищезгаданих заходів, поділяються на :

огороджувальні (захисні) (конструктивно вони можуть бути зроблені у вигляді ґратчастих, сітчастих та непрозорих перешкод із металу, деревини тощо);

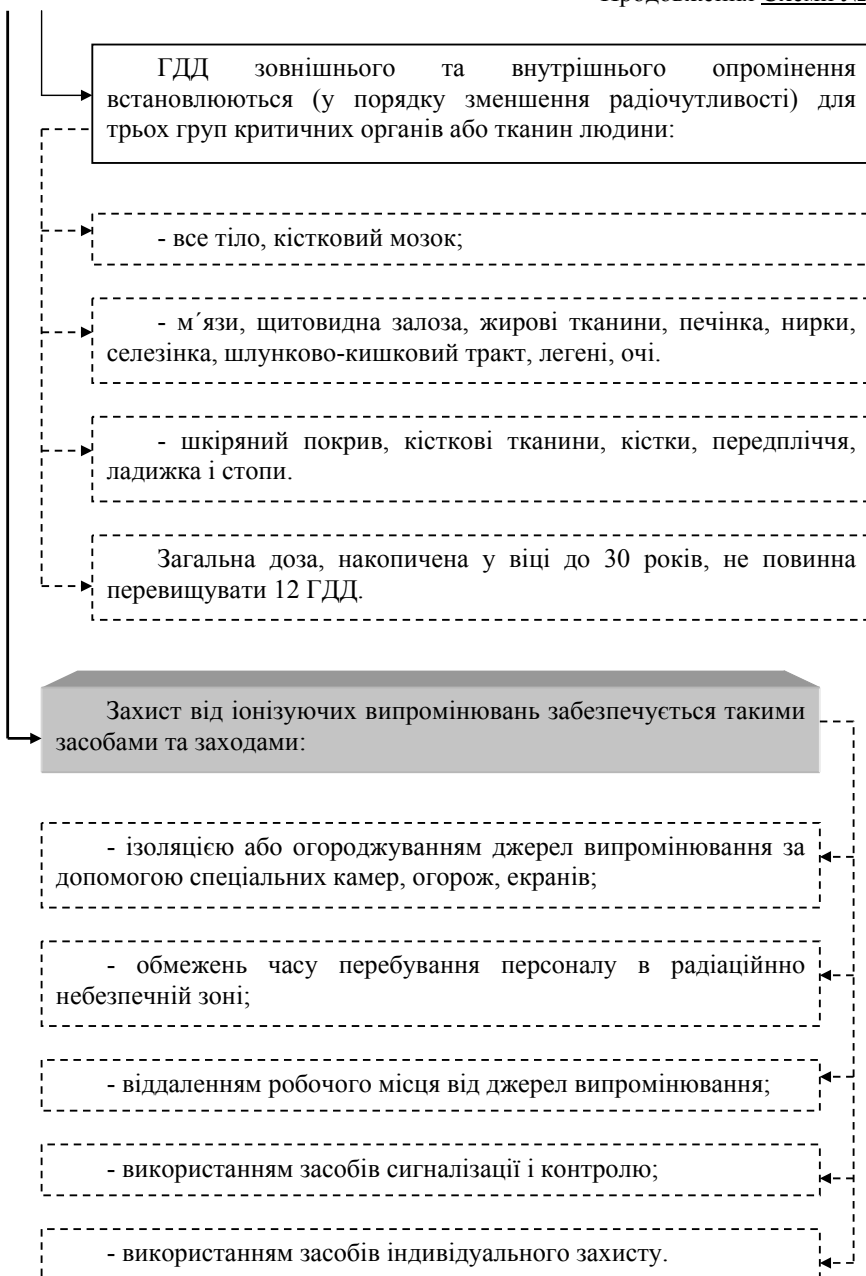
Схема №81.

Іонізуюче випромінювання, його характеристика та засоби захисту

Іонізуюче випромінювання - це будь-який вид випромінювання, взаємодія з середовищем призводить до виникнення електричних зарядів різних знаків. до іонізуючого випромінювання належать α -, β - та γ -випромінювання, потоки нейтронів та інших ядерних часток. Іонізуюче випромінювання, проникаючи в організм людини та проходячи крізь його біологічну тканину, викликає в ній появу заряджених частинок вільних електронів. Вільні електрони, які діють із міжмолекулярних зв'язків і призводить до загибелі клітин. Зміни у біологічному складі клітини та обміні речовин порушують функції центральної нервової системи, що, в свою чергу, викликає порушення функції залоз внутрішньої секреції, зміни судинної проникності. Періодичне попадання радіоактивних речовин в організм призводить до їх накопичення та до збільшення іонізації атомів та молекул живої тканини. Внаслідок цих змін порушуються нормальне протікання біохімічних процесів та обмін, що призводить до променевої хвороби. Діючи на шкіру, іонізуюче випромінювання викликає опіки або сухість, випадання волосся, під час дії на очі - катаракту. Виникають також генетичні розлади, що призводять до спадкових захворювань.

Працюючим з радіоактивними речовинами встановлюються гранично допустимі дози (ГДД) опромінювання різними видами радіоактивних речовин, використання захисту в часі або відстані, забезпечуються загальні та індивідуальні засоби захисту. Чинними нормами встановлені ГДД опромінення, а також річний рівень опромінення персоналу, що не викликає при рівномірному накопиченні дози протягом 50 років несприятливих змін у стані здоров'я працюючого та здоров'ї і його нащадків, які можуть бути виявлені сучасними методами.

Радіаційні речовини нерівномірно розподіляються в різних органах і тканинах людини. Ступінь їх ураження залежить не тільки від величини дози, що створюється випромінюванням, але і від критичного органу, в якому відбувається найбільше накопичення радіоактивних речовин, що призводить до ураження всього організму людини. Норми радіаційної безпеки встановлюють ГДД зовнішнього і внутрішнього опромінення залежно від груп критичних органів осіб, що опромінюються.

Схема №82.

Ультрафіолетове випромінювання, його характеристика та засоби захисту

Джерелами ультрафіолетових випромінювань у виробничих умовах є: електродугове зварювання, плазмове обладнання, газорозрядні лампи.

Біологічна дія ультрафіолетового випромінювання обумовлена хімічними змінами молекул живих клітин, які його поглинають, і виявляється в порушенні поділу та загибелі клітин. Тривалість впливу великих доз випромінювання може призвести до уражень шкіри та органів зору.

Ефективним методом захисту від ультрафіолетового випромінювання є:

екранування джерел випромінювання, робочі місця огорожують ширмами, щитами, обладнують кабінами.

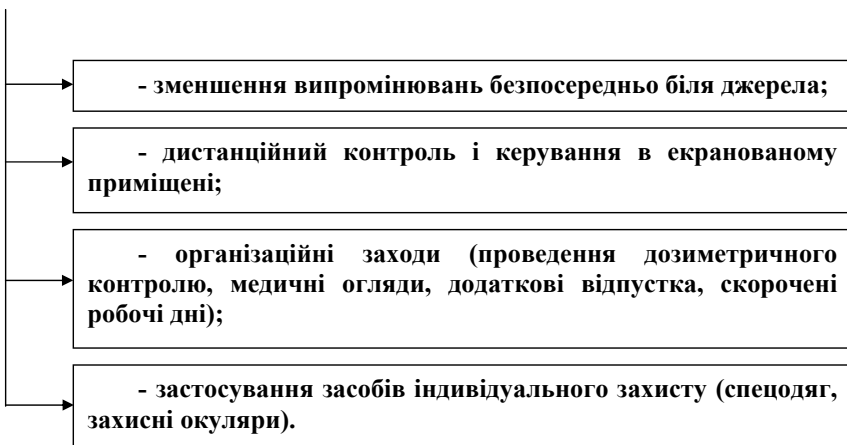
Як засоби індивідуального захисту використовують спецодяг, спецвзуття, рукавиці, захисні окуляри та щитки із світлофільтрами.

Схема №83

Електромагнітне випромінювання, його характеристика та засоби захисту

Джерелами електромагнітних випромінювань є потужні телевізійні і радіомовні станції, промислові установки височастотного нагрівання, вимірювальні прилади, а також будь-які елементи, що включені до височастотної мережі. Дія електромагнітних полів на організм людини виявляється у функціональному розладі центральної нервової системи. Суб'єктивні почуття при цьому - підвищена втома, головний біль, зниження точності робочих рухів, млявість.

Основні види захисту від електромагнітних випромінювань:

Схема №84.

Лазерне випромінювання, його характеристика та засоби захисту

Лазери використовують у техніці, медицині. Найбільш чутливим органом до лазерного випромінювання є очі, ушкодження сітківки очей може статись навіть при порівняно невеликих інтенсивностях.

Засоби захисту від лазерного випромінювання можуть бути **колективні** та **індивідуальні**.

Схема №85.

Шкідливі речовини, їх характеристика та засоби захисту

За фізіологічним впливом шкідливі речовини розподіляють на 5 груп:

» подразнюючі, що уражують органи дихання, шкіру, слизові оболонки (кислоти, луги, сірчисті сполуки, аміак тощо);

» задушливі (інертні гази, вуглекислий газ, метан, азот тощо);

» отрути, що призводять до ушкоджень внутрішніх органів, кровоносних судин і нервової системи (спирти, ефіри, фенол, бензол, пил таких токсичних металів, як олово, свинець, ртуть, марганець);

» летючі наркотики, що спричиняють наркотичний вплив (ацетилен, летючі вуглеводи);

» пил (інертний або той, що викликає алергічні реакції).

За ступенем впливу на організм людини шкідливі речовини поділяються на 4 класи небезпеки:

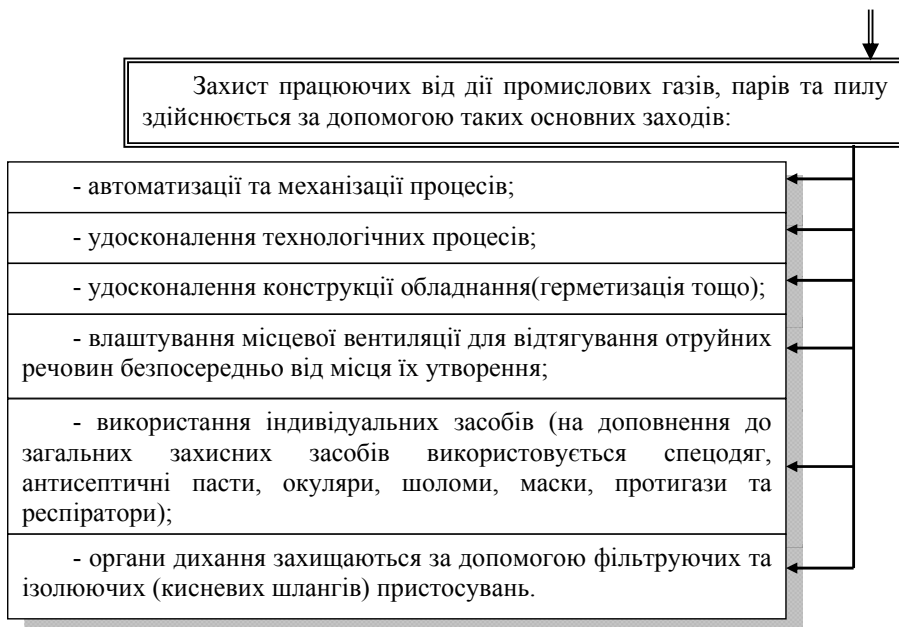
1-й - надзвичайно шкідливі;

2-й - високо шкідливі;

3-й - помірно шкідливі;

4-й - мало шкідливі.

Робота в умовах запиленого повітря призводять до різних захворювань шкіри, запалення очей (кон'юнктивіту), слизової оболонки носа та бронхіальної астми, бронхіту, катару шляхів дихання тощо, а також до тяжких професійних захворювань (силікозу) та хронічних отруєнь працюючих. Шкідливі пари та гази, що утворюються у виробничих приміщеннях, можуть спричинити порушення нормальної життєдіяльності організму і стати причиною гострих і хронічних отруєнь.

Схема №86.

Способи виявлення небезпечних чинників в оточуючому середовищі. (При надзвичайних ситуаціях техногенного характеру на об'єктах підвищеної небезпеки ядерної енергетики та хімічної промисловості)

ОБ'ЄКТИ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Об'єкт підвищеної небезпеки - об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти, як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Небезпечна речовина - хімічна, токсична, вибухова, окислювальна, горюча, біологічні агенти та речовини біологічного походження (біологічні, мікробіологічні, біотехнологічні препарати, патогенні для людей і тварин мікроорганізми тощо), які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей та довкілля, сукупність властивостей речовин і/або особливостей їх стану, внаслідок яких за певних обставин може створюватися загроза життю і здоров'ю людей, довкіллю, матеріальним та культурним цінностям.

Порогова маса небезпечних речовин - нормативно встановлена маса окремої небезпечної речовини або категорії небезпечних речовин чи сумарна маса небезпечних речовин різних категорій.

Ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки - порядок визначення об'єктів підвищеної небезпеки серед потенційно небезпечних об'єктів.

Потенційно небезпечний об'єкт - об'єкт, на якому можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, біологічні препарати, а також інші об'єкти, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення аварії.

Аварія на об'єкті підвищеної небезпеки (далі - аварія) - небезпечна подія техногенного характеру, що виникла внаслідок змін під час експлуатації об'єкта підвищеної небезпеки (наднормативний викид небезпечних речовин, пожежа, вибух тощо) і яка спричинила загибель людей чи створює загрозу життю і здоров'ю людей та довкіллю на його території і/або за його межами.

Транскордонний вплив аварії - шкода, заподіяна населенню та довкіллю однієї держави внаслідок аварії, яка сталася на території іншої держави.

Ризик - ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території об'єктів підвищеної небезпеки і/або за його межами.

Прийнятний ризик - ризик, який не перевищує на території об'єкта підвищеної небезпеки і/або за її межами гранично допустимого рівня.

Державний нагляд та контроль у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, здійснюють уповноважені законами органи влади, в тому числі спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади та їх відповідні територіальні органи, до відання яких відповідно до закону віднесені питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Схема №87.

Небезпечні чинники, що виникають внаслідок техногенних надзвичайних ситуацій на потенційно небезпечних об'єктах

НЕБЕЗПЕЧНІ ЧИННИКИ

При аварії на об'єктах ядерної енергетики утворюється велика кількість радіоактивних речовин (РР), тобто речовин, ядра атомів яких можуть самовільно розпадатися і перетворюватися на ядра атомів інших елементів, випускаючи при цьому невидиме випромінювання. Вони уражають місцевість і людей, що перебувають на ній, об'єкти, майно та різні предмети. Випромінювання РР можуть бути трьох видів: гамма (γ), бета (β), альфа (α).

Гамма випромінювання - це електромагнітні хвилі, аналогічні рентгівським променям. Поширюються у повітрі зі швидкістю 300 000 км/с. Здатні проникати через товщу різноманітних матеріалів. Становлять основну небезпеку для людей, бо іонізують клітини організму.

Бета випромінювання - це потік електронів, які називаються бета-частинками. Швидкість їх руху може досягати в деяких випадках швидкості світла. Проникаюча здатність їх менша за гамма-випромінювання, але іонізуюча дія в сотні разів більша.

Альфа випромінювання - це потік ядер атомів гелію, які називаються альфа-частинками. В них дуже висока іонізуюча дія. Область розповсюдження альфа-частинок у повітрі сягає всього 10 см, а в твердих та рідких тілах - ще менше. Одяг, засоби індивідуального захисту повністю затримують альфа-частинки. Внаслідок високої іонізуючої дії альфа-частки дуже небезпечні у разі проникнення всередину організму.

АВАРІЇ НА ВИРОБНИЦТВІ, ДЕ ВИКОРИСТОВУЮТЬ СИЛЬНОДІЮЧІ ОТРУЙНІ РЕЧОВИНИ

На підприємствах хімічної, нафтопереробної, харчової промисловості можливе виникнення аварійних ситуацій з викидом СДОР

СДОР - сильно діючі отруйні речовини - це такі хімічні речовини, або сполуки, які при певній кількості, що перебільшує гранично допустимі величини концентрації (щільності зараження), проявляють шкідливу дію на людей, тварин і рослин і викликають у них ураження різного ступеня важкості. СДОР це токсичні речовини.

Токсичність - це здатність СДОР визивати патологічні зміни в організмі, які приводять до утрати працездатності людини або до загибелі.

Перелік основних СДОР, що використовуються в промисловості

Аміак	Ртуть органічні отрутохімікати
Ацетон нітрil	Синильна кислота
Ацетонціангiдрин	Сірчаний ангiдрид
Водень лиш'яковий	Сірководень
Водень хлористий	Сірковуглець
Водень бромистий	Формальдегiд
Водень ціанистий	Фосген
Вуглецю оксид	Фтор
Дiметиламин	Фосфорорганічні отрутохімікати
Метиламин	Хлорорганічні отрутохімікати
Метил бромистий	Хлор
Метил хлористий	Хлорпiкрин
Метил меркаптан	Хлорціан
Нітрil акрилової кислоти	

Схема №88.

Основні методи виявлення і вимірювання радіоактивних випромінювань

МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ

Фотографічний метод засновано на впливі іонізуючих випромінювань на світлочутливий шар фотоплівки, щільність потемніння якої пропорційна дозі опромінення.

Іонізаційний метод використовує явище іонізації атомів речовин під впливом іонізуючого випромінювання, внаслідок якого електрично нейтральні атоми розпадаються й утворюють іони. Якщо в опромінювану речовину помістити електроди і подати до них напругу від джерела постійного струму, то виникає іонний струм, сила якого пропорційна інтенсивності випромінювання. Цей метод є основним, і його нині використовують в усіх дозиметричних приладах.

Хімічний метод ґрунтується на здатності іонізуючих випромінювань спричинювати хімічні зміни деяких речовин, що супроводжуються появою нового забарвлення розчину цих речовин.

Сцинтиляційний метод використовує явище світіння (сцинтиляції) деяких речовин під впливом іонізуючих випромінювань. Кількість спалахів пропорційна інтенсивності випромінювання.

Схема №89.

Прилади для вимірювання радіоактивних випромінювань

Для виявлення та вимірювання радіоактивних випромінювань, радіоактивного забруднення місцевості, транспорту, продуктів харчування, води, застосовуються прилади радіаційної розвідки; для вимірювання доз опромінення - прилади дозиметричного контролю.

ПРИЛАДИ РАДІАЦІЙНОЇ РОЗВІДКИ

Індикатор - сигналізатор ДП-64 призначений для постійного нагляду та визначення початку радіоактивного зараження. Прилад працює в режимі спостереження і забезпечує звукову та світлову сигналізацію через 3 сек. після досягнення рівня радіації 0,2 р/год. Наявність γ -випромінювання визначається за спалахами неонові лампочки та звуковим сигналом.

Бортовий рентгенометр ДП-3Б призначений для вимірювання потужності γ -випромінювання на місцевості з рухомих об'єктів.

Радіометр-рентгенометр ДП 5В призначений для визначення виміру потужності гама-радіації та радіаційно ураженої поверхні різних предметів гама-випромінюванням, а також для визначення потужності дози випромінювання та ступеня радіації об'єктів. Крім того, є можливість виявлення бета-випромінювання. Діапазон виміру гама-випромінювання - від 0, 05 мР/ч до 200 Р/ч. Прилад має шість піддіапазонів

Вимірювач потужності дози ІМД - 1Р(С). Прилад призначений для вимірювання потужності експозиційної дози γ -випромінювання і виявлення самого випромінювання.

ПРИЛАДИ ДОЗИМЕТРИЧНОГО КОНТРОЛЮ

Комплект дозиметрів ДП-22В (ДП-24) призначений для контролю доз радіаційного випромінювання людей, що перебувають на зараженій території. Діапазон виміру від 2 до 50 рентгенів. Похибка відліку не перевищує $\pm 10 \%$. Саморозряд дозиметра до 4 рентгенів за добу.

Комплект працює при температурі від -40 до +50 °С.

Маса комплекту - 5,5 кг. Маса вимірника - 50 г.

Джерело живлення - елемент 1,6 ПМЦГ - У - 8.

Комплект дозиметрів ДП - 22В складається із зарядного пристрою і 50 індивідуальних кишенькових дозиметрів типу ДКП-50А. На відміну від ДП-22В, комплект дозиметрів ДП-24 має п'ять дозиметрів ДКП-50.

Комплект вимірювача доз ІД-1 призначений для вимірювання поглинутих доз γ -випромінювання.

Комплект індивідуальних дозиметрів ІД-11 призначений для вимірювання поглинутих доз γ -випромінювання.

ПОБУТОВІ ДОЗИМЕТРИЧНІ ПРИЛАДИ

Радіометр-дизиметр гама-, бета-випромінювання РКС-01 "Стора" призначений для індивідуального та колективного користування при вимірюванні потужності дози гама-випромінювання, а також щільності потоку бета-частинок. Радіометр призначений для вимірювання радіаційного фону в місцях проживання і праці населення, контролю радіаційної чистоти житлових і виробничих приміщень, будівель та споруд, предметів побуду, одягу, поверхні ґрунту на присадибних ділянках, транспортних засобів тощо.

Індикатор радіоактивності УДРБГ-Б призначений тільки для виявлення радіоактивних речовин на місцевості, предметах тощо.

Індикатор працює на основі газорозрядного лічильника СБМ-20, який фіксує присутність радіоактивних речовин. За спалахом індикаторної лампочки та частотою писку в динаміку визначають кількість радіоактивних речовин на місцевості (потужність радіації).

Дозиметр "Юпітер" призначений для оцінки потужності експозиційної дози гама-випромінювання за допомогою звукового сигналу, відображення показників її на цифровому табло та повідомлення про великі дози установленої межі за ПЕД.

Діапазон вимірювання 0,05-99,99 мкЗв/год. Час установлення та зміни показників на табло до 25 сек. Пороги сигналізації - 0,6 1,2, 4,0 мкЗв/год. Час безперервної роботи - 500 годин. Маса дозиметра - 0,25 кг.

Радіометр «Прип'ять» призначений для індивідуального та колективного користування при вимірах потужності експозиційної дози (ПЕД) гама-випромінювання, густоти потоку бета-випромінювання, питомої (об'ємної) активності в рідинах та сипучих речовинах.

Діапазон випромінювання – від 0,1 до 1999,9 мкЗв/год.

МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ

Хімічний контроль проводиться для визначення: факту та ступеня зараження отруйними та сильнодіючими отруйними речовинами засобів індивідуального захисту, одягу, техніки, споруд, води, продуктів харчування й іншого, можливості життєдіяльності населення без засобів захисту, повноти дегазації заражених об'єктів.

Хімічний контроль проводиться за допомогою приладів хімічної розвідки та спеціальних хімічних лабораторій.

Військовий прилад хімічної розвідки (ВПРХ) призначений для визначення у повітрі, на місцевості та інших об'єктах отруйних та сильнодіючих отруйних речовин.

До приладу додається інструкція – пам'ятка з виявлення ОР, СДОР та інструкція щодо роботи з приладом та іншого обладнання. Вага приладу – близько 2,3 кг.

За допомогою ВПРХ забезпечується можливість визначення типу ОР (СДОР) та їх концентрації у повітрі, на місцевості й техніці, а також взяття проб в уражених районах.

Хімічні лабораторії проводять аналіз проб, в яких визначають кількість ОР (СДОР), які містяться в продуктах харчування, у воді й на місцевості.

Тема 5. Організація життєзабезпечення населення в надзвичайних ситуаціях. Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій та надання першої долікарської допомоги потерпілим. Правові засади управління в галузі безпеки життєдіяльності

Схема №91.

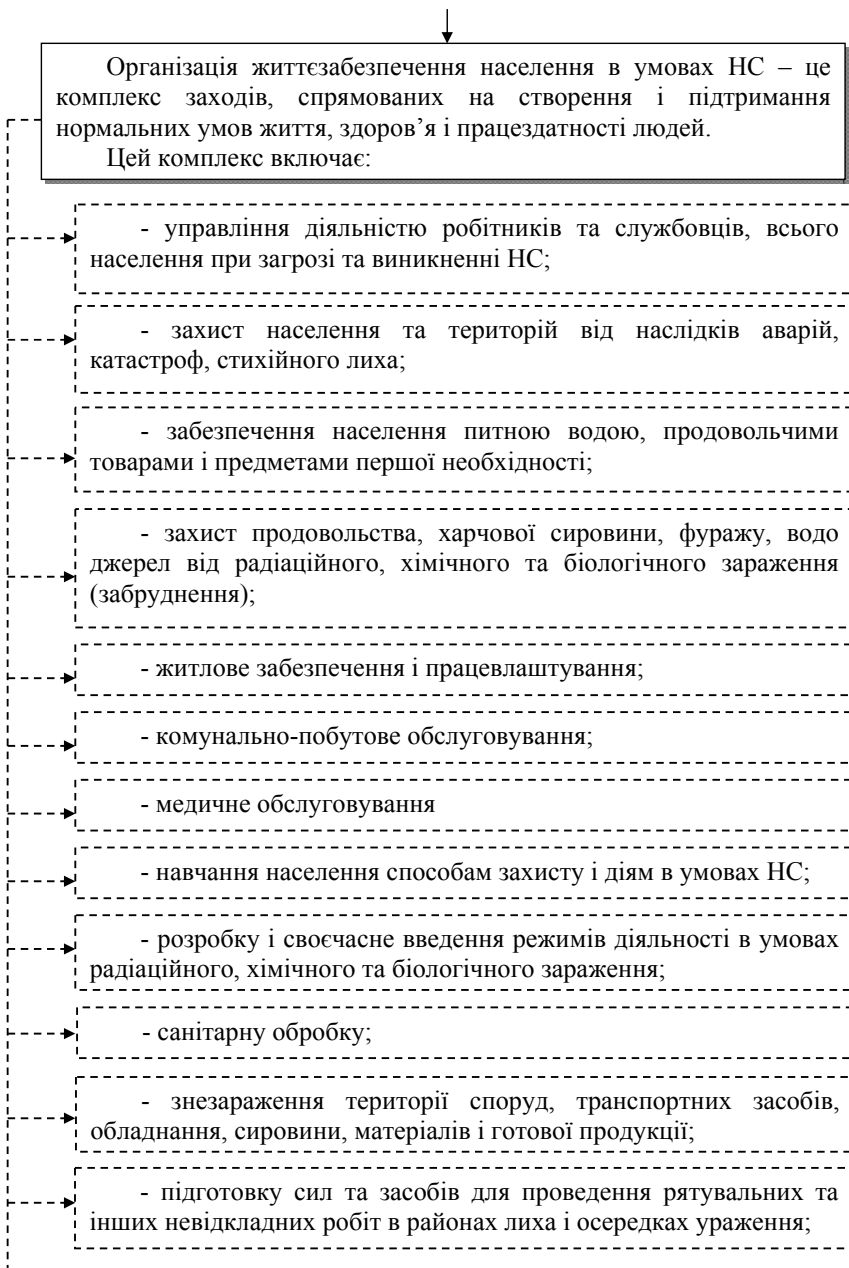
Організація життєзабезпечення населення в надзвичайних ситуаціях

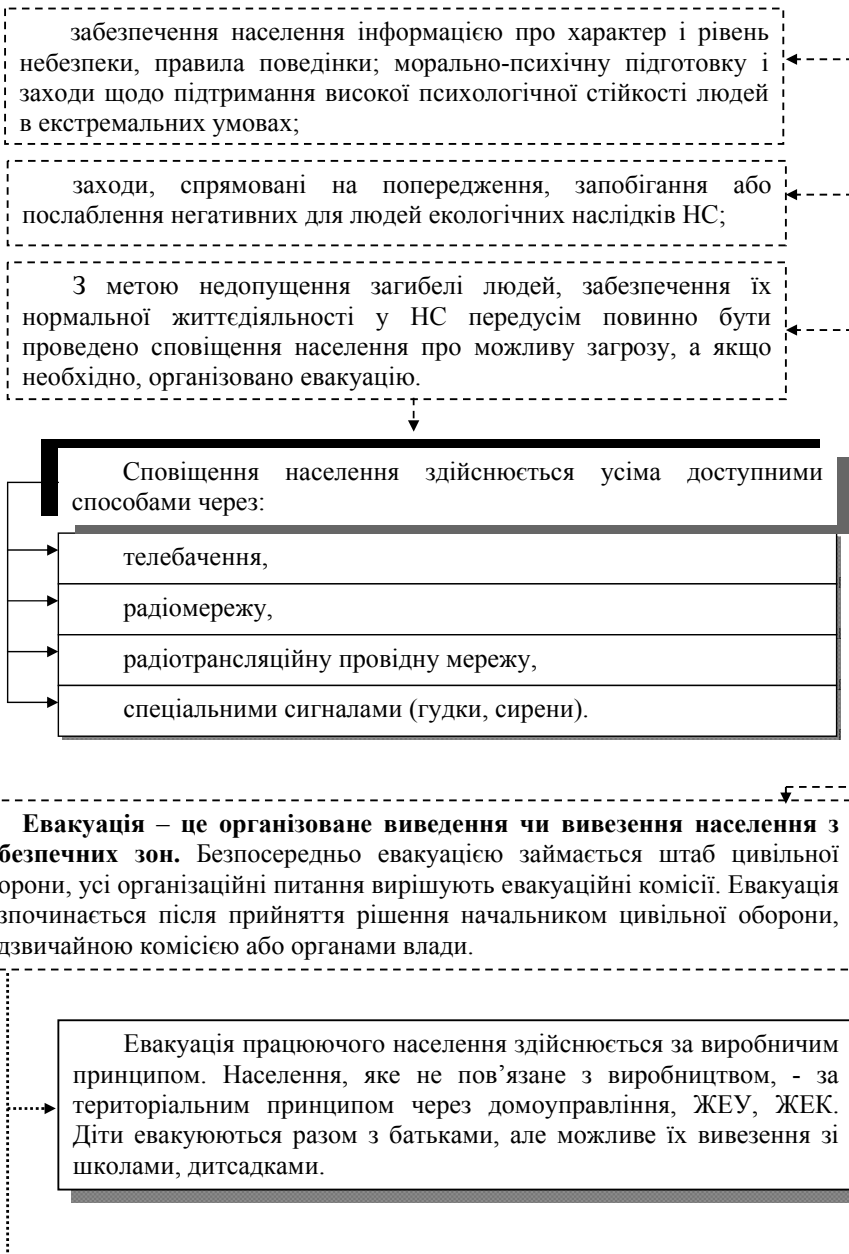
Згідно з Законом «Про цивільну оборону України» *«громадяни України мають право на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, значних пожеж, стихійного лиха і вимагати від Уряду України, інших органів державної виконавчої влади, адміністрації підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і господарювання гарантій щодо його реалізації».*

Головною функцією органів державної виконавчої влади, адміністрації підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та господарювання у разі виникнення НС є захист населення та організація його життєзабезпечення.

Основні заходи щодо захисту населення плануються та здійснюються завчасно і мають випереджувальний характер. Це стосується насамперед підготовки, підтримання у постійній готовності індивідуальних та колективних засобів захисту, їх накопичення, а також підготовки до проведення евакуації населення із зон підвищеного ризику.

Усі ці заходи організовують державна виконавча влада, органи управління цивільної оборони. Керівники підприємств, установ і організацій є безпосередніми виконавцями цих заходів. Заходи розробляються завчасно, відображаються в планах цивільної оборони і виконуються в період загрози та після виникнення НС.

Для проведення евакуації використовуються всі види транспорту, залізничний, автомобільний, водний та індивідуальний. Автотранспорт використовується для вивезення на короткі відстані. В деяких випадках частина населення може виводитися пішки колонами по шляхах, які не зайняті перевезеннями.

Евакуація населення здійснюється через збірні евакуаційні пункти, які розташовують поблизу місць посадки на транспорт або на вихідних пунктах пішого руху, в школах, клубах, кінотеатрах та інших громадських закладах.

Про початок та порядок евакуації населення сповіщається по мережі сповіщення. Отримавши повідомлення про початок евакуації, необхідно взяти документи, гроші, речі та продукти і у визначений час прибути на збірний евакуаційний пункт, де населення реєструють, групують та ведуть до пункту посадки.

Для організації приймання, розташування населення, а також забезпечення його всім необхідним створюються евакуаційні комісії та приймальні евакуаційні пункти, які вирішують проблему розташування, забезпечення та обслуговування прибулого населення.

Тимчасове розселення громадян у безпечних районах передбачає максимальний захист людей від радіоактивного забруднення, хімічного ураження при аваріях або катастрофах на радіаційно або хімічно небезпечних об'єктах а також запобігає загибелі людей у випадках катастрофічного затоплення районів проживання. В місцях розселення звільняються приміщення для розміщення евакуаційних громадян, готуються (за необхідності) колективні засоби захисту.

Схема №92.

Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій

Внаслідок НС виникають руйнування будинків, споруд, шляхів сполучення, зараження місцевості радіоактивними та хімічними речовинами, затоплення, пожежі тощо. Люди можуть опинитися у завалах, у пошкоджених, підтоплених або палаючих будинках, інших непередбачуваних ситуаціях. У зв'язку з цим необхідні заходи з рятування людей, надання їм допомоги, локалізації аварій та усунення пошкоджень. При вирішенні цих проблем виходять з того, що в осередках ураження і районах лиха будуть проводитися не тільки суто рятувальні роботи, а й деякі невідкладні, не пов'язані з рятуванням людей. Рятувальні та інші невідкладні роботи (РіНР).

РіНР проводяться безпосередньо в осередках ураження за будь-якої погоди до повного їх завершення.

Рятувальні роботи включають:

- ☉ розвідку маршрутів висування формувань і об'єктів робіт;
- ☉ локалізацію і гасіння пожеж на маршрутах висування і на ділянках робіт;
- ☉ пошук уражених і витягування їх з пошкоджених та палаючих будинків, загазованих, затоплених споруд та рятування людей, які там знаходяться;
- ☉ подання повітря в завалені споруди з пошкодженою фільтровентиляційною системою;
- ☉ надання першої долікарської допомоги ураженим та евакуація їх до лікарських установ;
- ☉ виведення (вивезення) населення з небезпечних зон у безпечні райони;

☼ санітарну обробку людей, ветеринарну обробку сільськогосподарських тварин, дезактивацію та дегазацію техніки, засобів захисту, одягу, продовольства, води, фуражу.

Інші невідкладні роботи включають:

- ☼ прокладання колонних шляхів та влаштування проїздів (проходів) у завалах та в зонах ураження;
- ☼ локалізацію аварій на газових, електричних мережах з метою забезпечення умов для проведення рятувальних робіт;
- ☼ ремонт та відновлення пошкоджених і зруйнованих ліній зв'язку та комунально-енергетичних мереж з метою забезпечення рятувальних та інших невідкладних робіт, а також захисних споруд для укриття людей у випадку повторних НС;
- ☼ укріплення чи руйнування конструкцій будинків та споруд, які загрожують обвалом та перешкоджають безпечному руху і проведенню рятувальних робіт;
- ☼ пошук та знаходження вибухонебезпечних предметів.

Схема № 93.

Надання першої долікарської допомоги потерпілому

Перша долікарська допомога - це комплекс простих термінових дій, спрямованих на збереження здоров'я і життя потерпілого.

Життя і здоров'я потерпілого від негативних чинників надзвичайних ситуацій залежать від того, наскільки швидко і кваліфіковано надано потерпілому першу медичну (долікарську) допомогу. Затримка долікарської допомоги або неправильне (невміле) її надання може призвести до серйозних ускладнень у лікуванні, до інвалідності та навіть до смерті потерпілого.

Не можна відмовлятися від надання допомоги потерпілому та вважати його мертвим тільки за відсутності таких ознак життя, як дихання та пульс. Майже завжди травма трапляється раптово і викликає в людини почуття безпорадності, розгубленості. Не всі знають, що треба робити, як швидко визначити характер і тяжкість травми. В таких випадках необхідні спокій, рішучість, вміння швидко і правильно організувати надання першої допомоги до прибуття медичних працівників.

Послідовність дій при наданні першої долікарської допомоги

✧ усунути вплив на організм факторів, що загрожують здоров'ю та життю потерпілого (звільнити від дії електричного струму, винести із зараженої атмосфери чи з приміщення, що горить, погасити палаючий одяг, дістати із води);

✧ оцінити стан потерпілого, визначити характер і тяжкість травм, що становить найбільшу загрозу для життя потерпілого, і послідовність заходів щодо його спасіння;

✧ виконати необхідні дії щодо спасіння потерпілого в порядку терміновості (забезпечити прохідність дихальних шляхів, провести штучне дихання, зовнішній масаж серця, зупинити кровотечу, іммобілізувати місце перелому, накласти пов'язку тощо);

✧ викликати швидку медичну допомогу чи лікаря або вжити заходів для транспортування потерпілого в найближчу медичну установу;

✧ підтримувати основні життєві функції потерпілого до прибуття медичного працівника, пам'ятаючи, що зробити висновок про смерть потерпілого має право лише лікар.

✧ виконуючи перелічені вище дії, необхідно бути уважним і обережним, щоб не причинити шкоду собі і не завдати додаткової травми потерпілому. Особливо це стосується тих випадків, коли потерпілого необхідно звільнити з-під дії електричного струму, з-під завалу, винести з палаючого приміщення, при рятуванні утопленика. Якщо допомогу надають кілька осіб, деякі з зазначених вище дій можна виконувати паралельно.

Людина, яка надає першу допомогу, повинна знати основні ознаки порушення життєво важливих функцій організму людини, загальні принципи надання долікарської допомоги і її прийоми стосовно характеру отриманих потерпілим пошкоджень.

Людина, яка надає першу допомогу, повинна вміти:

- оцінити стан потерпілого і визначити, якої допомоги насамперед той потребує;
- забезпечити вільну прохідність верхніх дихальних шляхів;
- виконати штучне дихання "із рота в рот" або "із рота в ніс" та зовнішній масаж серця і оцінити їх ефективність;
- зупинити кровотечу накладанням джгута, стисної пов'язки або пальцевим притискуванням судин;
- накласти пов'язку при пошкодженні (пораненні, опіку, відмороженні, побої);
- іммобілізувати пошкоджену частину тіла при переломі кісток, важкому ударі, термічному ураженні;
- надати допомогу при тепловому і сонячному ударах, утопленні, отруєнні, блюванні, втраті свідомості;
- використати підручні засоби при перенесенні, навантаженні і транспортуванні потерпілого;
- визначити необхідність вивезення потерпілого машиною швидкої допомоги чи попутним транспортом;
- користуватися аптечкою швидкої допомоги.

Медикаменти та засоби для надання першої долікарської допомоги

Медикаменти та медичні засоби	Призначення	Кількість, шт.
Індивідуальні перев'язочні асептичні пакети	Для накладання пов'язок	5
Бинти	----	5
Вата	----	5 пачок по 50 г
Ватно-марлевий бинт	Для бинтування при переломах	3
Джгут	Для зупинки кровотечі	1
Шина	Для укріплення кінцівок при переломах	3-4
Гумовий пузир для льоду	Для охолодження пошкодженого місця при забитті, вивихах, переломах	1
Склянка	Для прийому ліків, промивання очей, шлунка і приготування розчинів	1
Чайна ложка	Для приготування розчинів	1
Йодна настойка (5%)	Для змазування тканин навколо ран, свіжих подряпин на шкірі тощо	1 флакон (25 мл)
Нашатирний спирт	Для використання при непритомному стані	1 флакон (30 мл)
Борна кислота	З метою приготування розчинів для промивання очей і шкіри, полоскання рота при опіках лугами, для примочок на очі при опіку електричною дугою	1 пакет (25 г)
Сода питна	З метою приготування розчинів для промивання очей і шкіри, полоскання рота при опіках кислотою	1 пакет (25 г)
Розчин перекису водню (3%)	Для зупинки кровотечі з носа	1 флакон (50 мл)
Настойка валеріани	Для заспокоєння нервової системи	1 флакон (30мл)
Нітрогліцерин	Для прийому при сильних болях в області серця і за грудиною	1 тубик
Вазелін	Для обробки шкіри при опіках I ступеня	1 тубик

Схема №94.

Надання допомоги при втраті свідомості

Головною причиною втрати свідомості є раптова недостатність кровонаповнення мозку під впливом нервово-емоційного збудження, страху, болю, нестачі свіжого повітря тощо.

Ознаки. Звичайно непритомність настає раптово, але інколи їй передують блідність, блювання, нудота, слабкість, позіхання, посилене потовиділення. Пульс прискорюється, артеріальний тиск знижується. Під час непритомності пульс уповільнюється до 40-50 ударів на хвилину.

ДОПОМОГА

При втраті свідомості потерпілого необхідно покласти на спину, щоб голова була нижче рівня ніг (на 15-20 см) для поліпшення кровообігу мозку.

Звільнити шию і груди від одягу, забезпечити приток свіжого повітря, поплескати по щоках, полити обличчя, груди холодною водою, дати нюхати нашатирний спирт.

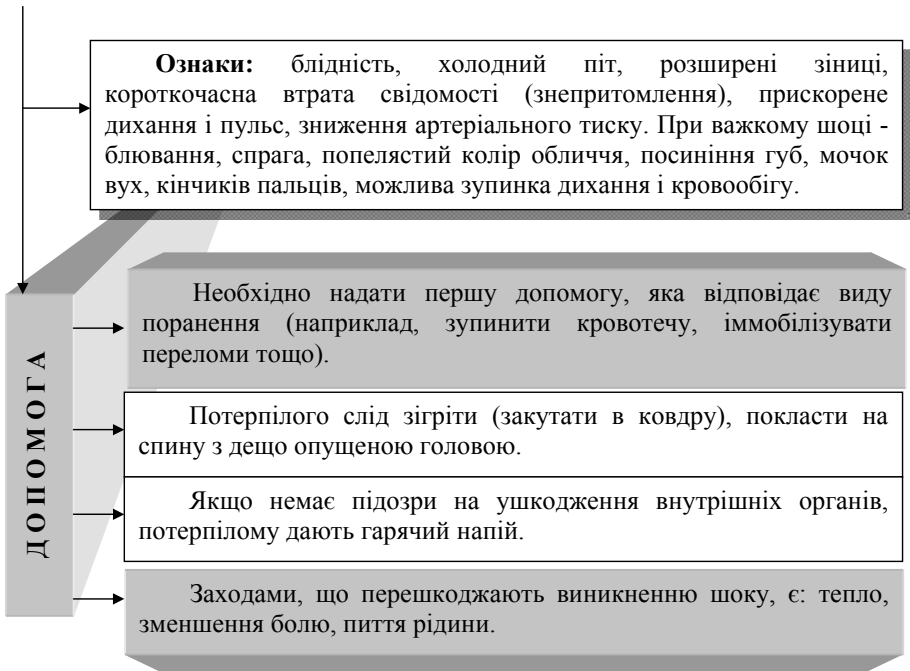
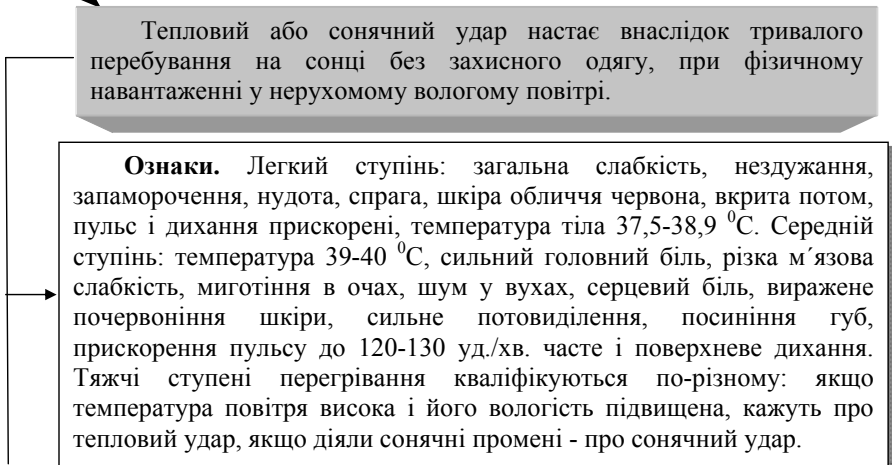
Коли потерпілий опритомніє, дати йому гарячий чай або каву, 20-30 крапель настоянки валеріани.

Якщо потерпілий починає дихати з хрипінням або взагалі не дихає, треба думати про западання язика. У крайньому разі вживаються заходи до оживлення.

Схема №95.

Надання допомоги, якщо у потерпілого стався шок

Причиною шоку може стати сильний біль, втрата крові, утворення в ушкоджених тканинах шкідливих продуктів, що призводить до виснаження захисних можливостей організму, внаслідок чого виникають порушення кровообігу, дихання, обміну речовин.

Схема №96.**Надання допомоги при тепловому або сонячному ударі**

При цьому температура тіла піднімається вище 40°C , настає непритомність і втрата свідомості, шкіра суха, можуть початися судоми, порушується серцева діяльність, припиняється дихання.

Потерпілого необхідно перенести в прохолодне місце, намочити голову і ділянку серця холодною водою.

Дати прохолодне пиття, піднести до носа вату з нашатирним спиртом.

Якщо різко порушується серцева діяльність, зупиняється дихання, треба розпочати штучне дихання.

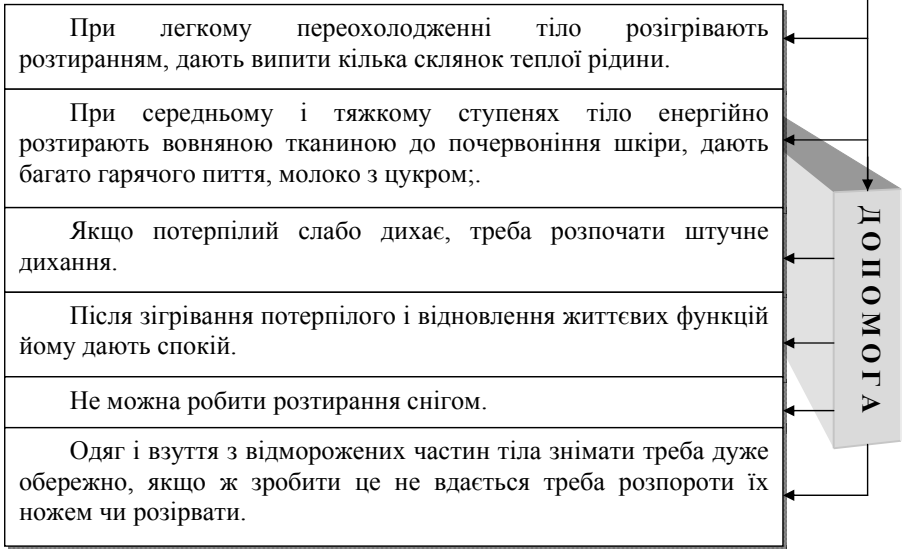
ДОПОМОГА

Схема №97.

Надання допомоги при переохолодженні

Переохолодження розвивається внаслідок процесів терморегуляції при дії на організм холодового фактора і розладу функцій життєво важливих систем організму який настає при цьому. Відмороження виникає тільки при тривалій дії холоду, при дотику тіла до холодного металу на морозі, при контакті зі зрідженим повітрям або сухою вуглекислою, при підвищенні вологості і сильному вітрі при не дуже низькій температурі повітря (навіть близько 0°C). Сприяє переохолодженню і обмороженню ослаблення організму внаслідок голодування, втоми або хвороби. Найчастіше відморожують пальці ніг і рук, а також ніс, вуха, щоки.

Ознаки. На початковому етапі потерпілого морозить, прискорюються дихання і пульс, підвищується артеріальний тиск, потім настає переохолодження, рідшає пульс, дихання, знижується температура тіла. після припинення дихання серце може ще деякий час скорочуватись (від 5 до 45 хв.). При зниженні температури тіла до $34-32^{\circ}\text{C}$ затьмарюється свідомість тканин: 1 - почервоніння і набряк; 2 - утворення пухирів; 3 - омертвіння шкіри і утворення струпів; 4 - омертвіння частин тіла.

Схема №98. Надання допомоги при термічних та хімічних опіках

На виробництві і в побуті часто виникають термічні та хімічні опіки. Термічні опіки з'являються від дотику до розжарених предметів, полум'я, попадання на шкіру гарячої рідини або пари. Хімічні опіки виникають внаслідок дії на дихальні шляхи, шкіру і слизові оболонки концентрованих неорганічних та органічних кислот, лугів, фосфору тощо. При займанні або вибухах хімічних речовин утворюються термохімічні опіки.

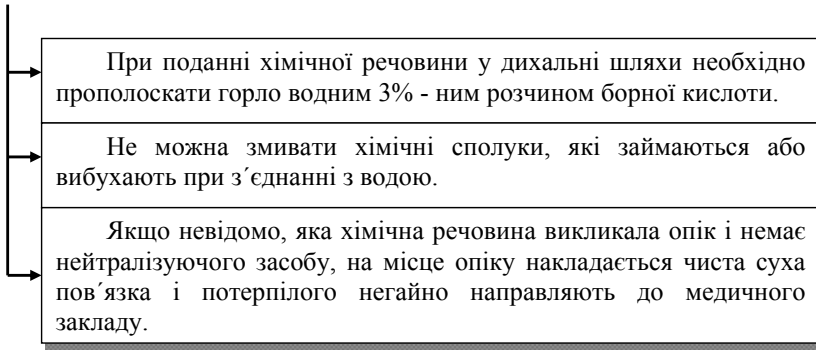
Ознаки. Залежно від тяжкості розрізняють чотири ступені опіку: 1 - почервоніння шкіри та її набряках; 2 - пухирі, наповнені жовтуватою рідиною; 3 - утворення некрозу шкіри (струпів); 4 - обуглювання тканин.

При великих опіках виникає шок. За глибиною ураження тканин хімічні опіки поділяються на чотири ступені:

1 - чітко визначене почервоніння шкіри, легкий набряк;   2 - сильний набряк, утворення пухирів різного розміру, форми;   3 - потемніння тканин або їх побіління за кілька хвилин, годин. Шкіра припухає, виникає різкий біль;   4 - глибоке омертвіння не лише шкіри, а й підшкірної жирової клітковини, м'язів, зв'язкового апарату суглобів.   Опіки кислотами дуже глибокі, на місці опіку утворюється сухий струп. При опіках лугами тканини вологі, тому ці опіки переносяться важче, ніж опіки кислотами.

Необхідно швидко вивести або винести потерпілого з вогню.
При займанні одягу треба негайно його зняти або накинути щось на потерпілого (мішок, тканину), тобто не дати вогню доступу до повітря.
Полум'я на одязі можна гасити водою, засипати піском, гасити своїм тілом (катаючись по землі).
При опіках I ступеня треба промити уражені ділянки шкіри антисептичними засобами, потім обробити спиртом, одеколоном.
До обпечених ділянок не можна доторкатись руками, не можна проколівати пухирі і відривати шматки одягу, що прилипили до місць опіку, не можна накладати мазі, порошки тощо.
Опікову поверхню накривають чистою тканиною. Потерпілого (якщо його морозить) треба зігріти: укрити, дати багато пиття. При втраті свідомості необхідно дати понюхати ватку з нашатирним спиртом. У випадку зупинки дихання слід зробити штучне дихання.
Якщо одяг потерпілого просочився хімічною рідиною, його треба швидко зняти. Потім механічно видаляють речовини, що потрапили на шкіру, енергійно змиваючи їх струменем води 10-15 хвилин, поки не зникне специфічний запах.

ДОПОМОГА

Схема №99.

Надання допомоги при отруєнні токсичними речовинами, що проникли до організму

Отруєння - це тяжке захворювання, яке сталося внаслідок проникнення до організму різних токсичних речовин. Захворювання починається через 2-3 години, інколи через 20-26 годин.

Ознаки. Це загальне нездужання, нудота, блювання, спазмоподібний біль у животі, понос, блідність, спрага, підвищення температури тіла до 38-40 °С, частий, слабкий пульс, судоми.

ДОПОМОГА

Потерпілому негайно кілька разів промивають шлунок (примушують випити 1,5-2 л. води, а потім викликають блювання подразненням кореня язика) до появи чистих промивних вод.

Можна дати 8-10 таблеток активованого вугілля. Потім дають багато чаю, соків, але не їжу.

Якщо після отруєння минуло 1-2 години, і і отрута надходить вже із шлунка до кишечника, то викликати блювання даремно. В такому випадку необхідно дати потерпілому проносне (2 столові ложки солі на 1 склянку води).

Для зменшення всмоктування отрути слизовою оболонкою шлунково-кишкового тракту потерпілому можна дати 2-3 яєчних білки на 1 л. води, розведений крохмаль або молоко.

Щоб запобігти зупинці дихання і кровообігу, необхідно постійно спостерігати за потерпілим.

Схема №100.

Надання допомоги при отруєнні окисом вуглецю

Причиною отруєння окисом вуглецю є **вдихання чадного газу**.

Ознаки: шкіра яскраво-рожева, запаморочення, шум у вухах, слабкість, нудота, слабкий пульс, непритомність, судоми, порушення зору, дихання, роботи серця, втрата свідомості протягом години і навіть діб.

Забезпечення потерпілому приплив свіжого повітря (якщо є можливість - дати подихати киснем).

Звільнити його від одягу, який утруднює дихання, дати понюхати нашатирний спирт.

На голову і груди потерпілого покласти холодний компрес, якщо він при свідомості, напоїти гарячим чаєм, кавою.

У разі припинення дихання необхідно провести штучне дихання.

ДОПОМОГА

Схема №101.

Оживлення. Способи штучного дихання

Метою штучного дихання є забезпечення газообміну в організмі, збагачення крові потерпілого киснем і виведення з крові вуглецю. Крім того, штучне дихання, діючи рефлекторно на центр дихання головного мозку, сприяє відновленню самостійного дихання потерпілого.

Способи штучного дихання можуть бути *апаратні* та *ручні*. Ручні менш ефективні, але можуть застосовуватись негайно при порушенні дихання у потерпілого.

Підготовка до штучного дихання:

- звільнити потерпілого від одягу - розв'язати галстук, розстебнути комір сорочки тощо;

- покласти потерпілого на спину на горизонтальну поверхню - стіл або підлогу;

- відвести голову потерпілого максимально назад, доки його підборіддя не стане на одній лінії з шиєю. При цьому положенні язик має не затуляти вхід по гортані, вільно пропускає повітря до легенів. Разом з тим при такому положенні голови рот розкривається. Для збереження такого положення голови під лопатки кладуть валик із згорнутого одягу;

- пальцями обстежити порожнину рота, якщо там є кров, слиз тощо їх необхідно видалити, вийнявши також зубні протези; за допомогою носовичка, подолу сорочки вичистити порожнину рота.

Виконання штучного дихання:

- голову потерпілого відводять максимально назад і пальцями затискають ніс (або губи);

- роблять глибокий вдих, притискають свої губи до губ потерпілого і швидко роблять глибокий видих йому до рота. Вдування повторюють кілька разів, з частотою 12-15 разів на хвилину. З гігієнічною метою рекомендується рот потерпілого прикрити шматком тканини (носовичок, бинт тощо);

- якщо пошкоджене обличчя і проводити штучне дихання "із легенів у легені" неможливо, треба застосувати метод стиснення і розтиснення грудної клітки шляхом складання і притискання рук потерпілого до грудної клітки з їх наступним розведенням у боки;

- контроль за надходженням повітря з легенів потерпілого здійснюється по розширенню грудної клітки при кожному вдуванні;

- якщо після вдування грудна клітка потерпілого не розправляється, - це ознака непрохідності шляхів дихання. Найкраща прохідність шляхів дихання забезпечується за наявності трьох умов:

максимального відведення голови назад

відкриванні рота

висування вперед нижньої щелепи;

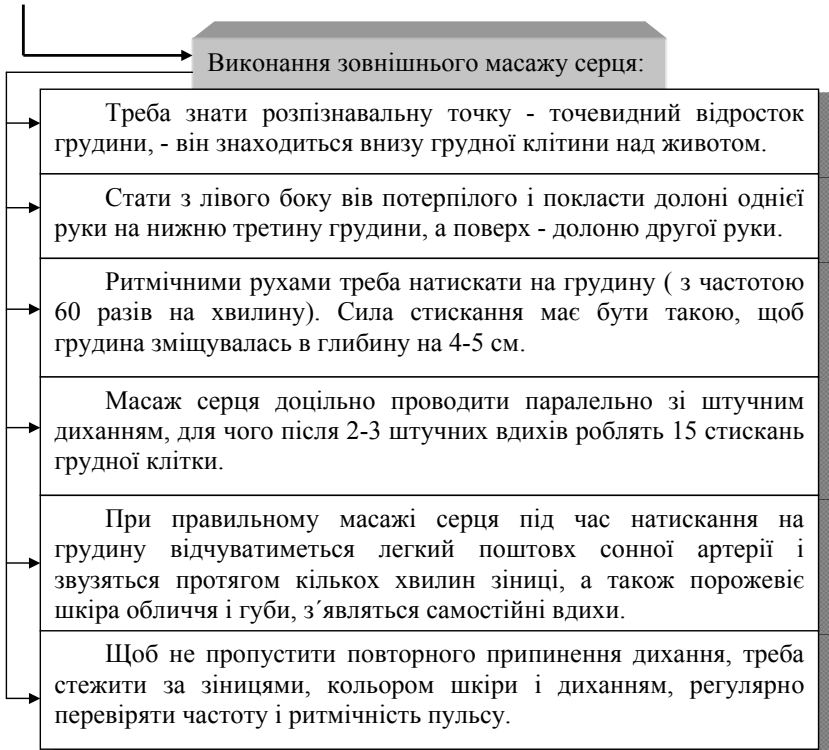
- при появі у потерпілого перших слабких вдихів слід поєднати штучний вдих з початком самостійного вдиху; штучне дихання слід проводити до початку відновлення глибокого ритмічного дихання.

- штучне дихання у більшості випадків треба робити одночасно з масажем серця.

Схема №102.

Оживлення. Зовнішній масаж серця

Зовнішній масаж серця - це ритмічне стискання серця між грудиною та хребтом.

Схема №103.**Надання першої допомоги при пораненні**

Поранення - це ушкодження з порушенням цілісності шкіри або слизової оболонки. Можуть бути поранення, що супроводжуються кровотечею: капілярною, артеріальною і венозною.

Порядок надання допомоги при простих пораненнях:

Неприпустимо доторкатись до рани руками, промивати водою, засипати порошком, накладати деревну кору тощо.

Забруднену шкіру навколо рани протирають стерильною ватою, марлею, бинтом або тампоном з перев'язочного пакета.

Навколо рани змащують настоянкою йоду або "зеленкою" (попадаючи до рани, вони викликають опік і затримують заживлення).

У разі відсутності медикаментів можна використовувати спирт, горілку, одеколон.

Після обробки рану вкривають стерильною салфеткою або марлею, поверх кладуть вату та бинтують.

Якщо під рукою немає стерильного матеріалу, використовують чисту м'яку тканину, носовички, чистий одяг тощо. У такому випадку на ділянку тканини, що буде безпосередньо прилягати до рани, необхідно накапати кілька крапель йоду, але сильно змащувати не можна - йод може спричинити опік.

Порядок надання допомоги з припиненням кровотечі:

Навіть відносно неглибокі поранення можуть супроводжуватись кровотечею: капілярною, артеріальною, венозною.

При капілярній кровотечі кров виділяється краплями, венозна має темно-червоне забарвлення.

Якщо ушкоджена артерія, колір крові яскраво-червоний, кров б'є фонтанчиком.

Артеріальна кровотеча найбільш небезпечна, допомогу потерпілому треба надавати негайно.

Артеріальну кровотечу зупиняють за допомогою здавлюючої пов'язки. При кровотечі з великої артерії для зупинки крові до ділянки рани притискають артерію пальцем вище місця поранення, а потім накладають здавлюючу пов'язку. Для цього використовують джгут, який накладають вище від місця кровотечі.

Під джгут підкладають шар марлі, щоб не ушкодити шкіру і нервові закінчення. Тривалість використання джгута обмежується двома годинами, у противному разі омертвіє кінцівка.

Якщо протягом цього періоду немає можливості забезпечити додаткову допомогу, то через 1,5-2 години джгут на кілька хвилин відпускають (до почервоніння шкіри), кровотечу при цьому зменшують іншими методами (наприклад, здавлюючим тампоном), а потім затягують джгут.

Схема №104.

Надання першої допомоги при вивихах і переломах

ПОРЯДОК НАДАННЯ ДОПОМОГИ:

При підозрі на вивих обмежитися створенням спокою: на нижню кінцівку накласти шину, а верхні підвісити хусткою на шию і якомога швидше доставити потерпілого до медичної установи. Вправлення вивиху потребує спеціальних знань, тому не слід намагатися зробити це самостійно.

Переломи можуть бути відкритими і закритими. При закритому переломі шкіра без ушкоджень, рана відсутня. Ознака перелому - різкий біль під час спроби руху ушкодженою кінцівкою. Перша допомога - забезпечити спокій та нерухомість місця перелому.

При наданні допомоги не треба намагатись встановити є чи нема перелому: мацати місце ушкодження, примушувати потерпілого рухати, піднімати або згинати кінцівку. Такі дії можуть різко посилити біль, спричинити зміщення і ушкодження м'яких тканин. Для забезпечення нерухомості зламаної кінцівки застосовують спеціальні дротяні або фанерні (дерев'яні шини).

↓

Вимоги до використання шин:

Шина повинна бути накладена так, щоб були надійно іммобілізовані дві сусідні з місцем ушкодження суглоби (вище і нижче), а якщо перелом плеча, то три суглоби.

Накладають шину поверх одягу або кладуть під неї що-небудь м'яке - вату, шарф, рушник. Накладену шину необхідно прикріпити до кінцівки бинтом, рушником, поясом.

Як шину можна використовувати дошку, палицю, лижу тощо. таку імпровізовану шину необхідно прикласти з двох протилежних сторін уздовж ушкодженої кінцівки і обгорнути бинтом.

Шина має бути накладена так, щоб центр її знаходився на рівні перелому, а кінці накладалися на сусідні суглоби по обидва боки перелому.

Фіксація відкритого перелому вимагає дотримання додаткових умов: не можна накладати шину на місце відкритого перелому, а слід прибинтувати її зверху одягу(взуття) і, крім того, підкласти під неї що-небудь м'яке, попередньо зупинивши кровотечу.

При переломі ребер необхідно міцно забинтувати груди або стягнути рушником під час виходу.

Особливо небезпечні травми хребта. У таких випадках необхідно обережно, не піднімаючи потерпілого, підсунути під його спину дошку, щит, лист фанери, двері тощо. Якщо під руками немає нічого твердого, то в крайньому випадку можна транспортувати потерпілого у звичайних м'яких ношах обличчям донизу.

Схема №105.

Транспортування потерпілого

Наслідки своєчасної і правильно наданої допомоги на місці події можуть бути зведені нанівель, якщо при підготовці до транспортування і доставці потерпілого до медичної установи не будуть дотримані відповідні правила.

Найкраще транспортувати потерпілого ношами. При цьому можна використовувати засоби: дошки, одяг тощо.

Передусім потерпілого слід покласти на ноші, які застеляють ковдрою, одягом тощо, ставлять ноші з того боку потерпілого, де є ушкодження.

Якщо тих, хто надає допомогу, двоє, вони повинні стати з іншого боку нош. Один підводить руки під голову і грудину, другий - під крижі і коліна потерпілого. Одночасно без поштовхів його обережно піднімають, підтримуючи ушкоджену частину тіла, і опускають на ноші.

Слід накрити потерпілого тим, що є під руками, - одягом, ковдрою. якщо є підозра на перелом хребта, потерпілого кладуть обличчям догори на тверді ноші (щит, двері). За відсутності такого можна використовувати ковдру, пальто. У такому випадку потерпілого кладуть на живіт.

Якщо є підозра на перелом кісток тазу, потерпілого кладуть на спину із загнутими у колінах і у тазостегнових суглобах, щоб його стегна були розведені, під коліна обов'язково треба підкласти валик із вати, рушника, сорочки.

По рівній поверхні потерпілого несуть ногами вперед, при підйомі на гору або на сходах - головою вперед. Ноші весь час повинні бути у горизонтальному положенні. Щоб ноші не розгойдувались, необхідно йти не в ногу, злегка зігнувши коліна.

При перевезенні потерпілого слід покласти у машину на тих самих ношах, підстеливши під них що-небудь м'яке (ковдру, солому тощо).

Схема №106.

Правові засади управління в галузі безпеки життєдіяльності

Джерелами права на безпечні умови життєдіяльності є нормативні акти, що містять правові норми, призначені для регулювання правовідносин у галузі безпеки життєдіяльності.

Ці відносини регулюються актами різної юридичної сили - конституцією, законами, урядовими підзаконними актами, відомчими нормативними актами та нормативними актами місцевих органів влади.

Конституція України проголошує

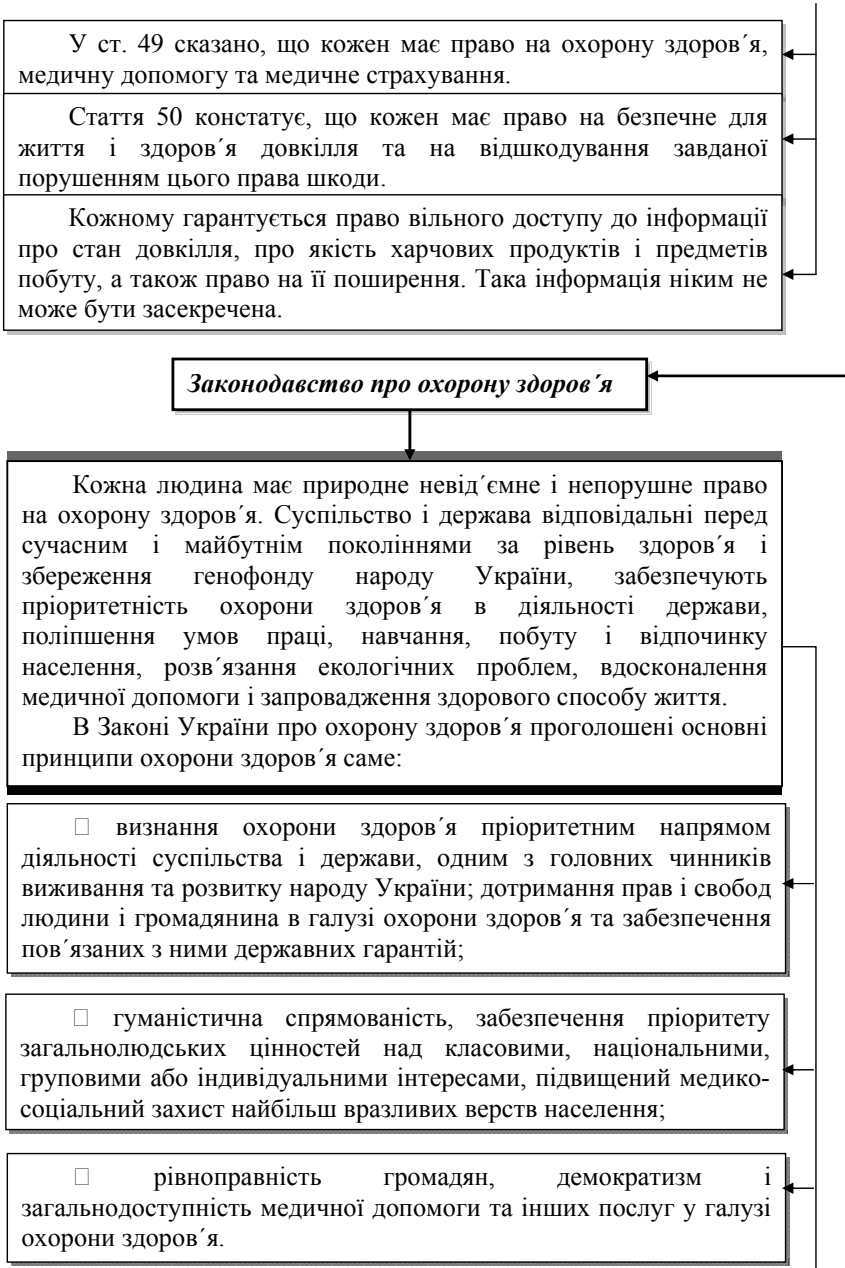
Так, у ст. 3 констатується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

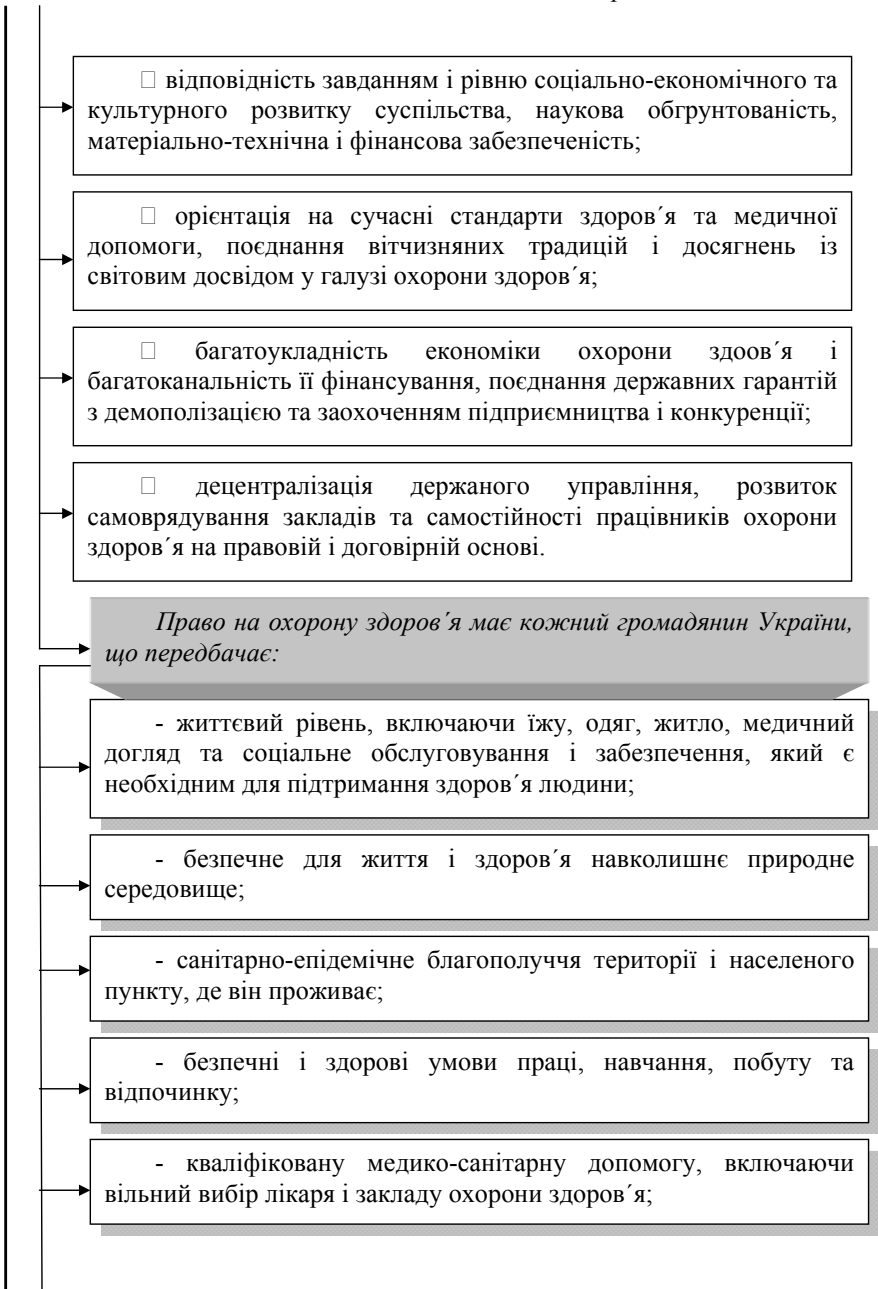
У ст. 16 сказано, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є бов'язком держави.

У ст. 17 констатується, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Статтею 18 констатується, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Згідно зі ст. 27 кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

- достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь;

- участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в галузі охорони здоров'я;

- участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством;

- можливість об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я;

- правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я;

- відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди.

Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення"

регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні.

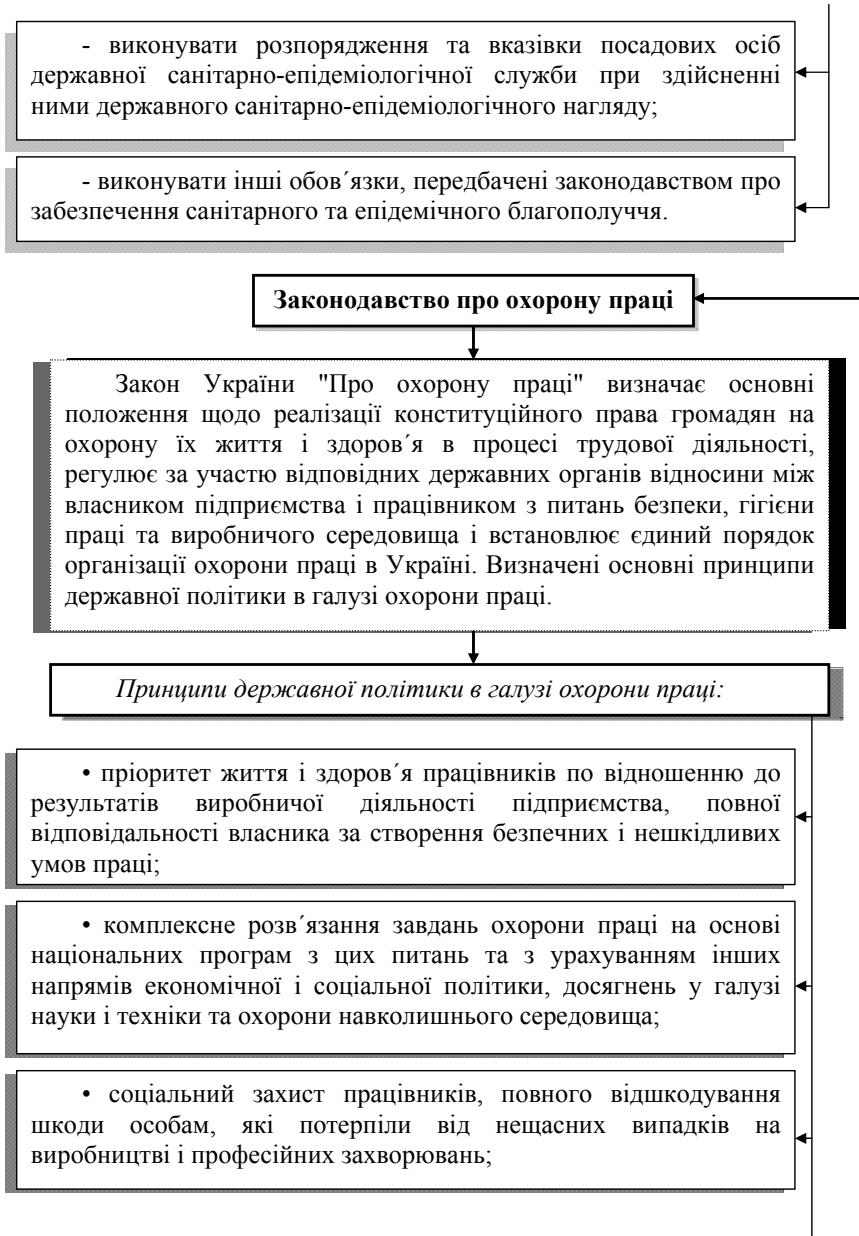
Визначено, що **санітарне та епідемічне благополуччя населення** - це оптимальні умови життєдіяльності, що забезпечують низький рівень захворюваності, відсутність шкідливого впливу на здоров'я населення факторів навколишнього середовища, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань.

В Законі проголошені права громадян, які мають право на:

- безпечні для здоров'я і життя продукти харчування, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побуту, відпочинку та навколишнє природне середовище;
- участь у розробці, обговоренні та громадській експертизі проєктів програм і планів забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, внесення пропозицій з цих питань до відповідних органів;
- відшкодування шкоди, завданої їх здоров'ю внаслідок порушення підприємствами, установами, організаціями, громадянами санітарного законодавства;
- достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, здоров'я населення, а також про наявні та можливі фактори ризику для здоров'я та їх ступінь.

визначені обов'язки громадян, які зобов'язані:

- піклуватися про своє здоров'я і гігієнічне виховання своїх дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян;
- брати участь у проведенні санітарних і протиепідемічних заходів;
- проходити обов'язкові медичні огляди та робити щеплення у передбачених законодавством випадках;

• встановлення єдиних нормативів з охорони праці для всіх підприємств, незалежно від форм власності і видів їх діяльності;

• використання економічних методів управління охороною праці, проведення політики пільгового оподаткування, що сприяє створенню безпечних і нешкідливих умов праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці;

• забезпечення координації діяльності державних органів, установ, організацій та об'єднань громадян, що вирішують різні проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між власниками та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами при прийнятті рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях;

• міжнародне співробітництво в галузі охорони праці, використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці.

Законодавство про пожежну безпеку

Закон України " Про пожежну безпеку" проголошує, що забезпечення пожежної безпеки є невід'ємною частиною державної діяльності щодо охорони життя та здоров'я людей, національного багатства і навколишнього природного середовища. Цей Закон визначає загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їх діяльності та форм власності.

Законодавство про дорожній рух

Закон України "Про дорожній рух" визначає правові та соціальні основи дорожнього руху з метою захисту життя та здоров'я громадян, створення безпечних і комфортних умов для учасників руху та охорони навколишнього природного середовища.

Закон регулює суспільні відносини у сфері дорожнього руху та його безпеки, визначає права, обов'язки і відповідальності суб'єктів - учасників дорожнього руху.

Законодавство в сфері ядерного регулювання

Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" є основоположним у ядерному законодавстві України. Він установлює пріоритет безпеки людини та навколишнього природного середовища, права і обов'язки громадян у сфері використання ядерної енергії, регулює діяльність, пов'язану з використанням ядерних установок та джерел іонізуючого випромінювання, встановлює також правові основи міжнародних зобов'язань України щодо використання ядерної енергії.

Закон України "Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань" спрямований на забезпечення захисту життя, здоров'я та майна людей від негативного впливу іонізуючих випромінювань, спричиненого практичною діяльністю, а також у випадках радіаційних аварій, шляхом виконання запобіжних та рятувальних заходів і відшкодування шкоди.

Регіональна програма захисту населення від впливу іонізуючих випромінювань розробляється згідно з щорічною оцінкою стану захисту людини від впливу іонізуючих випромінювань на відповідній території і повинна включати такі заходи:

-- пошук і виявлення джерел та шляхів, що спричиняють вплив іонізуючих випромінювань на людину;

-- реалізація заходів щодо знешкодження джерел і шляхів, які спричиняють вплив іонізуючих випромінювань на людину, та (або) захисту від цього впливу людини;

-- впровадження пунктів радіаційного контролю продуктів харчування на ринках і в інших місцях їх масової реалізації;

-- організація постів індивідуальних дозиметричних вимірювань згідно з нормативами, визначеними відповідними органами виконавчої влади;

-- надання населенню безоплатних консультацій з питань захисту від впливу іонізуючих випромінювань, радіаційного контролю, дезактивації предметів побуту та захоронення побутових радіоактивних відходів;

-- прокат, ремонт, атестація та обслуговування побутових приладів радіаційного контролю;

-- створення умов для проведення дозиметричних обстежень, радіометричних та дезактиваційних робіт на замовлення населення та умов для збирання і захоронення побутових радіоактивних відходів.

-- розглядається забезпечення захисту людини від впливу радіонуклідів, що містяться в продуктах харчування, продовольчій сировині та питній воді.

Законодавство про охорону навколишнього природного середовища

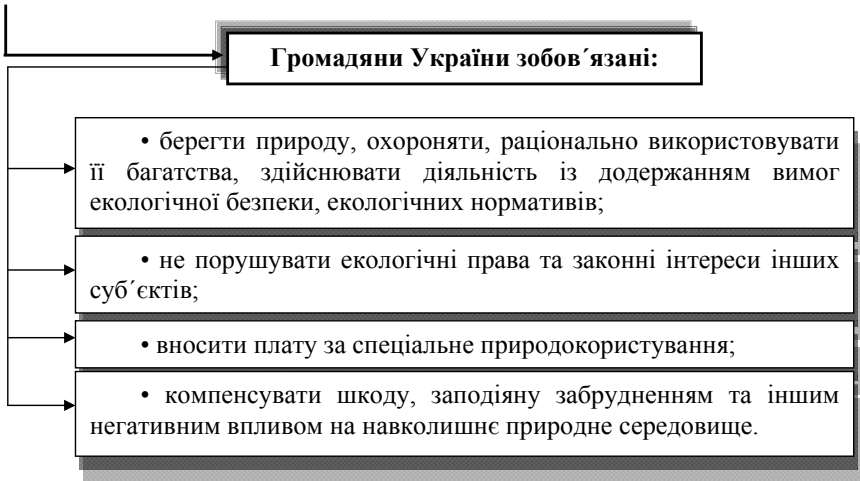
Закон України "Про охорону навколишнього середовища" регулює відносини у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище тощо.

У Законі визначені принципи охорони навколишнього середовища:

• пріоритетність вимог екологічної безпеки;
• гарантування екологічно безпечного становища для життя та здоров'я людей;
• екологізація матеріального виробництва;
• науково обгрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства;
• гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища;
• науково обгрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище;
• стягнення плати за спеціальне використання природних ресурсів, за забруднення навколишнього природного середовища та зниження якості природних ресурсів;
• вирішення проблеми охорони навколишнього природного середовища на основі широкого міжнародного співробітництва.

Закон закріплює екологічні права та обов'язки громадян України:

☐ право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище;
☐ участь в обговоренні проектів законодавчих актів, матеріалів щодо розміщення та реконструкції об'єктів, які можуть негативно вплинути на стан навколишнього природного середовища;
☐ участь у проведенні громадської екологічної експертизи;
☐ одержання повної достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення;
☐ право на подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування збитків, заподіяних їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє середовище.

Схема №107.

Законодавство про цивільну оборону та надзвичайні ситуації

Цей блок законів, що тісно торкаються питань безпеки життєдіяльності, приведено в повному або укороченому обсязі в додатках:

Додаток 1. Закон України "Про цивільну оборону".

Додаток 2. Закон України "Про аварійно-рятувальні служби".

Додаток 3. Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру".

Додаток 4. Закон України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації".

Додаток 5. Закон України "Про пожежну безпеку".

Додаток 6. Закон України "Про надзвичайний стан".

Додаток 7. Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану".

Додаток 8. Закон України "Про об'єкти підвищеної небезпеки".

Додаток 9. Закон України "Про правові засади цивільного захисту".

Додаток 10. Указ Президента України "Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру".

Додаток 11. Постанова Кабінету Міністрів України "Про державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки".

Додаток 12. Постанова Кабінету Міністрів України "Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру".

Додаток 13. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Цивільну оборону України".

Додаток 14. Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій".

Додаток 15. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок проведення евакуації населення в разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру".

Контроль за дотриманням законодавства щодо безпеки життєдіяльності в Україні здійснюють різні державні та громадські організації. До першої групи органів належать Верховна Рада, Кабінетів Міністрів. До другої групи належать державні органи загальної, спеціальної та галузевої компетенції, виконавчі комітети місцевих рад народних депутатів, місцеві адміністрації.

Державні органи спеціальної та галузевої компетенції уповноважені контролювати діяльність підприємств, установ, організацій і громадян з питань охорони праці, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища.

Державне управління цивільною обороною України

Керівництво цивільною обороною України відповідно до її побудови покладається на Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування.

Начальником Цивільної оборони України є Прем'єр-міністр України, а його заступником - керівник міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Безпосереднє виконання завдань цивільної оборони здійснюється постійно діючими органами управління у справах цивільної оборони, у тому числі створеними у складі підприємств, установ і організацій, силами та службами цивільної оборони.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

⚙ забезпечує здійснення заходів щодо попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;

⚙ розподіляє міста і території за групами, а юридичних осіб - за категоріями щодо реалізації заходів з цивільної оборони;

⚙ створює резерви засобів індивідуального захисту і майна цивільної оборони, матеріально-технічних та інших фондів на випадок надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний час, а також визначає їх обсяг і порядок використання;

⚙ вживає заходів щодо забезпечення готовності органів управління у справах цивільної оборони, сил і засобів цивільної оборони до дій в умовах надзвичайних ситуацій;

⚙ створює єдину систему підготовки органів управління у справах цивільної оборони до дій в умовах надзвичайних ситуацій;

⚙ визначає порядок створення спеціалізованих професійних та невоєнізованих пошуково-рятувальних формувань;

⚙ задовольняє мобілізаційні потреби військ, органів управління у справах цивільної оборони та установ цивільної оборони;

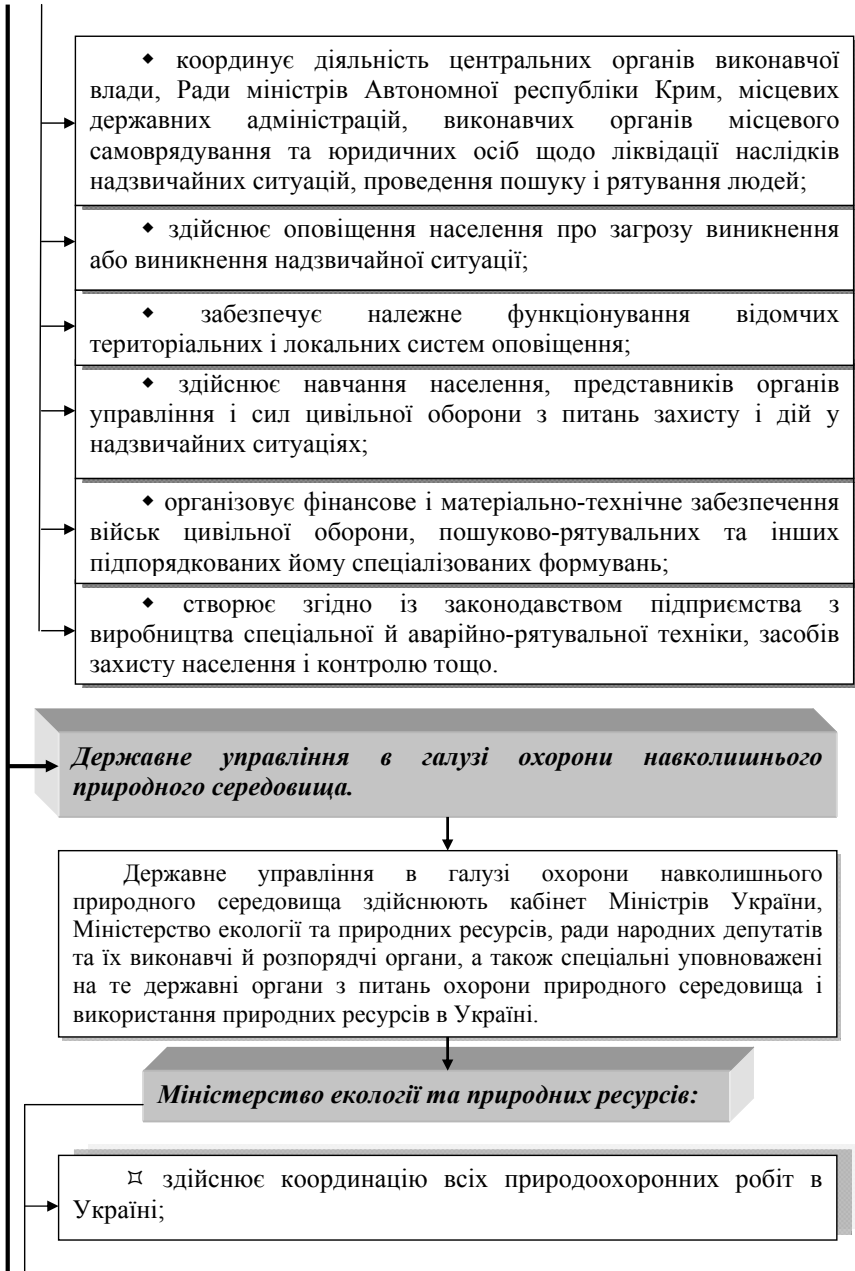
Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи:

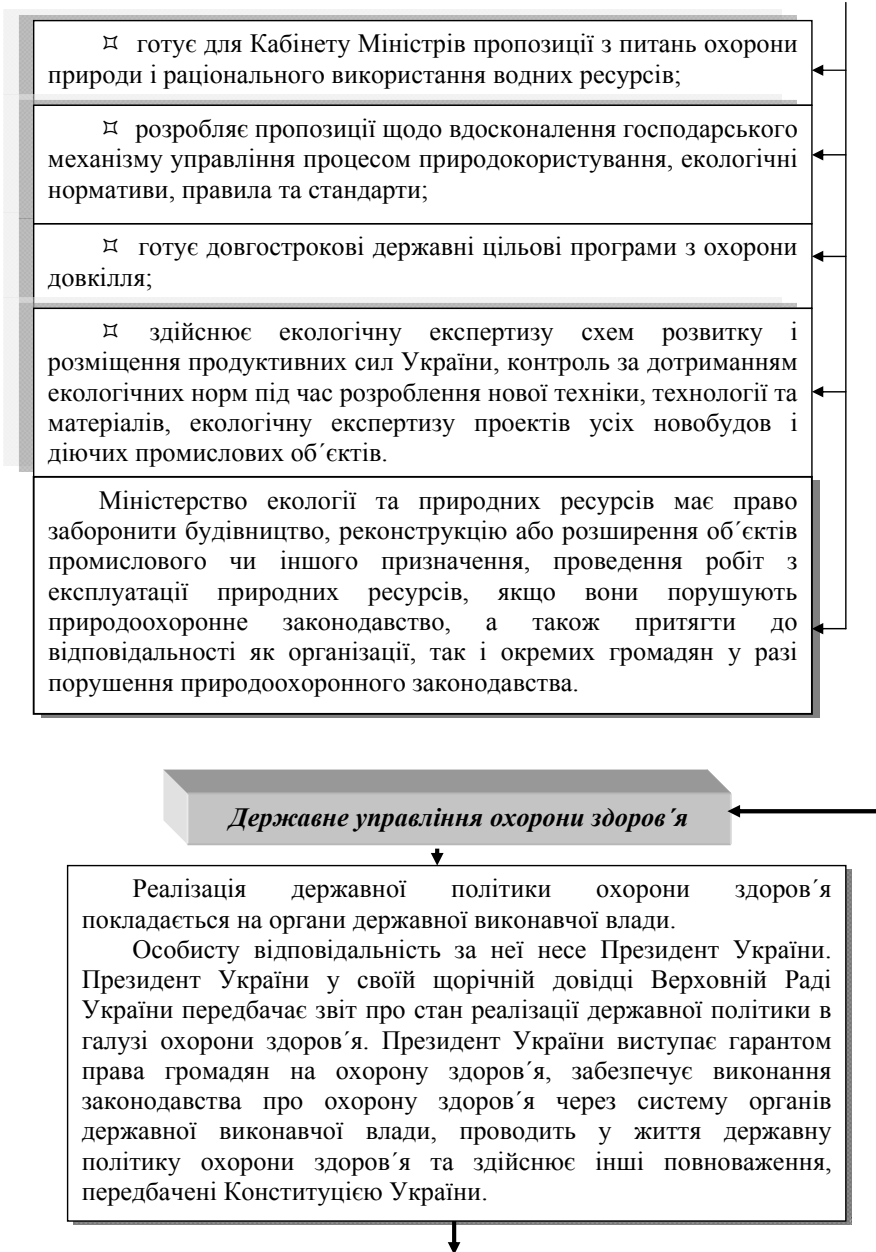
♦ забезпечує здійснення державної політики у сфері цивільної оборони, захисту населення і місцевостей від наслідків надзвичайних ситуацій, попередження цих ситуацій;

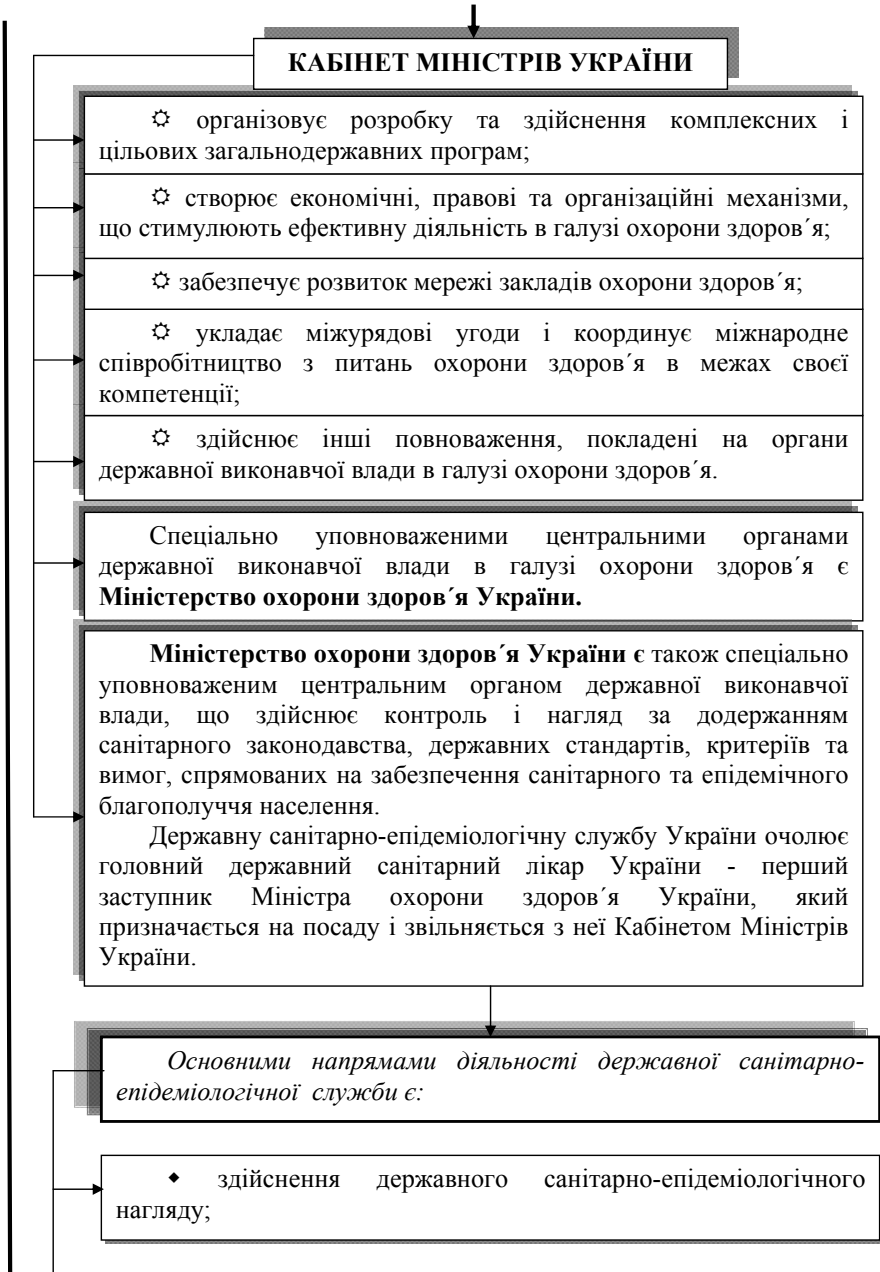
♦ організовує розроблення і здійснення відповідних заходів з цивільної оборони;

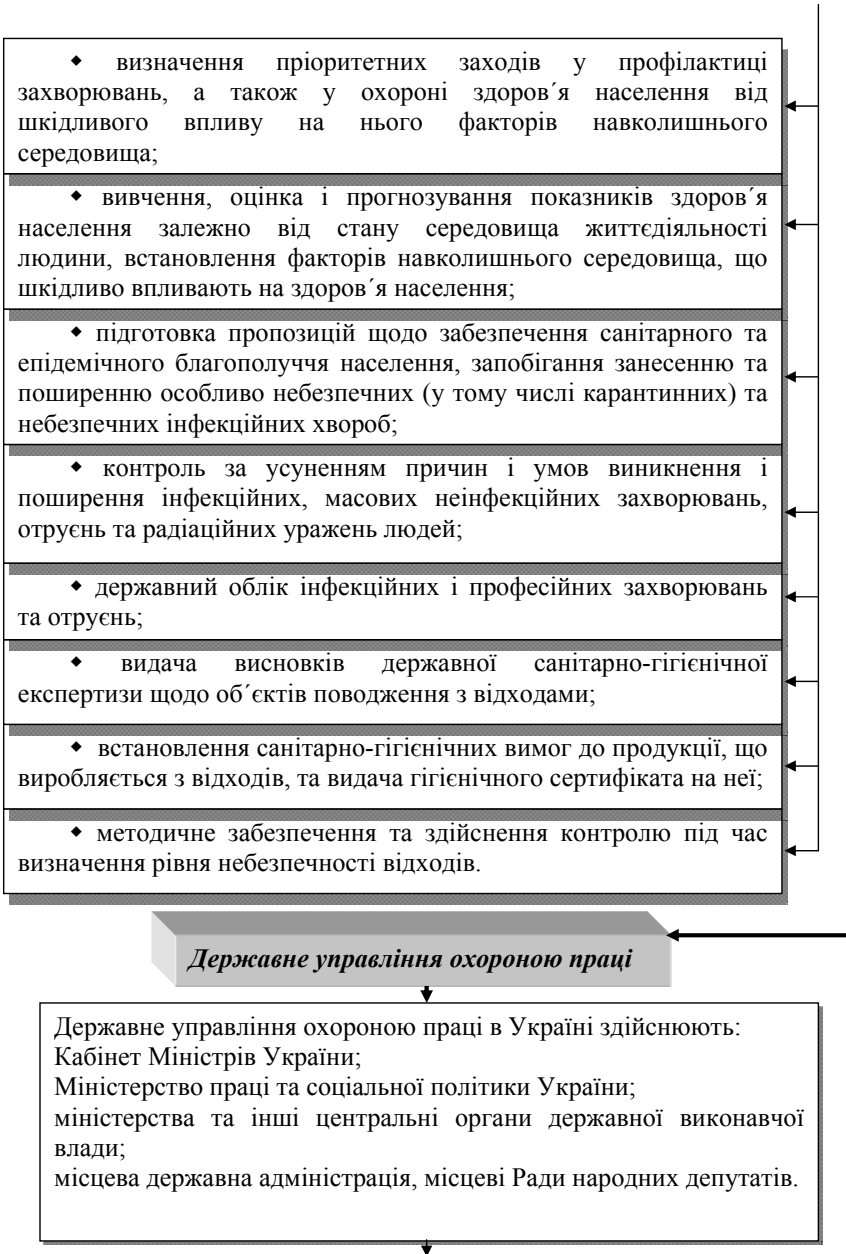
♦ керує діяльністю підпорядкованих йому органів управління у справах цивільної оборони та спеціалізованих формувань, військами цивільної оборони;

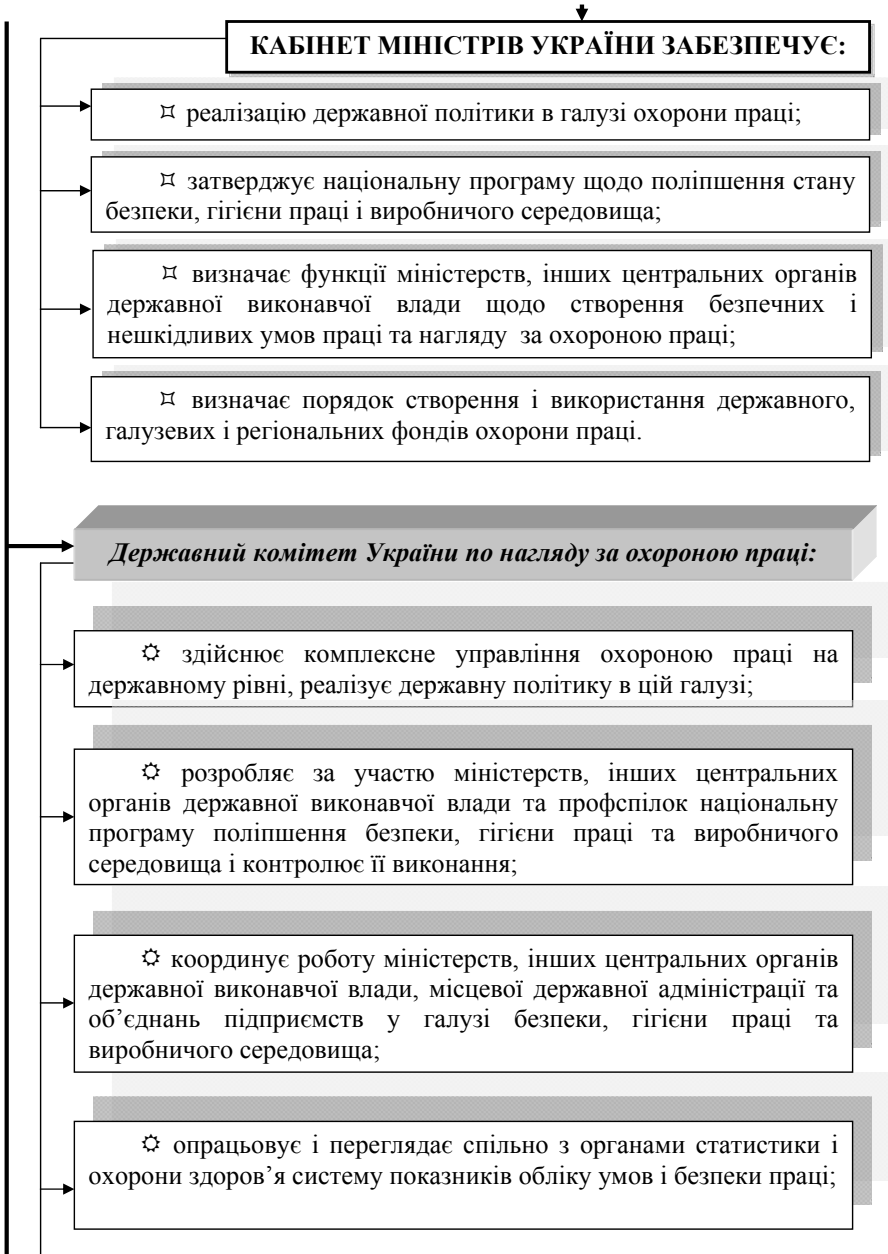
♦ здійснює контроль за виконанням вимог цивільної оборони, станом готовності сил і засобів цивільної оборони, проведенням рятувальних та інших невідкладних робіт у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

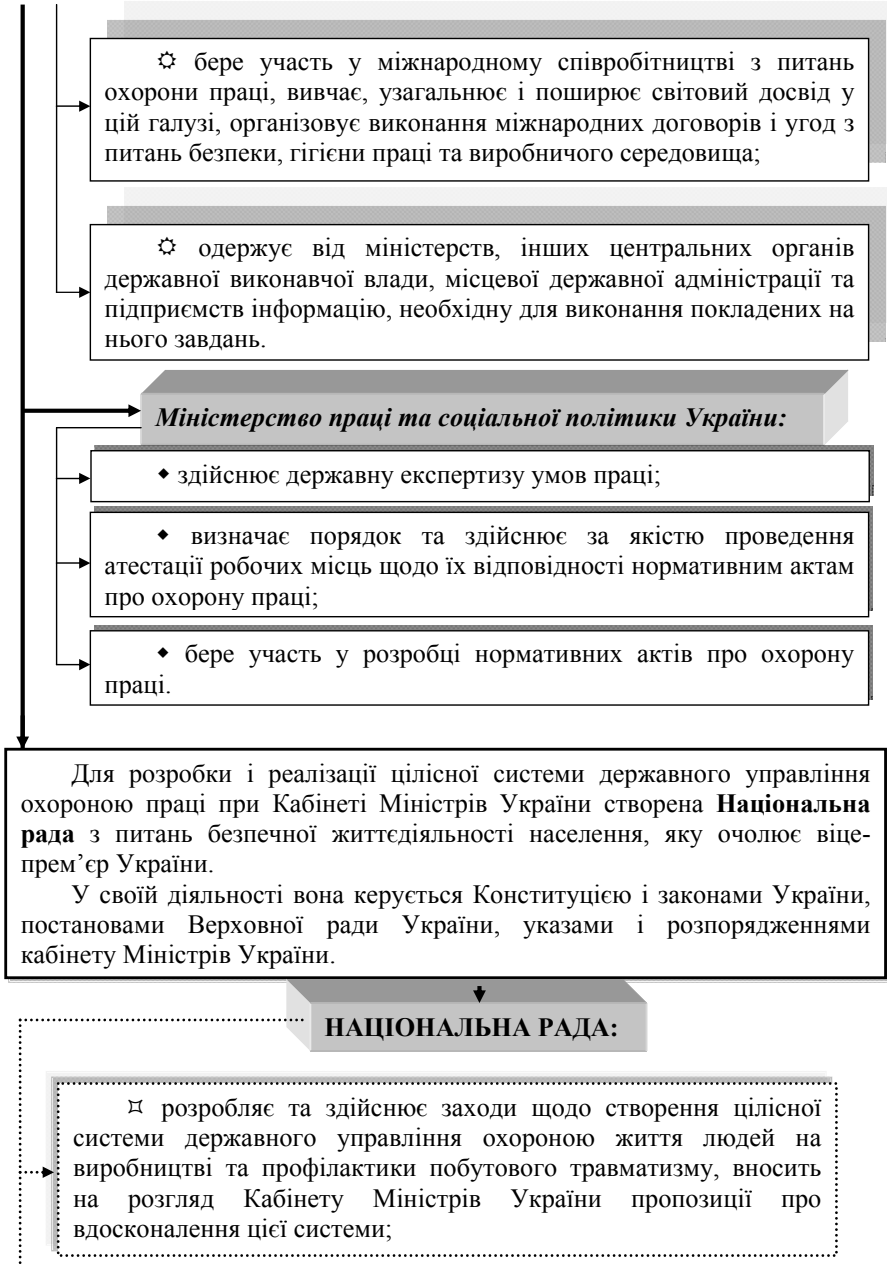

□ організує і забезпечує контроль за виконанням законодавчих актів і рішень Уряду України, опрацювання Національної програми і законопроектів, пов'язаних з реалізацією державної політики з питань безпечної життєдіяльності населення, подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо вдосконалення законодавства з цих питань;

□ координує діяльність центральних і місцевих органів державної виконавчої влади в галузі охорони життя людей на виробництві та профілактики побутового травматизму;

□ організує перевірки діяльності центральних і місцевих органів державної виконавчої влади і заслуховує на своїх засіданнях або засіданнях бюро Національної ради звіти керівників з питань, що входять до її компетенції;

□ бере участь у міжнародному співробітництві, сприяє вивченню, узагальненню та поширенню досвіду у галузі охорони життя людей на виробництві та профілактики побутового травматизму, вирішує питання контролю за виконанням укладених договорів і угод у цій галузі.

Додатки

ДОДАТОК 1

ЗАКОН УКРАЇНИ Про Цивільну оборону України

Кожен має право на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха та на вимогу гарантій забезпечення реалізації цього права від Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, керівництва підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування.

Держава як гарант цього права створює систему цивільної оборони, яка має своєю метою захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

Р о з д і л І ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Цивільна оборона України є державною системою органів управління, сил і засобів, що створюється для організації і забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій¹ техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

Систему цивільної оборони складають:

органи виконавчої влади всіх рівнів, до компетенції яких віднесено функції, пов'язані з безпекою і захистом населення, попередженням, реагуванням і діями у надзвичайних ситуаціях;

органи повсякденного управління процесами захисту населення у складі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, керівництва підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування;

сили і засоби, призначені для виконання завдань цивільної оборони;

---

¹ Надзвичайна ситуація - порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат.

Попередження соціально-політичних, міжнаціональних конфліктів, масових безпорядків і дії щодо ліквідації їх наслідків до компетенції органів управління і сил цивільної оборони не входять.

фонди фінансових, медичних та матеріально-технічних ресурсів, передбачені на випадок надзвичайних ситуацій;
системи зв'язку, оповіщення та інформаційного забезпечення;
спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання цивільної оборони;
курси та навчальні заклади підготовки і перепідготовки фахівців та населення з питань цивільної оборони;
служби цивільної оборони.

Стаття 2. Заходи цивільної оборони поширюються на всю територію України, всі верстви населення, а розподіл за обсягом і відповідальністю за їх виконання здійснюється за територіально-виробничим принципом.

Завданнями Цивільної оборони України є:

попередження надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та ліквідація їх наслідків;

оповіщення населення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний часи та постійне інформування його про наявну обстановку;

захист населення від наслідків аварій, катастроф, великих пожеж, стихійного лиха та застосування засобів ураження;

організація життєзабезпечення населення під час аварій, катастроф, стихійного лиха та у воєнний час;

створення систем аналізу і прогнозування управління, оповіщення і зв'язку, спостереження і контролю за радіоактивним, хімічним і бактеріологічним зараженням, підтримання їх готовності для сталого функціонування у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часів;

підготовка і перепідготовка керівного складу цивільної оборони, її органів управління та сил, навчання населення вмінно застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти в надзвичайних ситуаціях.

Стаття 3. Керівництво Цивільною обороною України відповідно до її побудови покладається на Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування.

Начальником Цивільної оборони України є Прем'єр-міністр України.

Безпосереднє виконання завдань цивільної оборони здійснюється постійно діючими органами управління у справах цивільної оборони, у тому числі створеними у складі підприємств, установ і організацій силами та службами цивільної оборони.

Завдання, функції та повноваження органів управління у справах цивільної оборони визначаються цим Законом і Положенням про

органи управління у справах цивільної оборони, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Органи управління у справах цивільної оборони, які входять до складу місцевих державних адміністрацій, є підрозділами подвійного підпорядкування.

Розділ II

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ВИКОНАВЧИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, КЕРІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Стаття 4. Кабінет Міністрів України:

забезпечує здійснення заходів щодо попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;

розподіляє міста і території за групами, а юридичних осіб - за категоріями щодо реалізації заходів з цивільної оборони;

створює резерви засобів індивідуального захисту і майна цивільної оборони, матеріально-технічних та інших фондів на випадок надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний час, а також визначає їх обсяг і порядок використання;

вживає заходів щодо забезпечення готовності органів управління у справах цивільної оборони, сил і засобів цивільної оборони до дій в умовах надзвичайних ситуацій;

створює єдину систему підготовки органів управління у справах цивільної оборони, сил цивільної оборони та населення до дій в умовах надзвичайних ситуацій;

визначає порядок створення спеціалізованих професійних та невоєнізованих аварійно-рятувальних служб (формувань);

визначає порядок підготовки та проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки;

задовольняє мобілізаційні потреби військ, органів управління у справах цивільної оборони та установ цивільної оборони;

координує діяльність аварійно-рятувальних служб;

залучає аварійно-рятувальні служби до ліквідації надзвичайних ситуацій за межами території України.

Стаття 5. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад в межах своїх повноважень забезпечують вирішення питань цивільної оборони, здійснення заходів щодо захисту населення і територій під час надзвичайних ситуацій та проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення, сприяють органам управління у справах цивільної оборони у виконанні покладених на них завдань.

Стаття 6. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання цивільної оборони:

бере участь у реалізації державної політики у сфері цивільної оборони, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а також попередження цих ситуацій;

організовує розроблення і здійснення відповідних заходів із цивільної оборони;

керує діяльністю підпорядкованих йому органів управління у справах цивільної оборони та спеціалізованих формувань, військами цивільної оборони;

здійснює контроль за виконанням вимог цивільної оборони, станом готовності сил і засобів цивільної оборони для проведення невідкладних робіт для попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

здійснює координацію діяльності центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад та юридичних осіб щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

здійснює оповіщення населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації, забезпечує належне функціонування відомчих територіальних і локальних систем оповіщення;

здійснює навчання населення, представників органів управління і сил цивільної оборони з питань захисту і дій у надзвичайних ситуаціях;

організовує фінансове і матеріально-технічне забезпечення військ цивільної оборони;

створює відповідно до законодавства України підприємства з виробництва спеціальної техніки, засобів захисту населення і контролю тощо.

(Статтю 7 виключено на підставі Закону N 555-XIV від 24.03.99) .

Стаття 8. Керівництво підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування забезпечує своїх працівників

засобами індивідуального та колективного захисту, організовує здійснення евакуацій, створює сили для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та забезпечує їх готовність до практичних дій, виконує інші заходи з цивільної оборони і несе пов'язані з цим матеріальні та фінансові витрати в порядку та обсягах, передбачених законодавством.

Радіаційні, хімічні і вибухонебезпечні підприємства додатково створюють локальні системи виявлення загрози виникнення надзвичайної ситуації та оповіщення персоналу і населення, що проживає в зонах можливого ураження; запроваджують інженерно-технічні заходи, що зменшують ступінь ризику виникнення аварій, пожеж та вибухів, і несуть витрати щодо їх здійснення в обсягах, передбачених відповідними нормативно-правовими актами.

Власники потенційно небезпечних об'єктів відповідають за захист населення, що проживає в зонах можливого ураження, від наслідків аварій на цих об'єктах.

Розділ III

СИЛИ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Стаття 9. Силами цивільної оборони є її війська, спеціалізовані та невоєнізовані формування.

Війська цивільної оборони підпорядковуються керівникові спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання цивільної оборони.

Війська цивільної оборони виконують завдання щодо попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру відповідно до законів України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру", "Про аварійно-рятувальні служби", "Про зону надзвичайної екологічної ситуації", "Про правовий режим надзвичайного стану", "Про Збройні Сили України".

Умови залучення частин та підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру визначаються Президентом України відповідно до Конституції України, законів України "Про правовий режим надзвичайного стану", та "Про Збройні Сили України". Кількість і чисельність частин і підрозділів цих військ визначаються з урахуванням потреб і особливостей регіону призначення.

Комплектування військ цивільної оборони здійснюється на підставі Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу", а також за контрактом.

Стаття 10. Для виконання специфічних робіт, пов'язаних з радіаційною та хімічною небезпекою, значними руйнуваннями

внаслідок землетрусу, аварійними ситуаціями на нафтогазодобувних промислах, проведення профілактичних та відновлювальних робіт, у тому числі й поза межами України, у встановленому законодавством порядку можуть створюватися спеціалізовані формування, що підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Застосування спеціалізованих формувань для дій за призначенням здійснюється згідно з Положенням про Цивільну оборону України, яке затверджує Кабінет Міністрів України.

Комплектування спеціалізованих формувань цивільної оборони здійснюється за контрактом з числа фахівців, що мають досвід роботи у надзвичайних ситуаціях.

Стаття 11. Невоєнізовані формування цивільної оборони створюються в областях, районах, містах Києві та Севастополі, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності і підпорядкування у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

До невоєнізованих формувань цивільної оборони зараховуються працездатні громадяни України, за винятком жінок, які мають дітей віком до 8 років, жінок з середньою та вищою медичною освітою, які мають дітей віком до 3 років, та осіб, які мають мобілізаційні розпорядження.

Стаття 12. Для забезпечення заходів з цивільної оборони, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій та проведення спеціальних робіт у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, місцевих державних адміністраціях, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності і підпорядкування створюються спеціалізовані служби цивільної оборони: енергетики, захисту сільськогосподарських тварин і рослин, інженерні, комунально-технічні, матеріального забезпечення, медичні, оповіщення і зв'язку, протипожежні, торгівлі і харчування, технічні, транспортного забезпечення та інші. Для проведення евакуаційних заходів в умовах надзвичайних ситуацій на базі місцевих державних адміністрацій створюються евакуаційні комісії.

Організаційні засади створення служб цивільної оборони та евакуаційних органів, їх завдання, функції і повноваження визначаються у Положенні про Цивільну оборону України.

Стаття 12-1. Контроль за дотриманням вимог законодавства з питань цивільної оборони органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування здійснюється центральним органом виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Розділ IV

УТРИМАННЯ І МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Стаття 13. Фінансування заходів з цивільної оборони здійснюється за рахунок відповідно державного та місцевих бюджетів, а також коштів підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності і підпорядкування згідно з законодавством України.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування відраховують кошти на проведення заходів щодо навчання та захисту населення і територій, включаючи витрати на утримання і підготовку територіальних органів управління у справах цивільної оборони та формувань цивільної оборони, призначених для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, згідно з законодавством України.

Фінансування заходів з цивільної оборони, що потребують капітальних вкладень (включаючи будівництво захисних споруд, складів для зберігання техніки та майна цивільної оборони, створення пунктів управління, систем зв'язку та оповіщення), здійснюється відповідно до загального порядку фінансування капітального будівництва.

Стаття 14. Потреби цивільної оборони у військовій техніці, приладах і спеціальному майні задовольняються центральними органами виконавчої влади, уповноваженими з питань матеріальних ресурсів та економіки з оплатою замовником виробникам вартості виділених матеріальних ресурсів.

Продукція для потреб цивільної оборони виготовляється на умовах державного замовлення.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання цивільної оборони, є державним замовником продукції, послуг та робіт для забезпечення потреб цивільної оборони відповідно до Закону України "Про поставки продукції для державних потреб".

Стаття 15. Війська цивільної оборони утримуються за рахунок державного бюджету.

Військовослужбовці цивільної оборони у питаннях грошового та інших видів забезпечення користуються всіма правами та пільгами відповідно до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" та інших нормативно-правових актів.

Органи управління Цивільної оборони України, Автономної Республіки Крим, областей, міст, районів, міністерств та інших органів виконавчої влади утримуються відповідно до встановленого порядку за рахунок державного і місцевих бюджетів, а також коштів, передбачуваних на утримання міністерств.

Оплата праці працівників органів управління цивільної оборони здійснюється відповідно до умов оплати праці працівників органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади забезпечують органи управління у справах цивільної оборони транспортними засобами, службовими, господарськими і підсобними приміщеннями, складськими площами.

Стаття 16. Посадові особи і громадяни, винні у порушенні законодавства України з питань цивільної оборони, несуть відповідальність згідно з законодавством України.

Розділ V

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ

Стаття 17. Співробітництво з іншими державами в галузі цивільної оборони здійснюють Кабінет Міністрів України і центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, в межах прав і повноважень, передбачених законодавством.

Співробітництво здійснюється з питань обміну досвідом цивільної оборони і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, створення і оснащення сил цивільної оборони, спільних дій в разі надзвичайних ситуацій.

Кабінет Міністрів України приймає рішення про участь України в Міжнародній організації цивільної оборони та в операціях європейських держав з подання допомоги в разі стихійного лиха.

Президент України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 3 лютого 1993 року N 2974-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про аварійно-рятувальні служби
(витяг)

Цей Закон визначає організаційні, правові та економічні засади створення і діяльності аварійно-рятувальних служб, обов'язки, права, гарантії соціального захисту та відповідальність рятувальників, а також питання міжнародного співробітництва у сфері ліквідації надзвичайних ситуацій.

Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:
надзвичайна ситуація - порушення нормальних умов життя і діяльності людей на території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті (далі - об'єкти і території), спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей та/або значних матеріальних втрат;

аварія - небезпечна подія техногенного характеру, яка спричинила загибель людей чи створює на об'єкті або території загрозу життю та здоров'ю людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю;

катастрофа - велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких, трагічних наслідків;

зона надзвичайної ситуації - територія, де склалася надзвичайна ситуація;

водний об'єкт - сформований природою або створений штучно об'єкт ландшафту, де зосереджуються води (озеро, річка, море, водосховище, канал тощо);

аварійно-рятувальна служба - сукупність організаційно об'єднаних органів управління, сил та засобів, призначених для вирішення завдань щодо запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та окремих їх наслідків, проведення пошукових, аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

професійна аварійно-рятувальна служба - аварійно-рятувальна служба, особовий склад якої працює на постійній, а рятувальники

цього складу - також на професійній основі, яка передбачає спеціальну фізичну та психологічну підготовку особового складу;

спеціальна (воєнізована) аварійно-рятувальна служба - професійна аварійно-рятувальна служба, заснована на принципах єдиначальності, централізації управління, статутної дисципліни, особистої відповідальності;

спеціалізована аварійно-рятувальна служба - професійна аварійно-рятувальна служба, що має підготовлений і споряджений особовий склад для ліквідації окремих класів і підкласів надзвичайних ситуацій (гасіння газових фонтанів, подання медичної допомоги потерпілим, водолазні роботи тощо) та відповідні аварійно-рятувальні засоби;

аварійно-рятувальне формування - структурний підрозділ аварійно-рятувальної служби, призначений для проведення аварійно-рятувальних робіт;

аварійно-рятувальні служби громадських організацій - аварійно-рятувальні служби, створені об'єднаннями та спілками об'єднань громадян;

допоміжний підрозділ аварійно-рятувальної служби - структурний підрозділ аварійно-рятувальної служби, призначений для забезпечення діяльності з виконання покладених на неї завдань;

рятувальник - особа, яка має відповідну спеціальну підготовку, атестована на здатність до проведення аварійно-рятувальних робіт і безпосередньо бере у них участь, має спеціальну фізичну та психологічну підготовку та відповідає за її підтримання;

аварійно-рятувальні засоби - технічні засоби спеціального призначення, науково-технічна продукція та інші об'єкти права інтелектуальної власності (засоби зв'язку, техніка, обладнання, спорядження, матеріали, відео-, кіно-, фотоматеріали з технології проведення аварійно-рятувальних робіт, програмні продукти і бази даних та інші засоби), які використовуються під час проведення аварійно-рятувальних робіт;

аварійно-рятувальні роботи - роботи, спрямовані на пошук, рятування і захист людей (у тому числі подання їм невідкладної медичної допомоги), а також матеріальних і культурних цінностей та захист довкілля під час виникнення надзвичайних ситуацій, що потребують залучення працівників, які мають спеціальну підготовку, засоби індивідуального захисту та оснащення;

медичне забезпечення діяльності аварійно-рятувальних служб - комплекс заходів, спрямованих на забезпечення невідкладною медичною допомогою постраждалих внаслідок надзвичайної ситуації в осередку події та під час їх евакуації до лікувальних закладів, а також, за необхідності, рятувальників, збереження оптимальної працездатності

та соціальної активності рятувальників, матеріально-технічне оснащення медичними засобами аварійно-рятувальних служб (формувань).

У професійній аварійно-рятувальній службі, спеціальній (воєнізований) аварійно-рятувальній службі, спеціалізованій аварійно-рятувальній службі, аварійно-рятувальних формуваннях запроваджується спеціальна фізична та психологічна підготовка особового складу.

Стаття 2. Законодавство у сфері рятувальної справи

Відносини у сфері рятувальної справи регулюються цим Законом, законами України "Про Цивільну оборону", "Про охорону праці", Постановою Верховної Ради України від 22 лютого 1996 року "Про затвердження Положення про резервний фонд Кабінету Міністрів України" та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 3. Завдання та функції аварійно-рятувальних служб

Основними завданнями аварійно-рятувальних служб є:

- проведення під час виникнення надзвичайних ситуацій на об'єктах і територіях аварійно-рятувальних робіт;

- ліквідація надзвичайних ситуацій та окремих їх наслідків;

- виконання робіт із запобігання виникненню та мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та щодо захисту від них населення і територій;

- захист навколишнього природного середовища та локалізація зони впливу шкідливих і небезпечних факторів, що виникають під час аварій та катастроф.

Відповідно до покладених на них завдань основними функціями аварійно-рятувальних служб є:

- забезпечення готовності своїх органів управління, сил і засобів до дій за призначенням;

- пошук і рятування людей на уражених об'єктах і територіях, подання у можливих межах невідкладної, у тому числі медичної, допомоги особам, які перебувають у небезпечному для життя й здоров'я стані, на місці події та під час евакуації до лікувальних закладів;

- ліквідація особливо небезпечних проявів надзвичайних ситуацій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, загрози вибухів, обвалів, зсувів, затоплень, радіаційного та бактеріального зараження, інших небезпечних проявів;

- контроль за готовністю об'єктів і територій, що ними обслуговуються, до проведення робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій;

- участь у розробленні та погодженні планів реагування на надзвичайні ситуації на об'єктах і територіях, що ними обслуговуються;

участь у проведенні експертизи проектних рішень щодо поліпшення захисту об'єктів і територій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій;

участь у роботі комісій з прийняття в експлуатацію об'єктів, які потребують аварійно-рятувального обслуговування;

участь у підготовці рішень з питань створення, розміщення, визначення обсягів матеріальних резервів для ліквідації надзвичайних ситуацій;

організація ремонту та технічного обслуговування аварійно-рятувальних засобів, розроблення та виробництво їх окремих зразків;

пропаганда у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та участь у підготовці працівників підприємств, установ та організацій і населення до дій в умовах надзвичайних ситуацій.

Завдання і функції конкретних аварійно-рятувальних служб визначаються їх статутами чи положеннями, які погоджуються з центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та затверджуються згідно з законодавством.

Стаття 4. Основні принципи державної політики щодо діяльності аварійно-рятувальних служб

Державна політика щодо діяльності аварійно-рятувальних служб здійснюється на основі таких принципів:

постійна готовність аварійно-рятувальних служб до проведення аварійно-рятувальних робіт;

постійне підтримання високого рівня професіоналізму рятувальників, відповідності вимог до якості підготовки особового складу аварійно-рятувальних служб міжнародним стандартам у цій сфері;

раціональна дислокація аварійно-рятувальних служб та їх формувань з урахуванням потенційної небезпечності об'єктів і територій;

координація діяльності та державної підтримки аварійно-рятувальних служб усіх форм власності;

єдиначальність та централізованість керівництва державними аварійно-рятувальними службами;

виправданий ризик та відповідальність керівників аварійно-рятувальних служб за забезпечення безпеки під час проведення аварійно-рятувальних робіт;

пріоритетне здійснення заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;

використання економічних методів в управлінні діяльністю аварійно-рятувальних служб;

добір особового складу аварійно-рятувальних служб за станом здоров'я, постійне підтримання необхідного фізичного та психологічного рівня підготовки рятувальників;

соціальна захищеність особового складу аварійно-рятувальних служб; використання позитивного світового досвіду організації діяльності аварійно-рятувальних служб і проведення аварійно-рятувальних робіт.

Стаття 5. Сфера діяльності аварійно-рятувальних служб, створених на професійній основі

Аварійно-рятувальні служби обслуговують окремі території, а також підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Постійному та обов'язковому обслуговуванню аварійно-рятувальними службами підлягають:

підприємства, організації з видобутку і переробки твердих, рідких та газоподібних корисних копалин, експлуатації продуктопроводів, а також ті, що будують, експлуатують або ліквідують підземні виробки та споруди різного призначення;

споруди транспортних підприємств, організацій з підвищеними вимогами до рівня безпеки їх експлуатації (морські та річкові порти, аеродроми та аеропорти, метрополітен тощо);

металургійні, хімічні, радіаційно небезпечні, вибухо- і пожежонебезпечні та інші підприємства, організації із шкідливими та небезпечними умовами праці, а також ті, що застосовують у своєму виробництві або зберігають сильнодіючі отруйні речовини;

рекреаційні зони та інші території у період масового відпочинку людей або занять промислом, який не суперечить законодавству, в тому числі місця туристичної активності;

райони відповідальності України за організацію обслуговування повітряного руху;

водні об'єкти України, у тому числі в зоні відповідальності України в Чорному та Азовському морях, на річках Дніпрі та Дунаї.

Перелік об'єктів та окремих територій, які підлягають постійному та обов'язковому обслуговуванню державними аварійно-рятувальними службами, визначається згідно з законодавством.

Об'єкти та окремі території, які підлягають постійному та обов'язковому обслуговуванню комунальними і аварійно-рятувальними службами громадських організацій, визначаються центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту

населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, органом місцевого самоврядування, що створюють ці служби, та законодавством.

Стаття 6. Права аварійно-рятувальних служб

Державні та комунальні аварійно-рятувальні служби у разі здійснення заходів щодо запобігання виникненню і ліквідації надзвичайних ситуацій та окремих їх наслідків мають право:

обстежувати з метою профілактики виникнення надзвичайних ситуацій об'єкти і території, що ними обслуговуються;

подавати власникам підприємств, установ та організацій, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування пропозиції щодо поліпшення протиаварійного стану об'єктів і територій та усунення виявлених порушень вимог безпеки;

скасовувати власні погодження планів реагування на надзвичайні ситуації або їх окремі позиції у разі невідповідності фактичному стану безпеки об'єкта чи території;

використовувати на договірних засадах засоби зв'язку, транспорту та інші матеріально-технічні ресурси підприємств, установ та організацій для рятування людей та виконання термінових робіт або доставки в зони надзвичайних ситуацій особового складу, спеціального оснащення і вантажів;

безоплатно і безперешкодно одержувати від підприємств, установ та організацій, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для виконання покладених на аварійно-рятувальну службу завдань;

безперешкодного доступу на об'єкти і території з метою виконання робіт, пов'язаних з ліквідацією надзвичайних ситуацій;

вимагати від усіх осіб, які знаходяться в зоні надзвичайної ситуації, додержання правил, запроваджених встановленими заходами безпеки;

брати участь у роботі комісій з розслідування причин виникнення надзвичайних ситуацій на об'єктах і територіях, що ними обслуговуються.

Аварійно-рятувальні служби, що створюються громадськими організаціями, мають права, передбачені абзацами п'ятим - дев'ятим, а аварійно-рятувальні служби, що створюються підприємствами, установами та організаціями, - абзацами шостим - дев'ятим частини першої цієї статті, а також права, що визначаються їх статутами чи положеннями про них.

Стаття 7. Надання додаткових послуг аварійно-рятувальними службами

Державні та комунальні аварійно-рятувальні служби можуть надавати за договорами на платній основі додаткові послуги, що не суперечать та не заважають їх основній діяльності, такого характеру:

протиаварійного призначення;
що потребують застосування умінь рятувальників, спеціальних засобів захисту та оснащення;

з розроблення, виготовлення і впровадження обладнання для проведення аварійно-рятувальних робіт.

Перелік додаткових послуг, умови їх надання державними та комунальними аварійно-рятувальними службами, а також порядок використання одержаних за надання цих послуг коштів визначаються законодавством.

Розділ II

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ СЛУЖБ

Стаття 8. Види аварійно-рятувальних служб, їх статус

Аварійно-рятувальні служби можуть бути спеціалізованими або неспеціалізованими, створеними на професійній або на непрофесійній основі. Відповідно до специфіки діяльності професійні аварійно-рятувальні служби можуть бути спеціальними (воєнізованими).

Аварійно-рятувальні служби поділяються на державні, комунальні, аварійно-рятувальні служби громадських організацій та аварійно-рятувальні служби підприємств, установ, організацій (далі - об'єктові аварійно-рятувальні служби).

Особливим видом державних аварійно-рятувальних служб є Державна служба медицини катастроф. Основним завданням Служби медицини катастроф є подання громадянам та рятувальникам в екстремальних ситуаціях (стихійне лихо, катастрофи, аварії, масові отруєння, епідемії, епізоотії, радіаційне, бактеріологічне та хімічне забруднення тощо) безоплатної медичної допомоги. Служба медицини катастроф складається з медичних сил і засобів та лікувальних закладів центрального та територіального рівнів незалежно від виду діяльності та галузевої належності, визначених центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я за погодженням з центральними органами виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, з питань оборони, з питань внутрішніх справ, з питань транспорту, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями. Координацію діяльності Служби медицини катастроф на випадок виникнення екстремальних ситуацій здійснюють центральна та територіальні коорди-

наційні комісії, що утворюються згідно з законодавством. Організаційно-методичне керівництво Службою медицини катастроф здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я.

Державні, комунальні та аварійно-рятувальні служби громадських організацій є юридичними особами.

Стаття 9. Створення аварійно-рятувальних служб

Державні аварійно-рятувальні служби створюються як професійні центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, іншими центральними органами виконавчої влади.

Комунальні аварійно-рятувальні служби створюються як професійні для аварійно-рятувального обслуговування територій та об'єктів комунальної власності за рішенням органів місцевого самоврядування, у тому числі за пропозиціями Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

На підприємствах, в установах, організаціях із шкідливими та небезпечними умовами праці та підвищеним ризиком виникнення аварії можуть створюватися спеціалізовані об'єктові аварійно-рятувальні служби з працівників цих підприємств, установ та організацій за погодженням з державною чи комунальною аварійно-рятувальною службою, що обслуговує це підприємство, установу та організацію.

Громадські організації з метою виконання своїх статутних завдань і цілей можуть створювати в установленому порядку свої професійні аварійно-рятувальні служби.

Створення, реорганізація, ліквідація, а також перепрофілювання державних, комунальних та аварійно-рятувальних служб громадських організацій здійснюються за погодженням з центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Державні, комунальні та аварійно-рятувальні служби громадських організацій діють на основі своїх статутів, які затверджуються відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, що створюють ці служби.

Державні, комунальні та аварійно-рятувальні служби громадських організацій набувають статусу юридичної особи з дня їх державної реєстрації центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. Порядок державної реєстрації державних та

комунальних аварійно-рятувальних служб визначається згідно з законодавством.

Об'єктові аварійно-рятувальні служби діють на основі положень про них, що затверджуються органами управління відповідних підприємств, установ та організацій за погодженням з центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Стаття 10. Організаційна структура аварійно-рятувальних служб

До складу аварійно-рятувальних служб входять органи управління та їх сили (аварійно-рятувальні формування та допоміжні підрозділи), що забезпечують вирішення покладених на ці служби завдань.

Структура і штатний розпис державних аварійно-рятувальних служб затверджуються центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких вони належать.

Структура і штатний розпис комунальних та аварійно-рятувальних служб громадських організацій визначаються органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, що створюють ці служби.

Структура об'єктових аварійно-рятувальних служб затверджується керівниками підприємств, установ та організацій, на яких вони створюються.

Стаття 11. Атестація аварійно-рятувальних служб

Усі аварійно-рятувальні служби та рятувальники підлягають обов'язковій атестації на здатність до проведення аварійно-рятувальних робіт. Атестовані аварійно-рятувальні служби вносяться до спеціального реєстру аварійно-рятувальних служб. Неатестовані аварійно-рятувальні служби та рятувальники до проведення аварійно-рятувальних робіт не допускаються.

Порядок атестації аварійно-рятувальних служб та рятувальників, а також ведення реєстру аварійно-рятувальних служб, тимчасового зупинення діяльності неатестованих аварійно-рятувальних служб та рятувальників визначається центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи за погодженням із заінтересованими іншими центральними органами виконавчої влади.

Стаття 12. Комплектування та підготовка особового складу аварійно-рятувальних служб

Особовий склад професійних аварійно-рятувальних служб комплектується на контрактній основі і поділяється на основний та допоміжний.

До основного особового складу професійної аварійно-рятувальної служби належать працівники, які організують і виконують аварійно-рятувальні роботи та забезпечують готовність аварійно-рятувальних

служб до їх проведення. До допоміжного особового складу професійної аварійно-рятувальної служби належать працівники, які забезпечують її діяльність, пов'язану з виконанням покладених на аварійно-рятувальну службу завдань, та професійну і медико-психологічну підготовку рятувальників, та прикріплені до цих служб.

Основний особовий склад спеціальних (воєнізованих) аварійно-рятувальних служб поділяється на керівний та рядовий (далі - оперативний особовий склад). Оперативний особовий склад забезпечується форменим одягом за нормами і зразками, що затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Для проведення пошукових, аварійно-рятувальних та відновних робіт основний особовий склад усіх аварійно-рятувальних служб забезпечується спеціальним одягом, спорядженням і засобами індивідуального захисту. Порядок комплектування та оснащення основного особового складу аварійно-рятувальних служб, професійної підготовки і перевірки готовності його до дій та форма контракту, що укладається з рятувальниками під час прийняття їх на роботу, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Рівень підготовки основного особового складу професійних аварійно-рятувальних служб, обсяг знань, умінь та практичних навичок рятувальників визначається державними стандартами освіти за відповідними професіями та навчальними програмами, вимоги яких повинні бути гармонізовані з міжнародними нормами. Документом, що засвідчує якість підготовки, є сертифікат, який відповідає міжнародним зразкам та дозволяє у разі потреби залучати рятувальників до виконання робіт у складі міжнародних аварійно-рятувальних формувань без додаткової підготовки. Зразок сертифіката та порядок його видачі затверджуються центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Об'єктові аварійно-рятувальні служби комплектуються з інженерно-технічних та інших досвідчених працівників, які одержали необхідні знання та навички в проведенні аварійно-рятувальних робіт і здатні за станом здоров'я виконувати роботи в екстремальних умовах.

Стаття 13. Особливості праці та відпочинку рятувальників

Трудові відносини в професійних аварійно-рятувальних службах регулюються законодавством України про працю.

Особливості праці та відпочинку оперативного особового складу спеціальних (воєнізованих) аварійно-рятувальних служб регулюються відповідними статутами, які затверджуються центральними органами

виконавчої влади, що створюють ці служби, а трудова дисципліна - Статутом про дисципліну працівників спеціальних (воєнізованих) аварійно-рятувальних служб, який затверджується Кабінетом Міністрів України.

Професійні аварійно-рятувальні служби забезпечують постійну цілодобову готовність своїх формувань до негайного виїзду на об'єкти і території для рятування людей та ліквідації надзвичайних ситуацій.

В окремих випадках (ліквідація аварії та катастрофи, виїзд чергових підрозділів на аварійно-рятувальні роботи або за межі району, що обслуговується аварійно-рятувальною службою, тощо) особовий склад аварійно-рятувальних служб, який за графіком перебуває на відпочинку, може залучатися в установленому порядку до виконання своїх службових обов'язків.

Покладання на рятувальників під час виконання аварійно-рятувальних робіт не передбачених для них обов'язків не допускається.

Працівникам професійних аварійно-рятувальних служб забороняється організовувати страйки або брати в них участь.

Розділ III

КООРДИНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ СЛУЖБ

Стаття 14. Органи координування діяльності аварійно-рятувальних служб. Органами координування діяльності аварійно-рятувальних служб є:

Кабінет Міністрів України;

центральний орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Стаття 15. Органи управління діяльністю аварійно-рятувальних служб. Органами управління діяльністю аварійно-рятувальних служб є:

центральний орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;

міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать аварійно-рятувальні служби;

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації;

органи місцевого самоврядування, громадські організації, підприємства, установи, організації, що створюють аварійно-рятувальні служби.

Стаття 16. Повноваження центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи у сфері рятувальної справи

Центральний орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи у сфері рятувальної справи:

- забезпечує проведення в життя відповідної державної політики;

- керує рятувальною справою на державному рівні;

- створює професійні аварійно-рятувальні служби та здійснює керівництво їх діяльністю;

- забезпечує та відповідає у встановленому порядку за додержання необхідного фізичного та психологічного рівня підготовки рятувальників;

- розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань діяльності аварійно-рятувальних служб, запобігання надзвичайним ситуаціям та обмеження їх наслідків у межах своїх повноважень, приймає відповідні нормативно-правові акти;

- затверджує порядок розроблення та затвердження планів реагування на надзвичайні ситуації та планів взаємодії у разі їх виникнення;

- координує роботу міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади у сфері рятувальної справи, діяльність усіх аварійно-рятувальних служб;

- контролює здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади у сфері реагування на надзвичайні ситуації стосовно діяльності створених ними аварійно-рятувальних служб;

- організовує в установленому порядку навчання та атестацію аварійно-рятувальних служб і рятувальників;

- забезпечує в межах своєї компетенції державний нагляд і контроль за діяльністю аварійно-рятувальних служб та їх готовністю до реагування на надзвичайні ситуації;

- керує роботами, пов'язаними з ліквідацією великих аварій, катастроф, наслідків природного стихійного лиха;

- налагоджує міжнародне співробітництво з питань рятувальної справи, вивчає, узагальнює і поширює світовий досвід у цій сфері, забезпечує виконання відповідних міжнародних договорів;

- здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом.

Рішення центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи щодо проведення аварійно-рятувальних робіт та ліквідації надзвичайних ситуацій, прийняте в межах його повноважень, є обов'язковим для виконання всіма міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями, підприємствами, установами, організаціями та громадянами.

Стаття 17. Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки підприємств, установ та організацій у сфері рятувальної справи

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади у сфері рятувальної справи:

- беруть участь у реалізації відповідної державної політики;

- створюють у разі необхідності аварійно-рятувальні служби і здійснюють керівництво їх діяльністю;

- розробляють і реалізують комплексні заходи щодо підвищення ефективності роботи, матеріально-технічного та фінансового забезпечення аварійно-рятувальних служб, що належать до сфери їх управління;

- організують у встановленому порядку навчання та атестацію особового складу аварійно-рятувальних служб;

- здійснюють відомчий контроль за діяльністю аварійно-рятувальних служб, забезпеченням їх постійної готовності до проведення аварійно-рятувальних робіт та заходів щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації;

- здійснюють інші повноваження, передбачені цим Законом.

Центральний орган виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці:

- організовує та здійснює державний нагляд за готовністю професійних аварійно-рятувальних служб до локалізації та ліквідації аварій;

- бере участь у розробленні та погоджує нормативні документи та нормативно-правові акти, що регламентують діяльність аварійно-рятувальних служб.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації у межах відповідних територій:

- беруть участь у реалізації державної політики у сфері рятувальної справи;

- вносять пропозиції щодо створення у разі необхідності комунальних аварійно-рятувальних служб, координують їх діяльність;

- організують в установленому порядку навчання та атестацію особового складу комунальних та аварійно-рятувальних служб громадських організацій;

- здійснюють контроль за діяльністю створених комунальних та аварійно-рятувальних служб громадських організацій, забезпеченням їх постійної готовності до проведення аварійно-рятувальних робіт та заходів щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації.

Органи місцевого самоврядування у межах відповідних територій: створюють в установленому порядку комунальні аварійно-рятувальні служби;

формують позабюджетні цільові кошти місцевого самоврядування та регіональні і місцеві матеріальні резерви для ліквідації надзвичайних ситуацій;

розробляють та здійснюють заходи щодо матеріально-технічного забезпечення діяльності комунальних аварійно-рятувальних служб.

Права та обов'язки підприємств, установ та організацій, які мають об'єктові аварійно-рятувальні служби чи які обслуговуються відповідними аварійно-рятувальними службами, а також права та обов'язки громадських організацій, що створюють аварійно-рятувальні служби, визначаються їх статутами або договорами між зазначеними підприємствами, установами, організаціями та аварійно-рятувальними службами.

Стаття 18. Керівництво аварійно-рятувальними роботами

Для ліквідації надзвичайної ситуації залежно від її рівня уповноваженим керівником з ліквідації цієї ситуації призначається:

Кабінетом Міністрів України у разі виникнення надзвичайної ситуації державного рівня - Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністр чи керівник одного з центральних органів виконавчої влади або його перший заступник;

Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями у разі виникнення надзвичайної ситуації регіонального рівня - перший заступник або один із заступників Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій або керівник відповідного територіального органу з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення;

районною державною адміністрацією, виконавчим органом міської ради у разі виникнення надзвичайної ситуації місцевого рівня - один із заступників голови районної державної адміністрації, виконавчого органу міської ради або керівник відповідного місцевого органу з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення;

виконавчим органом сільської, селищної ради або відповідно керівником підприємства, установи, організації у разі виникнення надзвичайної ситуації об'єктового рівня - один із керівників сільської, селищної ради або підприємства, установи та організації відповідно до затвердженого розподілу обов'язків.

Уповноважений керівник з ліквідації надзвичайної ситуації утворює робочий орган - штаб з ліквідації надзвичайних ситуацій.

Положення про штаб з ліквідації надзвичайних ситуацій затверджується Кабінетом Міністрів України.

Уповноважений керівник з ліквідації надзвичайної ситуації призначається з урахуванням заздалегідь розроблених планів реагування на надзвичайні ситуації. Зазначеними планами обов'язково передбачається спеціальне навчання і періодичне тренування осіб, які можуть призначатися уповноваженими керівниками з ліквідації надзвичайних ситуацій.

Розділ IV

ЛІКВІДАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Стаття 19. Залучення аварійно-рятувальних служб до ліквідації надзвичайних ситуацій

Залучення аварійно-рятувальних служб до ліквідації надзвичайних ситуацій здійснюється:

згідно з планами реагування на надзвичайні ситуації на об'єктах і територіях, що ними обслуговуються;

згідно з планами взаємодії у разі виникнення надзвичайної ситуації на інших об'єктах і територіях;

за рішенням органів, які здійснюють управління діяльністю аварійно-рятувальних служб, на підставі звернень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, на територіях і об'єктах яких склалася надзвичайна ситуація.

Залучення аварійно-рятувальних служб до ліквідації надзвичайних ситуацій за межами території України здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України на підставі міжнародних договорів України.

Стаття 20. Загальні засади діяльності аварійно-рятувальних служб під час ліквідації надзвичайних ситуацій

Аварійно-рятувальні служби під час ліквідації надзвичайних ситуацій повинні забезпечити:

оперативне визначення обстановки, що склалася внаслідок надзвичайної ситуації, зони ураження об'єкта чи території і основних напрямів дій, пов'язаних з ліквідацією надзвичайної ситуації;

вжиття термінових заходів для пошуку і рятування людей на уражених об'єктах та територіях і подання невідкладної медичної та іншої допомоги потерпілим;

визначення небезпечних факторів та додержання особовим складом вимог правил безпеки під час проведення аварійно-рятувальних робіт;

створення необхідних умов для підтримання працездатності особового складу;

зосередження в зоні надзвичайної ситуації необхідних сил, засобів, резервів та своєчасне введення їх у дію за призначенням;

оперативне усунення ускладнень, що виникають під час ліквідації надзвичайних ситуацій;

координацію дій своїх аварійно-рятувальних формувань.

Під час ліквідації надзвичайних ситуацій ведеться оперативно-технічна документація та складається звіт про роботу аварійно-рятувальної служби, пов'язану з ліквідацією надзвичайної ситуації, який є складовою частиною матеріалів з розслідування надзвичайної ситуації. Види і зразки оперативно-технічної та звітної документації встановлюються центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи за погодженням з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади.

Витрати на проведення окремих аварійно-рятувальних робіт, понесені державними та комунальними аварійно-рятувальними службами під час ліквідації надзвичайної ситуації, підлягають обов'язковому відшкодуванню (повністю або частково) відповідними підприємствами, установами та організаціями. Аварійно-рятувальним службам громадських організацій відшкодовуються безпосередні витрати, пов'язані з ліквідацією надзвичайної ситуації (вартість палива, зносу устаткування тощо). Види аварійно-рятувальних робіт, витрати на проведення яких підлягають відшкодуванню, та порядок відшкодування цих витрат визначаються Кабінетом Міністрів України.

Відшкодування завданої підприємствам, установам та організаціям, що знаходяться в зоні надзвичайної ситуації, шкоди у разі залучення до виконання робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій їх транспортних засобів, обладнання, іншого майна здійснюється відповідно до Цивільного кодексу України.

Матеріальні збитки, пов'язані з пошкодженням необхідними функціональними діями під час ліквідації надзвичайної ситуації майна, яке знаходиться на об'єктах і територіях, де безпосередньо проводяться аварійно-рятувальні роботи, аварійно-рятувальна служба відповідним юридичним та фізичним особам не відшкодовує.

Стаття 21. Безпосереднє керівництво аварійно-рятувальними роботами

Під час ліквідації надзвичайної ситуації у підпорядкування уповноваженого керівника з ліквідації надзвичайної ситуації переходять усі аварійно-рятувальні служби та формування, що залучаються до ліквідації

надзвичайної ситуації. Розпорядження уповноваженого керівника з ліквідації надзвичайної ситуації є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами, які беруть участь у ліквідації надзвичайної ситуації, а також громадянами і організаціями, які знаходяться в зоні надзвичайної ситуації.

До прибуття уповноваженого керівника з ліквідації надзвичайної ситуації його обов'язки виконує керівник спеціалізованої аварійно-рятувальної служби, що прибула до зони надзвичайної ситуації першою.

Ніхто не має права втручатися в діяльність уповноваженого керівника з ліквідації надзвичайної ситуації до відсторонення його в установленому порядку від виконання обов'язків і за умови прийняття на себе керівництва з ліквідації надзвичайної ситуації або до призначення іншого уповноваженого керівника.

Залежно від обставин, що склалися в зоні надзвичайної ситуації, уповноважений керівник з ліквідації надзвичайної ситуації самостійно приймає рішення :

- проведення евакуаційних заходів;

- зупинення діяльності об'єктів, що знаходяться в зоні надзвичайної ситуації, та обмеження доступу людей у цю зону;

- залучення в установленому порядку до проведення робіт необхідних транспортних засобів, іншого майна підприємств, установ та організацій, що знаходяться в зоні надзвичайної ситуації, формувань аварійно-рятувальних служб громадських організацій, а також громадян за їх згодою;

- зупинення аварійно-рятувальних робіт, якщо виникла підвищена загроза життю рятувальників та інших осіб, які беруть участь у ліквідації надзвичайних ситуацій.

Уповноважений керівник з ліквідації надзвичайної ситуації, керівники аварійно-рятувальних служб мають право на вичерпну та достовірну інформацію про надзвичайну ситуацію для організації робіт з її ліквідації і зобов'язані інформувати відповідні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування про вжиті ними для цього заходи.

Після ліквідації надзвичайної ситуації уповноважений керівник з ліквідації надзвичайної ситуації подає органу, що його призначив, звіт щодо прийнятих рішень і перебігу подій під час ліквідації надзвичайної ситуації.

Стаття 22. Сприяння діяльності аварійно-рятувальних служб

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації зобов'язані сприяти діяльності аварійно-рятувальних служб за місцем їх дислокації під час прямування

до зон надзвичайних ситуацій та під час ліквідації надзвичайних ситуацій, зокрема у наданні їм необхідних транспортних та інших матеріальних засобів і послуг.

Аварійно-рятувальні служби у разі прямування до місця надзвичайної ситуації позачергово забезпечуються квитками для перевезення особового складу, а також транспортними засобами для перевезення рятувальників, спеціального обладнання та іншого майна.

Водії транспортних засобів аварійно-рятувальних служб з кольоро-графічним позначенням встановленого зразка, спеціальними звуковими та світловими сигналами під час прямування до зони надзвичайної ситуації мають право безперешкодного проїзду, позачергового придбання палива та мастильних матеріалів. У разі необхідності в проведенні ремонту ці транспортні засоби обслуговуються на відповідних підприємствах незалежно від форми власності першочергово.

Розділ VIII

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 38. Представництво в міжнародних організаціях

Представництво в міжнародних організаціях інтересів України з питань, пов'язаних з організацією та виконанням аварійно-рятувальних робіт, а також робіт із запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, іншими органами виконавчої влади відповідно до їх повноважень.

Стаття 39. Порядок подання допомоги іноземним державам з ліквідації надзвичайних ситуацій

Умови подання іншим державам допомоги з ліквідації надзвичайних ситуацій і окремих їх наслідків визначаються міжнародними договорами України.

Порядок залучення аварійно-рятувальних служб до подання допомоги іноземним державам з ліквідації надзвичайних ситуацій і окремих їх наслідків та перетинання державного кордону України визначаються законодавством України та міжнародними договорами.

Стаття 40. Одержання Україною допомоги для ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків

Умови одержання Україною допомоги для ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків визначаються міжнародними договорами та законодавством України. ....

Розділ IX

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк:

підготувати та внести до Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із Законом України "Про аварійно-рятувальні служби";

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення у відповідність із цим Законом нормативно-правових актів центральних і місцевих органів виконавчої влади.

3. Кабінету Міністрів України у місячний строк утворити робочу групу з представників Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та центрального органу виконавчої влади з питань охорони здоров'я для вирішення питання щодо створення медико-психологічних центрів при діючих санаторно-курортних закладах.

Президент України

Л.КУЧМА

м. Київ, 14 грудня 1999 року N 1281-XIV

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

Цей Закон визначає організаційні та правові основи захисту громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, захисту об'єктів виробничого і соціального призначення, довкілля від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

надзвичайна ситуація техногенного та природного характеру - порушення нормальних умов життя і діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншою небезпечною подією, в тому числі епідемією, епізоотією, епіфітотією, пожежею, яке призвело (може призвести) до неможливості проживання населення на території чи об'єкті, ведення там господарської діяльності, загибелі людей та/або значних матеріальних втрат;

зона надзвичайної ситуації - окрема територія, де склалася надзвичайна ситуація техногенного та природного характеру;

аварія - небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила загибель людей або створює на об'єкті чи окремій території загрозу життю та здоров'ю людей і призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи завдає шкоди довкіллю;

катастрофа - велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків;

об'єкт підвищеної небезпеки - об'єкт, який згідно з законом вважається таким, на якому є реальна загроза виникнення аварії та/або надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру;

потенційно небезпечні заходи - заходи (покази озброєння і військової техніки, паради, тренування, навчання), які проводяться в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних

органів з використанням озброєння і військової техніки, що можуть створити загрозу виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру - система організаційних, технічних, медико-біологічних, фінансово-економічних та інших заходів щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру і ліквідації їх наслідків, що реалізуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, відповідними силами та засобами підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності і господарювання, добровільними формуваннями і спрямовані на захист населення і територій, а також матеріальних і культурних цінностей та довкілля;

запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру - підготовка і реалізація комплексу правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання техногенної та природної безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру на основі даних моніторингу, експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію техногенного та природного характеру або пом'якшення її можливих наслідків;

ліквідація надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру - проведення комплексу заходів, які включають аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, що здійснюються у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також на локалізацію зон надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру - скоординовані дії підрозділів єдиної державної системи щодо реалізації планів локалізації та ліквідації аварії (катастрофи), уточнених в умовах конкретного виду та рівня надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру, з метою надання невідкладної допомоги потерпілим, усунення загрози життю та здоров'ю людей, а також рятувальникам у разі необхідності;

зона можливого ураження - окрема територія, на якій внаслідок виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру виникає загроза життю або здоров'ю людей та заподіяння матеріальних втрат;

оповіщення - доведення сигналів і повідомлень органів управління про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, аварій, катастроф, епідемій, пожеж тощо до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій і населення;

система оповіщення - комплекс організаційно-технічних заходів, апаратури і технічних засобів оповіщення, апаратури, засобів та каналів зв'язку, призначених для своєчасного доведення сигналів та інформації про виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій і населення;

класифікація надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру - система, згідно з якою надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру поділяються на класи і підкласи залежно від їх характеру;

класифікаційна ознака надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру - технічна або інша характеристика аварії або катастрофи, що дає змогу віднести її до надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру;

аварійно-рятувальна служба - сукупність організаційно об'єднаних органів управління, сил та засобів, призначених для вирішення завдань щодо запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру й окремих їх наслідків, проведення пошукових, аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

медико-психологічна реабілітація - комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності рятувальників аварійно-рятувальних служб (формувань), осіб, залучених до виконання аварійно-рятувальних робіт при виникненні надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру, а також постраждалих внаслідок такої надзвичайної ситуації, передусім неповнолітніх осіб;

дорожньо-транспортна пригода - подія, що сталася під час руху дорожнього транспортного засобу, внаслідок якої загинули або зазнали травм люди чи завдані матеріальні збитки. Рівень надзвичайної ситуації при дорожньо-транспортній пригоді визначається відповідно до порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру який затверджується Кабінетом Міністрів України;

постраждалі внаслідок надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру (далі - постраждалі) - особи, здоров'ю яких

заподіяна шкода внаслідок надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру.

Стаття 2. Законодавство України у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

Законодавство України у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру базується на Конституції України та складається з цього Закону, Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану" і інших нормативно-правових актів.

Стаття 3. Основні завдання у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

Основними завданнями у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру є:

здійснення комплексу заходів щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру;

забезпечення готовності та контролю за станом готовності до дій і взаємодії органів управління у цій сфері, сил та засобів, призначених для запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру і реагування на них.

Стаття 4. Основні принципи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру здійснюється на принципах:

пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я людей і довкілля;

безумовного надання переваги раціональній та превентивній безпеці;

вільного доступу населення до інформації щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

особистої відповідальності і піклування громадян про власну безпеку, неухильного дотримання ними правил поведінки та дій у надзвичайних ситуаціях техногенного та природного характеру;

відповідальності у межах своїх повноважень посадових осіб за дотримання вимог цього Закону;

обов'язковості завчасної реалізації заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та мінімізацію їх негативних психосоціальних наслідків;

урахування економічних, природних та інших особливостей територій і ступеня реальної небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

максимально можливого, ефективного і комплексного використання наявних сил і засобів, які призначені для запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру і реагування на них.

Стаття 5. Права громадян України у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

Громадяни України у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру мають право на:

- отримання інформації про надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, що виникли або можуть виникнути, та про заходи необхідної безпеки;

- забезпечення та використання засобів колективного і індивідуального захисту, які призначені для захисту населення від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру у разі їх виникнення;

- звернення до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань захисту від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- відшкодування згідно із законом шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- компенсацію за роботу у зонах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- соціально-психологічну підтримку та медичну допомогу, в тому числі за висновками Державної служби медицини катастроф та/або лікарсько-трудової комісії, на медико-реабілітаційне відновлення у разі отримання важких фізичних та психологічних травм;

- інші права у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру відповідно до законів України.

Стаття 6. Права та обов'язки іноземців та осіб без громадянства у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, користуються тими самими правами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Стаття 7. Види, рівні та критерії класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

Надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру класифікуються за характером походження, ступенем поширення, розміром людських втрат та матеріальних збитків.

Залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на території України, визначаються такі види надзвичайних ситуацій:

- техногенного характеру;
- природного характеру.

Залежно від обсягів заподіяних надзвичайною ситуацією техногенного та природного характеру наслідків, обсягів технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для ліквідації її наслідків, визначаються такі рівні надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру:

- державний;
- регіональний;
- місцевий;
- об'єктовий.

Особливості оцінки та реагування на надзвичайні ситуації воєнного характеру визначаються окремим законом.

Критерії класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру встановлюються Кабінетом Міністрів України на основі аналізу інформації про техногенну та екологічну обстановку, загрози існуючих і ймовірних техногенних та природних катастроф, досвіду ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Розділ II

ОСНОВНІ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ І ТЕРИТОРІЙ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТЕХНОГЕННОГО ТА ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

Стаття 8. Інформування та оповіщення

Інформування та оповіщення у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру є основним принципом та головним і невід'ємним елементом усієї системи заходів такого захисту.

Інформацію у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру становлять відомості про надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, що прогножуються або виникли, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також способи та методи реагування на них.

Інформація у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад у цій сфері є гласними і відкритими, якщо інше не передбачено законом.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, виконавчі органи рад зобов'язані надавати населенню через засоби масової інформації оперативну і достовірну інформацію про стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, про виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, методи та способи їх захисту, вжиття заходів щодо забезпечення безпеки.

Оповіднення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і постійне інформування населення про них забезпечуються шляхом:

- завчасного створення і підтримки в постійній готовності загальнодержавної і територіальних автоматизованих систем централізованого оповіщення населення;

- організаційно-технічного з'єднання територіальних систем централізованого оповіщення і систем оповіщення на об'єктах господарювання;

- завчасного створення та організаційно-технічного з'єднання з системами спостереження і контролю постійно діючих локальних систем оповіщення та інформування населення в зонах можливого катастрофічного затоплення, районах розміщення радіаційних і хімічних підприємств, інших об'єктів підвищеної небезпеки;

- централізованого використання загальнодержавних і галузевих систем зв'язку, радіопровідного, телевізійного оповіщення, радіотрансляційних мереж та інших технічних засобів передавання інформації.

Стаття 9. Спостереження

З метою своєчасного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, запобігання та реагування на них відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади здійснюються:

- створення і підтримання в постійній готовності загальнодержавної і територіальних систем спостереження і контролю з включенням до них існуючих сил та засобів контролю;

- організація збирання, опрацювання і передавання інформації про стан довкілля, забруднення харчових продуктів, продовольчої сировини, фуражу, води радіоактивними, хімічними речовинами, мікроорганізмами та іншими біологічними агентами.

Стаття 10. Укриття в захисних спорудах

Укриттю в захисних спорудах, у разі необхідності, підлягає населення відповідно до його належності до груп (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах).

Створення фонду захисних споруд забезпечується шляхом:

комплексного освоєння підземного простору міст і населених пунктів для взаємопогодженого розміщення в ньому споруд і приміщень соціально-побутового, виробничого і господарського призначення з урахуванням необхідності пристосування і використання частини приміщень для укриття населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

обстеження і взяття на облік підземних і наземних будівель та споруд, що відповідають вимогам захисту, споруд підземного простору міст, гірничих виробок і природних порожнин;

дообладнання з урахуванням реальної обстановки підвальних та інших заглиблених приміщень;

будівництва заглиблених споруд, які окремо розташовані від об'єктів виробничого призначення та пристосовані для захисту;

масового будівництва, в період загрози виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, найпростіших сховищ та укриттів;

будівництва окремих сховищ та протирадіаційних укриттів.

Перелік таких сховищ, укриттів та інших захисних споруд, які необхідно будувати, щорічно визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Наявний фонд захисних споруд використовується для господарських, культурних і побутових потреб у порядку, який визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до відома якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 11. Евакуаційні заходи

В умовах неповного забезпечення захисними спорудами в містах та інших населених пунктах, що мають об'єкти підвищеної небезпеки, основним засобом захисту населення є евакуація і розміщення його у зонах, які є безпечними для проживання людей і тварин.

Евакуації підлягає населення, яке проживає в населених пунктах, що знаходяться у зонах можливого катастрофічного затоплення, можливого небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного ураження, в районах виникнення стихійного лиха, аварій і катастроф (якщо виникає безпосередня загроза життю та здоров'ю людей).

Залежно від обстановки, яка склалася на час надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру, може бути проведено загальну або часткову евакуацію населення тимчасового або безповоротного характеру.

Загальна евакуація проводиться за рішенням Кабінету Міністрів України для всіх категорій населення і планується на випадок:

- можливого небезпечного радіоактивного забруднення територій навколо атомних електростанцій (якщо виникає безпосередня загроза життю та здоров'ю людей, які проживають в зоні ураження);

- виникнення загрози катастрофічного затоплення місцевості з чотиригодинним добіганням проривної хвилі.

Часткова евакуація проводиться за рішенням Кабінету Міністрів України у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Евакуаційні заходи здійснюються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Під час проведення часткової евакуації завчасно вивозиться не зайняте у сферах виробництва та обслуговування населення: діти, учні навчальних закладів, вихованці дитячих будинків, разом з викладачами та вихователями, студенти, пенсіонери та інваліди, які утримуються у будинках для осіб похилого віку, разом з обслуговуючим персоналом і членами їх сімей.

У сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру евакуація населення планується на випадок:

- аварії на атомній електростанції з можливим забрудненням території;

- усіх видів аварій з викидом сильнодіючих отруйних речовин;

- загрози катастрофічного затоплення місцевості;

- лісових і торф'яних пожеж, землетрусів, зсувів, інших геофізичних і гідрометеорологічних явищ з тяжкими наслідками, що загрожують населеним пунктам.

Проведення організованої евакуації, запобігання проявам паніки і недопущення загибелі людей забезпечується шляхом:

- планування евакуації населення;

визначення зон, придатних для розміщення евакуйованих з потенційно небезпечних зон;

організації оповіщення керівників підприємств і населення про початок евакуації;

організації управління евакуацією;

всебічного життєзабезпечення в місцях безпечного розселення евакуйованого населення;

навчання населення діям під час проведення евакуації.

Евакуація населення проводиться способом, який передбачає вивезення основної частини населення із зон надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру усіма видами наявного транспорту, а в разі його відсутності чи недостатності, а також у випадку руйнування транспортних шляхів - організоване виведення населення пішим ходом по заздалегідь розроблених маршрутах.

Стаття 12. Інженерний захист

Під час проектування і експлуатації споруд та інших об'єктів господарювання, наслідки діяльності яких можуть шкідливо вплинути на безпеку населення та довкілля, обов'язково розробляються і здійснюються заходи інженерного захисту з метою запобігання виникненню надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Заходи інженерного захисту населення і території повинні передбачати: врахування під час розроблення генеральних планів забудови населених пунктів і ведення містобудування можливих проявів у окремих регіонах та на окремих територіях небезпечних і катастрофічних явищ;

раціональне розміщення об'єктів підвищеної небезпеки з урахуванням можливих наслідків їх діяльності у разі виникнення аварій для безпеки населення і довкілля;

спорудження будинків, будівель, споруд, інженерних мереж і транспортних комунікацій із заданими рівнями безпеки та надійності;

розроблення і здійснення заходів безаварійного функціонування об'єктів підвищеної небезпеки;

створення комплексної схеми захисту населених пунктів та об'єктів господарювання від небезпечних природних процесів;

розроблення і здійснення регіональних та місцевих планів запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

організацію будівництва протизсувних, протиповеневих, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення;

реалізацію заходів санітарної охорони території.

Стаття 13. Медичний захист

Заходи запобігання або зменшення ступеня ураження людей, своєчасного надання медичної допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в зонах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру повинні передбачати:

- планування і використання існуючих сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форм власності і господарювання;

- введення в дію Національного плану соціально-психологічних заходів при виникненні та ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- розгортання в умовах надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру необхідної кількості лікувальних закладів;

- завчасне застосування профілактичних медичних препаратів та санітарно-епідеміологічних заходів;

- контроль за якістю харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води і джерелами водопостачання;

- контроль за станом атмосферного повітря та опадів;

- завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань;

- накопичення медичних засобів захисту, медичного та спеціального майна і техніки;

- контроль за станом довкілля, санітарно-гігієнічною та епідемічною ситуацією;

- підготовку медичного персоналу та загальне медико-санітарне навчання населення.

Для надання безоплатної медичної допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру громадянам, рятувальникам та особам, які беруть участь у ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, діє Державна служба медицини катастроф як особливий вид державних аварійно-рятувальних служб. Державна служба медицини катастроф складається з медичних сил і засобів та лікувальних закладів центрального і територіального рівнів незалежно від виду діяльності та галузевої належності, визначених центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, з питань оборони, з питань внутрішніх справ, з питань транспорту, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями. Координацію діяльності

Державної служби медицини катастроф на випадок виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру здійснюють спеціальні комісії загальнодержавного (регіонального, місцевого, об'єктового) рівня, що утворюються згідно з цим Законом. Організаційно-методичне керівництво Державною службою медицини катастроф здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я.

Положення про Державну службу медицини катастроф розробляється центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я та спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Постраждале населення, а також особи, залучені до виконання аварійно-рятувальних робіт при виникненні надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру, і рятувальники за висновком Державної служби медицини катастроф та/або медико-соціальної експертної комісії гарантовано забезпечуються відповідним лікуванням та психологічним відновленням у санаторно-курортних закладах, при яких створено центри медико-психологічної реабілітації. Неповнолітні особи, які постраждали у надзвичайній ситуації (у тому числі спричиненій дорожньо-транспортною пригодою), а також у яких внаслідок надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру (у тому числі спричиненої дорожньо-транспортною пригодою) загинув один із батьків або обоє батьків, гарантовано забезпечуються відповідним лікуванням та психологічним відновленням у санаторно-курортних закладах, при яких створено центри медико-психологічної реабілітації

Центри медико-психологічної реабілітації створюються при санаторно-курортних закладах незалежно від форми власності і підпорядкування. Перелік санаторно-курортних закладів, при яких створюються центри медико-психологічної реабілітації, а також їх відповідність вимогам медико-психологічної реабілітації кожні два роки визначаються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Зазначений перелік затверджується центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я та спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого належить захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Медико-психологічна реабілітація рятувальників та постраждалих у не визначених і не затверджених відповідно до частини п'ятої цієї статті санаторно-курортних та інших закладах забороняється.

Стаття 14. Біологічний захист

Захист від біологічних засобів ураження включає своєчасне виявлення чинників біологічного зараження, залежно від їх виду і ступеня ураження, проведення комплексу адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних і спеціальних протиепідемічних та медичних заходів.

Біологічний захист передбачає:

своєчасне використання колективних та індивідуальних засобів захисту;

запровадження режимів карантину та обсервації;

знезаражування осередку ураження;

необхідне знезаражування людей, тварин тощо;

своєчасну локалізацію зони біологічного ураження;

проведення екстреної та специфічної профілактики;

додержання протиепідемічного режиму підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності і господарювання та населенням.

Стаття 15. Радіаційний і хімічний захист

Радіаційний і хімічний захист включає заходи щодо виявлення та оцінки радіаційної і хімічної обстановки, організацію та здійснення дозиметричного і хімічного контролю, розроблення типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами індивідуального та колективного захисту, організацію та проведення спеціальної обробки.

Виконання вимог радіаційного і хімічного захисту забезпечується шляхом:

завчасного накопичення і підтримки в готовності засобів індивідуального захисту і приладів дозиметричного і хімічного контролю, обсяги і місця зберігання яких визначаються відповідно до встановлених зон небезпеки, забезпечення зазначеними засобами насамперед особового складу формувань, які беруть участь у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт в осередках ураження, а також персоналу радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів господарювання і населення, яке проживає в зонах небезпечного зараження та навколо них;

своєчасного впровадження засобів, способів і методів виявлення та оцінки масштабів і наслідків аварій на радіаційно та хімічно небезпечних об'єктах господарювання;

створення уніфікованих засобів захисту, приладів і комплектів дозиметричного та хімічного контролю;

надання населенню можливостей придбавати в установленому порядку в особисте користування засобів індивідуального захисту і дозиметрів;

завчасного пристосування об'єктів побутового обслуговування і транспортних підприємств для проведення санітарної обробки людей та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту;

розроблення загальних критеріїв, методів та методик спостережень щодо оцінки радіаційної і хімічної обстановки;

завчасного створення та використання засобів колективного захисту населення від радіаційної та хімічної небезпеки;

пристосування наявних засобів колективного захисту від інших видів загрози для захисту від радіаційної та хімічної небезпеки.

Розділ IX ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів України, що впливають з цього Закону;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

відповідно до своїх повноважень забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом, у першу чергу про матеріальний та резервний фонди для попередження, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та їх наслідків;

забезпечити перегляд і скасування центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

3. Кабінету Міністрів України у місячний строк створити постійно діючу робочу групу з представників Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи (за згодою), центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і центрального органу виконавчої влади з питань охорони здоров'я для вирішення питання щодо створення та функціонування медико-психологічних центрів при діючих санаторно-курортних закладах для рятувальників аварійно-рятувальних служб та населення, яке постраждало внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Президент України

Л.КУЧМА

м. Київ, 8 червня 2000 року N 1809-III

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про зону надзвичайної екологічної ситуації
(витяг)

Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення зони надзвичайної екологічної ситуації

Зона надзвичайної екологічної ситуації - окрема місцевість України, на якій виникла надзвичайна екологічна ситуація. Надзвичайна екологічна ситуація - надзвичайна ситуація, при якій на окремій місцевості сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави.

Негативні зміни в навколишньому природному середовищі - це втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, що обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах.

Стаття 2. Законодавство про зону надзвичайної екологічної ситуації

Законодавство про зону надзвичайної екологічної ситуації базується на Конституції України і складається із законів України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про аварійно-рятувальні служби", "Про правовий режим надзвичайного стану" цього Закону та інших законів, а також прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Стаття 3. Основні завдання Закону та сфера його дії

Основними завданнями цього Закону є:

правове регулювання відносин, що виникають під час здійснення надзвичайних заходів, спрямованих на захист життя та здоров'я людей і нормалізацію екологічного стану на території зони надзвичайної екологічної ситуації;

визначення порядку встановлення правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації, його організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, у тому числі відповідного режиму використання, охорони та відтворення природних ресурсів;

встановлення порядку залучення юридичних та фізичних осіб до участі у надзвичайних заходах на території зони та відшкодування вартості виконаних ними робіт;

визначення порядку відшкодування шкоди, заподіяної юридичним та фізичним особам внаслідок виникнення надзвичайних екологічних ситуацій або проведення робіт з ліквідації їх наслідків.

Стаття 4. Основні принципи регулювання правового режиму в зоні надзвичайної екологічної ситуації. Основними принципами регулювання правового режиму в зоні надзвичайної екологічної ситуації є:

пріоритет захисту життя та здоров'я людей;

непорушність конституційних прав і свобод людини і громадянина;

комплексність заходів, спрямованих на нормалізацію екологічного стану;

забезпечення населення достовірною інформацією про стан довкілля, можливу загрозу для життя та здоров'я людей і про виконання заходів, спрямованих на нормалізацію екологічного стану; невідворотність відповідальності осіб, винних у виникненні чи ускладненні надзвичайної екологічної ситуації.

Розділ II

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ОГолоШЕННЯ ОКРЕМОЇ МІСЦЕВОСТІ ЗОНОЮ НАДЗВИЧАЙНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ, ЗМІНА МЕЖ ТЕРИТОРІЇ ЗАЗНАЧЕНОЇ ЗОНИ

Стаття 5. Підстави для оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації

Підставами для оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації є:

значне перевищення гранично допустимих норм показників якості навколишнього природного середовища, визначених законодавством;

виникнення реальної загрози життю та здоров'ю великої кількості людей або заподіяння значної матеріальної шкоди юридичним, фізичним особам чи навколишньому природному середовищу внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи чи інших факторів;

негативні зміни, що сталися в навколишньому природному середовищі на значній території і які неможливо усунути без застосування надзвичайних заходів з боку держави;

негативні зміни, що сталися в навколишньому природному середовищі, які суттєво обмежують або виключають можливість проживання населення і провадження господарської діяльності на відповідній території;

значне збільшення рівня захворюваності населення внаслідок негативних змін у навколишньому природному середовищі.

Стаття 6. Порядок оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації

Окрема місцевість України оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації Президентом України за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України або за поданням Кабінету Міністрів України. Указ Президента України про оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації затверджується Верховною Радою України протягом двох днів з дня звернення Президента України.

Кабінет Міністрів України вносить подання про оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації на підставі пропозицій центрального органу виконавчої влади, до відання якого віднесені питання екологічної безпеки, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування або за власною ініціативою.

Оголошення окремої місцевості Автономної Республіки Крим зоною надзвичайної екологічної ситуації або окремих її місцевостей може ініціювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

В Указі Президента України про оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації зазначаються, зокрема:

обставини, що стали причиною оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації;

обґрунтування необхідності оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації;

межі території, на якій оголошується зона надзвичайної екологічної ситуації;

заходи щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення життєдіяльності населення в зоні надзвичайної екологічної ситуації;

основні заходи, що запроваджуються для подолання наслідків надзвичайної екологічної ситуації;

обмеження на певні види діяльності в зоні надзвичайної екологічної ситуації;

час, з якого окрема місцевість оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації, і строк, на який ця територія оголошується такою зоною.

Указ Президента України про оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації негайно доводиться до відома населення через засоби масової інформації та систему оповіщення цивільної оборони.

Стаття 7. Зміна меж території, на якій оголошується зона надзвичайної екологічної ситуації

Межі території, на якій оголошується зона надзвичайної екологічної ситуації, можуть бути змінені з дотриманням вимог, встановлених статтею 6 цього Закону.

Розділ III

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗОНИ НАДЗВИЧАЙНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Стаття 8. Правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації

Правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації - це особливий правовий режим, який може тимчасово запроваджуватися в окремих місцевостях у разі виникнення надзвичайних екологічних ситуацій і спрямовується для попередження людських і матеріальних втрат, відвернення загрози життю і здоров'ю громадян, а також усунення негативних наслідків надзвичайної екологічної ситуації.

Запровадження відповідного правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації передбачає виділення державою та/або органами місцевого самоврядування додаткових фінансових та інших матеріальних ресурсів, достатніх для нормалізації екологічного стану та відшкодування нанесених збитків, запровадження спеціального режиму поставок продукції для державних потреб, реалізацію державних цільових програм громадських робіт.

За наявності достатніх підстав у межах зони надзвичайної екологічної ситуації може бути введено правовий режим надзвичайного стану в порядку, встановленому Законом України "Про правовий режим надзвичайного стану". Центральні органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та законами України, і забезпечують додержання правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації та виконання заходів, передбачених цим Законом та актами Президента України.

Стаття 9. Зміна і дострокове припинення дії правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації

Дія правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації може бути достроково припинена Президентом України за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України або за поданням Кабінету Міністрів України у разі усунення обставин, що стали причиною оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації, виконання заходів, які необхідно було здійснити для нормалізації екологічного стану на території зони надзвичайної екологічної ситуації.

Припинення дії правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може ініціювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Подання Кабінету Міністрів України про дострокове припинення дії правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації готуються з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади.

З достроковим припиненням дії правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації така територія не вважається зоною надзвичайної екологічної ситуації.

Зміна правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації проводиться з дотриманням вимог, встановлених статтею 6 цього Закону.

Стаття 10. Заходи, що можуть здійснюватися в зоні надзвичайної екологічної ситуації

Запровадження правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації передбачає обов'язкове виділення коштів з державного та місцевих бюджетів, резервного фонду Кабінету Міністрів України чи інших джерел, не заборонених законом. За недостатністю цих коштів Кабінет Міністрів України подає Президенту України законопроект про зміни до Державного бюджету України, який подається до Верховної Ради України для позачергового розгляду як невідкладний.

В межах видатків, передбачених місцевими бюджетами на відповідні цілі, органи місцевого самоврядування виділяють фінансові та інші матеріальні ресурси, а за необхідністю - додаткові кошти, з дотриманням вимог, встановлених статтею 67 Закону України "Про місцеве самоврядування"

Кабінет Міністрів України або уповноважений ним центральний орган виконавчої влади в межах виділених коштів розміщує відповідне державне замовлення на поставку продукції для державних потреб. Кабінет Міністрів України також затверджує та забезпечує виконання державних цільових програм громадських робіт.

Органи місцевого самоврядування або уповноважені ними органи в межах виділених коштів розміщують відповідні замовлення на поставки продукції для місцевих потреб, затверджують та реалізують місцеві комплексні чи цільові програми громадських робіт.

У випадку запровадження в межах зони надзвичайної екологічної ситуації правового режиму надзвичайного стану відповідно до Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану" можуть запроваджуватися, зокрема, такі заходи:

встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду;

обмеження руху транспортних засобів та проведення їх огляду з метою необхідної їх обробки, тимчасової затримки в разі виявлення можливого небезпечного їх впливу на життя і здоров'я людей або загрози погіршення екологічної ситуації;

посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення;

встановлення обмежень чи заборони на проведення масових заходів, у тому числі у разі загострення епідеміологічної обстановки, крім заходів, заборона та проведення яких встановлюється судом;

відселення людей з місць, небезпечних для їх проживання, з обов'язковим наданням їм жилих приміщень для постійного або тимчасового проживання;

встановлення тимчасової заборони на будівництво нових і розширення діючих підприємств та інших об'єктів, діяльність яких не пов'язана з ліквідацією надзвичайної екологічної ситуації або із забезпеченням життєдіяльності населення;

встановлення карантину та здійснення інших обов'язкових санітарно-протиепідемічних заходів;

запровадження особливого порядку розподілення продуктів харчування і предметів першої необхідності серед населення; проведення мобілізації ресурсів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, зміна режиму їх роботи та профілю виробничої діяльності в межах, необхідних для проведення аварійно-рятувальних та відновлювальних робіт;

проведення необхідних робіт по наданню допомоги тваринам у разі їх захворювання, загрози їх загибелі;

примусове відчуження об'єктів права приватної власності з обов'язковим наступним повним відшкодуванням їх вартості;

виконання комплексу робіт щодо нормалізації екологічного стану на території зони надзвичайної екологічної ситуації.

Для виконання невідкладних аварійно-рятувальних та відновлювальних робіт у зоні надзвичайної екологічної ситуації можуть у разі необхідності залучатися в установленому законом порядку на добровільній основі працездатне населення, транспортні засоби громадян за умови обов'язкового забезпечення безпеки праці.

Забороняється залучати неповнолітніх, а також вагітних жінок до робіт, які можуть негативно вплинути на стан їх здоров'я.

У разі виникнення потреби в терміновому виконанні в зоні надзвичайної екологічної ситуації великих обсягів аварійно-рятувальних та відновлювальних робіт Президент України може прийняти рішення про залучен-

ня до виконання таких робіт військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до закону України військових формувань.

Стаття 11. Спостереження за станом навколишнього природного середовища в зоні надзвичайної екологічної ситуації

Для забезпечення збору, обробки, збереження та аналізу інформації про негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що сталися в зоні надзвичайної екологічної ситуації, відповідно до законодавства проводяться спеціальні спостереження за станом навколишнього природного середовища з метою:

визначення ступеня впливу небезпечних факторів, що спричинили виникнення і призвели до надзвичайної екологічної ситуації;

короткострокового і довгострокового прогнозування негативних змін навколишнього природного середовища в зоні надзвичайної екологічної ситуації, а також на прилеглих до неї територіях.

Стаття 12. Обмеження на певні види діяльності в зоні надзвичайної екологічної ситуації

Рішенням про встановлення правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації, з метою здійснення заходів для нормалізації екологічного стану, можуть встановлюватися обмеження на здійснення певних видів діяльності шляхом встановлення тимчасової заборони на:

будівництво та функціонування об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку;

застосування в господарській та іншій діяльності особливо небезпечних речовин (хімічних, радіоактивних, токсичних, вибухових, окислювальних, горючих, біологічних агентів тощо), засобів захисту рослин, сукупність властивостей яких і/або особливості їх стану можуть погіршувати екологічну ситуацію в цій зоні;

функціонування санаторно-курортних закладів;

провадження будь-якої іншої діяльності, що становить підвищену екологічну небезпеку для людей, рослинного, тваринного світу та інших природних об'єктів.

Стаття 13. Забезпечення громадського порядку в зоні надзвичайної екологічної ситуації

Забезпечення громадського порядку в зоні надзвичайної екологічної ситуації здійснюється силами та засобами підрозділів Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України відповідно до закону.

.....

Президент України

м. Київ, 13 липня 2000 року N 1908-III

Л.КУЧМА

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про пожежну безпеку

(витяг)

Забезпечення пожежної безпеки є невід'ємною частиною державної діяльності щодо охорони життя та здоров'я людей, національного багатства і навколишнього природного середовища. Цей Закон визначає загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їх діяльності та форм власності.

Стаття 1. Правова основа діяльності в галузі пожежної безпеки

Правовою основою діяльності в галузі пожежної безпеки є Конституція, цей Закон та інші закони України, постанови Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, декрети, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, рішення органів виконавчої влади, місцевого та регіонального самоврядування, прийняті в межах їх компетенції.

Стаття 2. Забезпечення пожежної безпеки

Забезпечення пожежної безпеки є складовою частиною виробничої та іншої діяльності посадових осіб, працівників підприємств, установ, організацій та підприємців. Це повинно бути відображено у трудових договорах (контрактах) та статутах підприємств, установ та організацій.

Забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ та організацій покладається на їх керівників і уповноважених ними осіб, якщо інше не передбачено відповідним договором.

Забезпечення пожежної безпеки при проектуванні та забудові населених пунктів, будівництві, розширенні, реконструкції та технічному переоснащенні підприємств, будівель і споруд покладається на органи архітектури, замовників, забудовників, проектні та будівельні організації.

Забезпечення пожежної безпеки в жилих приміщеннях державного, громадського житлового фонду, фонду житлово-будівельних кооперативів покладається на квартиронаймачів і власників, а в жилих будинках приватного житлового фонду та інших спорудах, на дачах і садових ділянках - на їх власників або наймачів, якщо це обумовлено договором найму.

Стаття 3. Розмежування компетенції в галузі пожежної безпеки

До компетенції центральних органів виконавчої влади в галузі пожежної безпеки належить:

проведення єдиної політики в галузі пожежної безпеки;

визначення основних напрямів розвитку науки і техніки, координація державних, міжрегіональних заходів і наукових досліджень у галузі пожежної безпеки, керівництво відповідними науково-дослідними установами;

розробка та затвердження державних стандартів, норм і правил пожежної безпеки;

встановлення єдиної системи обліку пожеж;

організація навчання спеціалістів у галузі пожежної безпеки, керівництво пожежно-технічними навчальними закладами;

оперативне управління силами і технічними засобами, які залучаються до ліквідації великих пожеж;

координація роботи щодо створення і випуску пожежної техніки та засобів протипожежного захисту, встановлення державного замовлення на їх випуск і постачання;

співробітництво з органами пожежної безпеки інших держав.

Вирішення всіх інших питань у галузі пожежної безпеки, не віднесених цим Законом до компетенції центральних органів виконавчої влади, належить до компетенції Ради Міністрів Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого та регіонального самоврядування.

Стаття 4. Обов'язки державних органів щодо забезпечення пожежної безпеки

Центральні органи виконавчої влади, Рада Міністрів Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого

та регіонального самоврядування в межах своєї компетенції організують розроблення та впровадження у відповідних галузях і регіонах організаційних і науково-технічних заходів щодо запобігання пожежам та їх гасіння, забезпечення пожежної безпеки населених пунктів і об'єктів.

Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи:

забезпечує здійснення державного пожежного нагляду, пожежної охорони населених пунктів і об'єктів, координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади з питань удосконалення пожежної охорони;

одержує безкоштовно від міністерств, інших органів виконавчої влади, органів місцевого та регіонального самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, необхідну для виконання покладених на нього завдань;

залучає до розроблення актуальних проблем пожежної безпеки, проведення консультацій та експертиз вищі навчальні заклади та інші установи, а також окремих учених, висококваліфікованих фахівців.

Рішення Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи з питань пожежної безпеки, що належать до його компетенції, є обов'язковими для органів виконавчої влади, а також підприємств, установ, організацій та громадян.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади:

проводять єдину науково-технічну політику з питань пожежної безпеки;

розробляють і реалізують комплексні заходи, спрямовані на поліпшення пожежної безпеки об'єктів;

здійснюють методичне керівництво та контроль за діяльністю підвідомчих об'єктів у галузі пожежної безпеки.

Для координації і вдосконалення роботи, пов'язаної із забезпеченням пожежної безпеки та контролем за її проведенням, в апаратах міністерств, інших центральних органів виконавчої влади створюються служби пожежної безпеки.

Органи виконавчої влади, що здійснюють матеріально-технічне забезпечення виробництва найважливіших видів продукції, повинні передбачати задоволення потреб пожежної охорони та об'єктів народного господарства в пожежній техніці, обладнанні, засобах протипожежного захисту. Випуск цієї техніки, обладнання та засобів включається до державного замовлення.

Стаття 5. Обов'язки підприємств, установ та організацій щодо забезпечення пожежної безпеки

Власники підприємств, установ та організацій або уповноважені ними органи (далі - власники), а також орендарі зобов'язані:

розробляти комплексні заходи щодо забезпечення пожежної безпеки, впроваджувати досягнення науки і техніки, позитивний досвід;

відповідно до нормативних актів з пожежної безпеки розробляти і затверджувати положення, інструкції, інші нормативні акти, що діють у межах підприємства, установи та організації, здійснювати постійний контроль за їх додержанням;

забезпечувати додержання протипожежних вимог стандартів, норм, правил, а також виконання вимог приписів і постанов органів державного пожежного нагляду;

організовувати навчання працівників правил пожежної безпеки та пропаганду заходів щодо їх забезпечення;

у разі відсутності в нормативних актах вимог, необхідних для забезпечення пожежної безпеки, вживати відповідних заходів, погоджуючи їх з органами державного пожежного нагляду;

утримувати в справному стані засоби протипожежного захисту і зв'язку, пожежну техніку, обладнання та інвентар, не допускати їх використання не за призначенням;

створювати у разі потреби відповідно до встановленого порядку підрозділи пожежної охорони та необхідну для їх функціонування матеріально-технічну базу;

подавати на вимогу державної пожежної охорони відомості та документи про стан пожежної безпеки об'єктів і продукції, що ними виробляється;

здійснювати заходи щодо впровадження автоматичних засобів виявлення та гасіння пожеж і використання для цієї мети виробничої автоматики;

своєчасно інформувати пожежну охорону про несправність пожежної техніки, систем протипожежного захисту, водопостачання, а також про закриття доріг і проїздів на своїй території;

проводити службове розслідування випадків пожеж.

Обов'язки сторін щодо забезпечення пожежної безпеки орендованого майна повинні бути визначені у договорі оренди.

Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, які виробляють продукцію протипожежного призначення та надають послуги, пов'язані з запобіганням або ліквідацією пожеж, звільняються від сплати податків на прибуток у межах обсягу виконаних робіт.

Підприємства, установи та організації, які мають або утримують пожежні команди з виїзною пожежною технікою, частково звільняються від сплати податків на прибуток (50 відсотків коштів, що витрачаються на утримання цих команд).

На підприємстві, в установі та організації з кількістю працюючих 50 і більше чоловік рішенням трудового колективу може створюватися пожежно-технічна комісія. У виняткових випадках її функції може виконувати комісія з охорони праці. Типове положення про пожежно-технічну комісію затверджується Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Повноваження в галузі пожежної безпеки асоціацій, корпорацій, концернів, інших виробничих об'єднань визначаються їх статутами або договорами між підприємствами, що утворили об'єднання. Для виконання делегованих об'єднанню функцій в його апараті створюється служба пожежної безпеки.

Стаття 6. Обов'язки громадян щодо забезпечення пожежної безпеки

Громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які перебувають на території України, зобов'язані:

виконувати правила пожежної безпеки, забезпечувати будівлі, які їм належать на праві особистої власності, первинними засобами гасіння пожеж і протипожежним інвентарем, виховувати у дітей обережність у поводженні з вогнем;

повідомляти пожежну охорону про виникнення пожежі та вживати заходів до її ліквідації, рятування людей і майна.

Стаття 7. Державний пожежний нагляд

Державний пожежний нагляд за станом пожежної безпеки в населених пунктах і на об'єктах незалежно від форм власності здійснюється відповідно до чинного законодавства державною пожежною охороною в порядку, встановлюваному Кабінетом Міністрів України.

Органи державного пожежного нагляду не залежать від будь-яких господарських органів, об'єднань громадян, політичних формувань, органів виконавчої влади, органів місцевого та регіонального самоврядування.

Контроль за виконанням правил пожежної безпеки під час проектування, технічного переоснащення, будівництва, реконструкції та експлуатації об'єктів іноземних фірм та спільних підприємств регулюється чинним законодавством або умовами, передбаченими договорами сторін, якщо вони не суперечать чинному законодавству.

На об'єктах приватної власності органи державного пожежного нагляду контролюють лише умови безпеки людей на випадок пожежі, а також вирішення питань пожежної безпеки, що стосуються прав та інтересів інших юридичних осіб і громадян.

Органи державного пожежного нагляду відповідно до покладених на них завдань:

розробляють з участю заінтересованих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади і затверджують загальнодержавні правила пожежної безпеки, які є обов'язковими для всіх підприємств, установ, організацій та громадян;

погоджують проекти державних і галузевих стандартів, норм, правил, технічних умов та інших нормативно-технічних документів, що стосуються забезпечення пожежної безпеки, а також проектні рішення, на які не встановлено норми і правила;

встановлюють порядок опрацювання і затвердження положень, інструкцій та інших нормативних актів з питань пожежної безпеки, що діють на підприємстві, в установі та організації, розробляють типові документи з цих питань;

здійснюють контроль за додержанням вимог актів законодавства з питань пожежної безпеки керівниками центральних органів виконав-

чої влади, структурних підрозділів Ради Міністрів Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого та регіонального самоврядування, керівниками та іншими посадовими особами підприємств, установ та організацій, а також громадянами;

проводять згідно з чинним законодавством перевірки і дізнання за повідомленнями та заявами про злочини, пов'язані з пожежами та порушеннями правил пожежної безпеки.

Посадові особи органів державного пожежного нагляду є державними інспекторами з пожежного нагляду.

Державні інспектори з пожежного нагляду мають право:

1) проводити в будь-який час у присутності власника чи його представника пожежно-технічні обстеження і перевірки підприємств, установ, організацій, будівель, споруд, новобудов та інших підконтрольних об'єктів незалежно від форм власності, одержувати від власника необхідні пояснення, матеріали та інформацію;

2) давати (надсилати) керівникам центральних органів виконавчої влади, структурних підрозділів Ради Міністрів Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого та регіонального самоврядування, керівникам та іншим посадовим особам підприємств, установ та організацій, а також громадянам обов'язкові для виконання розпорядження (приписи) про усунення порушень і недоліків з питань пожежної безпеки.

У разі порушення правил пожежної безпеки, що створює загрозу виникнення пожежі або перешкоджає її гасінню та евакуації людей, а також у випадках випуску пожежонебезпечної продукції, систем і засобів протипожежного захисту з відхиленням від стандартів чи технічних умов або у разі їх відсутності припиняти чи забороняти роботу підприємств, окремих виробництв, виробничих дільниць, агрегатів, експлуатацію будівель, споруд, окремих приміщень, опалювальних приладів, дільниць електричної мережі, проведення пожежонебезпечних робіт, випуск та реалізацію пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту, дію виданих дозволів на право проведення робіт;

3) здійснювати контроль за виконанням протипожежних вимог, передбачених стандартами, нормами і правилами, під час проектування (вибірково), будівництва, реконструкції, розширення чи технічного переоснащення, капітального ремонту підприємств, будівель, споруд та інших об'єктів. У разі виявлення порушень забороняти до їх усунення випуск і застосування проектів, зупиняти проведення будівельно-монтажних робіт та вносити пропозиції про припинення фінансування цих робіт;

4) притягати до адміністративної відповідальності посадових осіб, інших працівників підприємств, установ, організацій та громадян, винних у порушенні встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, невиконанні приписів, постанов органів державного пожежного нагляду, використанні пожежної техніки та засобів пожежогасіння не за призначенням;

5) застосовувати штрафні санкції до підприємств, установ та організацій за порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, невиконання розпоряджень (приписів) посадових осіб органів державного пожежного нагляду.

Посадові особи органів державного пожежного нагляду несуть відповідальність за неналежне виконання покладених на них обов'язків. За шкоду, завдану юридичним та фізичним особам, громадянам внаслідок застосування санкцій, передбачених пунктами 2 і 3 цієї статті, органи та посадові особи державного пожежного нагляду відповідальності не несуть.

Стаття 8. Вивчення правил пожежної безпеки

У загальноосвітніх і професійних навчально-виховних закладах, вищих навчальних закладах, навчальних закладах підвищення кваліфікації і перепідготовки кадрів організовується вивчення правил пожежної безпеки на виробництві та в побуті, а також навчання дій на випадок пожежі.

У дитячих дошкільних закладах проводиться виховна робота, спрямована на запобігання пожежам від дитячих пустощів з вогнем і виховання у дітей бережливого ставлення до національного багатства.

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого та регіонального самоврядування, житлові установи та організації зобов'язані за місцем проживання організовувати навчання населення правил пожежної безпеки в побуті та громадських місцях.

Усі працівники під час прийняття на роботу і щорічно за місцем роботи проходять інструктаж з питань пожежної безпеки відповідно до Типового положення, затвердженого Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Особи, яких приймають на роботу, пов'язану з підвищеною пожежною небезпекою, повинні попередньо пройти спеціальне навчання (пожежно-технічний мінімум). Працівники, зайняті на роботах з підвищеною пожежною небезпекою, один раз на рік проходять перевірку знань відповідних нормативних актів з пожежної безпеки, а посадові особи до початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на три роки) проходять навчання і перевірку знань з питань пожежної безпеки.

Перелік посад і порядок організації навчання визначаються Кабінетом Міністрів України.

Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з питань пожежної безпеки, забороняється.

Програми навчання з питань пожежної безпеки мають погоджуватися з органами державного пожежного нагляду. ....

Стаття 14. Мета і завдання пожежної охорони

Пожежна охорона створюється з метою захисту життя і здоров'я громадян, приватної, колективної та державної власності від пожеж, підтримання належного рівня пожежної безпеки на об'єктах і в населених пунктах.

Основними завданнями пожежної охорони є:

здійснення контролю за дотриманням протипожежних вимог;

запобігання пожежам і нещасним випадкам на них;

гасіння пожеж, рятування людей та надання допомоги в ліквідації наслідків аварій, катастроф і стихійного лиха.

Забороняється використання пожежної охорони для виконання завдань, не передбачених цим Законом. ....

Стаття 34. Гасіння пожеж

Гасіння пожеж пожежною охороною здійснюється безкоштовно.

У підрозділах державної пожежної охорони організується цілодобове несення служби, порядок якого встановлюється Міністром України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. Для виклику державної пожежної охорони в автоматичній телефонній мережі встановлюється єдиний номер - 01. Підрозділи державної пожежної охорони виїжджають для гасіння пожеж на всі об'єкти незалежно від форм власності, за винятком підземних споруд (крім діючих станцій метрополітену).

Організація гасіння пожеж на підземних спорудах і територіях державного лісового фонду здійснюється у порядку, який встановлюється Державним комітетом України по нагляду за охороною праці та Міністерством лісового господарства України.

Під час гасіння пожеж працівник пожежної охорони має право на безперешкодний доступ у всі жилі, виробничі та інші приміщення, а також вживати будь-яких заходів, спрямованих на рятування людей, запобігання поширенню вогню та на ліквідацію пожежі.

Всі підрозділи і служби пожежної охорони, що залучаються до гасіння, підпорядковуються керівникові гасіння пожежі. Ніхто, крім уповноважених на те посадових осіб пожежної охорони, не має права втручатися в його дії.

Для участі у гасінні пожежі місцеві органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації на вимогу керівника гасіння пожежі зобов'язані надавати безкоштовно в його розпорядження вогнегасні речовини, техніку, паливно-мастильні матеріали, людські ресурси, обладнання, засоби зв'язку тощо, а під час пожежі, що триває понад три години, - харчування, приміщення для відпочинку і реабілітації особового складу та осіб, залучених до гасіння пожежі.

Матеріальні збитки, пов'язані з пошкодженням майна під час гасіння пожежі, пожежна охорона не відшкодовує.

Порядок організації гасіння пожежі та залучення до цього пожежних підрозділів незалежно від їх відомчого підпорядкування встановлюється Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Президент України

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 17 грудня 1993 року N 3745-XII

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про надзвичайний стан
(витяг)

Розділ 1
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Надзвичайний стан - це передбачений Конституцією України особливий правовий режим діяльності державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування, підприємств, установ і організацій, який тимчасово допускає встановлені цим Законом обмеження в здійсненні конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб та покладає на них додаткові обов'язки.

Правовий режим надзвичайного стану спрямований на забезпечення безпеки громадян у разі стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій і епізоотій, а також на захист прав і свобод громадян, конституційного ладу при масових порушеннях правопорядку, що створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства.

Стаття 2. Метою введення надзвичайного стану є якнайшвидша нормалізація обстановки, відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб, нормального функціонування конституційних органів влади, органів місцевого і регіонального самоврядування та інших інститутів громадянського суспільства.

Стаття 3. Надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим.

Розділ 2
УМОВИ І ПОРЯДОК ВВЕДЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЇ
НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Стаття 4. Надзвичайний стан може бути введено за умов:

- 1) стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій, епізоотій, що створюють загрозу життю і здоров'ю населення;
- 2) масових порушень правопорядку, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;
- 3) блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів чи місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну

діяльність органів державної влади та управління, місцевого чи регіонального самоврядування;

4) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

5) посягання на територіальну цілісність держави, що загрожує зміною її кордонів;

6) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Стаття 5. Надзвичайний стан на всій території України або в окремих її місцевостях вводиться постановою Верховної Ради України з негайним повідомленням Президента України або Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України.

Надзвичайний стан на території Республіки Крим вводиться з негайним повідомленням Верховної Ради Республіки Крим.

Стаття 6. До введення надзвичайного стану за умов, передбачених пунктами 2, 3, 4, 5, 6 статті 4 цього Закону, Президент України або Голова Верховної Ради України зобов'язаний звернутись через засоби масової інформації або в інший можливий спосіб до груп осіб, організацій, установ, які є ініціаторами чи учасниками дій, котрі є умовою для запровадження надзвичайного стану, з вимогою припинити свої протиправні дії протягом встановленого у зверненні строку і попередженням про можливість введення надзвичайного стану.

Стаття 7. За умов, що вимагають невідкладних заходів для врятування населення або недопущення загибелі людей, надзвичайний стан може бути введено негайно і без попередження.

Стаття 8. В постанові Верховної Ради України або Указі Президента України про введення надзвичайного стану повинні бути вказані:

1) обставини, що стали причиною для введення надзвичайного стану відповідно до статей 3, 4 Закону;

2) обґрунтування необхідності введення надзвичайного стану відповідно до статті 4 Закону;

3) перелік конституційних норм, дія яких тимчасово зупиняється, перелік і межі надзвичайних заходів, а також вичерпний перелік тимчасових обмежень прав і свобод громадян;

4) державні органи, що здійснюють заходи надзвичайного стану, і межі їх надзвичайних повноважень;

5) межі території, на якій вводиться надзвичайний стан;

6) час, з якого вводиться надзвичайний стан, і його тривалість відповідно до статті 11 Закону.

Рішення про введення надзвичайного стану доводиться органом, що запроваджує надзвичайний стан, до відома населення через засоби масової інформації не пізніш як за 6 годин до його введення, за винятком випадків, передбачених статтею 7 Закону.

Розділ 7

ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 42. Верховна Рада України протягом всього часу дії надзвичайного стану здійснює контроль за дотриманням цього Закону і проводить періодичні депутатські інспекційні перевірки територій, де введено надзвичайний стан. Всі посадові особи зобов'язані сприяти представникам Верховної Ради України в здійсненні перевірок і надавати вичерпну інформацію з питань, що належать до їх діяльності в умовах надзвичайного стану.

Права народного депутата України обмеженню не підлягають.

Стаття 43. На період дії надзвичайного стану продовжується строк повноважень, у разі його закінчення, представницьких органів місцевого і регіонального самоврядування, Верховної Ради Республіки Крим, Верховної Ради України, Конституційного Суду України.

В умовах дії надзвичайного стану на території України чи в окремих її місцевостях не дозволяється зміна Конституції України і Конституції Республіки Крим, виборчих законів України і Республіки Крим, не проводяться вибори вищих органів законодавчої влади України та Республіки Крим, референдуми України та Республіки Крим, а так само вибори представницьких органів місцевого та регіонального самоврядування і місцеві референдуми на територіях, де введено надзвичайний стан.

Стаття 44. Про введення надзвичайного стану Верховна Рада України або Президент України відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права не пізніше трьох днів з дня його введення повідомляють Генерального секретаря ООН про обмеження прав і свобод громадян, що становлять відхилення від зобов'язань за згаданим Міжнародним пактом, та про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення.

В повідомленні зазначається також орієнтовна дата припинення дії вказаних відхилень від зобов'язань, передбачених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права.

Президент України

м. Київ, 26 червня 1992 року N 2501-XII

Л.КРАВЧУК

ЗАКОН УКРАЇНИ

(витяг)

Про правовий режим надзвичайного стану

Цей Закон визначає зміст правового режиму надзвичайного стану, порядок його введення та припинення дії, особливості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану, додержання прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану.

Розділ I**ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ****Стаття 1. Визначення надзвичайного стану**

Надзвичайний стан - це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Стаття 2. Мета введення надзвичайного стану

Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення консти-

туційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.

Стаття 3. Правова основа введення надзвичайного стану

Правовою основою введення надзвичайного стану є Конституція України, цей Закон, інші закони України та Указ Президента України про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Розділ II
УМОВИ І ПОРЯДОК ВВЕДЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЇ
НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Стаття 4. Умови введення надзвичайного стану

Надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим.

Надзвичайний стан може бути введений в разі:

1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;

5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади. ....

Президент України

м. Київ, 16 березня 2000 року N 1550-III

Л.КУЧМА

ЗАКОН УКРАЇНИ

(витяг)

Про об'єкти підвищеної небезпеки

Цей Закон визначає правові, економічні, соціальні та організаційні основи діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, і спрямований на захист життя і здоров'я людей та довкілля від шкідливого впливу аварій на цих об'єктах шляхом запобігання їх виникненню, обмеження (локалізації) розвитку і ліквідації наслідків.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:
суб'єкт господарської діяльності - юридична або фізична особа, у власності або у користуванні якої є хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки;

об'єкт підвищеної небезпеки - об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру;

небезпечна речовина - хімічна, токсична, вибухова, окислювальна, горюча речовина, біологічні агенти та речовини біологічного походження (біохімічні, мікробіологічні, біотехнологічні препарати, патогенні для людей і тварин мікроорганізми тощо), які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей та довкілля, сукупність властивостей речовин і/або особливостей їх стану, внаслідок яких за певних обставин може створитися загроза життю і здоров'ю людей, довкіллю, матеріальним та культурним цінностям;

порогова маса небезпечних речовин - нормативно встановлена маса окремої небезпечної речовини або категорії небезпечних речовин чи сумарна маса небезпечних речовин різних категорій;

ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки - порядок визначення об'єктів підвищеної небезпеки серед потенційно небезпечних об'єктів;

потенційно небезпечний об'єкт - об'єкт, на якому можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, біологічні препарати, а також інші об'єкти, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення аварії;

аварія на об'єкті підвищеної небезпеки (далі - аварія) небезпечна подія техногенного характеру, що виникла внаслідок змін під час експлуатації об'єкта підвищеної небезпеки (наднормативний викид небезпечних речовин, пожежа, вибух тощо) і яка спричинила загибель людей чи створює загрозу життю і здоров'ю людей та довкіллю на його території і/або за його межами;

транскордонний вплив аварії - шкода, заподіяна населенню та довкіллю однієї держави внаслідок аварії, яка сталася на території іншої держави;

ризик - ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території об'єкта підвищеної небезпеки і/або за його межами;

прийнятний ризик - ризик, який не перевищує на території об'єкта підвищеної небезпеки і/або за її межами гранично допустимого рівня;

управління ризиком - процес прийняття рішень і здійснення заходів, спрямованих на забезпечення мінімально можливого ризику;

декларація безпеки - документ, який визначає комплекс заходів, що вживаються суб'єктом господарської діяльності з метою запобігання аваріям, а також забезпечення готовності до локалізації, ліквідації аварій та їх наслідків.

Стаття 2. Законодавство у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

Відносини, пов'язані з діяльністю об'єктів підвищеної небезпеки, регулюються Конституцією України (254к/96-ВР), цим Законом, законами України та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 3. Державний нагляд та контроль у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

Державний нагляд та контроль у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, здійснюють уповноважені законами органи влади, в тому числі спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади та їх відповідні територіальні органи, до відання яких відповідно до закону віднесені питання:

- охорони праці;

- забезпечення екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища;

- захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- пожежної безпеки;

- санітарно-епідемічної безпеки;

- містобудування.

Стаття 4. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, належать:

забезпечення реалізації державної політики у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;

забезпечення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;

вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин та користування природними ресурсами;

організація міжнародного співробітництва у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;

координація роботи спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;

здійснення інших функцій, передбачених законами України та актами Президента України.

Стаття 5. Повноваження спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

До повноважень спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, належать:

здійснення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;

здійснення відповідного нормативного регулювання у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;

вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин та користування природними ресурсами;

вирішення інших питань у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, відповідно до законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України.

Стаття 6. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, районних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

До повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, районних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, в межах компетенції належать:

здійснення контролю за додержанням вимог законодавства суб'єктами господарської діяльності;

здійснення необхідних заходів, спрямованих на запобігання виникненню аварій та надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, обмеження та ліквідацію їх наслідків;

організація разом з відповідними спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади прийняття до експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормами включає відповідну територію;

інформування населення про екологічно небезпечні аварії та надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, дії, які можуть вживатися громадянами для зменшення їх впливу на здоров'я людей та довкілля, а також про заходи, що вживаються для подолання і ліквідації наслідків таких аварій та надзвичайних ситуацій;

організація робіт по ліквідації наслідків аварії на об'єктах підвищеної небезпеки, залучення до цих робіт підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та громадян;

вжиття заходів для відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок аварій та надзвичайних ситуацій;

здійснення інших повноважень відповідно до законів України, а також функцій, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

Стаття 7. Повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, Київської та Севастопольської міських рад та інших рад у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки

До повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, Київської та Севастопольської міських рад та інших рад у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, належать:

вирішення відповідно до законодавства питань регулювання земельних відносин та користування природними ресурсами у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки;

надання відповідно до законодавства дозволів на спорудження і/або реконструкцію об'єктів підвищеної небезпеки;

вжиття в межах своїх повноважень необхідних заходів, спрямованих на запобігання виникненню аварій та надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, обмеження та ліквідацію їх наслідків, інформування населення про їх виникнення та організацію його захисту;

здійснення інших повноважень, передбачених законами.

Стаття 8. Обов'язки суб'єктів господарської діяльності

Суб'єкт господарської діяльності зобов'язаний:

вживати заходів, направлених на запобігання аваріям, обмеження і ліквідацію їх наслідків та захист людей і довкілля від їх впливу;

повідомляти про аварію, що сталася на об'єкті підвищеної небезпеки, і заходи, вжиті для ліквідації її наслідків, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування та населення;

забезпечувати експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки з дотриманням мінімально можливого ризику;

виконувати вимоги цього Закону та інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність об'єктів підвищеної небезпеки.

Стаття 9. Ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки

Суб'єкт господарської діяльності ідентифікує об'єкти підвищеної небезпеки відповідно до кількості порогової маси небезпечних речовин.

Нормативи порогової маси небезпечних речовин встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Порядок ідентифікації, форма та зміст оповіщення про її результати визначаються Кабінетом Міністрів України.

На основі ідентифікаційних даних Кабінет Міністрів України затверджує класифікацію об'єктів підвищеної небезпеки і порядок їх обліку.

Стаття 10. Декларація безпеки

Суб'єкт господарської діяльності готує і подає до місцевих органів виконавчої влади декларацію безпеки об'єкта підвищеної небезпеки.

Суб'єкт господарської діяльності несе відповідальність за достовірність даних, наведених у декларації безпеки.

Порядок розроблення декларації безпеки, її зміст, методика визначення ризиків та їх прийнятні рівні встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Подання декларації безпеки або іншої звітної документації не звільняє суб'єктів господарської діяльності від державного нагляду і контролю за їх діяльністю.

Вимоги частини першої цієї статті поширюються на підприємства, установи, організації, які планують експлуатувати хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки.

Стаття 11. Плани локалізації і ліквідації аварій на об'єктах підвищеної небезпеки

У порядку реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру суб'єкт господарської діяльності, а також підприємства, установи, організації, зазначені у частині п'ятій статті 10

цього Закону, одночасно з розробленням декларації безпеки розробляють і затверджують план локалізації і ліквідації аварій для кожного об'єкта підвищеної небезпеки, який вони експлуатують або планують експлуатувати.

Категорії аварій на об'єктах підвищеної небезпеки залежно від їх наслідків визначає Кабінет Міністрів України.

План локалізації і ліквідації аварій погоджує відповідний територіальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

План локалізації і ліквідації аварій переглядається кожні 5 років.

План локалізації і ліквідації аварій може переглядатися або уточнюватися до закінчення 5 років з дати його розроблення у разі:

змін в умовах діяльності суб'єкта господарської діяльності незалежно від їх причин, що призводять до необхідності зміни відомостей, які містяться у плані локалізації і ліквідації аварій;

внесення змін до чинних або прийняття нових нормативно-правових актів, що впливають на зміст плану локалізації і ліквідації аварій;

висунення обґрунтованих вимог щодо плану локалізації і ліквідації аварій органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

При внесенні змін і доповнень до плану локалізації і ліквідації аварій суб'єкти господарської діяльності та інші юридичні і фізичні особи, які повинні брати участь у виконанні протиаварійних заходів, надають відповідному територіальному органу спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, відповідну для цього інформацію.

Обсяг, зміст, форма і порядок надання інформації встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Відповідний територіальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади, до відання якого віднесено питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, протягом 10 днів після затвердження плану локалізації та ліквідації аварій надає через засоби масової інформації відомості, необхідні для виконання населенням правил поведінки і дій в екстремальних ситуаціях, передбачених цим планом.

У разі створення загрози виникнення аварії з транскордонним впливом план локалізації та ліквідації аварій повинен передбачати негайне інформування відповідних органів держав, території яких можуть зазнати впливу наслідків такої аварії.

Плани локалізації і ліквідації аварій, затверджені до набрання чинності цим Законом, зберігають чинність до закінчення строку їх дії.....

Президент України

м. Київ, 18 січня 2001 року N 2245-III

Л.КУЧМА

ЗАКОН УКРАЇНИ

(витяг)

Про правові засади цивільного захисту

Цей Закон визначає правові та організаційні засади у сфері цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру, повноваження органів виконавчої влади та інших органів управління, порядок створення і застосування сил, їх комплектування, проходження служби, а також гарантії соціального і правового захисту особового складу органів та підрозділів цивільного захисту.

Розділ I**ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ****Стаття 1. Визначення термінів**

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

цивільний захист - система організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів, які здійснюються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їм силами і засобами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, добровільними рятувальними формуваннями, що забезпечують виконання цих заходів з метою запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період;

єдина державна система цивільного захисту населення і територій (далі - єдина система цивільного захисту) - сукупність органів управління, сил та засобів центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, на які покладається реалізація державної політики у сфері цивільного захисту;

підсистеми єдиної системи цивільного захисту - сукупність підпорядкованих спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади функціональних та територіальних органів управління, на які покладаються визначені законом завдання у конкретних сферах цивільного захисту;

служба цивільного захисту - державна служба особливого характеру, пов'язана із забезпеченням пожежної безпеки, запобіганням і

реагуванням на інші надзвичайні ситуації техногенного, природного та військового характеру, ліквідацією їх наслідків, захистом населення і територій від їх негативного впливу;

Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту - спеціальне воєнізоване формування, на яке покладається захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного, природного і військового характеру, участь у заходах територіальної оборони, а також міжнародних рятувальних та інших гуманітарних операціях;

сили і засоби цивільного захисту - особовий склад і працівники органів та підрозділів цивільного захисту, добровільні рятувальні формування, пожежна та аварійно-рятувальна техніка, пожежно-технічне та аварійно-рятувальне обладнання, засоби пожежогасіння та індивідуального захисту, інше майно, призначене для гасіння пожеж, ліквідації наслідків аварій, повеней, землетрусів та інших катастроф техногенного, біологічного, радіаційного, хімічного або екологічного та військового характеру, мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи;

зона можливого ураження - окрема територія або об'єкт, на яких внаслідок надзвичайної ситуації техногенного, природного чи військового характеру виникає загроза життю або здоров'ю людей чи заповідання матеріальних втрат;

ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій - проведення комплексу заходів, які включають аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, що здійснюються в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру (далі - надзвичайні ситуації), і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також на локалізацію зон надзвичайних ситуацій;

аварійно-рятувальні роботи - роботи, спрямовані на пошук, рятування і захист людей (включаючи надання їм невідкладної медичної допомоги), захист матеріальних і культурних цінностей та довкілля під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, із залученням працівників, які мають спеціальну підготовку, засоби індивідуального захисту та оснащення;

першочергові заходи з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації - оперативне здійснення організаційно-технічних та інших невідкладних заходів, спрямованих на забезпечення мінімальних потреб життєзабезпечення населення, яке постраждало внаслідок надзвичайної ситуації;

техногенна безпека - стан захищеності населення, території, об'єктів від негативних наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру;

несприятливі побутові або нестандартні ситуації - ситуації, що виникають у побуті, невиробничій сфері, які не набули масштабу надзвичайної ситуації, але являють собою загрозу життю та здоров'ю людей чи заподіяння матеріальних збитків.

Стаття 2. Правова основа цивільного захисту

Правовою основою цивільного захисту є Конституція України, цей Закон, закони України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру", "Про Цивільну оборону України", "Про правовий режим надзвичайного стану", "Про правовий режим воєнного стану" , "Про аварійно-рятувальні служби", "Про пожежну безпеку" , "Про об'єкти підвищеної небезпеки", "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку, "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи", міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші акти законодавства.

Стаття 3. Мета цивільного захисту

Цивільний захист здійснюється з метою:

реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення безпеки та захисту населення і територій, матеріальних і культурних цінностей та доквілля від негативних наслідків надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період;

подолання наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі наслідків надзвичайних ситуацій на територіях іноземних держав відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 4. Принципи цивільного захисту

Цивільний захист здійснюється на принципах:

гарантування державою громадянам конституційного права на захист життя, здоров'я та їх майна, а юридичним особам - права на безпечне функціонування;

добровільності при залученні людей до здійснення заходів у сфері цивільного захисту, пов'язаних з ризиком для життя і здоров'я;

комплексного підходу до вирішення завдань цивільного захисту;

створення системи раціональної превентивної безпеки з метою максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій і мінімізації їх наслідків;

територіальності та функціональності єдиної системи цивільного захисту;

мінімізації заподіяння шкоди довкіллю;
гласності, вільного доступу населення до інформації у сфері цивільного захисту відповідно до законодавства.

Стаття 5. Завдання цивільного захисту

Основними завданнями цивільного захисту є:

збирання та аналітичне опрацювання інформації про надзвичайні ситуації;

прогнозування та оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій;

здійснення нагляду і контролю у сфері цивільного захисту;

розроблення і виконання законодавчих та інших нормативно-правових актів, дотримання норм і стандартів у сфері цивільного захисту;

розроблення і здійснення запобіжних заходів у сфері цивільного захисту;

створення, збереження і раціональне використання матеріальних ресурсів, необхідних для запобігання надзвичайним ситуаціям;

розроблення та виконання науково-технічних програм, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям;

оперативне оповіщення населення про виникнення або загрозу виникнення надзвичайної ситуації, своєчасне достовірне інформування про обстановку, яка складається, та заходи, що вживаються для запобігання надзвичайним ситуаціям та подолання їх наслідків;

організація захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, надання невідкладної психологічної, медичної та іншої допомоги потерпілим;

проведення невідкладних робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та організація життєзабезпечення постраждалого населення;

забезпечення постійної готовності сил і засобів цивільного захисту до запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків;

надання з використанням засобів цивільного захисту оперативної допомоги населенню в разі виникнення несприятливих побутових або нестандартних ситуацій;

навчання населення способам захисту в разі виникнення надзвичайних, несприятливих побутових або нестандартних ситуацій та організація тренувань;

міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту.

Розділ II

ОСНОВНІ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 6. Основні заходи у сфері цивільного захисту

З метою ефективної реалізації завдань цивільного захисту, зменшення матеріальних втрат та недопущення шкоди об'єктам, матеріальним і культурним цінностям та довкіллю в разі виникнення надзвичайних ситуацій центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підпорядковані їм сили і засоби, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, добровільні рятувальні формування здійснюють оповіщення та інформування, спостереження і лабораторний контроль, укриття у захисних спорудах, евакуацію, інженерний, медичний, психологічний, біологічний, екологічний, радіаційний та хімічний захист.

Стаття 7. Оповіщення та інформування

Оповіщення та інформування у сфері цивільного захисту включають: оперативне доведення до відома населення інформації про виникнення або можливу загрозу виникнення надзвичайних ситуацій, у тому числі через загальнодержавну, територіальні і локальні автоматизовані системи централізованого оповіщення;

завчасне створення та організаційно-технічне поєднання постійно діючих локальних систем оповіщення та інформування населення із спеціальними системами спостереження і контролю в зонах можливого ураження;

централізоване використання мереж зв'язку, радіомовлення, телебачення та інших технічних засобів передачі інформації незалежно від форми власності та підпорядкування в разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Стаття 8. Спостереження і лабораторний контроль

Спостереження і лабораторний контроль включають:

створення і підтримання в постійній готовності загальнодержавної та територіальних мереж спостереження і лабораторного контролю;

організацію збирання, опрацювання та передачі інформації про стан довкілля, забруднення продуктів харчування, харчової сировини, фуражу, води радіоактивними, хімічними речовинами та інфекційними мікроорганізмами.

Стаття 9. Укриття у захисних спорудах

1. Для забезпечення укриття населення в містах, селах, селищах створюється фонд захисних споруд шляхом:

комплексного освоєння підземного простору населених пунктів для взаємопогодженого розміщення в ньому споруд і приміщень соціально-побутового, виробничого і господарського призначення з урахуванням

необхідності пристосування і використання частини приміщень для укриття населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій;

обстеження і взяття на облік підземних і наземних будівель та споруд, що відповідають вимогам захисту, споруд підземного простору населених пунктів, гірничих виробок і природних порожнин;

дообладнання з урахуванням вимог захисту підвальних та інших заглиблених приміщень;

будівництва заглиблених споруд, інших нерухомих об'єктів, пристосованих для виконання завдань цивільного захисту;

будівництва в період загрози виникнення надзвичайних ситуацій найпростіших сховищ та укриттів;

будівництва окремих сховищ і протирадіаційних укриттів.

2. Фонд захисних споруд у мирний час використовується для господарських, культурних і побутових потреб у порядку, який визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту.

Стаття 10. Здійснення заходів з евакуації населення

1. В умовах недостатнього забезпечення захисними спорудами в населених пунктах, де розташовані об'єкти підвищеної небезпеки, а також в особливий період основним способом захисту населення є його евакуація і розміщення у зонах, безпечних для проживання.

2. Евакуації підлягає населення, яке проживає в населених пунктах, що знаходяться у зонах можливого катастрофічного затоплення, небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного ураження, у районах виникнення стихійного лиха, аварій і катастроф, якщо виникає безпосередня загроза життю та здоров'ю людей.

3. У разі виникнення надзвичайної ситуації проводиться загальна або часткова евакуація населення тимчасового або безповоротного характеру.

4. Загальна евакуація населення в особливий період проводиться в окремих регіонах за рішенням Кабінету Міністрів України у разі:

небезпеки радіоактивного забруднення навколо атомних електростанцій (якщо виникає безпосередня загроза життю та здоров'ю населення, яке проживає в зоні ураження);

загрози катастрофічного затоплення місцевості з менш ніж чотиригодинним добіганням проривної хвилі;

виникнення загрози життю та здоров'ю населення, яке проживає в зоні виникнення надзвичайної ситуації військового характеру.

5. Часткова евакуація населення в разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації на відповідній території проводиться за рішенням Кабінету Міністрів України, якщо інше не встановлено законом.

6. Під час проведення часткової або загальної евакуації не зайняте у виробництві та сфері обслуговування населення, студенти, учні навчальних закладів, вихованці дитячих будинків, пенсіонери та інваліди, які утримуються у будинках для осіб похилого віку, разом із викладачами та вихователями, обслуговуючим персоналом і членами їх сімей евакууються в першу чергу.

7. Евакуація населення з небезпечних районів проводиться пішки і шляхом вивезення основної його частини наявним транспортом.

8. З метою запобігання проявам паніки та недопущення загибелі людей під час евакуації забезпечуються:

- планування евакуації населення;

- визначення зон, придатних для розміщення евакуйованого населення з потенційно небезпечних зон;

- організація оповіщення керівного складу центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та населення про початок евакуації;

- управління проведенням евакуації;

- створення мінімально необхідних умов для життєдіяльності евакуйованого населення;

- навчання населення діям при проведенні евакуації.

Стаття 11. Інженерний захист території

З метою створення умов безпечного проживання населення на території з підвищеним техногенним навантаженням та ризиком виникнення надзвичайних ситуацій здійснюються заходи інженерного захисту території, які включають:

- урахування під час розроблення генеральних планів забудови населених пунктів і ведення містобудування в умовах підвищеного ризику можливості виникнення надзвичайних ситуацій на окремих територіях та в регіонах;

- здійснення контролю за раціональним розміщенням потенційно небезпечних об'єктів з урахуванням можливих наслідків надзвичайних ситуацій для безпеки населення і довкілля в разі виникнення таких ситуацій;

- будівництво споруд, будинків, інженерних мереж та транспортних комунікацій із заданими рівнями безпеки і надійності;

- розроблення і запровадження заходів щодо безаварійного функціонування потенційно небезпечних об'єктів;

- створення комплексних схем захисту населених пунктів та об'єктів від небезпечних природних процесів шляхом організації будівництва

протизсувних, протиповеневих, протиселевих, протилавинних, проти-ерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення.

Стаття 12. Медичний захист населення та забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій

Для запобігання або зменшення ступеня ураження населення, своєчасного надання допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій здійснюються такі заходи:

- планування і використання існуючих сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форм власності та господарювання;

- розгортання в умовах надзвичайних ситуацій необхідної кількості додаткових лікувальних закладів (пунктів);

- своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та санітарно-епідеміологічних заходів;

- контроль за якістю харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води і джерел водопостачання;

- завчасне створення і підготовка спеціальних медичних формувань;

- накопичення медичних засобів захисту, медичного та іншого спеціального майна і техніки;

- здійснення контролю за станом довкілля, санітарно-гігієнічною та епідемічною ситуацією;

- навчання населення способам надання першої медичної допомоги та дотримання правил відповідної санітарії;

- забезпечення недопущення впливу на здоров'я людей шкідливих факторів навколишнього середовища та наслідків надзвичайних ситуацій, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань;

- санітарна охорона територій та об'єктів у зоні надзвичайної ситуації.

Стаття 13. Психологічний захист

Запобігання або зменшення ступеня негативного психологічного впливу на населення та своєчасне надання ефективної психологічної допомоги забезпечуються шляхом здійснення таких заходів:

- планування діяльності та використання існуючих сил і засобів підрозділів психологічного забезпечення спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту;

- своєчасне застосування психопрофілактичних методів;

- виявлення за допомогою психологічних та соціологічних методів чинників, що сприяють виникненню соціально-психологічної напруги;

- використання сучасних технологій психологічного впливу для нейтралізації негативного впливу на населення.

Стаття 14. Біологічний захист

Захист від біологічного зараження включає:
виявлення осередку біологічного зараження;
прогнозування масштабів розвитку наслідків біологічного зараження;
використання колективних та індивідуальних засобів захисту;
введення режимів карантину та обсервації;
зnezаражування осередку біологічного зараження;
здійснення заходів екстреної та специфічної профілактики;
дотримання протиепідемічного режиму суб'єктами господарювання, лікувальними закладами і населенням.

Стаття 15. Екологічний захист

Екологічний захист включає здійснення природоохоронних заходів, спрямованих на:

- захист родовищ (газових, нафтових, вугільних, торфових) від пожеж, затоплень і обвалів;
- ліквідацію лісових пожеж та буреломів, сніголамів, вітровалів, техногенного впливу на лісові насадження, а також їх наслідків.

Стаття 16. Радіаційний і хімічний захист

1. Радіаційний і хімічний захист включає виявлення вогнищ радіаційного та хімічного забруднення та проведення його оцінки, організації і здійснення дозиметричного і хімічного контролю, розроблення та запровадження типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами радіаційного та хімічного захисту, організацію та проведення спеціальної та санітарної обробки.

2. Радіаційний і хімічний захист забезпечується шляхом здійснення таких заходів:

- завчасне накопичення і підтримання в постійній готовності засобів радіаційного та хімічного захисту, обсяги і місця зберігання яких визначаються диференційовано відповідно до зон можливого ураження;

- своєчасне впровадження засобів, способів і методів виявлення та оцінки масштабів і наслідків аварій, руйнувань на радіаційно та хімічно небезпечних об'єктах;

- створення уніфікованих засобів захисту, приладів радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю;

- надання населенню можливості придбання в особисте користування засобів радіаційного та хімічного захисту;

- розроблення типових режимів радіаційного захисту населення і функціонування об'єктів в умовах радіоактивного забруднення місцевості;

- завчасне обладнання радіаційно та хімічно небезпечних об'єктів засобами для проведення спеціальної обробки одягу, майна і транспортних засобів, а також санітарної обробки населення, постраждалого внаслідок надзвичайної ситуації;

розроблення загальних критеріїв, методів та методик спостережень щодо оцінки радіаційної та хімічної обстановки.

Стаття 17. Захист населення від несприятливих побутових або нестандартних ситуацій

Захист населення від несприятливих побутових або нестандартних ситуацій включає:

- здійснення заходів з виявлення і проведення оцінки таких ситуацій;
- організацію і надання допомоги населенню;
- розроблення типових рекомендацій щодо дій в умовах виникнення несприятливих побутових або нестандартних ситуацій;
- проведення спеціальних аварійно-рятувальних робіт.

Розділ V

КООРДИНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Стаття 36. Координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту

1. Координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту здійснюють:

Рада національної безпеки і оборони України в межах, передбачених Законом України "Про Раду національної безпеки і оборони України" ;

Кабінет Міністрів України.

Для координації діяльності державних органів влади з питань цивільного захисту Кабінет Міністрів України утворює відповідні комісії (ради).

У разі необхідності для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації Кабінет Міністрів України утворює спеціальні комісії загальнодержавного, регіонального, місцевого та об'єктового рівнів.

2. Порядок забезпечення діяльності Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій визначається Кабінетом Міністрів України.

3. Діяльність комісій з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій регіонального, місцевого та об'єктового рівнів здійснюється відповідно до положення про такі комісії, яке затверджується Кабінетом Міністрів України. ....

Президент України

м. Київ, 24 червня 2004 року N 1859-IV

Л.КУЧМА

УКАЗ
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
№ 80/2001

Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

З метою забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, підвищення ефективності функціонування єдиної державної системи органів виконавчої влади з питань запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру постановляю

1. Вважати, що запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (далі - надзвичайні ситуації) та ефективна ліквідація їх наслідків є одним із головних пріоритетів у діяльності Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади.

2. Установити, що матеріальні резерви для попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій створюються і використовуються:

Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи - для оперативного реагування на надзвичайні ситуації та надання невідкладної допомоги постраждалому населенню (оперативний резерв);

Міністерством аграрної політики України, Міністерством палива та енергетики України, Міністерством охорони здоров'я України, Міністерством транспорту України,

Державним комітетом України по водному господарству, Державним комітетом зв'язку та інформатизації України, Державним комітетом лісового господарства України, Державним комітетом промислової політики України - для попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, що виникають на підприємствах, в установах та організаціях, на об'єктах підвищеної небезпеки, інших об'єктах, що належать до сфери управління зазначених органів виконавчої влади (відомчий резерв);

Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими та районними державними адміністраціями - для попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, надання невідкладної допомоги постраждалому населенню на відповідній території (регіональний та місцевий резерви);

підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності - для попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, виконання невідкладних відновлювальних робіт на об'єктах, що їм належать (об'єктовий резерв).

Порядок створення і використання матеріальних резервів для попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій визначається Кабінетом Міністрів України.

3. Контроль за створенням, зберіганням, поповненням і використанням центральними та місцевими органами виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності матеріальних резервів для попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій покласти на Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

4. Установити, що Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи готує разом з Національною академією наук України та подає на розгляд Кабінету Міністрів України щорічну доповідь про стан техногенної безпеки в Україні та основні напрями підвищення рівня такої безпеки.

5. Кабінету Міністрів України:

1) затвердити в місячний строк порядок створення і використання матеріальних резервів для попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

2) у тримісячний строк: вирішити питання щодо утворення у складі Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи державної інспекції цивільного захисту та техногенно-екологічної безпеки; ужити заходів щодо вдосконалення системи підготовки і перепідготовки кадрів у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій; затвердити методику визначення збитків від надзвичайних ситуацій; подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо посилення відповідальності за порушення законодавства України у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій; організувати проведення комплексної оцінки технологічного стану об'єктів підвищеної небезпеки та вжити заходів щодо забезпечення сталої роботи таких об'єктів в умовах надзвичайних ситуацій; затвердити план реагування на надзвичайні ситуації державного рівня, в тому числі на радіаційні аварії, з урахуванням рекомендацій Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ);

3) розглянути питання щодо перетворення військ Цивільної оборони України у державну професійну спеціальну аварійно-рятувальну службу у складі Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та внести до 1 грудня 2001 року відповідні пропозиції.

6. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям провести аналіз стану екологічної і техногенної безпеки у відповідних галузях, на території кожного регіону України та здійснити заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

7. Міністерству України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи:

1) у місячний строк: переглянути з урахуванням змін у структурі центральних органів виконавчої влади плани взаємодії цих органів при ліквідації надзвичайних ситуацій державного рівня; утворити оперативний міжвідомчий штаб з ліквідації надзвичайних ситуацій із працівників центрального апарату, органів і організацій системи Міністерства, представників інших центральних органів виконавчої влади, запровадити ефективну систему підготовки, оповіщення, збору членів штабу та затвердити порядок його роботи в період ліквідації надзвичайних ситуацій; проводити разом з Міністерством оборони України, починаючи з третього кварталу 2001 року, щорічні навчання керівників центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з питань реагування на надзвичайні ситуації, в тому числі в умовах надзвичайного та воєнного стану;

2) організувати у 2001 році на базі Інституту державного управління у сфері цивільного захисту навчання начальників цивільної оборони районів, а також міст, віднесених до груп із цивільної оборони.

8. Державному комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України разом із Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи забезпечити висвітлення в засобах масової інформації заходів щодо запобігання та локалізації аварій і катастроф та інформування населення про правила поведінки в екстремальних умовах.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА
від 16 лютого 1998 р. N 174 Київ

Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій

З метою вдосконалення роботи з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Кабінет Міністрів України **п о с т а н о в л я є**:

1. Затвердити нову редакцію Положення про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (далі-Комісія) та її склад, що додаються.

2. Установити, що:

інформаційне та методичне забезпечення роботи Комісії здійснює Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;

головою Комісії є Перший віце-прем'єр-міністр України або Віце-прем'єр-міністр України, який згідно з функціональними повноваженнями організовує розроблення та реалізацію державної політики у сфері використання та охорони природних ресурсів, з питань екологічної, ядерної та пожежної безпеки, а також надзвичайних ситуацій та захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;

3. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям привести положення про регіональні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій у відповідність з цим Положенням.

4. Визнати такими, що втратили чинність, постанови Кабінету Міністрів України:

від 21 лютого 1996 р. N 237 "Про Постійну урядову комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій" від 24 жовтня 1996 р. N 1285 "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 1996 р. N 237" від 16 жовтня 1997 р. N 1147 "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 1996 р. N 1285".

5. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Першого віце-прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України
Інд.33

В.ПУСТОВОЙТЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України
від 16 лютого 1998 р. N 174

ПОЛОЖЕННЯ

про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій

1. Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (далі - Комісія) є постійно діючим органом, який координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, пов'язану з безпекою та захистом населення і територій, реагуванням на надзвичайні ситуації природного і техногенного походження.

2. Комісія у своїй діяльності керується Конституцією України законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, цим Положенням та іншими актами законодавства.

3. Основними завданнями Комісії є:

координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, пов'язаної з функціонуванням єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру;

участь у формуванні і реалізації державної політики у сфері техногенно-екологічної безпеки;

організація та керівництво проведенням робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій національного і регіонального масштабів, у тому числі з транскордонним впливом;

4. Комісія відповідно до покладених на неї завдань:

а) у режимі повсякденної діяльності:

готує і подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо визначення прав і обов'язків у цій сфері центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій;

координує діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань розроблення та виконання цільових і науково-технічних програм і заходів щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, забезпечення захисту населення, сталого функціонування господарських об'єктів, зменшення можливих матеріальних втрат та збереження національної культурної спадщини у разі виникнення надзвичайної ситуації;

бере участь у розгляді питань щодо створення або припинення діяльності підприємств незалежно від форми власності, що використо-

вують складні та небезпечні технології (хімічні, радіаційні тощо), і подає відповідні пропозиції з цих питань;

сприяє розвитку гідрометеорологічних спостережень і прогнозів, державної системи моніторингу навколишнього природного середовища, системи цивільного захисту населення, форм контролю за функціонуванням потенційно небезпечних об'єктів;

здійснює методичне керівництво і контроль за роботою комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій та за їх підготовкою до дій у надзвичайних ситуаціях;

здійснює співробітництво з відповідними органами зарубіжних країн і міжнародними організаціями у межах зобов'язань України згідно з міжнародними договорами за дорученням Кабінету Міністрів України;

здійснює заходи щодо профілактики інфекційних хвороб, локалізації та ліквідації цих захворювань, а також запобігання виникненню випадків масових харчових отруєнь населення;

б) у режимі підвищеної готовності:

вживає заходів до активізації роботи, пов'язаної з веденням спостереження та здійсненням контролю за станом довкілля, перебігом епідемій інфекційних захворювань і спалахів інфекційних захворювань, масових харчових отруєнь населення, обстановкою на потенційно небезпечних об'єктах і прилеглий до них території, прогнозуванням можливості виникнення надзвичайної ситуації та її масштабів;

організовує розроблення комплексних заходів щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, забезпечення стабільного функціонування господарських об'єктів незалежно від форми власності;

забезпечує координацію заходів щодо запобігання виникненню надзвичайної ситуації загальнодержавного та регіонального рівнів;

в) у режимі діяльності у надзвичайній ситуації:

забезпечує координацію, організацію робіт та взаємодію функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, а також громадських, міжнародних організацій щодо надання допомоги населенню;

організовує роботу, пов'язану з локалізацією або ліквідацією надзвичайних ситуацій загальнодержавного рівня, у тому числі з транскордонним впливом;

залучає до виконання робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій необхідні рятувальні, транспортні, будівельні, медичні та інші

формування, використовуючи наявні матеріально-технічні, продовольчі та інші ресурси і запаси;

взаємодіє з відповідними організаціями країн, територія яких зазнала негативної дії внаслідок надзвичайної ситуації, що виникла в Україні;

визначає межі території, на якій виникла надзвичайна ситуація, та організовує визначення розміру шкоди, заподіяної суб'єктам господарської діяльності і населенню внаслідок надзвичайних ситуацій загальнодержавного рівня;

організовує постійний контроль за станом довкілля на території, що зазнала впливу надзвичайної ситуації загальнодержавного рівня, обстановкою на аварійних об'єктах і прилеглий до них території;

вивчає обставини, що склалися, та готує інформацію Президентові України і Кабінетові Міністрів України щодо вжитих заходів, пов'язаних з реагуванням на надзвичайну ситуацію загальнодержавного рівня та причини її виникнення.

5. Комісії надається право:

застосовувати без попереднього узгодження з відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади сили і засоби, призначені виконувати завдання із запобігання надзвичайним ситуаціям та реагування на них (крім запасів державного матеріального резерву);

заслуховувати керівників (представників) центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань, що належать до її компетенції, і давати їм відповідні доручення;

одержувати від центральних і місцевих органів виконавчої влади матеріали і документи, необхідні для вирішення питань, які вона розглядає;

залучати до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у разі потреби, всі функціональні підсистеми єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру;

розглядати матеріали про причини виникнення і наслідки надзвичайних ситуацій та вносити пропозиції щодо притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності посадових осіб, винних у виникненні надзвичайної ситуації.

6. Роботою Комісії керує її голова, а у разі відсутності голови - за його дорученням один із заступників. Голова Комісії і його заступники призначаються рішенням Кабінету Міністрів України.

Загальний склад Комісії затверджується Кабінетом Міністрів України, персональний - визначається головою Комісії.

Голова Комісії організовує її роботу за допомогою секретаріату.

Голова Комісії має право:

залучати для ліквідації або запобігання виникненню надзвичайної ситуації будь-які транспортні, рятувальні, відбудовчі, медичні та інші сили і засоби відповідно до законодавства;

приймати рішення в межах повноважень Комісії з питань реагування на надзвичайну ситуацію;

вносити пропозиції Президенту України і Прем'єр-міністру України про заохочення (нагородження) осіб, які внесли значний вклад у розробку та реалізацію заходів запобігання надзвичайним ситуаціям, ліквідацію їх наслідків;

делегувати на період ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій свої повноваження своїм заступникам.

7. Робочим органом Комісії, що забезпечує підготовку, скликання та проведення засідань, а також контроль за виконанням її рішень, є секретаріат Комісії.

Роботою секретаріату керує відповідальний секретар. Склад та загальна чисельність працівників секретаріату визначається головою Комісії

8. Комісія проводить засідання в міру необхідності, але не менше одного разу на три місяці. Рішення Комісії приймається відкритим голосуванням більшістю голосів з числа присутніх її членів і оформляється протоколом, який підписується головою та відповідальним секретарем Комісії.

Рішення Комісії, прийняті у межах її повноважень, є обов'язковими для виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади.

9. До виконання завдань Комісії можуть залучатися у встановленому порядку спеціалісти різного фаху виходячи з характеру та складності вирішуваних питань. Члени робочих груп Комісії можуть працювати в них на договірній основі відповідно до законодавства.

10. За членами Комісії на час виконання завдань зберігається заробітна плата за основним місцем роботи.

Оплата праці членів Комісії під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації в умовах загрози для життя і здоров'я регулюється окремими постановами Кабінету Міністрів України у кожному конкретному випадку.

11. Члени Комісії, посадові особи та фахівці, які залучаються до роботи у Комісії, забезпечуються позачерговим міжміським телефонним і телеграфним зв'язком.

12. Транспортне забезпечення членів Комісії у повсякденній діяльності і під час надзвичайних ситуацій здійснюється за рахунок

центральных та місцевих органів виконавчої влади, які вони представляють, а під час роботи в зоні надзвичайної ситуації - спеціально призначеним транспортом формувань, що виконують завдання з ліквідації її наслідків.

13. Організація побутового забезпечення членів Комісії під час роботи в зоні надзвичайної ситуації покладається на державні адміністрації, території яких знаходяться в межах цієї зони.

Члени Комісії на період проведення робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, якщо цього вимагають обставини, забезпечуються спеціальним одягом та іншими засобами індивідуального захисту за рахунок МНС.

14. Комісія має бланк із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України
від 16 лютого 1998 р. N 174

СКЛАД

Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій

Перший віце-прем'єр-міністр України або Віце-прем'єр-міністр України - голова Комісії

Міністр з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи - перший заступник голови Комісії

Міністр охорони навколишнього природного середовища - заступник голови Комісії

Перший заступник Міністра охорони здоров'я - головний державний санітарний лікар України - заступник голови Комісії

Перший заступник Міністра вугільної промисловості

Перший заступник Міністра економіки

Перший заступник Міністра промислової політики

Заступник Міністра аграрної політики

Заступник Міністра внутрішніх справ

Заступник Міністра закордонних справ

Заступник Міністра з питань житлово-комунального господарства

Заступник Міністра оборони

Заступник Міністра палива та енергетики

Заступник Міністра регіонального розвитку та будівництва
Заступник Міністра транспорту та зв'язку
Заступник Міністра фінансів
Голова Держводгоспу
Голова Держгірпромнагляду
Заступник Голови Держкомлісгоспу
Заступник Голови Держприкордонслужби
Заступник Голови Держкомтелерадіо
Заступник Голови СБУ
Перший заступник Генерального директора НКАУ
Заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України*
Віце-президент Національної академії наук*
Заступник голови Федерації професійних спілок*
Президент Товариства Червоного Хреста України*
Відповідальний секретар Комісії

_____ * Включається до складу Комісії за згодою.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА
від 3 серпня 1998 р. N 1198 Київ

Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру

З метою своєчасного проведення роботи, пов'язаної із запобіганням і реагуванням на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є:

1. Затвердити Положення про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру (далі - єдина державна система), що додається.

Прем'єр-міністр України
Інд.33

В.ПУСТОВОЙТЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України
від 3 серпня 1998 р. N 1198

ПОЛОЖЕННЯ
про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру

Загальна частина

1. Це Положення визначає принципи створення єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, основні завдання, склад сил і засобів, порядок виконання завдань і взаємодії структурних підрозділів, а також регулює основні питання функціонування єдиної державної системи.

2. У цьому Положенні наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру (далі - єдина державна система) - центральні та місцеві органи виконавчої влади, виконавчі органи рад, державні підприємства, установи та організації з відповідними силами і засобами, які здійснюють нагляд за забезпеченням техногенної та природної безпеки, організують проведення роботи із

запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного походження (далі - надзвичайні ситуації) і реагування у разі їх виникнення з метою захисту населення і довкілля, зменшення матеріальних втрат;

сили і засоби єдиної державної системи - військові, спеціальні і спеціалізовані цивільні підрозділи з їх оснащенням, наглядові органи та інформаційні бази підсистем єдиної державної системи, призначені або залучені для виконання завдань щодо запобігання і реагування на надзвичайні ситуації;

підсистема - складова частина єдиної державної системи;

орган управління єдиною державною системою (її підсистемами) - орган виконавчої влади або його структурний підрозділ, призначений для безпосереднього керівництва діяльністю щодо запобігання і реагування на надзвичайні ситуації в межах їх компетенції;

аварійно/пошуково/-рятувальна служба єдиної державної системи (її підсистем) - структурний підрозділ відповідного органу виконавчої влади, призначений для організації та здійснення в межах його компетенції заходів щодо запобігання і реагування на надзвичайні ситуації на відповідних територіях;

надзвичайна ситуація - порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншими чинниками, що призвело (може призвести) до загибелі людей та/або значних матеріальних втрат;

реагування на надзвичайні ситуації - скоординовані дії підрозділів єдиної державної системи щодо реалізації планів дій (аварійних планів), уточнених в умовах конкретного виду та рівня надзвичайної ситуації з метою надання невідкладної допомоги потерпілим, усунення загрози життю та здоров'ю людей;

запобігання виникненню надзвичайних ситуацій - підготовка та реалізація комплексу правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання техногенної та природної безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації на основі даних моніторингу (спостережень), експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків.

3. Основною метою створення єдиної державної системи є забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, цивільного захисту населення.

4. Завданнями єдиної державної системи є:

розроблення нормативно-правових актів, а також норм, правил та стандартів з питань запобігання надзвичайним ситуаціям та забезпечення захисту населення і територій від їх наслідків;

забезпечення готовності центральних та місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, підпорядкованих їм сил і засобів до дій, спрямованих на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації;

забезпечення реалізації заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;

навчання населення щодо поведінки та дій у разі виникнення надзвичайної ситуації;

виконання цільових і науково-технічних програм, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям, забезпечення сталого функціонування підприємств, установ та організацій, зменшення можливих матеріальних втрат;

збирання і аналітичне опрацювання інформації про надзвичайні ситуації, видання інформаційних матеріалів з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій;

прогнозування і оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій, визначення на основі прогнозу потреби в силах, засобах, матеріальних та фінансових ресурсах;

створення, раціональне збереження і використання резерву матеріальних та фінансових ресурсів, необхідних для запобігання і реагування на надзвичайні ситуації;

проведення державної експертизи, забезпечення нагляду за дотриманням вимог щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (у межах повноважень центральних та місцевих органів виконавчої влади);

оповіщення населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, своєчасне та достовірне його інформування про фактичну обстановку і вжиті заходи;

захист населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

проведення рятувальних та інших невідкладних робіт щодо ліквідації надзвичайних ситуацій, організація життєзабезпечення постраждалого населення;

пом'якшення можливих наслідків надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення;

здійснення заходів щодо соціального захисту постраждалого населення, проведення гуманітарних акцій;

реалізація визначених законодавством прав у сфері захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій, в тому числі осіб (чи їх сімей), що брали безпосередню участь у ліквідації цих ситуацій;

участь у міжнародному співробітництві у сфері цивільного захисту населення;

організація роботи, пов'язаної з постійним спостереженням за потенційно екологічно і техногенно небезпечними об'єктами та їх експлуатацією або виведенням з технологічного обороту.

5. Єдина державна система складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем і має чотири рівні - загальнодержавний, регіональний, місцевий та об'єктовий.

6. Функціональні підсистеми створюються міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади для організації роботи, пов'язаної із запобіганням надзвичайним ситуаціям та захистом населення і територій від їх наслідків. У надзвичайних ситуаціях сили і засоби функціональних підсистем регіонального, місцевого та об'єктового рівня підпорядковуються в межах, що не суперечать законодавству, органам управління відповідних територіальних підсистем єдиної державної системи.

7. Організаційна структура та порядок діяльності функціональних підсистем єдиної державної системи і підпорядкованих їм сил і засобів визначаються в положеннях про них, які затверджуються відповідними міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади за погодженням з МНС.

8. Територіальні підсистеми єдиної державної системи створюються в Автономній Республіці Крим, областях, мм. Києві та Севастополі для запобігання і реагування на надзвичайні ситуації у межах відповідних регіонів.

Структура та порядок діяльності територіальних підсистем єдиної державної системи і підпорядкованих їм сил і засобів визначаються в положеннях про них, які затверджуються Головою Ради міністрів Автономної Республіки Крим, головами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. ....

Режим функціонування єдиної державної системи

20. Залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міської, районної державної адміністрації, виконавчого органу місцевих рад у межах конкретної території може існувати один з таких режимів функціонування єдиної державної системи:

режим повсякденної діяльності - при нормальній виробничо-промисловій, радіаційній, хімічній, біологічній (бактеріологічній),

сейсмічній, гідрогеологічній і гідрометеорологічній обстановці (за відсутності епідемії, епізоотії та епіфітотії);

режим підвищеної готовності - при істотному погіршенні виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, біологічної сейсмічної, гідрогеологічної і гідрометеорологічної обстановки (з одержанням прогнозної інформації щодо можливості виникнення НС);

режим діяльності у надзвичайній ситуації - при реальній загрозі виникнення надзвичайних ситуацій і реагуванні на них;

режим діяльності у надзвичайному стані - запроваджується в Україні або на окремих її територіях в порядку, визначеному Конституцією України а Законом України "Про надзвичайний стан".

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
П О С Т А Н О В А
від 10 травня 1994 р. N 299 Київ
Про затвердження Положення про Цивільну оборону України
(витяг)

Кабінет Міністрів України постановляє:

Затвердити Положення про Цивільну оборону України (додається).

Уряду Криму, міністерствам та іншим центральним органам державної виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям вжити заходів для забезпечення реалізації цього Положення.

Виконуючий обов'язки

Прем'єр-міністра України

Міністр Кабінету Міністрів України

Інд.33

Ю. ЗВЯГІЛЬСЬКИЙ

І. ДОЦЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України
від 10 травня 1994 р. N 299

ПОЛОЖЕННЯ
про Цивільну оборону України

Це Положення визначає завдання Цивільної оборони України, порядок її організації та функціонування.

I. Завдання Цивільної оборони та заходи щодо їх виконання

Завданнями Цивільної оборони та заходами щодо їх реалізації є:

1. Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного походження і забезпечення зменшення збитків і витрат у разі стихійного лиха, аварій, катастроф, вибухів і великих пожеж.

З метою виконання завдання:

завчасно розробляються і проводяться інженерно-технічні заходи для зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій і захисту населення від впливу їхніх наслідків;

готується науково обґрунтований прогноз наслідків можливих надзвичайних ситуацій;

здійснюється безперервне спостереження за станом потенційно небезпечних об'єктів і навколишнього природного середовища;

утримуються в готовності до негайного застосування засоби оповіщення і інформаційного забезпечення населення, створюються локальні системи виявлення місць зараження та локальні системи оповіщення;

створюються спеціалізовані формування і здійснюється їх підготовка до дій за призначенням;

проводиться забезпечення працівників підприємств, установ і організацій індивідуальними засобами захисту, а також ведеться будівництво захисних споруд відповідно до норм і правил інженерно-технічних заходів цивільної оборони.

У разі коли підприємством, установою, організацією не здійснюються ці заходи або допускаються порушення в технологічному процесі, не дотримуються правила зберігання, транспортування, використання, знешкодження та захоронення сильнодіючих отруйних, радіоактивних і вибухових речовин, що може призвести до надзвичайної ситуації, штаби цивільної оборони вносять відповідним органам пропозиції щодо застосування до цього підприємства (установи, організації) відповідних санкцій, а також притягнення посадових осіб, винних у порушеннях, до відповідальності згідно з чинним законодавством.

2. Оповіщення населення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій у мирний та воєнний час, постійне інформування його про стан наявної обстановки.

З метою виконання завдання у всіх ланках міських і позаміських пунктів на основі автоматизованих систем централізованого оповіщення, мережі зв'язку та радіомовлення, а також спеціальних засобів створюється система оповіщення та інформаційного забезпечення. Вона являє собою комплекс організаційно-технічних засобів для передачі відповідних сигналів і розпоряджень органам державної виконавчої влади, адміністрації підприємств, установ і організацій, силам цивільної оборони і населенню.

Автоматизована система оповіщення та інформаційного забезпечення створюється на базі загальнодержавної мережі зв'язку та радіомовлення і поділяється на державну і регіональну. Система має забезпечити циркуляційне оповіщення посадових осіб із застосуванням для цього міської телефонної мережі, засобів радіомовлення і телебачення.

Система оповіщення та інформаційного забезпечення використовується централізовано.

Оповіщення підпорядкованих штабів, сил цивільної оборони і населення організовує вищестоящий штаб.

3. Захист населення від наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф, вибухів, великих пожеж і застосування засобів ураження.

З метою виконання завдання здійснюється комплекс заходів, які мають забезпечити укриття населення в захисних спорудах, його евакуацію, медичний, радіаційний і хімічний захист, а також захист від впливу біологічних засобів ураження.

Укриття населення в захисних спорудах досягається:

завчасним будівництвом захисних споруд і підтриманням їх у готовності до використання;

комплексним освоєнням підземного простору міст та інших населених пунктів для розміщення підприємств, установ і організацій соціально-побутового, виробничого і господарського призначення (з урахуванням пристосування і використання частини приміщень для укриття населення в надзвичайних ситуаціях);

обстеженням і обліком підземних і наземних будівель і споруд, що відповідають вимогам з захисту населення;

дообладнанням з урахуванням реальної обстановки підвальних та інших заглиблених приміщень.

Потреба у захисних спорудах визначається виходячи з необхідності укриття всіх робітників і службовців за місцем роботи і проживання, усього непрацюючого населення за місцем проживання.

Укриттям у сховищах повинна бути забезпечена найбільша працююча зміна підприємства, установи, організації, що продовжує свою виробничу діяльність у воєнний час, а також нетранспортабельні хворі в лікарнях, що розташовані в містах, віднесених до груп з цивільної оборони. Норма площі захисної споруди на одну особу та інші критерії визначаються будівельними нормами і правилами інженерно-технічних заходів цивільної оборони.

Практичні заходи евакуації населення як організованого його вивезення та виведення із районів можливого впливу наслідків надзвичайних ситуацій (якщо виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю людини) плануються на випадок:

загальної аварії на атомній електростанції;

всіх видів аварій з викидом сильнодіючих отруйних речовин, внаслідок яких виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю людей, що проживають у зоні можливого ураження;

загрози катастрофічного затоплення місцевості;

масових лісових і торф'яних пожеж, що загрожують населеним пунктам;

землетрусів та інших геофізичних і гідрометеорологічних явищ з тяжкими наслідками.

Підставою для практичного здійснення заходів евакуації є фактичні показники стану наявної обстановки в разі надзвичайної ситуації та відповідне рішення.

Штаби цивільної оборони беруть участь у плануванні евакозаходів і всебічно сприяють підготовці евакоорганів до дій за призначенням.

Для транспортного забезпечення здійснення зазначених заходів залучається у мирний час весь транспорт, що є на відповідній адміністративній території, а у воєнний час - той, що не поставляється до Збройних Сил України.

До комплексу заходів з медичного захисту населення, що полягає в запобіганні ураженню людей або зменшенні його масштабів, своєчасному поданні допомоги потерпілим і їх лікуванні, забезпеченні епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій, включається така робота:

- планування використання наявних сил і засобів охорони здоров'я незалежно від їхньої приналежності та форм власності;

- розгортання у надзвичайних умовах необхідної кількості лікувальних закладів;

- забезпечення своєчасного застосування профілактичних препаратів;

- контроль продуктів харчування та води;

- завчасне створення та підготовка сил екстреної медичної допомоги та медичного захисту;

- накопичення медичних засобів захисту, спеціального майна і техніки;

- підготовка медперсоналу та загальне медико-санітарне навчання населення.

Захист від біологічних засобів зараження передбачає:

- своєчасне виявлення загрози або факту біологічного зараження, його виду й масштабів;

- комплекс адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних і спеціальних заходів.

У ході виконання заходів захисту від біологічних засобів зараження використовуються колективні та індивідуальні засоби захисту, запроваджується режим карантину або обсервації, проводиться знешкодження осередку ураження та екстрена профілактика. На об'єктах народного господарства, у закладах охорони здоров'я та населенням дотримується протиепідемічний режим.

Радіаційний та хімічний захист - це забезпечення людей засобами індивідуального захисту, організація і проведення спеціального

оброблення, встановлення та дотримання типового режиму радіаційного захисту. Радіаційний та хімічний захист досягається:

- завчасним накопиченням і утриманням в готовності засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної, хімічної розвідки та контролю. Цими засобами забезпечуються передусім особовий склад формувань, які беруть участь у рятувальних та інших невідкладних роботах в осередках ураження, персонал радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів та населення, що проживає в зонах можливого небезпечного зараження;

- своєчасним впровадженням у практику застосування засобів, способів і методів виявлення, оцінки масштабів і наслідків надзвичайних ситуацій, зумовлених аваріями на радіаційно та хімічно небезпечних об'єктах, застосуванням зброї масового ураження;

- розроблення типових режимів радіаційного захисту населення і функціонування об'єктів народного господарства в умовах зараження місцевості;

- завчасним пристосуванням об'єктів комунально-побутового обслуговування і транспортних підприємств для проведення санітарного оброблення людей і спеціального оброблення одягу, майна і транспорту.

Для забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій на території України запроваджуються єдині вимоги з безпеки функціонування радіаційно, хімічно та вибухонебезпечних об'єктів:

- утримання на них запасів сильнодіючих отруйних речовин в обсязі, що не перевищує нормативний;

- розміщення їх поза межами житлової забудови міста;

- урахування метеорологічних та інших природних факторів, властивих даній місцевості, що впливають на наслідки діяльності підприємств або аварій;

- виконання обов'язкового комплексу інженерно-технічних заходів щодо зменшення небезпеки в разі аварії;

- дотримання норм і правил техніки безпеки персоналом радіаційно, хімічно і вибухонебезпечних об'єктів.

Захист населення забезпечується шляхом:

- розроблення та запровадження системи відповідної нормативної документації;

- включення у розроблювані плани економічного і соціального розвитку спеціальних розділів з цивільної оборони;

- розроблення і реалізація на державному та регіональному рівні спеціальних програм забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях;

складання планів захисту персоналу радіаційно, хімічно та вибухо-небезпечних об'єктів і населення в зонах можливого зараження в разі аварій на них.

4. Організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у районах лиха і осередках ураження.

Це завдання полягає у виконанні заходів, передбачених чинним законодавством з питань ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій, епізоотій, що створюють загрозу життю і здоров'ю населення, а також у:

розвідуванні осередків ураження і визначенні меж (кордонів) цих осередків;

проведення робіт, пов'язаних з пошуком і рятуванням людей;

подання допомоги потерпілим;

евакуації населення з небезпечних районів;

карантинно-обсерваційних заходах;

оточенні осередків ураження;

забезпеченні громадського порядку у районах лиха і осередках ураження;

здійсненні заходів життєзабезпечення населення;

соціально-психологічній реабілітації населення;

здійсненні санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів.

Для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт:

створюються і утримуються в готовності до дій сили цивільної оборони;

залучаються в разі потреби інші сили незалежно від їхньої відомчої приналежності та рятувальні добровільні сили;

здійснюється підготовка органів управління цивільної оборони та опрацювання відповідних планів;

виготовляються необхідні технічні засоби;

забезпечується дотримання вимог з безпеки особовим складом сил цивільної оборони, який бере участь в рятувальних та інших невідкладних роботах;

підтримується інженерне, хімічне, медичне, транспортне та матеріальне забезпечення дій сил, що беруть участь у проведенні робіт.

5. Створення системи аналізу, прогнозування, управління, оповіщення і зв'язку, спостереження і контролю за радіоактивним, хімічним і бактеріологічним зараженням, підтриманням їхньої готовності до сталого функціонування у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Організатором діяльності цих систем є Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від

наслідків Чорнобильської катастрофи, основними виконавцями - Гідрометком, МОЗ, Мінсільгосппрод та інші центральні органи державної виконавчої влади, а також підприємства, установи і організації, що входять до сфери їхнього управління.

Спеціальні підрозділи зазначених центральних органів державної виконавчої влади щодобово інформують Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи про наявний стан навколишнього природного середовища та в установлений термін подають відомості про прогноз на найближчий час. Про загрозливі явища МНС повідомляється негайно.

У разі виникнення надзвичайної ситуації мережа спостереження і контролю зміцнюється за рахунок залучення відповідних підрозділів зі складу сил цивільної оборони.

Для своєчасного виявлення загрози виникнення надзвичайної ситуації, оповіщення персоналу та населення, що проживає в зонах можливого ураження, на радіаційно і хімічно небезпечних об'єктах створюються локальні автоматизовані системи, які мають бути сполученими з централізованою системою управління Цивільної оборони України.

Перелік об'єктів, де мають застосуватися локальні автоматизовані системи, визначається Кабінетом Міністрів України за поданням МНС.

Роботи, пов'язані із створенням цих систем, включаються до плану заходів щодо запобігання аваріям та катастрофам і зменшення збитків і втрат у разі їх виникнення, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

6. Організація життєзабезпечення населення під час аварій, катастроф, стихійного лиха і у воєнний час.

Завдання передбачає заходи, що здійснюються центральними та місцевими органами державної виконавчої влади, виконкомми місцевих Рад народних депутатів, штабами цивільної оборони, адміністрацією підприємств, установ і організацій завчасно, а також у разі надзвичайної ситуації з метою створення умов для виживання населення, яке може опинитися (опинилося) в осередках ураження.

Заходами життєзабезпечення населення, спрямованими на задоволення мінімуму життєвих потреб громадян, які потерпіли (можуть потерпіти) від наслідків надзвичайних ситуацій, надання їм побутових послуг і реалізацію соціальних гарантій на період проведення рятувальних та інших невідкладних робіт, є:

тимчасове розселення громадян в безпечних районах;

організація харчування у районах лиха і тимчасового розселення;

організація забезпечення населення, що потерпіло, одягом, взуттям і товарами першої необхідності;

організація подання фінансової допомоги потерпілим;

забезпечення медичного обслуговування та санітарно-епідеміологічного нагляду в районах тимчасового розселення.

7. Підготовка і перепідготовка осіб керівного складу цивільної оборони, її органів управління та сил, навчання населення вміння застосувати засоби індивідуального захисту і діяти у надзвичайних ситуаціях.

До керівного складу, який проходить підготовку й перепідготовку з цивільної оборони, належать посадові особи, що очолюють Уряд України та Уряд Криму, центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, підрозділи виконкомів місцевих Рад народних депутатів, на які покладено завдання з забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій; керівники підприємств, установ і організацій, командири (начальники) військових з'єднань і частин цивільної оборони та спеціалізованих формувань цивільної оборони центрального підпорядкування.

Підготовка осіб керівного складу цивільної оборони здійснюється на Центральних державних і територіальних курсах цивільної оборони: новопризначених на посаду - в рік призначення (протягом п'яти днів), усіх інших - під час проведення заходів відповідно до рішень начальника Цивільної оборони України. Перепідготовка зазначених осіб здійснюється один раз на п'ять років.

Підготовка і перепідготовка осіб керівного складу цивільної оборони здійснюється за планом комплектування курсів, що затверджується на відповідному рівні Прем'єр-міністром України, головою Уряду Криму, главами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Підготовка вчителів початкової та основної школи з питань цивільної оборони здійснюється щорічно протягом одного дня під час зимових канікул.

Викладачі предмета "Цивільна оборона" вищих навчальних закладів проходять підготовку під час методичних конференцій (зборів) один раз на три роки протягом трьох днів, а також на Центральних державних курсах цивільної оборони промислової та екологічної безпеки України.

Командири військових з'єднань і частин цивільної оборони, а також спеціалізованих формувань центрального підпорядкування проходять підготовку відповідно до планів оперативної, мобілізаційної та командирської підготовки.

Населення проходить підготовку по групах:

учні початкової та основної школи - за спеціальними програмами під керівництвом учителів;

учні старшої школи та навчально-виховних закладів - за програмою допризовної підготовки;

студенти вищих навчальних закладів - за спеціальними програмами, що затверджуються відповідним міністром і начальником Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи;

працівники підприємств, установ і організацій, а також особовий склад невоєнізованих формувань - під час об'єктових тренувань і комплексних навчань один раз на три роки.

Особи, що не зайняті у сфері виробництва та обслуговування, навчаються вміння застосовувати засоби захисту і діяти у надзвичайних ситуаціях з допомогою пам'яток і засобів масової інформації, а також під час загальнодержавного навчання з цивільної оборони, яке проводиться за рішенням Уряду України.

Підготовка особового складу органів управління цивільної оборони здійснюється в ході командно-штабних і штабних навчань, тренувань різних видів.

Командно-штабне навчання Цивільної оборони України проводиться один раз на п'ять років протягом п'яти діб. До навчання залучаються: війська цивільної оборони (але не більше однієї окремої механізованої бригади та одного окремого механізованого полку у повному складі), не більше одного спеціалізованого формування центрального підпорядкування, органи управління і сили цивільної оборони 2 - 3 областей у повному складі, штаби цивільної оборони Республіки Крим, решти областей, міст Києва і Севастополя, керівний склад центральних органів державної виконавчої влади, які залучені до виконання завдань з цивільної оборони, підприємства, установи і організації, де на період загальнодержавного заходу заплановано комплексне навчання, штатні підрозділи цивільної оборони центральних органів державної виконавчої влади. Керівник навчання - начальник Цивільної оборони України.

Штабне навчання Цивільної оборони України проводиться один раз на два роки протягом трьох діб. До навчання залучаються всі штаби військових з'єднань, частин і штаби цивільної оборони областей, міст Києва і Севастополя, штатні підрозділи цивільної оборони центральних органів державної виконавчої влади, які залучені до виконання завдань з цивільної оборони та керівний склад спеціалізова-

них формувань центрального підпорядкування. Керівник навчання - начальник Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Командно-штабне навчання цивільної оборони області (міста, віднесеного до групи з цивільної оборони) проводиться один раз на п'ять років протягом трьох діб. До навчання залучаються штаб цивільної оборони області (міста), відповідні підрозділи місцевої державної адміністрації (виконкомів місцевих Рад народних депутатів), які залучені до виконання завдань з цивільної оборони, органи управління цивільної оборони районів (але не більше третини), підприємства, установи і організації (лише ті, де на період проведення заходу заплановано комплексні навчання). Керівник навчання - начальник Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (начальник цивільної оборони області).

Підготовка особового складу органів управління цивільної оборони міст і районів здійснюється відповідно до щорічних організаційно-методичних вказівок.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА

від 24 березня 2004 р. N 368 Київ
(витяг)

Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями

Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є:

1. Затвердити Порядок класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями (додається).

2. Визнати такими, що втратили чинність:

постанову Кабінету Міністрів України від 15 липня 1998 р. N 1099 "Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій" ;

пункт 9 змін, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 15 травня 2003 р. N 717

Прем'єр-міністр України
Інд. 33

В.ЯНУКОВИЧ

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України
від 24 березня 2004 р. N 368

ПОРЯДОК

класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями

1. Класифікація надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (далі - надзвичайна ситуація) за їх рівнями здійснюється для забезпечення організації взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій у процесі вирішення питань, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями та ліквідацією їх наслідків.

1-1. У цьому Порядку наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

уражальний чинник джерела надзвичайної ситуації - складова частина небезпечного явища або процесу, що характеризується фізичною,

хімічною, біологічною чи іншою дією (впливом) та перевищенням нормативних показників;

порушення нормальних умов життєдіяльності - відсутність питного водопостачання, водовідведення, електро-, газо- і теплопостачання (в осінньо-зимовий період) та/або така зміна технічного стану житлового будинку (приміщення), внаслідок якої він став аварійним або не придатним до експлуатації, та/або зміна стану території (об'єкта), внаслідок якої проживання населення і провадження господарської діяльності на території (об'єкті) є неможливим.

2. Залежно від обсягів заподіяних наслідків, технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, надзвичайна ситуація класифікується як державного, регіонального, місцевого або об'єктового рівня.

3. Для визначення рівня надзвичайної ситуації встановлюються такі критерії:

1) територіальне поширення та обсяги технічних і матеріальних ресурсів, що необхідні для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

2) кількість людей, які внаслідок дії уражальних чинників джерела надзвичайної ситуації загинули або постраждали, або нормальні умови життєдіяльності яких порушено;

3) розмір збитків, завданих уражальними чинниками джерела надзвичайної ситуації, розраховується відповідно до Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. N 175

4. Державного рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) яка поширилась або може поширитися на територію інших держав;

2) яка поширилась на територію двох чи більше регіонів України (Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя), а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих регіонів, але не менш як 1 відсоток від обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація державного рівня за територіальним поширенням);

3) яка призвела до загибелі понад 10 осіб або внаслідок якої постраждало понад 300 осіб (постраждали - особи, яким внаслідок дії уражальних чинників джерела надзвичайної ситуації завдано тілесне ушкодження або які захворіли, що призвело до втрати працездатності, засвідченої в установленому порядку) чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 50 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби);

4) внаслідок якої загинуло понад 5 осіб або постраждало понад 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності понад 10

тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки (оцінені в установленому законодавством порядку), спричинені надзвичайною ситуацією, перевищили 25 тис. мінімальних розмірів (на час виникнення надзвичайної ситуації) заробітної плати;

5) збитки від якої перевищили 150 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

б) яка в інших випадках, передбачених актами законодавства, за своїми ознаками визнається як надзвичайна ситуація державного рівня.

5. Регіонального рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) яка поширилася на територію двох чи більше районів (міст обласного значення) Автономної Республіки Крим, областей, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості цих районів, але не менш як 1 відсоток обсягу видатків відповідних місцевих бюджетів (надзвичайна ситуація регіонального рівня за територіальним поширенням);

2) яка призвела до загибелі від 3 до 5 осіб або внаслідок якої постраждало від 50 до 100 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 1 тис. до 10 тис. осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 15 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

6. Місцевого рівня визнається надзвичайна ситуація:

1) яка вийшла за межі територій потенційно небезпечного об'єкта, загрожує довкіллю, сусіднім населеним пунктам, інженерним спорудам, а для її ліквідації необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують власні можливості потенційно небезпечного об'єкта;

2) внаслідок якої загинуло 1-2 особи або постраждало від 20 до 50 осіб, чи було порушено нормальні умови життєдіяльності від 100 до 1000 осіб на тривалий час (більш як на 3 доби), а збитки перевищили 0,5 тис. мінімальних розмірів заробітної плати;

3) збитки від якої перевищили 2 тис. мінімальних розмірів заробітної плати.

7. Об'єктового рівня визнається надзвичайна ситуація, яка не підпадає під названі вище визначення.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
П О С Т А Н О В А
від 26 жовтня 2001 р. N 1432 Київ

Про затвердження Положення про порядок проведення евакуації населення у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

З метою належного забезпечення проведення евакуації населення на території України Кабінет Міністрів України **п о с т а н о в л я є**:

Затвердити Положення про порядок проведення евакуації населення у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що додається.

Прем'єр-міністр України
Інд. 33

А.КІНАХ

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 26 жовтня 2001 р. N 1432

ПОЛОЖЕННЯ
про порядок проведення евакуації населення у разі загрози або
виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного
характеру

1. Загальна частина

1. Поняття, що вживаються у цьому Положенні, мають таке значення:

евакуація - комплекс заходів щодо організованого вивезення (виведення) населення з районів (місць), зон можливого впливу наслідків надзвичайних ситуацій і розміщення його у безпечних районах (місцях) у разі виникнення безпосередньої загрози життю та заподіяння шкоди здоров'ю людей;

загальна евакуація - комплекс заходів, що здійснюються для всіх категорій населення в окремих регіонах держави у разі виникнення надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру;

часткова евакуація - комплекс заходів, що здійснюється для захисту окремих категорій населення у разі виникнення надзвичайної ситуації

техногенного чи природного характеру. Часткова евакуація проводиться завчасно для визначених категорій населення: студентів, учнів інтернатів, вихованців дитячих будинків, пенсіонерів та інвалідів, які утримуються у будинках для осіб похилого віку, разом з викладачами та вихователями, обслуговуючим персоналом і членами їх сімей, а також хворих разом з лікувальними закладами і їх персоналом;

безпечний район - придатний для життєдіяльності район розміщений евакуйованого населення, який визначається рішенням відповідного органу виконавчої влади за межами зон можливого зруйнування, хімічного зараження, катастрофічного затоплення, масових лісових і торф'яних пожеж, а також небезпечного радіоактивного забруднення;

уповноважені органи управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи - Головне управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Автономної Республіки Крим, Головне управління з питань надзвичайних ситуацій Київської міськдержадміністрації, головні управління (управління) з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи обласних та Севастопольської міської держадміністрацій;

евакуаційні органи - підрозділи управління процесом евакуації, які призначаються розпорядженням керівника відповідного органу виконавчої влади (об'єкта) для планування, підготовки, організації та проведення евакуації населення, а також для приймання і розміщення евакуйованого населення.

2. Залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації рішення про проведення евакуації населення приймають:

на загальнодержавному рівні - Кабінет Міністрів України;

на регіональному рівні - Рада міністрів Автономної Республіки Крим, голова обласної держадміністрації;

на місцевому рівні - голова Київської та Севастопольської міської держадміністрації, голова районної держадміністрації;

на об'єктовому рівні - керівник об'єкта.

3. Загальна евакуація проводиться шляхом вивезення основної частини населення з міст і небезпечних районів усіма видами наявних транспортних засобів на відповідній адміністративній території та виведення найбільш витривалої його частини пішки.

4. Часткова евакуація проводиться з використанням транспортних засобів, що експлуатуються за діючим графіком. Для прискорення евакуації за рішенням керівника відповідного органу виконавчої влади залучаються додаткові транспортні засоби.

5. Оповіщення населення про загрозу і виникнення надзвичайної ситуації здійснюється з використанням усіх систем оповіщення, мережі зв'язку, засобів радіомовлення і телебачення із залученням у разі потреби сил і засобів органів МВС.

6. Безпечний район визначається рішенням органу виконавчої влади, як правило, на території своєї області (Автономної Республіки Крим).

За кожним підприємством, установою, організацією, об'єктом закріплюється район або пункт розміщення.

7. У разі коли евакуйоване населення неможливо розмістити у безпечному районі своєї області (Автономної Республіки Крим), частина його може розміщуватися у сусідній області з обов'язковим узгодженням цього питання з керівником виконавчої влади відповідної області.

8. Безпечні для розміщення евакуйованого населення райони та порядок його доставки від пунктів висадки до місць розміщення визначаються рішенням відповідного органу виконавчої влади, на території якого планується розміщувати евакуйоване населення, за заявками органу виконавчої влади і об'єкта, що проводить евакуацію.

9. Для евакуації населення із зон радіоактивного забруднення навколо атомних електростанцій визначається не менш як два райони для розміщення евакуйованого населення у протилежних напрямках, з урахуванням переважаючого для цієї місцевості напрямку вітру.

10. Органи виконавчої влади, на території яких планується розміщувати евакуйоване населення із зон радіоактивного забруднення навколо атомних електростанцій, зон катастрофічного затоплення та землетрусу, видають ордери на право зайняття громадських будівель і приміщень.

11. У разі хімічного зараження, виникнення повені, катастрофічного затоплення, масових пожеж евакуація здійснюється у безпечні райони поблизу місць виникнення надзвичайної ситуації.

2. Евакуаційні органи, їх функції та завдання

12. Для планування, підготовки та проведення евакуації, приймання і розміщення населення створюються евакуаційні комісії, збірні евакуаційні пункти, проміжні пункти евакуації та приймальні евакуаційні пункти (далі - евакуаційні органи).

13. Персональний склад евакуаційних органів визначається рішенням керівників відповідних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а на об'єктах - наказами керівників підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності і підпорядкування.

14. Евакуаційні комісії очолюють заступники керівників органів виконавчої влади, які відповідають за планування, організацію, проведення евакуації, приймання і розміщення населення. Секретарями

зазначених комісій призначаються працівники уповноваженого органу управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

15. Евакуаційні органи здійснюють планування евакуації, підготовку населення до евакуаційних заходів, підготовку підпорядкованих евакуаційних органів до виконання завдань, контроль за підготовкою та розподілом усіх видів транспортних засобів для забезпечення евакуаційних перевезень, визначення станцій, портів для посадки (висадки) населення, визначення маршрутів руху населення пішки, практичне проведення евакуації, приймання евакуйованого населення та ведення його обліку за об'єктами, а також контроль за розміщенням і життєзабезпеченням.

16. Час на розгортання і підготовку евакуаційних органів усіх рівнів до роботи не повинен перевищувати чотирьох годин з моменту отримання рішення про проведення евакуації.

17. У разі виникнення потреби в негайному проведенні евакуації у складі евакуаційних комісій створюються оперативні групи, які розпочинають роботу з моменту прийняття рішення про проведення евакуації.

18. Контроль за роботою евакуаційних органів здійснюють керівники відповідних органів виконавчої влади (об'єктів), яким підпорядковані ці органи.

19. Збірні евакуаційні пункти призначені для збору і реєстрації населення, яке підлягає евакуації, формування піших і транспортних колон та ешелонів, а також забезпечення відправлення їх на пункти посадки на транспортні засоби та вихідні пункти руху пішки. Кожний збірний евакуаційний пункт має свій номер і за кожним з них закріплюється певна кількість об'єктів.

20. Збірні евакуаційні пункти розгортаються за рішенням органів виконавчої влади про проведення евакуації у разі аварії на атомній електростанції, катастрофічного затоплення і землетрусу.

21. Збірні евакуаційні пункти, проміжні пункти евакуації та приймальні евакуаційні пункти забезпечуються зв'язком з районними, міськими, районними у містах, селищними, сільськими, об'єктовими евакуаційними комісіями, пунктами посадки на транспортні засоби, вихідними пунктами руху пішки, з медичними і транспортними службами.

22. Проміжні пункти евакуації розгортаються на межах зон радіоактивного або хімічного забруднення.

23. Приймальні евакуаційні пункти розгортаються в пунктах висадки евакуйованого населення і призначаються для його зустрічі і відправлення до районів (пунктів) розміщення.

24. Уповноважений орган управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи у межах наданих йому повноважень бере участь у плануванні, підготовці та проведенні евакуації, здійснює координацію цих заходів.

25. Уповноважений орган управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи постійно інформується евакуаційними органами про планування евакуації, підготовку евакуаційних органів до виконання покладених на них завдань, навчання населення діям під час проведення евакуації, обладнання станцій, портів, пунктів посадки на транспортні засоби, підготовку маршрутів до місць посадки на транспортні засоби, здійснення контролю за підготовкою транспортних засобів до евакуації, організації обліку евакуйованого населення, підготовки пунктів управління до організації управління та зв'язку в ході евакуації, організації оповіщення відповідних органів управління та населення про початок евакуації, організації інженерної, медичної, пожежної, радіаційної, хімічної розвідки в місті (районі), медичного забезпечення населення у ході евакуації у місті (районі), підготовки до розгортання пунктів спеціальної обробки населення, знезараження одягу і транспортних засобів, дозиметричного контролю у складі приймальних евакуаційних пунктів.

26. На органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та керівників об'єктів, які проводять евакуацію населення, покладається:

- планування і проведення евакуації працівників та членів їх сімей;

- подання до відповідних транспортних органів розрахунків потреби у транспортних засобах для вивезення працівників і членів їх сімей до безпечних районів;

- контроль за плануванням, підготовкою і проведенням евакуаційних заходів підвідомчими об'єктами;

- визначення та підготовка безпечного району для розміщення евакуйованих працівників і членів їх сімей.

27. Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та об'єкти, які приймають евакуйоване населення, визначають склад відповідних евакуаційних органів, забезпечують планування приймання та розміщення евакуйованого населення, яке прибуває з небезпечних районів, у будівлях і приміщеннях незалежно від форми власності, підготовку приймальних евакуаційних пунктів, обладнання станцій, портів, пунктів висадки населення, сховищ для захисту евакуйованого населення, контроль за підготовкою житла, медичних закладів, інших об'єктів для розміщення і життєзабезпечення евакуйованого населення,

організацію його обліку, інженерної, медичної, пожежної, радіаційної, хімічної розвідок на маршрутах евакуації і у районах (пунктах) розміщення населення, організацію дозиметричного контролю, спеціальної обробки населення, одягу і техніки.

28. Організація забезпечення цивільного захисту населення, у тому числі евакуації, в транспортних засобах покладається на органи управління залізничним, автомобільним, водним та авіаційним транспортом.

Мінтранс для прискорення проведення евакуації завчасно визначає за відповідними варіантами графіки та маршрути руху залізничних, автомобільних, морських, річкових та авіаційних транспортних засобів, що забезпечують евакуаційні перевезення.

29. Транспортні служби і організації:

розробляють плани забезпечення потреб евакуації у транспортних засобах;

беруть участь у плануванні і підготовці транспортних засобів для перевезення евакуйованого населення.

30. МНС відповідно до покладених на нього завдань з евакуації населення:

організовує оповіщення населення про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації та постійно інформує його про поточну обстановку;

організовує розроблення і проведення евакуаційних заходів;

координує діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади та об'єктів з питань евакуації населення у надзвичайних ситуаціях;

здійснює контроль за ходом проведення евакуації;

організовує і здійснює контроль за готовністю евакуаційних органів до дій з проведення евакуації;

організовує навчання населення, працівників евакуаційних органів та органів управління всіх рівнів з питань підготовки і проведення евакуаційних заходів в умовах надзвичайних ситуацій.

31. МОЗ:

планує медичне забезпечення на випадок проведення евакуації;

організовує підготовку медичних служб до медичного забезпечення на збірних евакуаційних пунктах, маршрутах евакуації, в районах розміщення евакуйованого населення;

у межах своєї компетенції здійснює державний санітарно-гігієнічний нагляд;

організовує проведення санітарної обробки населення.

32. МВС:

організовує регулювання дорожнього руху на міських і позаміських маршрутах евакуації;

розробляє і здійснює заходи щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, охорони матеріальних і культурних цінностей у разі проведення евакуації;

організовує охорону громадського порядку на збірних і приймальних евакуаційних пунктах, пунктах посадки (висадки), на маршрутах евакуації і у районах (пунктах) розміщення евакуйованого населення;

у межах своєї компетенції забезпечує дотримання режиму перевезень автомобільними дорогами і допуск до зон надзвичайних ситуацій;

організовує реєстрацію евакуйованого населення і ведення адресно-довідкової роботи.

33. Держкомзв'язку забезпечує оповіщення населення про початок евакуації і зв'язок під час проведення евакуаційних заходів.

3. Планування евакуації населення

34. Планування евакуації проводиться для населення, яке проживає у зонах можливого катастрофічного затоплення, небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного зараження, районах виникнення стихійного лиха (масових лісових і торф'яних пожеж, землетрусів, зсувів, паводків, підтоплень та інших геофізичних і гідрометеорологічних явищ з тяжкими наслідками), великих аварій і катастроф (якщо виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю людей).

35. Евакуація населення із зон небезпечного радіоактивного забруднення навколо атомних електростанцій планується і проводиться:

для АЕС потужністю до 4 ГВт - у радіусі 30 кілометрів;

для АЕС потужністю більше 4 ГВт - у радіусі 50 кілометрів.

36. У плані евакуації, складовою частиною якого є карта (схема), зазначаються:

висновки з оцінки обстановки у разі виникнення надзвичайної ситуації;

порядок оповіщення населення про початок евакуації;

кількість населення, яке підлягає евакуації, за віковими категоріями;

терміни проведення евакуації;

склад евакуаційних органів і терміни приведення їх у готовність;

кількість населення, яке вивозиться різними видами транспортних засобів окремо і виводиться пішки;

розподілення об'єктів за збірними евакуаційними пунктами, пунктами посадки, районами (пунктами) розміщення та евакуаційними напрямками; маршрути евакуації;

райони (пункти) розміщення евакуйованого населення;

пункти посадки на транспортні засоби, пункти висадки у безпечному районі, порядок доставки населення з пунктів висадки до районів (пунктів) розміщення;

заходи щодо організації приймання, розміщення, захисту та життєзабезпечення евакуйованого населення у безпечному районі;

порядок організації управління і зв'язку.

На карті (схемі) позначаються:

райони (пункти) розміщення евакуаційних органів, вихідні пункти та пункти посадки (висадки);

схема оповіщення, організації зв'язку і управління;

розміщення евакуйованого населення по об'єктах у безпечному районі.

Розділ плану, в якому визначаються види забезпечення евакуації, розробляється відповідними службами. До цього розділу включаються:

основні завдання служби;

перелік сил і засобів, які залучаються для виконання евакуаційних заходів;

терміни виконання завдань.

План евакуації розробляється евакуаційною комісією відповідного рівня, затверджується керівником відповідного органу виконавчої влади, який очолює цю комісію, погоджується з керівником відповідного органу виконавчої влади, який приймає і розміщує евакуйоване населення, та підписується головою евакуаційної комісії.

37. Евакуаційна комісія відповідного органу виконавчої влади, на території якої планується розміщення евакуйованого населення, розробляє план його приймання і розміщення у безпечному районі з картою (схемою).

У плані зазначаються:

кількість евакуйованого населення за віковими категоріями, яке прибуває у район, місто, район у місті, селище, село;

кількість об'єктів і їх розподіл за районами у місті, сільськими і селищними радами, населеними пунктами;

чисельність населення, яке проживає на відповідній території;

будівлі і споруди для розміщення об'єктів господарювання;

пункти висадки евакуйованого населення;

порядок і терміни доставки евакуйованого населення з приймальних евакуаційних пунктів до районів (пунктів) розміщення;

порядок розміщення евакуйованого населення;

порядок забезпечення евакуйованого населення продуктами харчування, водою, предметами першої необхідності, медичним та іншими видами обслуговування;

порядок оповіщення посадових осіб, які відповідають за приймання евакуйованого населення, про початок евакуації і терміни прибуття населення.

На карті (схемі) позначаються:

місця розгортання приймальних евакуаційних пунктів, пункти висадки евакуйованого населення, розподілення об'єктів за районами (пунктами) розміщення;

склад евакуаційних органів і термін приведення їх у готовність;

схема оповіщення, організації зв'язку і управління;

райони (пункти) розміщення людей у безпечному районі, їх кількість, категорія і розподілення за об'єктами.

План приймання і розміщення евакуйованого населення підписується головою евакуаційної комісії і затверджується керівником відповідного органу виконавчої влади.

38. План приймання і розміщення евакуйованого населення включає також розділ з транспортного забезпечення евакуації, в якому зазначається:

кількість транспортних засобів кожного виду і термін їх подачі до пунктів посадки;

кількість населення, яке підлягає евакуації;

терміни відправлення евакуйованого населення у безпечні райони;

терміни прибуття евакуйованого населення до пунктів посадки;

маршрути руху транспортних засобів;

кількість рейсів.

Розділ плану з транспортного забезпечення евакуації розробляється транспортною службою, погоджується з уповноваженим органом управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і затверджується керівником органу управління відповідного виду транспорту.

39. На всіх громадян, які підлягають евакуації, завчасно складаються списки за об'єктами і житлово-експлуатаційними організаціями у трьох примірниках, один з яких залишається на об'єкті або в житлово-експлуатаційній організації, другий (у разі одержання рішення про проведення евакуації) після уточнення списків надсилається на збірний евакуаційний пункт, третій - до евакуаційної комісії району (пункту) розміщення.

40. План евакуації населення щороку уточнюється станом на 1 січня.

4. Порядок проведення евакуації

41. З отриманням рішення (сигналу) про проведення евакуації евакуаційні комісії уточнюють завдання керівникам об'єктів щодо проведення евакуаційних заходів, контролюють стан оповіщення населення, його збору, формування колон (через начальників маршрутів), забезпечують переміщення їх до пунктів евакуації, а також разом з

транспортними службами - готовність транспортних засобів до перевезень, уточнюють порядок їх використання, підтримують постійний зв'язок з начальниками маршрутів та з органами виконавчої влади безпечних районів, інформують їх про хід евакуації.

42. У райони розміщення евакуаційних органів та населення, яке підлягає евакуації, направляються представники евакуаційних комісій для вирішення питань приймання, розміщення і життєзабезпечення евакуйованого населення.

43. Об'єктові евакуаційні комісії:

організують оповіщення, реєстрацію та облік населення, уточнюють дані про транспортні засоби, що виділяються об'єктові, термін їх подачі, маршрути та порядок руху;

видають начальникам піших і транспортних колон витяги із схем маршрутів, забезпечують засобами зв'язку та інструктують їх;

організують і контролюють посадку евакуйованого населення на транспортні засоби і відправку колон;

надають необхідну інформацію органам виконавчої влади у безпечних районах;

інформують районні евакуаційні комісії про хід евакуації.

44. Керівники житлово-експлуатаційних організацій здійснюють оповіщення непрацюючого населення про порядок проведення евакуації, разом з працівниками органів внутрішніх справ та охорони здоров'я забезпечують прибуття на збірні евакуаційні пункти громадян, які з поважних причин не можуть самостійно прибути на ці пункти.

45. Начальники збірних евакуаційних пунктів уточнюють з керівниками підприємств та організацій чисельність евакуйованого населення і порядок його відправлення, організують реєстрацію та облік населення, формують піші і транспортні колони, здійснюють посадку населення на транспортні засоби, доповідають евакуаційній комісії району, міста, району у місті про його відправлення та інструктують начальників ешелонів і старших колон, організують надання медичної допомоги евакуйованому населенню, охорону громадського порядку.

46. Евакуація особового складу збірних евакуаційних пунктів організовується після проведення евакуаційних заходів згідно з окремим рішенням керівника відповідного органу виконавчої влади.

47. Керівник органу виконавчої влади і евакуаційна комісія безпечного району, організують підготовку пунктів висадки, розгортають приймальний евакуаційний пункт, уточнюють кількість прибулих і порядок подачі транспортних засобів для їх вивезення з пунктів висадки, а також з проміжних пунктів евакуації до пунктів розміщення,

контролюють роботу керівників об'єктів безпечних районів з прийому і розміщення евакуйованого населення.

48. У разі оголошення евакуації громадяни самостійно на міських транспортних засобах, які у цей період працюють цілодобово, прибувають на збірні евакуаційні пункти. Працівники цих пунктів розподіляють громадян, які підлягають евакуації, за транспортними засобами, інструктують їх і забезпечують посадку на транспортні засоби.

49. У разі виникнення аварії на хімічно або радіаційно небезпечному об'єкті евакуація населення проводиться у два етапи:

перший - від місця знаходження людей до межі зони забруднення;

другий - від межі зони забруднення до пункту розміщення евакуйованого населення в безпечних районах.

На межі зони забруднення в проміжному пункті евакуації здійснюється пересадка евакуйованого населення з транспортного засобу, який рухався забрудненою місцевістю, на незабруднений транспортний засіб.

Забруднений транспортний засіб використовується для перевезення населення тільки забрудненою місцевістю.

50. Евакуація населення із зон можливого катастрофічного затоплення проводиться у першу чергу з населених пунктів, що знаходяться поблизу гребель, хвиля прориву яких може досягнути зазначених населених пунктів протягом менше ніж 4 годин, а з інших населених пунктів - за наявності безпосередньої загрози їх затоплення.

51. Інформаційне забезпечення евакуйованого населення про порядок дій у різних ситуаціях та про оперативну обстановку здійснюється уповноваженим органом управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і евакуаційним органом з використанням для цього системи оповіщення, засобів радіомовлення і телебачення та із залученням у разі потреби сил і засобів органів МВС.

52. Евакуйовані громадяни повинні мати при собі паспорт, військовий квиток, документ про освіту, трудову книжку або пенсійне посвідчення, свідоцтво про народження, гроші і цінності, продукти харчування і воду на 3 доби, постільну білизну, необхідний одяг і взуття загальною вагою не більш як 50 кілограмів на кожного члена сім'ї. Дітям дошкільного віку вкладається у кишеню або пришивається до одягу записка, де зазначається прізвище, ім'я та по батькові, домашня адреса, а також ім'я та по батькові матері і батька.

53. Евакуйоване населення розміщується у придатних для проживання будівлях, які в зимовий період опалюються.

54. Методичне забезпечення планування та проведення евакуаційних заходів здійснюється МНС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.
2. Бандурка А.М. "Генерал милиции советует и предупреждает". - Харьков: "Основа", 1998. - 256 с.
3. Бандурка О.М., Кузніченко С.О. Організація діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: Науково-практичний посібник. - Харків: Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. - 116 с.
4. Безопасность жизнедеятельности. Ученик для вузов / С.В. Белов и др. - М.: Высш.шк. 1999. - 448 с.
5. Джигирей В.С., Жидецкий В.Ц. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. - Київ: "Каравела", 2001. - 320 с.
6. Державний стандарт України, ДСТУ 3891 - 99. - "Безпека у надзвичайних ситуаціях", терміни та визначення основних понять: Київ, Держстандарт України: - 1999.
7. Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. - Київ: "Каравела", 2001. - 320 с.
8. Закон України "Про цивільну оборону" від 03. 02. 1993р.
9. Закон України "Про аварійно-рятувальні служби" від 14.12.1999р.
10. Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" від 08.06.2000р.
11. Закон України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації" від 13.07.2000р.
12. Закон України "Про пожежну безпеку" від 17.12.1993р.
13. Закон України "Про надзвичайний стан" від 26.06.1992р.
14. Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану" від 16.03.2001р.
15. Закон України "Про об'єкти підвищеної небезпеки" від 18.01.2001р.
16. Закон України "Про правові засади цивільного захисту" від 24. 06.2004р.
17. Указ Президента України "Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" від 09.02.2001р.
18. Постанова Кабінету Міністрів України "Про державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки" від 16.02.1998р.

19. Постанова Кабінету Міністрів України "Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру" від 03.08.1998р.

20. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Цивільну оборону України" від 10.05.1994р.

21. Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій" від 24.03.2004р.

22. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок проведення евакуації населення в разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру від 26.10.2001р.

23. Кузніченко О.М. Діяльність СОГПЦО в зоні хімічного забруднення. - Збірник рефератів науково-практичної конференції "Проблеми ОГП та удосконалення законодавства". - Харків, ХІВС, 1993.

24. Кузніченко О.М. Навчальний посібник з дисципліни "Безпека життєдіяльності". - Харків: ХЕПУ, 2005. - 28 с.

25. Кузніченко О.М. Спрощені технології - один із напрямків підвищення стійкості функціонування об'єктів господарської діяльності в надзвичайних ситуаціях. "Наукові записки Харківського економіко-правового університету", № 1(4), 2006.

26. Кузніченко О.М. ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на об'єктах господарської діяльності "Наукові записки Харківського економіко-правового університету", № 1(5), 2007.

27. Кузніченко М.О. Моделювання аварій на об'єктах господарської діяльності з метою підготовки фахівців для їх запобігання та ліквідації наслідків. "Наукові записки Харківського економіко-правового університету", № 1(7), 2009.

28. Кузніченко О.М., Кузніченко О.В. "Основи охорони праці". Навчальний посібник. - Харків: Еспада, 2005. - 176 с.

29. Кузніченко О.М. робоча навчальна програма з дисципліни "Безпека життєдіяльності". - Харків: ХЕПУ, 2010. - 18 с.

30. Пістун І.П. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. - Суми.: Вид-во "Університетська книга", 2000.

31. Постник М.И. Защита населения и хозяйственных объектов в чрезвычайных ситуациях: Ученик. - Мн.: высш.шк. - 2003. - 398 с.

32. Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.1998. №1099 // Офіційний вісник України. - 1998. - №28. - С. 1062.

33. Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 // Офіційний вісник України . - 1998. - № 31. - С.1175.

34. Удосконалення організаційної структури керівництва процесами запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру на об'єкті, автор: Гіренко П.І. "Надзвичайна ситуація", №10/2000.

35. Чирва Ю.О., Баб'як О.С. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. - К: Атіка, 2001. - 304 с.

ЗМІСТ

ВІД АВТОРІВ.....	3
<i>Схема 1. Предмет, мета, структура та зміст курсу "БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ".....</i>	<i>4</i>
ТЕМА 1. Безпека життєдіяльності людини у системі "	
Людина – навколишнє середовище".....	5
<i>Схема 2. Основні поняття, терміни та визначення у безпеці життєдіяльності.....</i>	<i>5</i>
<i>Схема 3. Навколишнє середовище і його значення для людини.....</i>	<i>6</i>
<i>Схема 4. Біосфера та її складові.....</i>	<i>7</i>
<i>Схема 5. Соціально-політичне середовище.....</i>	<i>9</i>
<i>Схема 6. Соціальні відносини, які виникають між людьми у процесі їхньої діяльності та спілкування.....</i>	<i>9</i>
<i>Схема 7. Конфлікти.....</i>	<i>10</i>
<i>Схема 8. Об'єднання людей в соціальні групи.....</i>	<i>11</i>
<i>Схема 9. Техносфера, її складові.....</i>	<i>11</i>
<i>Схема 10. Класифікація джерел небезпеки.....</i>	<i>13</i>
<i>Схема 11. Природні небезпеки (стихійні лиха).....</i>	<i>14</i>
<i>Схема 12. Небезпеки техногенного характеру.....</i>	<i>25</i>
<i>Схема 13. Аварії з викидом радіоактивних речовин у навколишнє середовище.....</i>	<i>25</i>
<i>Схема 14. Аварії з витоком сильнодіючих отруйних речовин.....</i>	<i>27</i>
<i>Схема 15. Аварії на транспорті.....</i>	<i>28</i>
<i>Схема 16. Соціально-політичні небезпеки.....</i>	<i>31</i>
<i>Схема 17. Класифікація небезпечних та шкідливих факторів, породжених джерелами небезпек.....</i>	<i>38</i>
<i>Схема 18. Ризик як оцінка небезпеки.....</i>	<i>39</i>
ТЕМА 2 Надзвичайні ситуації та їх класифікація.	
Державне управління у сфері захисту від надзвичайних ситуацій.....	40
<i>Схема 19. Надзвичайні ситуації. Причини виникнення.....</i>	<i>40</i>
<i>Схема 20. Надзвичайні ситуації та їх класифікація згідно до "Положення про класифікацію надзвичайних ситуацій в Україні".....</i>	<i>42</i>
<i>Схема 21. Єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру (ЄДСЗР).....</i>	<i>45</i>

<i>Схема 22. Основні заходи, що реалізуються ЄДСЗР у режимі повсякденної діяльності.....</i>	<i>47</i>
<i>Схема 23. Режими функціонування ЄДСЗР.....</i>	<i>47</i>
<i>Схема 24. Основні заходи, що реалізуються ЄДСЗР у режимі підвищеної готовності.....</i>	<i>48</i>
<i>Схема 25. Основні заходи, що реалізуються ЄДСЗР у режимі діяльності у надзвичайній ситуації .....</i>	<i>49</i>
<i>Схема 26. Основні заходи, що реалізуються ЄДСЗР у режимі діяльності у надзвичайному стані.....</i>	<i>50</i>
<i>Схема 27. Ким, та за яких умов вводиться надзвичайний стан..</i>	<i>52</i>
<i>Схема 28. Завдання ЄДСЗР.....</i>	<i>53</i>
<i>Схема 29. Основні заходи захисту населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій.....</i>	<i>54</i>
<i>Схема 30. Оповіщення та інформування.....</i>	<i>55</i>
<i>Схема 31. Спостереження і контроль.....</i>	<i>56</i>
<i>Схема 32. Укриття у захисних спорудах.....</i>	<i>56</i>
<i>Схема 33 . Евакуація.....</i>	<i>57</i>
<i>Схема 34. Інженерний захист.....</i>	<i>59</i>
<i>Схема 35. Біологічний захист.....</i>	<i>59</i>
<i>Схема 36. Медичний захист.....</i>	<i>60</i>
<i>Схема 37. Радіаційний і хімічний захист.....</i>	<i>61</i>
<i>Схема 38. Фінансове і матеріальне забезпечення заходів захисту населення.....</i>	<i>62</i>
<i>Схема 39. Державне управління у сфері захисту від надзвичайних ситуацій .....</i>	<i>63</i>
<i>Схема 40. Державне регулювання та контроль щодо захисту населення в надзвичайних ситуаціях.....</i>	<i>66</i>
<i>Схема 41. Участь об'єднань громадян у захисті населення.....</i>	<i>69</i>
<i>Схема 42. Планування роботи ЄДСЗР.....</i>	<i>70</i>
<i>Схема 43. Основні засади взаємодії органів управління функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації (ЄДСЗР).....</i>	<i>71</i>
ТЕМА 3. Оцінювання обстановки в зоні дії уражаючих чинників, які виникають у надзвичайних ситуаціях.....	72
<i>Схема 44. Оцінювання обстановки в зоні радіаційного забруднення .....</i>	<i>72</i>
<i>Схема 45. Види іонізуючого випромінювання.....</i>	<i>73</i>
<i>Схема 46. Особливості дії іонізуючого випромінювання на організм людини.....</i>	<i>74</i>

Схема 47. Джерела іонізуючого випромінювання.....	76
Схема 48. Одиниці вимірювання радіоактивних випромінювань.....	77
Схема 49. Нормування радіоактивних випромінювань.....	78
Схема 50. Вихідні дані оцінювання обстановки в зоні радіаційного забруднення.....	79
Схема 51. Оцінювання обстановки в зоні хімічного забруднення.....	81
Схема 52. Вихідні параметри для визначення основних параметрів осередка хімічного забруднення методом прогнозування.....	82
Схема 53. Довідкові матеріали для оцінювання обстановки в зоні хімічного забруднення.....	84
Схема 54. Розрахунок глибини зони забруднення СДОР.....	85
Схема 55. Розрахунок площі зони забруднення.....	87
Схема 56. Розрахунок часу надходження хмари СДОР до заданого об'єкта.....	88
ТЕМА 4. Засоби захисту від небезпечних чинників, що виникають у надзвичайних ситуаціях природного та техногенного характеру, а також на виробництві в процесі праці і в побуті. Способи виявлення небезпечних чинників в оточуючому середовищі.....	
Схема 57. Основні принципи та способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях.....	88
Схема 58. Укриття населення в захисних спорудах.....	89
Схема 59. Забезпечення населення індивідуальними засобами захисту. Засоби захисту органів дихання.....	90
Схема 60. Промислові протигази для захисту органів дихання.....	93
Схема 61. Види шкідливих факторів, що виникають на виробництві в процесі праці, та їх вплив на життєдіяльність людини.....	94
Схема 62. Види електрики.....	95
Схема 63. Електротравматизм.....	97
Схема 64. Дія електричного струму на організм людини.....	98
Схема 65. Види електричних травм.....	99
Схема 66. Місцева електротравма.....	100
Схема 67. Електричні удари.....	100
Схема 68. Фактори, що впливають на ступінь ураження людини... ..	101
Схема 69. Індивідуальні особливості організму людини.....	102
Схема 70. Вплив шляху проходження струму крізь тіло людини на ступінь її ураження.....	102
Схема 71. Причини електротравм.....	103

<i>Схема 72. Електрозахисні засоби, призначені для захисту персоналу, що обслуговує електроустановки.....</i>	<i>104</i>
<i>Схема 73. Надання першої допомоги при ураженні електричним струмом.....</i>	<i>105</i>
<i>Схема 74. Безпечні методи звільнення потерпілого від дії електричного струму.....</i>	<i>106</i>
<i>Схема 75. Дія статичної електрики на людину.....</i>	<i>108</i>
<i>Схема 76. Захист від статичної електрики.....</i>	<i>109</i>
<i>Схема 77. Захист будівель та споруд від атмосферної електрики (від блискавки).....</i>	<i>109</i>
<i>Схема 78. Правила поведінки під час грози.....</i>	<i>110</i>
<i>Схема 79. Шум, його характеристика та засоби захисту.....</i>	<i>111</i>
<i>Схема 80. Вібрація, її характеристика та засоби захисту.....</i>	<i>112</i>
<i>Схема 81. Іонізуюче випромінювання, його характеристика та засоби захисту.....</i>	<i>114</i>
<i>Схема 82. Ультрафіолетове випромінювання, його характеристика та засоби захисту.....</i>	<i>116</i>
<i>Схема 83. Електромагнітне випромінювання, його характеристика та засоби захисту.....</i>	<i>116</i>
<i>Схема 84. Лазерне випромінювання, його характеристика та засоби захисту.....</i>	<i>117</i>
<i>Схема 85. Шкідливі речовини, їх характеристика та засоби захисту.....</i>	<i>118</i>
<i>Схема 86. Способи виявлення небезпечних чинників в оточуючому середовищі. (При надзвичайних ситуаціях техногенного характеру на об'єктах підвищеної небезпеки ядерної енергетики та хімічної промисловості).....</i>	<i>119</i>
<i>Схема 87. Небезпечні чинники, що виникають внаслідок техногенних надзвичайних ситуацій на потенційно небезпечних об'єктах.....</i>	<i>121</i>
<i>Схема 88. Основні методи виявлення і вимірювання радіоактивних випромінювань.....</i>	<i>123</i>
<i>Схема 89. Прилади для вимірювання радіоактивних випромінювань.....</i>	<i>124</i>
<i>Схема 90. Основні методи виявлення і вимірювання концентрації СДОР в оточуючому середовищі. Прилади хімічної розвідки.....</i>	<i>127</i>

ТЕМА 5. Організація життєзабезпечення населення у надзвичайних ситуаціях. Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій та надання першої долікарської допомоги потерпілим. Правові засади управління в галузі безпеки життєдіяльності.....	129
<i>Схема 91. Організація життєзабезпечення населення в надзвичайних ситуаціях.....</i>	<i>129</i>
<i>Схема 92 . Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій.....</i>	<i>133</i>
<i>Схема 93. Надання першої долікарської допомоги потерпілому.....</i>	<i>134</i>
<i>Схема 94. Надання допомоги при втраті свідомості.....</i>	<i>138</i>
<i>Схема 95. Надання допомоги, якщо у потерпілого стався шок.....</i>	<i>138</i>
<i>Схема 96. Надання допомоги при тепловому або сонячному ударі.....</i>	<i>139</i>
<i>Схема 97. Надання допомоги при переохолодженні.....</i>	<i>140</i>
<i>Схема 98. Надання допомоги при термічних та хімічних опіках.....</i>	<i>141</i>
<i>Схема 99. Надання допомоги при отруєнні токсичними речовинами, що проникли до організму.....</i>	<i>143</i>
<i>Схема 100. Надання допомоги при отруєнні окисом вуглецю.....</i>	<i>144</i>
<i>Схема 101. Оживлення. Способи штучного дихання.....</i>	<i>145</i>
<i>Схема 102. Оживлення. Зовнішній масаж серця.....</i>	<i>146</i>
<i>Схема 103. Надання першої допомоги при пораненні.....</i>	<i>147</i>
<i>Схема 104. Надання першої допомоги при вивихах і переломах.....</i>	<i>149</i>
<i>Схема 105. Транспортування потерпілого.....</i>	<i>151</i>
<i>Схема 106.. Правові засади управління в галузі безпеки життєдіяльності.....</i>	<i>152</i>
<i>Схема 107.. Законодавство про цивільну оборону та надзвичайні ситуації.....</i>	<i>162</i>
<i>Схема 108.. Управління та нагляд за безпекою життєдіяльності...</i>	<i>164</i>
ДОДАТКИ.....	173
<i>Додаток 1. Закон України "Про цивільну оборону".....</i>	<i>173</i>
<i>Додаток 2. Закон України "Про аварійно-рятувальні служби"....</i>	<i>181</i>
<i>Додаток 3. Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру".....</i>	<i>200</i>
<i>Додаток 4. Закон України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації".....</i>	<i>214</i>
<i>Додаток 5. Закон України "Про пожежну безпеку".....</i>	<i>221</i>
<i>Додаток 6. Закон України "Про надзвичайний стан".....</i>	<i>230</i>
<i>Додаток 7. Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану".....</i>	<i>233</i>

Додаток 8. Закон України "Про об'єкти підвищеної небезпеки"	235
Додаток 9. Закон України "Про правові засади цивільного захисту"	242
Додаток 10. Указ Президента України "Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру"	252
Додаток 11. Постанова Кабінету Міністрів України "Про державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки"	255
Додаток 12. Постанова Кабінету Міністрів України "Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру"	262
Додаток 13. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Цивільну оборону України"	267
Додаток 14. Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій"	277
Додаток 15. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок проведення евакуації населення в разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру	280
ЛІТЕРАТУРА.....	291

Навчальне видання

Кузніченко Олександр Михайлович
Кузніченко Сергій Олександрович
Савченко Анатолій Олександрович

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

АЛЬБОМ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИХ СХЕМ

Навчальний посібник

Підписано до друку 20.02.2012. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк .арк. 16,8.
Наклад 300 прим.

Видавець і виготовлювач ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.
тел. 0487024884; 0949547884 email – ndrvv1@gmail.com